5.9.304

XII

HAMEL T. 1

1799

PHILOSOPHIA
VETUS ET NOVA.

PHILOSOPHIA
VETUS ET NOVA
AD USUM SCHOLÆ

Accommodata,

IN REGIA BURGUNDIA

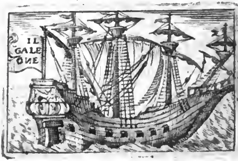
Olim Pertractata,

A JOH. BAPT. DU HAMEL.

TOMUS PRIMUS.

Qui Logicam complectitur.

Editio Ultima multò emendatior & auctior, cum Figuris æneis & ligneis.

AMSTÆLODAMI,

Apud Huguetanos.

MDCCIV.

Digitized by Google

Illuſtriſſimo Eccleſiæ Principi D. D.

JACOBO NICOLAO

COLBERT

Archiepiſcopo Cartaginenſi, Rothomagenſi

COADJUTORI

Abbati Beccenſi, Priori ac Domino Charitatis & Ambertæ.

QUOD aliquot abhinc annis à te profectum fuit in publicum munus, & ab omnibus benignè exceptum, hoc iterum tibi ſiſtitur, ARCHIPRÆSUL ILLUSTRISSIME. Ac novo ſubinde beneficio ſapien-

tiæ ſtudioſos tibi obſtringis, dum pateris ea rurſum typis mandari, & tuo nomine inſcribi quæ vertente biennio in magna auditorum & ſelectiſſimæ juventutis frequentia ſic olim tradidiſti, ut diligentiam & aſſiduitatem admirarentur omnes, ingenii aciem in abditiſſima quæque penetrantem, & judicium acerrimum agnoſcerent. Sed pace tua dixerim, ARCHIPRÆSUL ILLUSTRISSIME, plus exemplo iis profuiſti quàm rerum delectu, doctrinæ copia & ubertate. Quotus enim quiſque aut laborem defugeret, aut Philoſophiæ ſtudium ut leve & inutile contemneret, cùm te abundantia quadam ingenii præſtantem, in eo fortunæ & dignitatis gradu conſtitutum nec labor frangeret, ſed potius confirmaret, neque ulla deterreret difficultas, ſed magis incitaret. Et ſanè Philoſophiam integram eo ſtudio,

dio,

dio, ea contentione animi tum docuiſti, quaſi huic uni rei intentus de ſacra Theologia ne cogitares quidem, & tamen uno & eodem tempore Licentiæ, ut vocant, Theologicæ ſtadium ſic à te decurſum eſt, ut non modò omnium quæ de te magna erat, ſpem impleres, ſed etiam vinceres expectationem. Exemplo tuo oſtendiſti quàm bene Philoſophiæ cum Theologia conveniat, quàm arctè ſint inter ſe devinctæ & colligatæ: adeo ut ex iis penè efficiatur unum & idem diſciplinæ corpus. Itaque Philoſophiam cum divina ſapientia conjunxiſti, omnino perſuaſus unam alterius ope & ſubſidio indigere. Nec litigioſum dumtaxat philoſophandi genus ſecutus es, quod licèt utiliſſimum, tamen ab iis qui politioribus litteris vel mediocriter ſunt perfuſi, ſolet ut agreſte & inamœnum repudiari:

ſed illud imprimis coluiſti , quod rerum minimè communium & contritarum ſcientiam complectitur . Ac præter ceteras Philoſophiæ partes , eam quæ in naturæ indagatione verſatur , ſic tradidiſti , ut innumeris penè experimentis confirmatam illuſtrares , & optima quæque ſeligeres . Quod quidem ut perficeres , nonnullorum opera uti voluiſti , qui in hac ſcientia excolenda multùm ſtudii & laboris poſuerunt . Atque hinc omnibus liquere potuit quouſque hæc ſcientia , quæ artes ferè omnes & diſciplinas ſua ubertate complet , noſtra ætate provecta fuerit , poſtquam LUDOVICI MAGNI *auctoritate & munificentia , ac ſummi viri Parentis tui , non de toto ſolùm regno , ſed de literis etiam & præclaris artibus optimè meriti ſtudio , cura , conſiliis exculta eſt & perpolita . Poſſem hoc lo-*

co

co latiùs excurrere, ac laudes tuas Galliæ perſpectas, pietatem imprimis non fucatam, ſed ſinceram & religionis Antiſtite dignam commemorare. Ex quo enim non fortunæ ſolùm, ſed etiam naturæ, & doctrinæ bonis ornatus ad Epiſcopale faſtigium evectus es, tantæ dignitatis acceſſio adeo nihil de tuis moribus, nihil de humanitate, nihil de tua in ſtudioſos omnes propenſione detraxit, ut tuis virtutibus ſplendorem, ac lucem maximam intulerit. Hæc libentiùs tecum colloquor, ARCHIPRÆSUL ILLUSTRISSIME, quòd de tua ſingulari pietate ſumma omnia ad nos perferantur. Quàm enim effuſa in pauperes benignitas, quàm in obeunda tam ampla, & tam latè fuſa diœceſi indefeſſus labor; quàm in emendandis hominum moribus mitis ſeveritas; quanta in diſciplina Ec-

cleſiaſtica inſtauranda ſollicitudo ; quanta in conciliandis diſſidentium animis ſolertia ; quæ in ornandis ſacris ædibus liberalitas ; qua demum fide , prudentia , religione cuncta optimi Præſulis imples munera ? Ita ut omnes facilè agnoſcant te tuæ dignitatis ſplendore adeo non capi , ut illius onus maximè reformides , ac probè intelligas humanis divina quid præſtent cœleſtia terrenis . Sed non committam ut quæcumque ſeſe offerunt , oratione perſequar : reprimam ipſe me , ut qui meminerim hujus novæ editionis curam mihi creditam , non tui laudandi facultatem eſſe conceſſam . Non eruditorum de te judicia , non virtutes tuas omnium ore celebratas vel delibare præſumam . Nec tam quid præſtantiſſimæ tuæ indoli ad omnem honeſtatem, temperantiam, comitatem , & magnitudinem ani-

mi

mi factæ debeatur , quàm quid modeſtia tua pati poſſit , cogitabo tot & tam præclaras animi tui dotes ſilentio & obſervantia in te mea venerari contentus .

Tibi addictiſſimus &
obſequentiſſimus
***

PRÆFATIO.

QUÆ ſit hujus operis ratio, quod conſilium, paucis exequar. Utramque Philoſophiam tum contentioſam, & in Scholis tritam, tum eam quæ experientiâ; & obſervationibus conſtat, non ſeparatim tradere, ſed unà & ſimul tractare & explicare nobis in animo eſt: cùm eæ ſint ita inter ſe conjunctæ & conſertæ, ut una ab altera divelli diſtrahique non poſſit. Nam ut artificioſa diſputandi ſolertia, & uſitata philoſophandi ratio exercendis ingeniis & exacuendis eſt neceſſaria: ita cùm ſola eſt, neque ad experientiam ipſam & vitæ uſus deſcendit, ut exilis & jejuna pleriſque videri ſolet. Subtilis enim & ad tenue elimata Philoſophia vix quicquam poteſt ad communem afferre fructum, vel in aſpectum lucemque proferre: præſertim ſi ab uſu ipſo & communi hominum ſenſu abhorreat, ut viciſſim uſus, aut experientia cui ratio non prælucet, in magnos ſæpè errores nos inducit. Ratio experientiam & obſervationes illuminat; nam multa

commentatio fontes rerum aperit, occultiores cauſas & principia inveſtigat: ſed uſus & experimenta doctrinam confirmant; ac Philoſophia his deſtituta tota ferè in ſerie diſputationum, verborum explicatione, & concertatione verſatur.

Quare nobis id maximè eſt propoſitum, ut argutum & exquiſitum philoſophandi genus, quod in Scholis obtinet, cum experimentali, ut vocant, Philoſophia ita conjungatur, ut non ſolùm in rerum tractatione, ſed etiam in totius operis diſpoſitione à recepta in Scholis conſuetudine, aut uſitatis probationum, & reſponſionum formulis non diſcedamus, nulla ferè ex iis quæ agitari ſolent quæſtionibus, omiſſa. Eſt enim ea Philoſophiæ tractandæ ratio incipientibus perutilis, & exercitationibus cùm privatis, tum publicis omnino neceſſaria.

Cùm autem Philoſophia in quatuor ſit diviſa partes, primo loco Dialectica ſic tractanda eſt, ut quæ ad illam propriè pertinent, præcepta imprimis, quibus ars diſſerendi continetur; tum qua ratione perceptiones noſtræ, judicia, ratiocinia formari, & perfici, aut à confuſione, & erroribus vindicari poſſint; ars demum ipſa rectè utendi ratione accuratè & diligenter explicentur. Si quis meum hac de re judicium quærat, auctor illi fuerim ut ſi à Philo-

loſophia vulgari jam ſit inſtructus, in prima Logices parte perlegenda tempus non terat. Nam ea tantùm complectitur, quæ in Scholis tradi ſolent, quæque ut apertè loquamur, ad Metaphyſicam pertinent: cùm ipſiſſima Dialectica tum inſtitutionibus, tum ſecunda & tertia parte Logices contineatur: utramque verò illam partem ut formandis animis longè utiliſſimam, quàm potuimus diligenter explicare conati ſumus. In prima tamen parte pleraque non inutilia admiſcere voluimus, & res ſpinoſas aliquo nitore delinire.

Logicam excipit Moralis Philoſophia, quam in tres itidem tractatus diviſimus. In primo quæ ad ſummum & extremum bonorum ſpectant, exponuntur. Secundus actionum humanarum principia tum nobis congenita, tum acquiſita complectitur: ubi de voluntario, de libero arbitrio, de virtutibus & vitiis cùm generatim, tum ſigillatim fusè diſſeritur. Ac multa non inutilia in poſtremis Editionibus adjecimus, illud imprimis, quod permagni eſt momenti, de vera religione quæ eſt pars quædam juſtitiæ. In tertio tractatu de moribus ſeu de humanis actibus copiosè diſputatur. Quæ ſint eorum differentiæ, unde bonitatem ſuam aut pravitatem mutuentur; quæ ſint affectuum cauſæ, quæ natura, quæ diſtinctio, qui effectus, qui chara-

racteres, non perſunctoriè & negligenter explicare tentavimus: ne quis meritò nobis objiciat magna profeſſos in parvis eſſe verſatos.

Sequitur Metaphyſica, quæ circa entis principia & affectiones, rerum omnium cauſas cùm univerſim, tum ſeorſum ſpectatas, Dei denique & noſtri cognitionem occupatur. Quid autem cauſæ fuerit cur in ſecunda Editione Logicam exceperit Metaphyſica, rationem tum attulimus, Utrique nimirum huic ſcientiæ eamdem ſubjectam eſſe materiem; circa generales quaſdam notiones ambas ſic verſari, nullis ut terminis circumſcribant jus ſuum, ac differendi demum ratione cuncta complectantur. Hinc fortè in tripartita illa & pervagata apud veteres Philoſophiæ diviſione in rationalem, moralem & naturalem, Dialectica & Metaphyſica rationalis nomine continentur. Ex quo autem Philoſophia rationalis in duas fuit diviſa partes, vix proprii utriuſque fines præſcribi potuerunt; nam pars Dialecticæ melior, imò Phyſica ipſa penè tota in Metaphyſicam abiit: adeo ut ſcientia illa generalis, quæ prima quoque Philoſophia dicitur, ſede ſua pulſa per alias diſciplinas vagari cogatur. Quod ſanè magnam diſcentium ingeniis confuſionem, imò & moleſtiam affert: cùm ubique Metaphyſicæ & à

ſen-

ſenſibus remotæ quæſtiones obtrudantur.

Quamobrem quæ ad primam Philoſophiam pertinent, in unum corpus collegimus, quæque in Logica, Morali, & Phyſica ab iis diſciplinis ſunt aliena, huic ſcientiarum principi reddidimus.

Re tamen ipſa accuratiùs expenſa noluimus à recepto in Scholis more, & ab eo qui in prima hujus operis Editione ſervatus eſt, ordine recedere. Acceſſit quoque ea ratio, quòd cùm Metaphyſica ſit pauló abſtruſior, & intellectu difficilior, ingeniis jam firmatis & pené adultis tradenda videatur.

Tres in tractatus diviſa à nobis fuit. Primus entis ipſius principia, affectiones, & præcipuas partes continet. Secundus cauſas rerum explicat. Tertius denique Theologiam naturalem complectitur: ubi quæ ad Dei exiſtentiam, attributa, concurſum ſpectant; ſimul quæ ad animæ rationalis naturam, immortalitatem, vires, functiones attinent, longè accuratiùs quàm in prima editione pertractantur. Hanc unam Metaphyſicæ partem iis legendam conſulimus, qui Philoſophiæ ſtadium non perfunctoriè decurrerunt. Quamvis enim controverſiæ penè omnes quæ non in Metaphyſica ſolùm, ſed etiam in Phyſica generali agitari ſolent, ſatis ut nobis quidem

vide-

videtur, diligenter & dilucidè eò loci traduntur, tamen non eæ fortaſſis tanti ſunt, ut iis qui jam à Philoſophia ſunt inſtructi, moram nectant, & ab utilioribus avocent: ſed nulla eſt in tota Philoſophia, aut utilior, aut jucundior quàm Dei & animæ noſtræ cognitio, quæ in tertio Metaphyſicæ tractatu explicatur.

Præcipuus autem hic labor noſter Phyſicâ continetur, quam in tres partes diſtribuimus. Prima generalis dici ſolet, quæ in tres tractatus à nobis diviſa quoque fuit. In primo tractatu rerum naturalium principia & elementa ex omnium penè Philoſophorum placitis excutiuntur. In ſecundo de natura & primis corporum attributis, de continui diviſione, de motu à motore translato, de præcipuis naturæ legibus in motuum communicatione obſervatis, de rerum gravium deſcenſu accelerato, liquorum æquilibrio, ac de aliis in hanc rem plurimis noſtro hoc ſæculo aut inventis aut illuſtratis quantùm fieri potuit perſpicuè & diſtinctè egimus. Ac præter cetera, quæ circa vacuum quadraginta ferè adhinc annis facta ſunt experimenta, paulò uberiùs ſunt explicata, quòd ea Philoſophiæ naturali non mediocrem lucem attulerint. Quæ autem in Scholis de infinito, de tempore, de loco, motu univerſim ſpectato magna contentione

agi-

agitantur quæſtiones, has quidem in Metaphyſicam, ut par fuit, rejecimus. Qui præter uſitatam in Scholis Philoſophiam, & eas quæſtiones quæ ventilari ſolent, non multa deſiderant, ii quidem Logica, Morali, Metaphyſicâ, & Phyſica generali contenti eſſe poſſunt. Eæ quippe non vulgare ſolùm & litigioſum philoſophandi genus continent, quod iis maximè qui ad Theologiæ ſtudium contendunt, omnino ſufficit: ſed etiam magnam experimentalis, ut vocant, Philoſophiæ partem, & longè utiliſſimam complectuntur. Quæ autem ſubjiciuntur, ad Phyſicam, ut vocant, particularem pertinent, & cum aliis diſciplinis quæ à Philoſophiæ naturalis corpore ſunt revulſæ, ita ſunt connexa, ut ſine Magiſtri præeuntis auxilio magna ex parte vix intelligi queant. Quamquam quæ ſubobſcura videri poſſunt, ſuo quæque loco indicantur, ut Lector aut illis omiſſis ad faciliora progrediatur, aut intentum ſaltem animum afferat. Sed ne quid diſſimulem, vulgaris ipſa Philoſophia, qualis in Scholis traditur, vix citra Magiſtri opem percipitur.

In Phyſica ſpeciali tractanda id nobis fuit propoſitum, ut non ea modò quæ noſtra ætate in variis Europæ regionibus inventa ſunt, atquè ea maximè quæ in Regia Academia 20. adhinc

annis

annis facta & magna ex parte in publicum edita ſunt experimenta, accuratè exponerentur: ſed etiam pleraque ſcitu digna à Mathematicis, Chymicis & Medicis jam diu uſurpata, & ab iis vindicata in ſuum velut corpus adducerentur. Nam Philoſopho, qui de ſua vi & ſapientia, ut ait Tullius, unus penè omnia profitetur nihil ferè relictum eſt præter exiles quaſdam & jejunas controverſias. Ac Phyſica imprimis quæ totius naturæ explicationem pollicetur dum occupari gaudet pertinentem ad ſe laborem, & cedit operæ, jam penè poſſeſſione ſua depulſa eſt, & tota ferè circa ſpinoſas atque inutiles aſſertiones rerum naturalium cognitione neglecta, verſatur. Hinc noſtra ætate factum eſt ut ad Geometras, Medicos, & Chymicos hæc artium omnium parens tranſierit. Quod utique cum iis non expoſtulamus: nam vel eo nomine iis gratia habenda eſt, quòd deſertam ab his, à quibus minimè oportuit, benignè exceperint, eamque non mediocriter promoverint.

Jam verò ut ad inſtitutum noſtrum redeamus, in ſecunda parte Phyſices, rerum quæ vitæ & ſenſûs ſunt expertes naturam explicare ſuſcepimus. In tres quoque tractatus ea tribuitur. In primo quidem de mundo & cælo agimus, in ſecundo de Meteoris & Foſſilibus, ſeu de mixtis tum imperfectis, tum perfe-

fectis. In tertio denique tractatu de plantis, quæ tenui quidem vita donantur, ſed ſenſu omni carent, univerſim, ut Phyſicos decet, non ſigillatim diſſerimus. Hæc quidem pars Phyſices ſecunda multò emendatior quàm in prioribus editionibus nunc prodit in publicum, ut diligentiùs intuenti liquebit.

Reſtat pars Phyſicæ tertia de corpore animato, ſeu de rebus vita & ſenſu præditis, in qua elaboranda ſtudium omne & diligentiam poſuimus, ne quis meritò objiciat extremum actum à nobis ut ab inertibus Poetis eſſe neglectum. Tres itidem in tractatus ea Phyſicæ pars eſt diſtributa. Primus facultatis animalis organa & functiones complectitur: ubi de brutorum anima, de ſenſu tum univerſim, tum ſigillatim; de motu quoque ſpontaneo & naturali dicendum fuit; ſtructuram cerebri, nervorum & muſculorum fabricam, ſenſuum exteriorum organa & uſus eò loci ita explicare oportuit, ut infinita propè à recentioribus inventa non omitterentur: quæ non verbis tantùm explicare, ſed etiam figuris illuſtrare voluimus, ut oculis ipſis ſubjicerentur. Hoc quoque loco eas qualitates quæ ſunt exteriorum ſenſuum objecta, quæque ad Phyſicam maximè pertinent, ut ſapores, odores, ſonos, lumen & colores fuſè & copioſè

ex-

expoſuimus: adeo ut Opticam magna ex parte complecti non alienum ab inſtituto duxerimus. Secundus tractatus vitalem facultatem, & illius functiones; tertius altricem ejuſque organa comprehendit.

Hæc utique Phyſices pars poſtrema uberiùs quidem & longè accuratiùs, quàm in primis Editionibus pertractata à nobis fuit. Nam ut omittam multa ab aliquot annis opera ex Gallia imprimis, Anglia, Germania & Belgio prodiiſſe in lucem, plurima circa ſenſuum organa obſervata ſunt diligentiùs in Academia Regia, de coloribus præclarè ſcriptum ab ejus Academiæ Socio, quem fato functum literati omnes lugent; opus quoque poſthumum de motu animalium ſumma cura & diligentia elaboratum publici juris factum eſt. Poſtremò, qui locus à nobis leviùs quàm par erat, de inſectorum ortu & conformatione perſtrictus fuerat, paulò uberiùs fuit explicandus: ea quippe eſt naturalis hiſtoriæ, quæ ab experimentali Philoſophia ſejungi non poteſt, pars non ignobilis; jucunda ſanè, quæque artem omnipotentis Artificis, & incredibilem ejus ſapientiam, ſi quid aliud, commendat, & velut mentis oculis exponit. In ea denique promovenda recentiorum quorumdam induſtria adeo feliciter inſudavit, ut non ex alia re magis quanta

ſit

ſit microſcopii utilitas, quàm ex inſectorum, & plantarum anatomia elucéat.

Quid in hoc opere nobis fuerit maximè propoſitum, nihil neceſſe eſt fuſiùs diſſerere. Id unum voluimus ut quàm plurimis prodeſſet: utrum id aſſecuti ſimus, aliorum judicio præſtat integrum relinquere, quàm quid ſublatiùs de nobis effutire. Eum quidem ſtylum adhibere conati ſumus, qui nec politus eſſet, aut terſus, nec horridus & incultus. Notum quippe eſt plerumque jacere ſenſum, ubi verba laudantur. Sed cavendum id quoque fuit ne ſcientia magna ex parte ſalebroſa & intellectu ardua ſtyli barbarie legentium animos offenderet. Atque ut nobis quidem videtur, parum eſt ſi adoleſcentes res bonas & ad vitam utiles doceantur, niſi ii quoque propriis ſaltem ſi minùs ſelectis vocibus efferant, quæ didicerint. Quod utique non ægrè concedent, qui norunt veteres omnes Philoſophos, ſi Epicureos exceperis, diſertos fuiſſe, nec ſentiendi modò, ſed etiam dicendi magiſtros extitiſſe. Modum tamen eſſe adhibendum, ac perſpicuitatem magis, quàm elocutionem affectari oportere ultrò confitemur; verborum quidem cura; ſed rerum ſollicitudo habenda eſt; tum demum ſatis diſertè dicturi, ſi planè & apertè. Hinc voces plurimæ minùs quidem

La-

Latinæ, ſed uſu tamen conſecratæ, ut ens, eſſentia, exiſtentia, & aliæ hujus generis nos minimè offendunt; ſecùs enim vix ulla ſcientia, ut par eſt, traderetur, ſi tantus habendus eſſet verborum delectus. Majori id nobis curæ fuit, ut hæc Editio prioribus eſſet emendatior: quæ tamen ſatis expurgatæ & accuratæ videri poſſunt, ſi cum iis quæ variis in locis Galliæ, Italiæ, Germaniæ, & Angliç factç ſunt, conferantur.

Quç autem ad naturç hiſtoriam noſtra çtate inventa ſunt, aut obſervata quanta potuimus cura colligere, & ſuis quçque locis inſerere conati ſumus. Neminem ex iis qui obſervationibus hanc ſcientiam locupletarunt, debita laude fraudantes; nulli quidem ſectç addicti, nemini jurati, quç in ſingulis nobis videntur optima, quaſi jure noſtro ſumimus, citra ullam injuriam, aut cujuſquam Scriptoris, ſeu veteris, ſeu recentioris contumeliam liberè & candidè noſtrum adhibemus judicium; nullam ingenii, vel eruditionis gloriolam captamus, ſtudii, laboris, & delectus forſitan in tanta rerum varietate laudem aliquam meruiſſe contenti, quç ſi non contigerit, çquo ferendum eſt animo.

NOI

NOI REFFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per Fede di reviſione, & approbatione del P.F. Raimondo Aſperti Inquiſitore, nel Libro intitolato: *Philoſophia Vetus & Nova ad uſum Scholæ accomodata, in Regia Burgundia olim pertractata, à Joh. Bapt. du Hamel*, non v'eſſer cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi, concedemo licenza à Gio: Gabriel Hertz Stampatore, che poſſi eſſere ſtampato oſſervando gl'ordini in materia di Stampe, & preſentando le ſolite copie alle publiche librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 14. Novembre 1703.

(Ferigo Marcello Proc. Reff.
(
(Marin Zorzi Reff.

Agoſtino Gadaldini Segret.

INSTITUTIONES LOGICÆ.

OMNIS Summa Philoſophiæ, inquit M. Tullius, ad beatè vivendum refertur, idque unum expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt. Felicitas verò, qualem in hac vita conſequi poſſumus, duabus potiſſimùm rebus continetur, contemplatione, & actione: utramque Philoſophia ſibi vindicat: quæ idcircò in duas partes primùm dividitur, in activam & ſpeculatricem; illa verſatur in moribus inſtituendis, hæc in rebus contemplandis; eaque eſt duplex. Phyſica nimirum, & Metaphyſica. Illa res ſenſibus obvias conſiderat; hæc intimas rerum naturas, & primas omnium cauſas inveſtigat; utraque circa veritatis indagationem occupatur. Sed Logica certam præſcribit rationem qua veritas inveniri, & dijudicari facilè poſſit: unde hæc diſciplinarum eſt organum, & vera ſciendi methodus; atque in id potiſſimùm nititur, ut mentis functiones regat & perficiat.

Tres autem ſunt mentis functiones: prima eſt ſimplex rei perceptio, ſeu apprehenſio, aut idea; ſecunda eſt judicium, ſeu propoſitio,

qua unum de altero affirmamus,aut negamus; ut cùm dicimus, Deus eſt infinitus : tertia eſt diſcurſus, aut ratiocinatio, cùm unum ex alio colligimus; ut Deus eſt optimus, ergo ſummè amandus. Hinc Logica in tres partes ſecari ſolet : prima circa vocum aut terminorum explicationem verſatur; ſecunda quæ ad propoſitiones, tertia quæ ad argumentationem ſpectant, complectitur. Quæ omnia in ſummam contrahi ſolent : unde & compendioſa tractatio, quam inſtitutionum nomine alii inſigniunt,totius Logicæ explicationi, recepto in ſcholis more præmunitur.

SECTIO PRIMA.

De Terminis.

CAPUT PRIMUM.

Variæ terminorum diviſiones afferuntur.

TErminos, ſeu voces dicimus ſigna, quibus ideas, aut perceptiones ſuas ſimplices quiſque exprimit.

Signum id vocamus, quod in alterius rei cognitionem nos ducit. Illud vel eſt naturale : ut fumus eſt ſignum ignis; vel ex hominum inſtituto & arbitrio, cujuſmodi ſunt voces tum ſcriptæ, tum oris ſono formatæ, & diſtinctæ.

Vox, aut nomen eſt, aut verbum : nomen ſignificat ſine tempore adjuncto: ut *Deus*.

Verbum eſt vox quæ aliquid de aliquo cum tempore ſignificat: ſic, *lego*, idem eſt, atque ego lego nunc, ſeu in hoc præſenti tempore;

idque

idque adeo ſignificat lectionem, perſonam, & tempus.

Terminus aut eſt incomplexus, aut complexus: ille unam tantùm notionem, vel ideam exprimit, ut *homo*, *circulus*; complexus verò is dicitur qui plures notiones, aut ideas complectitur; ſeu pluribus vocibus, ut *homo juſtus*; ſeu unà tantùm voce contineatur, ut *juſtus*: ſignificat enim rem cui juſtitia ineſt.

Huc etiam pertinet diviſio termini in concretum & abſtractum; concretus idem ferè eſt qui complexus, & rem ſignificat cum forma quadam adjuncta: ut album eſt id cui albedo ineſt. Terminus quo ea forma exprimitur, abſtractus nominatur, ut *albedo*, aut *rotunditas*. Abſtractus itaque terminus formam ſine re ipſa ſignificat, ut ſcientia: concretus rem & formam ſignificat, ut doctus.

Sic terminus vel eſt abſolutus, qui rem ſine ullo ad aliud ordine ſignificat; vel relativus, qui rem exprimit cum ordine ad aliud: ut pater, qui ordinem ad filium intellectu ſuo comprehendit.

Terminus itidem vel eſt categorematicus, qui ſolus aliquid ſignificat, ut homo; vel ſyncategorematicus, qui non niſi cum alio conjunctus ſignificat, ut omnis, nullus.

Hinc variæ oriuntur terminorum acceptiones, quas ſuppoſitiones vocant: cùm enim vox pro ſeipſa accipitur, ut cùm dicimus, *homo* eſt nomen, *amo* eſt verbum: tum ea dicitur ſuppoſitio materialis. Sæpius vox accipitur pro re ſignificata, tumque dicitur ſuppoſitio formalis, ut *Deus eſt infinitus*.

Rurſum ſuppoſitio dividi ſolet in determinatam cùm terminus alioqui communis de-

terminatè accipitur,ut Philoſophus i.e. Ariſtoteles librum de categoriis conſcripſit :confuſam, cùm vox indeterminatè uſurpatur : ut oculus ad videndum eſt neceſſarius : neque enim exprimitur uter oculus ad videndum ſit neceſſarius ; collectivam , ut univerſale eſt quintuplex ; ac diſtributivam , quæ rurſus eſt duplex.

Una dicitur pro ſingulis generum, ubi terminus pro omnibus inferioribus accipitur : ut omnis circulus eſt rotundus; altera eſt pro generibus ſingulorum,ut cùm terminus non pro ſingulis, ſed pro omnibus tantùm ſpeciebus uſurpatur : ut omne animal in arca Noe concluſum fuit, hoc eſt, ex omni genere animalium quædam fuere in arca Noe concluſa.

Ampliatio eſt extenſio termini ad plures temporis differentias: ut cùm dicimus, vivens omne moriturum.

Reſtrictio verò eſt contractio ſignificationis in aliquo termino . Sic Orator pro M. Tullio ſolet uſurpari.

Adjectiva nomina plerumque ſignificationem contrahunt : ut in illa propoſitione, homo juſtus ſalvabitur : vox juſtus propoſitionem multùm reſtringit.

Appellatio eſt unius termini ab altero denominatio : ut Cicero optimus eſt Orator , vox illa, optimus ad Oratorem pertinet : non ad Ciceronem ipſum.

Itaque appellatio afficit ſignificationem alterius termini. Nam allatæ propoſitionis is eſt ſenſus, quòd Cicero ſit Orator optimus, non quòd is optimus fuerit.

Status termini is dicitur qui eam temporis differentiam non mutat, quam verbum propo-

ſitio-

ſitionis ſignificat: ut qui pius eſt, idem eſt felix, quamdiu ſcilicet eſt pius. Sed cùm terminus ab eo tempore, quod verbum ſignificat, abducitur, tum diſtractio vocitatur: ut cæci vident, claudi ambulant, hoc eſt, qui cæci erant, jam vident.

Res igitur in ſuo ſtatu accipitur, quod etiam vocant in ſenſu compoſito, cùm ſumitur pro eo tempore, quod per verbum exprimitur. Sed tum eſt diſtractio termini, & in ſenſu, ut aiunt, diviſo ſumitur, cùm pro re, qualis eſt alio tempore quàm verbum ſignificet, accipitur, ut ex allatis exemplis liquet.

Cum vox pluribus applicatur cum eadem ſignificatione, ut homo, circulus, rotundum, tum vox illa dicitur univoca: ſed ubi diverſa eſt ſignificatio, tum vox dicitur æquivoca: ut canis reſpectu animalis domeſtici, & conſtellationis cujuſdam. Ubi ſola vox communis eſt, ut in allato exemplo, tum eſt pura æquivocatio, ſeu homonymia: ſed cùm eſt aliqua ſimilitudo, tum dicitur analogia: ut cùm dicimus hominem ſanum, urinam ſanam, medicamentum ſanum: quòd homo ſit ſanitatis ſubjectum, urina ſignum, medicamentum cauſa.

CAPUT II.

De termino univerſali.

TErminus qui univocè pluribus tribuitur, ut *homo*, dicitur univerſalis: ut terminus proprius, qui hoc aliquid, & determinatum ſignificat, nec pluribus convenit, eſt ſingularis; ac res ipſa, quam terminus deſignat, individuum vocitatur, ut Petrus.

Univerſalia quinque vulgò numerantur, ge-

nus, ſpecies, differentia, proprium, & accidens.

Genus eſt univerſale quod multis ſpeciebus convenit: ut animal homini & equo; figura triangulo, & circulo.

Species eſt univerſale quod convenit multis individuis, ut homo prædicatur de Petro, & Paulo; circulus de hoc, vel illo circulo.

Definiri etiam ſolet genus, univerſale quod prædicatur de multis ſpecie differentibus in quid: quærenti enim quid ſit homo, vel leo, reſpondemus eſſe animal.

Species quoque definitur, univerſale quod prædicatur de multis ſolo numero differentibus in quid. Ea verò ſolo numero differunt, quæ ſunt individua, ut Petrus, & Paulus: & quærenti quid ſit Petrus, reſpondetur eſſe hominem.

Genus vel eſt ſummum, quod nullum habet genus ſupra ſe, ut ſubſtantia; vel ſubalternum, ſeu intermedium, quod ſuperiori ſubeſt, ut animal, quod viventi ſubjacet; & ita eſt genus reſpectu inferiorum, hominis v. g. & bruti, ut ſit etiam ſpecies reſpectu ſuperioris, nimirum viventis, quod latiùs patet quàm animal.

Sic ſpecies vel eſt infima, quæ infra ſe habet tantùm individua, ut homo, aut circulus; vel eſt ſubalterna, quæ ita eſt ſpecies cum ſuperioribus comparata: ut rationem quoque habeat generis, ſi comparetur ad inferiora: ut animal cum vivente collatum eſt ſpecies, ad hominem relatum genus dicitur.

Differentia eſt univerſale, quod de multis prædicatur in quale quid, ſeu in quale poſt quid; cùm enim quæſitum eſt quid ſit homo, & reſponſum fuit, eum eſſe animal: iterùm quæ-

quæritur, quale eſt animal, tùmque reſpondetur rationale: eaque eſt differentia hominis ſpecifica: ut differentia numerica ea eſt, quæ individuum conſtituit, quæque his vocibus exprimi ſolet, *petreitas*, *bæcceitas*.

Proprium, ut differentia, eſt univerſale quod prædicatur in quale. Sed differentia eſt id quod primum concipitur in re, & citra ratiocinium patet: ut trianguli differentia in hoc poſita eſt quod tribus lineis claudatur. Proprietates verò ratiocinio evolvuntur: ſic differentia hominis eſt rationale, quod ſtatim apparet: ſed quòd homo ſit riſibilis, diſcurſu quodam cognoſcimus: quòd videlicet ut cognitione, ſic admiratione præditus ſit, & certis organis ſit inſtructus, quibus interionem admirationem prodat: quod utique eſt ridere.

Proprium quatuor modis dicitur. Primò, quod convenit ſoli ſpeciei, ſed non omnibus individuis, ut homini eſſe medicum, 2. quod convenit omni ſpeciei, ſed non ſoli, ut homini eſſe bipedem, 3. quod convenit omni, & ſoli ſpeciei, ſed non ſemper, ut homini in ſenectute caneſcere, 4. quod convenit & ſoli ſpeciei, & ſemper, ut homini eſſe riſibilem.

Accidens eſt univerſale quod prædicatur de multis in quale, ſed contingenter: ut eſſe calidum, frigidum: definitur etiam quod poteſt adeſſe, & abeſſe ſine ſubjecti interitu.

CAPUT III.

De Categoriis.

Categoriæ dicuntur aut prædicamenta, vel ſuprema quædam genera, ad quæ

A 4 omnia

omnia quæ terminis exprimi poſſunt revocantur. Ac primùm res omnes ad duo ſumma genera referri poſſunt, ſubſtantiam nimirùm & accidens: nam res omnis, aut per ſe exiſtit, & vocatur ſubſtantia; aut eſt in alio, ut in ſubjecto, tùmque dicitur accidens, ut calor, aut frigus.

Subſtantia dicitur quæ per ſe nata eſt ſubſiſtere, eaque eſt duplex. Prima, ſeu ſingularis, ut Petrus, & ſecunda, ſeu univerſalis, ut homo. Prima ſubſtantia ea eſt, quæ neque eſt in ſubjecto, ut accidentia; neque de ſubjecto prædicatur, ut ſubſtantia ſecunda, ſeu univerſalis: ut homo qui de pluribus ſubjectis dicitur. Itaque ſubſtantia eſt ſubjectum ipſum, accidens eſt in ſubjecto.

Idque definitur ab Ariſtotele, quod eſt in aliquo, non ut pars, nec ab eo poteſt ſeparatim exiſtere, intellige ſaltem naturaliter. Sic candor eſt in lacte, non ut pars ejus.

Quæ in ſubjecto ſunt, ad novem genera, ſeu categorias revocantur: atque hic numerus accidentium ex variis interrogationibus, quæ fieri poſſunt de ſubſtantia prima, colligitur.

Quæri enim poteſt de Petro, 1. quantus ſit, tùmque reſpondetur magnum eſſe, aut parvum. 2. qualis ſit, doctus, an pius: ubi, Lutetiæ, aut Romæ: quando vixit, ad quem referatur, aut quicum comparari poſſit, ut cujus ſit filius, quem ſitum obtineat, ſedet, aut jacet. Quid agat, ſtudet; quid patiatur, frigus; quis ſit illius habitus, ita eſt veſtitus, armatus &c. Sic igitur quantum, quale, ad aliquid, ſeu relatio, actio, paſſio, ubi, quando, ſitus & habitus, ſunt novem prædicamenta accidentium.

Quan-

Quantum dicitur id omne quod magnitudinem habet: quod enim magnitudine aliqua exprimi poteſt, aut menſurari, id quantum dicimus. Sic motus velocitas, temporis diuturnitas, numerus, aut multitudo ad quantitatem referuntur: & quotieſcumque, quàm magnum, quàm multum, quàm diuturnum, aut aliquid conſimile quæritur, toties quantitas rei inquiritur: adeò ut quantum nomine adjectivo, & comparativo ſemper exprimi poſſit: ut majus & minus, velociùs aut tardiùs. Sic quantitas videtur eſſe nomen relativum. ut magnum, & parvum non dicuntur niſi comparatè ad aliud.

Quantitas vel eſt diſcreta, cujus partes ſunt ſeparatæ, ut numerus; vel continua, cujus partes communi vinculo connectuntur: eàque vel eſt ſucceſſiva, ſeu in fluxu poſita, ut tempus; vel permanens, quæ ſimul & tota exiſtit. Hæc iterum eſt triplex, linea, quæ eſt longitudo tantùm; ſuperficies quæ eſt longitudo, & latitudo; & corpus quod trina dimenſione conſtat, longitudine nimirum, latitudine & profunditate.

Qualitas dicitur, qua res talis nominatur: ut albedo, qua homo dicitur albus. Jam nonnullis placet idem attributum, qualitatem dici, & quantitatem: ſed qualitas eſt, cùm abſolutè exprimitur, ut doctrina: quantitas verò dicitur, ubi comparatè quid ſignificat: ut cùm dicimus unum hominem alio eſſe majorem aut doctiorem. Sic ubi quærimus qualis ſit menſa, & reſpondemus v.g. eſſe oblongam, aut ovalem, tum illius qualitatem afferimus. At ſi quæratur quanta ſit, tum illius quantitatem adducimus: ſic interroganti qualis ſit

aer, reſpondetur eum eſſe calidum abſolutè. Jam ſi quæras, quàm calidus, tum quæſtio erit de quantitate. Quoties enim hæc particula, quàm, addi poteſt, ut quàm magnum, quàm multùm, toties de quantitate agitur.

Qualitatis quatuor ſpecies vulgò numerantur: prima complectitur habitum, & diſpoſitionem: firma agendi facilitas uſu & exercitio comparata dicitur habitus: cùm facilè amoveri poteſt, dicitur diſpoſitio: quo etiam nomine intelligitur aptitudo quædam ad comparandum habitum.

Secunda eſt facultas agendi à natura conceſſa, quæ potentia naturalis dicitur: eaque ad agendum ſimpliciter eſt neceſſaria, ut facultas videndi, cùm debilior eſt, tunc impotentia dicitur.

3. Vis illa in re quavis poſita, qua ſenſum aliquem poteſt afficere, dicitur patibilis qualitas: ut color, ſonus, calor & frigus. Cùm qualitas illa citò tranſit, paſſio dicitur, ut rubor qui faciem ex pudore ſuffundit.

4. Forma aut ſpecies dicitur qualitas quæ oculis apparet: figura verò eſt ſpatium ex omni parte clauſum: ut circulus, triangulus.

Relata ſunt quæ inter ſe invicem comparantur, ac relatio eſt unius cum altero comparatio. Sic ubi duo parietes albi, aut duæ lineæ inter ſe conferuntur, comparatio illa parietum dicitur ſimilitudo, ſi uterque eodem colore tingatur: ſic relatio linearum erit æqualitas aut inæqualitas. Duæ igitur lineæ, aut duo parietes, qui ad ſe mutuò referuntur, relata dici ſolent. Horum unum eſt ſubjectum, alterum terminus; fundamentum verò id dicitur cujus vi poteſt fieri comparatio,

tio, ut albedo in parietibus eſt fundamentum ſimilitudinis. Relatio ſeu habitudo patris ad filium dicitur paternitas, ſubjectum illius eſt pater; terminus cum quo pater comparatur, eſt filius; ratio cur ſit pater, eſt quia filium genuit. Itaque fundamentum hujus relationis eſt generatio. Reliqua prædicamenta in Logica exponentur.

Poſtprędicamenta dicuntur affectiones, ſeu proprietates quædam generales, quæ ex cõparatione prædicamentorum inter ſe oriuntur.

At primò nobis occurrunt oppoſita, quæ in quatuor ſpecies ſecantur: ſunt enim relata, contraria, privativa & contradictoria. Relativa oppoſitio eſt inter duos terminos qui inter ſe comparantur, ut inter patrem & filium; oppoſitio contraria inter duo accidentia, quæ ſub eodem genere poſita maximè inter ſe diſtant, ut inter virtutem & vitium, calorem & frigus: privativa oppoſitio inter formam & ejus privationem intercedit, ut inter mortem & vitam: contradictoria inter ens & non ens; ut homo & non homo contradictoriè opponuntur.

2. Unum prius dicitur altero, vel tempore, vel natura: ut ſol prior eſt lumine; vel exiſtendi conſecutione, ut animal prius eſt homine; vel ordine, vel dignitate.

3. Simili ratione plura ſunt ſimul, vel tempore, vel natura, ut relata; vel diviſione, ut ſpecies eidem generi ſubjectæ.

4. Variæ itidem motus ſpecies numerantur, generatio nimirum, corruptio, accretio, imminutio, alteratio, & motus localis, de quibus in Phyſica. Varios itidem Ariſtoteles affert modos habendi, qui non magni ſunt uſus.

SECTIO SECUNDA.

De enuntiatione, aut propoſitione.

CAPUT PRIMUM.

Quid ſit enuntiatio, & quotuplex.

ENuntiatio vel propoſitio vulgò definitur, *oratio affirmans, vel negans;* aut *oratio vera vel falſa*: cùm enim mens plures ideas inter ſe comparat, affirmat, ſi illas conjungit; negat verò, ſi eas ut malè inter ſe cohærentes dividit, ac ſeparat: judicium verò illud quod à mente proficiſcitur, cum illas ideas conjungit, aut divellit, propoſitio dici ſolet.

Tria autem ſunt in propoſitione, ſubjectum de quo aliquid affirmatur, aut negatur; attributum, ſeu prædicatum, quod de alio affirmatur, aut negatur; & copula, qua nimirum ſubjectum & attributum copulantur. Sic in hac propoſitione, homo eſt animal, homo eſt ſubjectum, de quo ſcilicet prædicatur, aut dicitur animal, quod eſt attributum: quia de homine affirmatur: verbum verò ſubſtantivum, eſt, copula dicitur.

Non autem magni refert an propoſitio tribus conſtet terminis, ut in hac propoſitione, mens eſt cogitans; aut duobus, ut in iſta, mens cogitat, aut uno denique, ut in illa, cogito. Nam verbum ipſum & attributum & affirmationem comprehendit. Eæ quidem enuntiationes, in quibus ſubjectum, prædicatum & copula exprimuntur, propoſitiones de tertio adjacente dici ſolent: hæ verò in quibus verbum habet rationem attributi & copulæ, dicuntur de ſecundo adjacente; illæ demum in quibus

quibus verbum gerit vices ſubjecti, attributi, & copulæ, de primo adjacente, quamquam minùs aptè, vocitantur.

Enuntiatio dividitur primò ratione qualitatis, in affirmantem & negantem; atque hæc eſt præcipua propoſitionum diviſio, quæ ex ipſa copula deſumitur, ſeu ab actione mentis, quæ attributum aut cum ſubjecto conjungit, aut ab eo divellit. Hinc enim propoſitiones dicuntur affirmantes, aut negantes.

2. Alia eſt diviſio deprompta ex parte ſubjecti, qua propoſitio in univerſalem, particularem, & ſingularem diſtribuitur. Nam ſubjectum vel eſt terminus communis, ſeu univerſalis, vel ſingularis; ſi communis, vel in omni ſua latitudine, aut extenſione accipitur, tumque ſignum habet univerſale, aut intellectum, aut expreſſum, quæ ſigna ſunt, omne, aut nullum. Subjectum ita acceptum efficit propoſitionem univerſalem: ut omnis circulus eſt figura. Quòd ſi terminus communis ſecundùm partem aliquam ſui, eamque vagam & indeterminatam ſumatur, tunc propoſitionem efficit particularem, ut aliquis homo eſt juſtus. Cùm denique ſubjectum eſt terminus ſingularis, propoſitionem efficit ſingularem, ut Plato eſt Philoſophus. Qualitas igitur propoſitionis ex affirmatione aut negatione, ut quantitas ex ſubjecti amplitudine repetitur.

Utrum autem propoſitio ſit univerſalis, an particularis, cùm ſigna nulla ſunt, quæ propoſitionem univerſalem afficiant, meritò ambigitur. Vulgaris ſententia eſt in materia neceſſaria, eam eſſe univerſalem: cujus generis eſt ea propoſitio, homo eſt animal; in materia contingenti non item;

ut ſi

ut ſi dixerim, homo eſt juſtus. Hinc quæ in univerſum de moribus ex. gr. nationum dicuntur, cum aliqua exceptione accipi debent: ſic cùm dicimus amicorum omnia eſſe communia, intelligimus ea tantùm quæ legitimè communicari poſſunt.

Probabilius tamen eſt propoſitionem indefinitam, ut homo eſt juſtus, ſemper eſſe univerſalem, niſi ubi factum aliquod narratur: cùm actiones ſint rerum ſingularium.

3. Dividitur propoſitio ratione materiæ in neceſſariam, contingentem, & impoſſibilem. Propoſitio neceſſaria eſt in qua attributum cum ſubjecto indivulsè cohæret; ut homo eſt animal. Propoſitio contingens ea eſt in qua prædicatum ſubjecto ineſt contingenter: ut, homo eſt juſtus. Propoſitio impoſſibilis, in qua prædicatum nulla vi cohærere poteſt cum ſubjecto, ut homo eſt lapis.

4. Dividitur in finitam & infinitam: propoſitio finita eſt quæ conſtat terminis finitis, ut homo eſt animal; propoſitio infinita aut indefinita, quæ conſtat infinito vel prædicato, vel ſubjecto, vel utroque: ut homo non eſt lapis. Terminus autem dicitur infinitus cui præfixa eſt negatio, quare omnis terminus finitus fieri poteſt infinitus, ubi præponitur negatio.

Denique propoſitio dividitur in veram & falſam: veritas in nexu attributi cum ſubjecto poſita eſt, ſi propoſitio ſit affirmans; vel in diſſenſu utriuſque, ſi propoſitio ſit negans. Sed de veritate & falſitate propoſitionum alio loco pluribus.

C A-

CAPUT II.

De affectionibus enuntiationis.

QUinque vulgò numerantur enuntiationis affectiones, quantitas videlicet, qualitas, converſio, oppoſitio, & æquipollentia: de quantitate & qualitate ſatis hactenus. De tribus reliquis, quæ uni enuntiationi cum alia comparatæ conveniunt, deinceps agendum eſt.

De converſione propoſitionis.

Converſio propoſitionis eſt terminorum ejus commutatio, ſervata eadem qualitate: convertitur enim propoſitio, cùm ejus ſubjectum fit attributum, & viciſſim attributum fit ſubiectum: & tamen eadem manet affirmatio vel negatio, veritas aut falſitas ipſius propoſitionis.

Triplex afferri ſolet converſio, ſimplex, peraccidens, & per contrapoſitionem.

Converſio ſimplex eſt, in qua ſervatur eadem quantitas propoſitionis: ſic convertuntur univerſales negantes: ut nullus homo eſt lapis, nullus ergo lapis eſt homo; particulares itidem affirmantes, ut quidam homo eſt Philoſophus: quidam ergo Philoſophus eſt homo.

Converſio per accidens ea eſt, in qua mutatur quantitas propoſitionis, tum univerſalis affirmantis in particularem affirmantem, ut omnis homo eſt animal, ergo aliquod animal eſt homo; tum univerſalis negantis in particu-

ticularem negantem, ut nullus homo eſt lapis, ergo aliquis lapis non eſt homo.

Converſio fit per contrapoſitionem, quando termini finiti fiunt infiniti, ſervaturque eadem quantitas propoſitionis: ſic convertitur univerſalis affirmans in univerſalem affirmantem, ut omnis homo eſt animal, omne quod non animal eſt, eſt non homo.

Sed memoriæ juvandæ cauſa excogitati ſunt hi verſus, quibus continentur regulæ omnes converſionum.

Simpliciter Feci, convertitur Eva, per accid.
Aſto per contrap. *ſic fit converſio tota*.

In his tribus vocabulis, Feci, Eva, Aſto, conſiderandæ ſunt qnatuor vocales A,E,I,O, quarum prima, nimirum, A, deſignat propoſitionem univerſalem affirmantem; ſecunda E, propoſitionem univerſalem negantem; tertia, I, particularem affirmantem; quarta, O, particularem negantem, juxta illud pervulgatum.

Aſſerit A, negat E, verùm generaliter ambæ.
Aſſerit I, negat O, ſed particulariter ambo.

Hic ergo prioris regulæ eſt ſenſus: in ea voce *Feci*, reperiuntur duæ vocales E & I, quæ deſignant univerſalem negantem, itemque particularem affirmantem converti ſimpliciter. *Eva*, in qua reperiuntur E & A, nobis inſinuat univerſalem negantem, itemque univerſalem affirmantem converti per accidens. *Aſto*, in qua reperiuntur A & O, indicat univerſalem affirmantem, & particularem negantem converti per contrapoſitionem. Hujus poſtremæ converſionis non meminit Ariſtoteles, quia ejus nullus eſt uſus in reductionibus ſyllogiſmorum.

On-

Omnes autem iſtæ converſionum leges pendent à cohæſione, vel potiùs ab identitate ſubjecti & attributi : quòd ſi enim ſubjectum conjungitur & identificatur, ut ajunt, cum attributo, neceſſe eſt pariter attributum uniri & identificari cum ſubjecto.

Ceterùm propoſitiones univerſales affirmantes non poſſunt converti ſimpliciter : licèt enim omnis homo ſit animal, non tamen omne animal eſt homo : nam ut pars contineatur in toto, non tamen totum in parte continetur : Animal v. gr. ut totum ſpectatur, cujus pars quædam eſt homo.

Particulares negantes non convertuntur ſimpliciter, ſed neque per accidens : nam ut aliquod animal non ſit homo, non ideo aliquis homo non erit animal; ac multò minùs verum erit, nullum hominem eſſe animal.

Quò verò omnem cavillationem in convertendis propoſitionibus effugias, propoſitiones ipſæ ſunt imprimis intelligendæ. Sic illa propoſitio, nullus juvenis fuit ſenex, malè convertitur in eam, nullus ſenex fuit juvenis. Sed prior propoſitio ita eſt explicanda, nullus juvenis eſt id quod ſenex fuerit : tumque ſic tutò convertes, nullus qui fuerit ſenex, eſt juvenis. Nam hujuſmodi propoſitiones ſunt verbis quidem ſimplices, ſed ſenſu compoſitæ. Simili quidem ratione, hæc propoſitio vera eſt, nullus ſenex poteſt fieri juvenis : ſed in eam converti nequit, nullus juvenis fieri poteſt ſenex. Prior ita eſt explicanda, nullus ſenex eſt quiddam quod poſſit eſſe juvenis : tum rectè convertitur : nullus qui poſſit eſſe juvenis, eſt ſenex. Has quidem captiones noluimus omittere, quòd in ſcholis

nunc ſint uſitatæ, & tironum ingenia exerceant.

Oppoſitio propoſitionum.

Oppoſitio eſt repugnantia duarum propoſitionum quæ eodem ſubjecto & attributo conſtant: atque hæc repugnantia vel eſt penes quantitatem, vel penes qualitatem, vel penes utramque.

Quadruplex vulgò ſtatui ſolet oppoſitio propoſitionum; contradictoria, contraria, ſubcontraria, & ſubalterna.

Oppoſitio contradictoria eſt inter duas propoſitiones, quarum una eſt univerſalis, altera particularis; una affirmans, altera negans: ut omnis homo eſt animal; aliquis homo non eſt animal; nullus homo eſt Philoſophus, quidam homo eſt Philoſophus. Huc adde propoſitiones ſingulares, quarum una affirmat id quod negat altera: ut Petrus cras diſputabit, Petrus cras non diſputabit.

Propoſitionum contradictoriarum una sẽper vera, altera eſt falſa: unde ex veritate unius neceſſariò colligitur falſitas alterius.

Oppoſitio contraria eſt inter duas propoſitiones univerſales, quarum una eſt affirmans, altera negans: ut omnis homo eſt animal, nullus homo eſt animal; omnis homo eſt Philoſophus, nullus homo eſt Philoſophus.

Propoſitiones contrariæ poſſunt eſſe ſimul falſæ, ut patet ex poſteriori exemplo: earum quoque una poteſt eſſe vera, & altera falſa, ut videre eſt in priore exemplo: ſed ambæ nequeunt eſſe veræ.

Oppoſitio ſubcontraria eſt inter duas propoſi-

poſitiones particulares, quarum una eſt affirmans, altera negans: ut aliquis homo eſt animal, aliquis homo non eſt animal: aliquis homo eſt Philoſophus, aliquis homo non eſt Philoſophus.

Propoſitiones ſubcontrariæ poſſunt eſſe ſimul veræ, ut conſtat ex poſteriore exemplo: earum quoque una poteſt eſſe vera, & altera falſa, ut patet ex priore exemplo; ſed nequeunt eſſe ſimul falſæ.

Oppoſitio ſubalterna eſt inter duas propoſitiones, quarum una eſt univerſalis, altera particularis: ſed utraque vel eſt affirmans, vel negans: ut omnis homo eſt animal, aliquis homo eſt animal; nullus homo eſt animal, aliquis homo non eſt animal: omnis homo eſt Philoſophus, quidam homo eſt Philoſophus.

Propoſitionum ſubalternarum aliquando una vera eſt & altera falſa, ut patet extremo exemplo; aliquando utraque falſa, ut patet ex ſecundo; aliquando utraque eſt vera, ut ex primo colligitur.

Omnium ergo oppoſitionum maxima eſt contradictoria: paulò minor ea eſt contraria; multò minor eſt ſubcontraria, minima verò ſubalterna. Quandoquidem contradictoriæ nec in veritate conveniunt unquam, nec in falſitate; contrariæ aliquando in falſitate conveniunt: ſubcontrariæ in veritate; ſubalternæ in utraque, in veritate nimirum & falſitate conſentiunt: imo ſi propriè loqui volumus, oppoſitiones ſubcontrariæ & ſubalternæ non ſunt veræ oppoſitiones: nam ſubcontrariæ non ſunt de eodem ſubjecto, niſi voce tenus; ut conſtat ex his duabus. Quidam homo eſt Philoſophus, id eſt Petrus; quidam homo

mo non eſt Philoſophus, id eſt Paulus.

Subalternarum autem una, nempe particularis, continetur in altera, nimirum in univerſali, tanquam pars in toto, partis autem & totius oppoſitio propriè nulla eſt.

Æquipollentia propoſitionum.

Æquipollentia, ſeu æquivalentia eſt reductio unius ex propoſitionibus oppoſitis in ſenſum alterius, idque unius aut multiplicis negationis beneficio.

Tres ſunt regulæ æquipollentiæ, quæ ſolent hoc verſu comprehendi:

Præ contradic, poſt contra, præ poſtque ſubaltern.

Hoc eſt, in contradictoriis negationem præpone: ut omnis homo eſt animal, illius æquipollens, non aliquis homo eſt non animal. In contrariis eſt poſtponenda negatio, ut omnis homo eſt animal, illius æquipollens, nullus homo non eſt animal; in ſubalternis præponitur ſimul & poſtponitur: ſed iſtæ vix ullius ſunt utilitatis.

CAPUT III.

De propoſitionibus modalibus.

PRopoſitio modalis eſt ea, quæ affirmat aut negat exprimendo modum, quo attributum ineſt, aut non ineſt ſubjecto. Hæc propoſitio ex. gr. neceſſe eſt hominem eſſe animal, non ſolùm affirmat de homine, ſed etiam modum exprimit quo animal ei convenit. Itaque in propoſitionibus modalibus duo ſunt diſtinguenda, dictum & modus: dictum eſt pro-

propoſitio abſoluta, quæ remanet ſublato modo: modus verò eſt id quod adjunctum eſt propoſitioni abſolutæ, facitque eam modalem: ut in hac propoſitione, neceſſe eſt hominem eſſe animal, modus eſt particula, neceſſe, dictum verò hæc propoſitio, homo eſt animal.

Quadruplex vulgò ſtatuitur propoſitio modalis juxta quatuor modos, quibus ſignificatur attributum convenire ſubjecto, ſcilicet poſſibile, contingens, impoſſibile, & neceſſarium.

Affectiones propoſitionum modalium eædem omnino ſunt quæ abſolutarum: videlicet quantitas, converſio, oppoſitio, & æquipollentia. Sed ut in propoſitione duo ſunt, dictum & modus; in ea quoque duplex eſt quantitas, una dicti, altera eſt modi, quæ vel ſola, vel maximè ſpectatur: nam propoſitio modalis cenſetur univerſalis ſimpliciter, ſi modus ſit univerſalis; particularis, ſi modus ſit particularis. Ex modis autem duo ſunt particulares, nimirum poſſibile & contingens: duo itidem univerſales, ſcilicet impoſſibile & neceſſarium: ſi quidem duo priores modi non omnino, nec quovis loco & tempore conjungunt vel disjungunt attributum & ſubjectum. Quòd ſi negatio modo præponitur, tum mutatur propoſitionis quantitas. Si quidem non neceſſarium, & non impoſſibile, ſunt modi particulares: non contingens & non poſſibile univerſales: quod etiam videre eſt in propoſitionibus abſolutis: non omnis enim, & non nullus ſigna ſunt particularia; ut non aliquis eſt ſignum univerſale.

Qualitas propoſitionis modalis, ut abſoluta eſt quadruplex, veritas, falſitas, affirmatio & negatio: veritas & falſitas pendent ex mo-

do &

do & dicto, ſed præſertim ex modo: nam quotieſcumque propoſitio falſa eſt ratione modi, cenſetur falſa ſimpliciter, ſive ſit vera ratione dicti, ſive non: ut patet ex iſtis, contingens eſt hominem eſſe animal; neceſſe eſt hominem eſſe Philoſophum.

Quod attinet ad affirmationem & negationem, unus tantùm modus eſt negans, ſcilicet impoſſibile; tres alii ſunt affirmantes, dummodò iis nulla adjungatur negatio. Quòd ſi enim una affigatur negatio, modi ſunt negativi; ſi duplex, rurſus fiunt affirmativi: quia duplex negatio æquivalet affirmationi, intellige apud Latinos.

Converſio propoſitionum modalium eadem ratione efficitur, qua abſolutarum converſio.

CAPUT ULTIMUM.

De propoſitionibus complexis ſeu compoſitis.

PRopoſitio compoſita ea dicitur, quæ gemino conſtat vel ſubjecto, vel attributo, ut Ariſtoteles & Plato philoſophantur; Ariſtoteles philoſophatur & ambulat; Ariſtoteles, & Plato philoſophantur & ambulant. Ubi notandum eſt quaſdam propoſitiones videri complexas, quæ tamen ſunt ſimplices: quia in iis ſubjectum, aut attributum apparet multiplex, licèt revera ſit unicum: ut Alexander Principum fortiſſimus vicit Darium: quæ utique propoſitio ſimplex eſt: hæc autem foret compoſita, Alexander fuit Principum fortiſſimus, & vicit Darium. Vera eſt autem propoſitio compoſita, dummodò veræ ſint propoſitiones ſimplices, ex quibus ea coaleſcit:

fal-

falſa futura eſt, ubi earum altera falſa fuerit: tumque negari poterit ſimpliciter.

Quædam etiam propoſitiones, videntur ſimplices & incomplexæ, quæ revera ſunt complexæ: hujuſmodi ſunt illæ omnes in quibus terminus connotativus, vel adjectivus reperitur: vox enim connotativa, ut juſtus, rem cui ineſt juſtitia, confusè, juſtitiam verò diſtinctè ſignificat: cumque dico, homo juſtus, duplici illa voce hæc propoſitio continetur, homo qui eſt juſtus. Hinc omnis terminus connotativus, omne epithetum propoſitionem quamdam includit, quæ principali propoſitioni adjungitur, eamque ſæpe clariorem efficit: cujuſmodi eſt illa apud Horatium.

Prudens *futuri temporis exitum*
Caliginoſa nocte premit Deus.

Deus, eſt ſubjectum hujus propoſitionis, adjuncta verò propoſitio voce illa, prudens, continetur: atque idem ſola efficit ac Deus qui eſt prudens, tumque ea vox non determinat aut reſtringit ſubjectum, ſed manet in omni ſua extenſione.

Quòd ſi aut adjũcta propoſitio, aut terminus adjectivus ſubjectum, vel attributũ determinet, tum ex incidẽte principalis quædam propoſitio non efficitur. Sic in illa propoſitione.

Vis conſilii expers mole ruit ſua.

Vis quæ eſt conſilii expers, quæque eſt incidens propoſitio, præcipua non poteſt fieri. Compoſita itaque propoſitio ea eſt quę in plures propoſitiones reſolvi poteſt. Eaque vel eſt explicitè compoſita, cùm ſcilicet plures propoſitiones in ea contentæ manifeſtè apparẽnt: vel eſt implicitè compoſita, cùm multiplex propoſitio in ea deliteſcit.

Explicitè compoſita vulgò ſtatuitur quadruplex, copulativa, disjunctiva, conditionalis, & cauſalis.

Propoſitio copulativa ea dicitur cujus diverſa ſubjecta & attributa conjunctione aliqua affirmante aut negante copulantur; nimirum his particulis, &, neque, & ſimilibus. Quæ conjunctiones ſæpe exprimuntur, ut homo non eſt avarus ſimul & prodigus. Interdum intelliguntur quidem, non exprimuntur, idque eleganter, ut,

Sperat infauſtis, metuit ſecundis
Alteram ſortem bene præparatum pectus.

Item illa Panegyrici, *Habet has vices conditio mortalium, ut adverſa ex ſecundis, ex adverſis ſecunda naſcantur.*

Sic plura ſunt aliquando tum ſubjecta, tum attributa, ut in illa:

Non domus & fundus, non æris acervus & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Refellitur copulativa propoſitio, cùm negatur ipſa conjunctio, aut ſi pars aliqua propoſitionis non ſit vera: ut virtus & æs ſunt quid præclarum: falſa eſt hæc propoſitio: nam virtus etiam ſine ære eſt quid præclarum.

Reſolvitur copulativa propoſitio hoc modo, virtus eſt quid præclarum, æs quoque eſt quid præclarum.

Propoſitio disjunctiva eſt quæ conſtat particula, *vel*, aut ſimilibus: ut numerus par eſt, vel impar; movetur ſol vel terra.

Reſolvitur autem hæc propoſitio hoc modo: motus non convenit ſimul ſoli & terræ: convenit autem alterutri.

Ut propoſitiones disjunctivæ ſint veræ, neceſſe

ceſſe eſt ut inter res disjunctas ſit immediata quædam oppoſitio, ſecùs falſæ erunt: ut ſi quis dixerit, aut pax eſt, aut bellum: falſa eſt illa propoſitio: poſſunt enim eſſe induciæ. Sic illa propoſitio, licet ut plurimùm ſit vera, amat aut odit mulier, nihil eſt tertium: negatur tamen, ut aliæ propoſitiones compoſitæ, cùm particula, *non*, prætermittitur: ut non omnis mulier odit aut amat.

Propoſitio conditionalis ea eſt, quæ conſtat particula, *ſi*, aut alia ejuſdem poteſtatis. ut ſi ſol lucet, dies eſt; ſi luna plena eſt aut nova, maris æſtus eſt altior. Illarum autem propoſitionum pars prior cum ipſa conditione juncta dicitur antecedens, poſterior conſequens dici ſolet.

Reſolvitur illa propoſitio hoc modo, in plenilunio aut novilunio maris æſtus eſt altior; extra plenilunium aut novilunium æſtus maris eſt depreſſior.

Propoſitio conditionalis vera eſt, ubi conſecutio eſt legitima, aut nexus antecedentis cum conſequente indiſſolubilis. Itaque negari ſolet illa connexio, cùm refellitur: ut ſi mutis animalibus finis voluptas, idem non erit homini finis.

Propoſitio cauſalis ea eſt, quæ ex duabus conſtat propoſitionibus particula cauſali, *quia*, aut alia ſimili connexis: hujus generis eſt illa apud Plinium propoſitio. *Meliùs omnibus quàm ſingulis creditur: ſinguli enim decipere & decipi poſſunt; nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Refelluntur ejuſmodi propoſitiones, cùm negamus unam eſſe alterius cauſam: ut ſi quis dixerit, non ſingulos tantùm, ſed & omnes interdum falli.

In diſcretis propoſitionibus judiciorum diverſitatem particulæ, *ſed*, *tamen*, aut ſimiles efficiunt, ut

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.

Ejuſmodi propoſitiones, tum cauſales, tum diſcretæ facilè in ſimplices reſolvuntur ipſa diviſione: ut ſinguli poſſunt facilè decipere, & decipi, non item omnes, meliùs adeo omnibus quàm ſingulis creditur. Item, res nobis ſunt ſubmittendæ, non autem nos debemus rebus ipſis ſubmittere.

Propoſitio exponibilis, aut explicabilis, ſeu implicitè compoſita ea eſt quæ verbis ſimplex, ſenſu tamen complexa eſt, vel ſaltem obſcura. Quocirca ea exigit ut exponatur per aliam, quæ exponens idcircò vocitatur.

Sextuplex autem ſtatuitur: excluſiva, exceptiva, reduplicativa, comparativa, incœptiva, & deſitiva.

Propoſitio eſt excluſiva, quæ conſtat aliqua particula excludente: ut ſolus homo eſt diſcurſivus: hujuſmodi propoſitio ſæpe duplici nomine falſa eſt, vel quòd attributum ſubjecto non conveniat, vel quòd ad id ſolum non pertineat.

Sic ea reſolvitur, homo eſt diſcurſivus, & nullum aliud animal eſt diſcurſivum.

Propoſitio exceptiva ea dicitur quę conſtat particula excipiente, cujuſmodi eſt *præter*, aut aliæ ſimiles quæ ſubjectum excipiunt à communione prædicati: ut ſi dicas, elementum quodlibet perſpicuum eſt præter terram; eò recidit hæc propoſitio, terra non eſt perſpicua, alia verò tria elementa ſunt diaphana.

Eadem eſt ratio propoſitionis exceptivæ, quæ excluſivæ, & eodem prorſus modo refellitur.

litur: imò eodem ferè recidunt hæ propoſitiones.

Sic illa, *avarus niſi cùm moritur, nihil rectè facit*, eadem eſt quæ excluſiva. Avarus tantùm rectè facit, cùm moritur.

Hæc propoſitio quæ unum aut multa excipit, facilè reſolvitur, ut ignis, aer, aqua ſunt aliquo modo perſpicua, terra verò eſt opaca.

Propoſitio eſt reduplicativa quæ conſtat particula reduplicante: cujuſmodi ſunt, *prout*, *quatenus*, aut ſimiles, quæ ſignificare debent aliquid in ſubjecto, quòd cauſa ſit cur ei inſit attributum: alioqui fruſtrà poneretur. Cùm dicimus ex. gr. animal quatenus animal ſentit, particula, *quatenus*, innuit animalitatem eſſe principium ſentiendi: ſi quis autem diceret, animal quatenus animal moritur, minùs vera eſſet illa propoſitio: non enim animalitas moriendi cauſa eſt in animali, ſed ipſa naturæ infirmitas, aut elementorum fortè contrarietas.

Dicitur autem propoſitio illa reduplicativa, in qua ſubjectum quaſi duplicatur: ut homo quatenus homo, eſt rationalis, idem eſt, ac ratio cur homo ſit rationalis, ea eſt, quòd ſit homo: unde ejuſmodi propoſitio bene ad cauſalem revocatur.

Propoſitio eſt comparativa, quæ conſtat particula comparante, quales ſunt *magis* & *minùs*, & ſimiles: ſed ut idonea ſit comparatio, cùm uni extremo tribuitur in gradu comparativo, debet utrique convenire in poſitivo. Iſta v. gr. eſt apta comparatio, nix ebore candidior eſt: hæc verò inepta, cygnus candidior eſt corvo.

Propoſitiones comparativæ licèt ſimplices

videantur, ſint tamen compoſitæ, ut illa, *Vilius eſt argentum auro, virtutibus aurum.*

Duplex ſaltem judicium ſingulæ illæ propoſitiones innuunt, virtutem ſummum habere pretium, idque majus quàm aurum.

Incœptiva propoſitio ea eſt, quæ conſtat verbo incœptivo: ut Petrus convaleſcit, id eſt, nunc bene ſe habere incipit, cùm malè antea ſe haberet.

Propoſitio deſitiva ea eſt quæ conſtat verbo deſitivo, ut lucerna extinguitur, id eſt, lucerna nunc lucet, ſed paulò pòſt non lucebit. Sic propoſitiones incœptivæ ſenſu aut intellectu ſunt compoſitæ; duo quippe affirmant, rem antè non fuiſſe, & poſtea incœpiſſe.

Inter propoſitiones compoſitas referri poſſunt relativæ. Illæ quamdam habitudinem vel relationem includunt: ut illa, *ubi theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum.*

SECTIO TERTIA.

De argumentatione, & aliis inſtrumentis ſciendi.

CAPUT PRIMUM.

De primo inſtrumento ſciendi, nimirum definitione.

MOdus ſciendi, aut inſtrumentum in genere tripliciter uſurpatur: primò pro his omnibus quæ juvant ad ſcientiam comparandam: ſic Logica ipſa eſt modus ſciendi, ſeu ſcientiarum inſtrumentum, aut organum.

2. Mo-

2. Modus ſciendi ſtricta quadam ratione pro ſola demonſtratione ſumitur, per quam ſcilicet ſcientia acquiritur.

3. Accipitur pro eo omni quod clariorem efficit rerum notitiam, ac definiri ſolet oratio ignoti manifeſtatrix. Quo quidem modo nunc inſtrumentum, aut modum ſciendi uſurpamus; ut ſcilicet eſt quædam oratio logica, quæ veritatem efficit clariorem.

Quadruplex verò eſt modus ſciendi, nimirũ definitio, diviſio, argumentatio, & methodus.

Definitio eſt oratio quæ quōd eſt in re involutum evolvit, & quod eſt obſcurum explicat.

Hæc duplex eſt, una nominis, altera rei: definitio nominis ab Ariſtotele dicitur interpretatio: ut Coſmographia eſt mundi deſcriptio: eaque eſt permagni uſus in diſciplinis omnibus: quia vocum ambiguitatem tollit, & controverſias minuit: unde à Mathematicis principii loco uſurpatur: ut triangulus eſt figura, quæ tribus lineis terminatur. Ejuſmodi definitiones ſunt extra omnem controverſiam poſitæ: nam id ex hominum arbitrio pendet, ut certa voce certam quoque ideam & notionem deſignent: non ita autem res ſe habet in iis definitionibus, quæ ut diſtincta magis & claras rerum perceptiones efficiant, adhibentur: non enim à voluntate hominis pendet, ut idea quævis has vel illas rei partes, aut attributa comprehendat.

Definitio rei eſt duplex, una eſſentialis, altera deſcriptiva: prior rem explicat per principia, quæ eam conſtituunt. Hæc iterum eſt duplex; una eſt Phyſica, qua res definitur per partes phyſicas, materiam ſcilicet & formam, ut homo eſt quid compoſitum ex cor-

pore & anima rationali. Altera eſt Metaphyſica, quæ rem explicat per genus & differentiam: quæ ſunt illius partes, ut vocant, metaphyſicæ.

Definitio quæ rem deſcribit per ea quæ ei inſunt adventitia, non eſſentialibus, triplex eſt; prima dicitur accidentalis, eaque rem explicat per plura accidentia, quæ ſeorſum ſumpta aliis rebus convenire poſſunt, non item ſi conjunctim ſumantur. Ut ignis eſt elementum rarum, leve, & calidiſſimum.

Secunda fit per proprietates quaſdam, ut homo eſt animal politicum, & ſcientiarum capax.

Tertia dicitur cauſalis, quæ rem explicat per cauſam finalem, aut efficientem, aut exēplarem: ut homo eſt animal ad Dei ſimilitudinem factum, ut eo frui poſſit. Eclipſis lunę eſt interpoſitio terræ ſolem inter & lunam.

Optima quidem definiendi ratio eſt ea, quæ brevis, quæ clara, quæ genere proximo conſtat & differentia: ſic enim palam fit quomodo res quæ definitur, conveniat cum ſimilibus & cognatis maximè, ſimul & in quo ab aliis diſcrepet: tumque definitio plena eſt, non diminuta, & tantùm patet quātùm res definita.

Sed rarò evenit ut genus rei proximum, & propria vel ſpecifica differentia nobis innoteſcant: unde tutius eſt aliquando rem per accidentium, aut proprietatum congeriem explicare, quàm brevi verborum complexu, vel oratione uti, quæ plerumque falſa eſt, aut ambigua. Idque maximè evenit in rebus phyſicis, ubi genus & differentia nos magna ex parte fugiunt. Ut ſi quis magnetem velit definire, omnino neceſſe eſt ut plures ejus proprietates

ſimul

ſimul conjungat, hoc ferè modo, magnes eſt corpus ex lapide & ferro compoſitum, quod alium magnetem, aut ferrum ſibi vicinum ad ſe rapit; tum alias, ſi volet, magnetis proprietates afferet, quibus ejus natura fiet apertior, quàm ſi genus quoddam proximum, & ultimam differentiam excogitaret. Id enim dum anxiè & penè ſuperſtitiosè proſequimur, non tam definitiones, quæ diſtinctas rerum notiones efficiant, quàm enigmata ipſa afferimus: cujus generis paſſim occurrunt.

Tres ſunt præcipuæ leges definitionis. Prima, ut ſit clarior re definita, ſecùs non erit oratio veritatis manifeſtatrix. Et quidem multa ſunt quæ definitionibus magis obſcurantur, quàm illuſtrantur, quæque per ſe ſunt aperta, ut *tempus*, *idea ipſa*, ſeu perceptio mentis, *ordo*, *extenſio*, *numerus*, & alia bene multa, per definitiones magis involvi, quàm explicari ſolent.

Adverſus hanc legem peccat quicumque inter definiendum utitur metaphoris, præſertim remotioribus, aut vocibus inuſitatis, & terminis ambiguis: unde à nonnullis reprehenduntur hæ & ſimiles definitiones. Anima eſt numerus ſeipſum movens; tempus eſt numerus motus, ſecundùm prius & poſterius.

Secunda lex in eo conſiſtit, ut definitio ſit brevis, ac nihil in ea redundet. Adverſus hanc legem peccatur additione particulæ alicujus inutilis; ut cùm definitur homo animal rationale mortale: nam in hac definitione, mortale ſuperfluum eſt: omne ſiquidem animal, idem eſt mortale: quare homo dicitur bis mortalis. Atque ii meritò reprehenduntur, qui docent in definitione ſpeciei attribu-

ta omnia à ſupremo genere uſque ad infimum afferri oportere : quandoquidem in genere proximo cetera omnia comprehenduntur . Nec tam fortè genus proximum in definitione affertur, ut in quo res cum aliis conveniat nobis palam fiat, quàm ut rem ipſam ab aliis diverſi generis diſtinguat. Id verò in rebus phyſicis perrarò occurrit, uti & differentia propria, ſeu qualitas rei eſſentialis.

Tertia, ut definitio ſit reciproca cum re quæ definitur. Hinc illa uſu trita axiomata: cui convenit definitio, convenit & definitum; cui convenit definitum, convenit & definitio; cui repugnat definitum, repugnat & definitio. Adverſus hanc legem peccant, qui definitionem faciunt vel latiorem, vel ſtrictiorem, quam ſit res definita, ut ſi definias hominem animal bipes, vel rationale vultu candido. Hæc autem poſtrema definitionis regula omnium maximè eſt neceſſaria, definitio enim paululùm vel longior, vel obſcurior utcumque tolerabilis eſt; non reciproca verò ferri nullo modo poteſt.

Ceterùm definitionis facilis eſt cognitio, praxis verò difficillima: quia difficile eſt, id quod eſt eſſentiale, ab eo quod eſt accidentarium; commune à proprio ſecernere; aut invenire genus proximum, & ultimam rei differentiam. Nec magni id refert, dummodò definitio qualiſcumque ſit, claram & diſtinctam rei ideam efficiat. Unde ubi qualitas rei eſſentialis non occurrit, plures accidentarias commodè afferimus: ut in plantarum deſcriptione uſu venit: imo ut à viro doctiſſimo eſt obſervatum, res quæque viſibilis optimè per figuram definitur.

CA-

CAPUT II.

De diviſione.

Diviſio eſt totius in partes diſtributio. Illius idem eſt uſus, qui definitionis: nempe ut rem magis diſtinctè concipiamus. Quod utique fit, cum res quæ uno proſpectu videri non poteſt, velut per partes cognoſcenda proponitur: nam univerſa & generalis totius rei cognitio admodum eſt imperfecta, & obſcura.

Diviſionem à partitione differre nos admonet Cicero: quia hæc eſt totius in partes, illa generis in ſpecies. Partitio eſt totius actualis, diviſio totius potentialis. Cùm corpus humanum in caput, truncum, & artus dividitur, tum ea dicitur partitio totius in partes integrantes; ſeu eorum quæ ad totius integritatem, non propriè ad illius eſſentiam pertinent. Ad partitionem referri poteſt totius in partes eſſentiales & phyſicas diſtributio: ut hominis in corpus & animam. Sed diviſio numeri in parem & imparem; lineæ in curvam & rectam; univerſalis in ſua inferiora, ſeu in partes ſubjectas, ut generis in ſpecies, diviſio appellatur.

2. Alia eſt diviſio ſubjecti in accidentia: ut corporum quædam lucem emittunt, ut ſol & ſtellæ; alia reflectunt, ut terra & plantæ, & opaca quæque corpora; nonnulla tranſmittunt, ut aer, aqua, vitrum, & quæ dicuntur diaphana.

3. Alia eſt diviſio accidentis in ſubjecta: ut bona ſunt corporis, vel animi.

Tres ſunt præcipuæ leges bene dividendi;

prima, ut diviſio exæquet totum diviſum: ita ut nec plura, nec pauciora membra ſint in diviſione quàm in toto diviſo. Adverſus hanc legem peccatur, quoties omittitur membrum aliquod neceſſarium, vel adjicitur extraneum: ut ſi dividatur animal in terrenum & aqueū; vel in terrenum, aereum, aqueum & igneum: in priori namque diviſione deeſt aereum; in poſteriore redundat igneum: ſi modò quæ eſt certa hypotheſis, nullum vivere in igne animal poſſit.

2 Ut diviſio paucis conſtet partibus: alioqui propoſito carebit effectu, mentemque confundet, ac memoriam obruet: cùm tamen ad utramque juvandam ſit inſtituta diviſio. *Idem vitium habet*, inquit Seneca, *nimia diviſio, quàm nulla. Simile eſt confuſo, quidquid in pulverem ſectum eſt*: & adeo minutim dividere, non eſt dividere, ſed confundere. Itaque meliùs dividitur littera in vocalem, & conſonantem, quàm in A, B, C, D, &c. & commodiùs dividitur numerus in parem & imparem, quàm in binarium, ternarium, &c.

3. Ut diviſio fiat in membra proxima & immediata: unde minùs bene divideretur vivens in plantam, belluam & hominem. Prius enim dividi debet in plantam & animal; hocque ſubdividi in belluam & hominem. Sæpe tamen totum dividitur in membra remotiora, & mediata: vel quia ignorantur proxima & immediata: vel quia longo uſu ita receptum eſt. Sic vulgò dividitur operatio mentis in ſimplicem apprehenſionem, judicium & diſcurſum: licèt priùs dividi poſſit in ſimplicem & complexam: ac deinde ſubdividi complexa in judicium, & diſcurſum.

C A-

CAPUT III.

De Methodo.

Methodus ſecundùm notionem nominis via brevis eſt, & expedita. Ab hac autem ſignificatione traducitur ad ſignificandum doctrinæ ordinem: nam ut via brevis, & aperta citò & tutò nos ducit quò tendimus: ſic apta rei in diſciplinis diſpoſitio efficit ut eas multò faciliùs comparemus.

Methodus definiri poteſt ordo ſermonis accommodatus ad illuſtrationem veritatis, captumque diſcentium.

Methodus univerſim duplex; una prudentiæ, artis altera. Illa certis conſtat legibus quæ variari poſſunt pro varietate locorum, temporum, perſonarum, aliarumque circumſtantiarum; eaque ad Oratores, Poetas, alioſq; artifices potiùs pertinet, quàm ad Philoſophos, ac plurimùm pendet à judicio loquentis, ſcribentis, aut aliud quidpiam agentis.

Methodus artis, quæ etiam vocatur dialectica, certis & inconcuſſis conſtat legibus.

Hæc utique duplex eſt, una particularis, altera generalis. Illam ſequimur in tractanda parte aliqua ſcientiæ, vel artis: ut in explicanda aliqua parte Logicæ. Methodus generalis ea eſt, quam ſequimur in tradenda arte aliqua vel ſcientia integra, quæ & propriè ordo vocitatur.

Denique methodus alia diviſionis ratione duplex eſt, ſynthetica nimirum & analytica; ſive compoſitionis & reſolutionis. Methodum compoſitionis eam vocamus qua pro-

gredimur à ſimplicibus ad compoſita, à partibus ad totum; ab iis quæ magis ſunt univerſalia, ad particularia; à cauſis ad effectus. Sic Logicus procedit à nomine, & verbo ad orationem, ab oratione ad enunciationem, ab enunciatione ad argumentationem. Sic Phyſicus progreditur à materia, & forma ad compoſitum; à corpore univerſim ſumpto ad elementa; ab elementis ad mixta.

Methodus reſolutionis ea eſt, qua regredimur à compoſitis ad ſimplicia, à toto ad partes, ab effectibus ad cauſas. Sic Logicus argumentationem in propoſitiones, & propoſitiones reſolvit in terminos. Simili ratione Phyſicus corpus mixtum reſolvit in elementa, & elementum quodlibet in materiam, & formam.

Cùm autem præſtet ortus interitui, methodus quidem compoſitionis nobilior eſt methodo reſolutionis: nectamē ea ſemper eſt ad docendum magis accommodata. Quòd ſi enim doctore careas, uſurpanda tibi erit methodus reſolutionis. At ſi doctoris opera, præferenda ut plurimùm erit methodus compoſitionis. Sic ut inveniatur Genealogiæ alicujus ſeries, incipiendum erit ab eo, cujus genealogia quæritur: verùm ut inventa explicetur, via omnino oppoſita eſt ineunda.

Tres ſunt præcipuæ methodi leges; prima, res tractandæ ita diſponantur, ut aliæ ex aliis oriri videantur; & quæ ſequuntur, ab iis quæ præcedunt, lucem accipiant.

2. Omittantur diviſiones rerum minutiſſimarum, quarum multitudo faſtidium parit, diſcentis ingenium obtundit, ac memo-

riam

riam prorſus obruit: nam res minutim conciſæ frangunt ingenii aciem.

3. Fugiendæ ſunt longæ digreſſiones à re propoſita alienæ, quibus ita abducitur aliquando animus, ut errore divagetur, nec habeat ampliùs quid ſequatur.

CAPUT IV.

De argumentatione.

Argumentatio eſt Oratio, in qua unum ex alio infertur. Ut avis reſpirat: ergo habet pulmones. Quocirca in omni argumentatione duo ſunt potiſſimùm ſpectanda, pars inferens, & illata; quod colligitur, ſeu conſequens, & id unde colligitur, ſeu antecedens.

Argumentatio nomen ſuum duxit ab argumento, ſeu, ut loquuntur, à medio, quo ſcilicet id quod dubium erat, per id quod dubium non eſt, confirmatur, & ex quæſtione fit concluſio. Cùm enim propoſitionis extrema ita inter ſe cohærent, ut eorum nexus menti ſit apertus, tunc non opus eſt argumentatione, ac cognitio illius propoſitionis ad intelligentiam principiorum omninò pertinet: ut in illa propoſitione, omne totum majus eſt ſua parte, quæ in quæſtionem venire poteſt. Sed ubi non ita plana eſt & aperta ſubjecti cum attributo ſocietas, tum ea propoſitio, aut quæſtio, aut problema dici ſolet. Quare terminum, aut potiùs ideam quamdam inquirimus, in qua & ſubjectum & attributum conveniant; atque hic terminus, aut argumentum, aut medius terminus nominatur.

Omnis autem argumentatio ſyllogiſmo & indu-

inductione continetur: ſyllogiſmus ad docendum, inductio ad inveniendum eſt aptior. Syllogiſmus verò definitur ab Ariſtotele, *oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliud quidpiam neceſſariò ſequitur, ex eo quòd hæc ſint:* hoc eſt, ſyllogiſmus ex tribus conſtat propoſitionibus ita diſpoſitis, ut ex duabus primis, quæ idcircò præmiſſæ dicuntur, tertia, ſeu concluſio neceſſariò conſequatur, ex eo quòd propoſitiones ita fuerint diſpoſitæ.

Hinc aptè à nonnullis definitur ſyllogiſmus, Argumentatio in qua ex una propoſitione per aliam propoſitionem tertia colligitur, quæ concluſio dici ſolet: nam perfectus eſt is ſyllogiſmus, imò & argumentatio, cùm una propoſitio colligitur ex alia, in qua contineri nobis ſit manifeſtum. Propoſitio in qua concluſio continetur, ut plurimùm eſt generalis; per aliam verò propoſitionem tanquam per utriuſque commune vinculum, id nobis fit apertum conſequens in propoſitione generali contineri.

Quod ut clarius fiat, notandum eſt, quæſtione aliqua propoſita, v. g. an terra ſit rotunda, duos eſſe extremos propoſitionis terminos, terram & rotunditatem, ſubjectum nimirum & attributum; dubitamus verò an ſit aliqua inter eos terminos connexio, an videlicet terræ rotunditas conveniat. Inveniendum itaque nobis eſt argumentum, ſeu medius terminus qui cùm utroque quæſtionis propoſitæ extremo ſeorſum ita jungatur in præmiſſis, ut extrema ipſa in concluſione inter ſe maneant devincta, tùmque fiet concluſio certa, quæ antè erat quæſtio incerta.

Medius ille terminus, vel argumentum

multi-

multiplex eſſe poteſt: ut in allato exemplo argumentum quod terra ſit rotunda hinc ſumi poteſt, quòd illius umbra in defectione, ſeu in eclipſi lunæ ſit rotunda: nam umbra figuram opaci corporis imitatur: ſicque ſyllogiſmus confici poteſt.

Corpus cujus umbra eſt rotunda, eſt itidem figuræ rotundæ:

Sed umbra telluris eſt rotunda, (ut patet in lunæ eclipſi:)

Ergo terra eſt quoque figuræ rotundæ.

Quare non ſyllogiſmus tantùm, ſed etiam omnis argumentatio ex duobus potiſſimū conſtat, ex antecedente nimirum, & conſequente.

Illud notius eſſe debet & clarius: ex eo quippè id manat quod conſequens dicitur, aut concluſio. Antecedens in ſyllogiſmo duplici propoſitione conſtat. Quæ primo loco ponitur, ea major dicitur; quæ verò ſequitur, minor propoſitio ſolet appellari.

Tres illæ propoſitiones major, minor, & concluſio materiam ſyllogiſmi proximam efficiunt. Ex iis enim ſyllogiſmus componitur: ut propoſitiones ex terminis, qui idcircò materia ſyllogiſmi remota dici ſolent. Quemadmodum partes ex quibus corpus humanum conſtat, ſunt illius materia proxima, oſſa v. g. caro, nervi, venæ, &c. elementa verò ſunt illius materia remota.

Itaque materia ſyllogiſmi remotior ſunt tres termini, major, minor & medius. Tria ſunt enim, ut docet Ariſtoteles, in omni demonſtratione, quæ eſt ſyllogiſmus omnium perfectiſſimus. 1. Subjectum, de quo attributum, vel proprietas, vel affectio (iſta enim unū & idem ſunt,) demonſtratur. 2. Affectio ip-

ſa,

ſa, vel attributum, quod ſubjecto ineſt. 3. Principium, vel ratio per quã ſubjecto ineſſe proprietatẽ demonſtramus: ut in hoc ſyllogiſmo.

Omne rationale eſt docile;
Sed omnis homo eſt rationalis;
Ergo omnis homo eſt docilis.

Homo eſt ſubjectum, *docilis* attributum, *rationalis* verò eſt medius terminus, ſeu ratio cur homo ſit docilis. Communis ille, ſeu medius terminus inſtar cujuſdam vinculi ſubjectum cum attributo in præmiſſis connectit: ſed concluſionem ipſam non ingreditur. Poſtquam enim functus eſt veluti conciliatoris munere, utrumque terminum, majorem videlicet & minorem dimittit in concluſione conjunctos. Concluſionis ſubjectum, ut *homo*, eſt minor terminus; attributum *docilis*, eſt major terminus: quòd plerumque latiùs pateat quàm ſubjectum concluſionis.

Major propoſitio ea dici ſolet, quæ prima eſt: minor, quæ ſecunda.

Sed ſi accuratè loqui volumus, ea eſt major propoſitio, quæ majus extremum cum medio continet, minor quæ minus extremum cum medio complectitur, ſive priori loco, ſive poſteriori collocetur.

Ex varia communis, ſeu medii termini cum utroque extremo connexione diverſæ quoque ſyllogiſmorum figuræ prodeunt. Cùm enim medius terminus in majore propoſitione ſubjecti, in minore attributi locum tenet, tum prima oritur figura. Cùm in utraque præmiſſa medius terminus prædicatur, ſecundam efficit figuram: in tertia denique medius terminus in utraque præmiſſa ſubjicitur: juxta tritum illum verſiculum.

Sub

Sub præ prima, ſed altera bis præ, tertia bis ſub.

Exemplum primæ figuræ ſuprà attulimus. Exemplum ſecundæ, ubi medium bis prædicatur, ſit ille ſyllogiſmus.

Omnis virtus eſt laudabilis;
Sed injuſtitia non eſt laudabilis;
Ergo injuſtitia non eſt virtus.

Exemplum tertiæ figuræ, ubi medium bis ſubjicitur.

Omnis lapis eſt ſubſtantia;
Sed aliquis lapis eſt Adamas.
Ergo aliquis Adamas eſt ſubſtantia.

Modi verò ſyllogiſmorum ex quantitate & qualitate propoſitionum pendent: hos utique, ut libitum eſt, vel augent vel minuunt: atque iis ultrò accedimus, qui primam figuram non modò perfectiſſimam, ſed unam penè neceſſariam exiſtimant. Nam omnia quæſtionum genera concludi in ea poſſunt, affirmantium, negantium, univerſalium, particularium: cùm in ſecunda figura tantùm negantes; in tertia particulares duntaxat concludi poſſint, uti mox dicturi ſumus.

Modus itaque ſyllogiſmi reſpondet ejus materiæ proximæ. Quare is nihil aliud eſt, niſi præmiſſarum ſecundùm quantitatem & qualitatē cōcluſioni inferendæ apta diſpoſitio.

Modi ſyllogiſtici novemdecim vulgò numerantur, qui totidem vocabulis expreſſi quatuor hiſce verſibus comprehendi ſolent.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum.
Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco, Darapti.
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

Novem priores modi pertinent ad primam figuram: quatuor primi vocantur directi:

quinque

quinque alii indirecti; quatuor ſequentes pertinent ad ſecundam figuram; ſex reliqui ad tertiam.

Modus autem directus is eſt, in quo majus extremum de minore prædicatur in concluſione: ut modus indirectus is dicitur, in quo minus extremum de majori prædicatur in cōcluſione, quod patet ex ſequenti ſyllogiſmo.

Omne animal eſt vivens;
Omnis homo eſt animal;
Ergo omnis homo eſt vivens.
Ergo aliquod vivens eſt homo.

In quo prior concluſio directa, poſterior eſt indirecta.

Magnus autem eſt uſus earum vocum quas attulimus, cum earum artificium probè cognoſcitur. Quantùm ad præſens ſpectat inſtitutum, vocales quæ occurrunt in tribus primis ſyllabis, quibus unumquodque conſtat vocabulum (nam ubi plures ſunt, tantùm metri cauſa ſunt additæ) indicant quantitatem & qualitatem trium propoſitionum ſyllogiſmi eo vocabulo deſignati: vocalis enim quæ occurrit in prima ſyllaba, oſtendit quantitatem & qualitatem majoris propoſitionis; ut vocalis ſecundæ ſyllabæ quantitatem & qualitatem minoris; vocalis denique tertiæ ſyllabæ quantitatem & qualitatem concluſionis indicat: vocales autem illæ ſunt A, E, I, O, quarum ſignificationem antea declaravimus. Sed ut hæc fiant adhuc illuſtriora, ſubjiciamus uſitata exempla uniuſcujuſq; figuræ & modi.

Exempla modorum directorum primæ figuræ.

Barbara. { Omne animal eſt vivens;
Omnis homo eſt animal:
Ergo omnis homo eſt vivens. }

Nul-

Celarent. { Nullum animal eſt lapis ;
Omnis homo eſt animal ;
Ergo nullus homo eſt lapis.

Darii. { Omne animal eſt vivens ;
Quædam ſubſtantia eſt animal ;
Ergo quędam ſubſtãtia eſt vivẽs.

Ferio. { Nullum animal eſt lapis ;
Quædam ſubſtantia eſt animal ;
Ergo quędã ſubſtãtia nõ eſt lapis.

Exempla modorum indirectorum primæ figuræ.

Baralip. { Omne animal eſt vivens ;
Omnis homo eſt animal ;
Ergo quoddam vivens eſt homo.

Celantes. { Nullum animal eſt lapis ;
Omnis homo eſt animal ;
Ergo nullus lapis eſt homo.

Dabitis. { Omne animal eſt vivens.
Quædam ſubſtantia eſt animal ;
Ergo quoddã vivens eſt ſubſtãtia.

Fapeſmo. { Omne animal eſt ſubſtantia ;
Nullus lapis eſt animal ;
Ergo quędã ſubſtãtia nõ eſt lapis.

Friſeſom. { Quoddam animal eſt ſubſtantia ;
Nullus lapis eſt animal ;
Ergo quędã ſubſtãtia nõ eſt lapis.

Exempla modorum ſecundæ figuræ.

Ceſare. { Nullus lapis eſt animal ;
Omnis homo eſt animal ;
Ergo nullus homo eſt lapis.

Cameſtres { Omne animal eſt vivens ;
Nullus lapis eſt vivens ;
Ergo nullus lapis eſt animal ;

Feſtino. { Nullum animal eſt lapis ;
Quædam ſubſtantia eſt lapis ;
Ergo quædam ſubſtantia non eſt animal.

Omne

Baroco. { Omne animal eſt vivens. Quædã ſubſtantia non eſt vivens. Ergo quædam ſubſtantia non eſt animal.

Exempla modorum tertiæ figuræ.

Darapti. { Omne animal eſt vivens; Omne animal eſt ſubſtantia. Ergo quędã ſubſtantia eſt vivens.

Felapton. { Nullum animal eſt lapis; Omne animal eſt ſubſtantia; Ergo quędã ſubſtãtia nõ eſt lapis.

Diſamis. { Quoddam animal eſt vivens; Omne animal eſt ſubſtantia; Ergo quædã ſubſtantia eſt vivẽs.

Datiſi. { Omne animal eſt vivens; Quoddam animal eſt ſubſtantia; Ergo quædã ſubſtantia eſt vivẽs.

Bocardo. { Quoddam animal eſt ſubſtantia; Omne animal eſt vivens: Ergo quædam ſubſtantia non eſt animal.

Feriſon. { Nullum animal eſt lapis. Quoddam animal eſt ſubſtantia; Ergo quędã ſubſtãtia nõ eſt lapis.

Quarta figura à Galeno adjecta eſt, in qua medius terminus prædicatur in majore, & ſubjicitur in minore: ut

Omnis homo eſt doctrinæ capax:
Omne quod eſt doctrinæ capax, eſt rationale.
Ergo omne rationale eſt homo.

CAPUT V.

Quæ ſint præcipuæ leges ſyllogiſmorum.

PRima & communiſſima regula artis ſyllogiſticæ ea eſt, ut ſint tres tantùm termini:

ni: nam in hoc maximè poſita eſt natura ſyllogiſmi. Quare removenda eſt omnis ambiguitas, vel æquivocatio, & eadem ubique ſervanda eſt termini ſuppoſitio, aut ampliatio, aut reſtrictio: ſecùs enim tres quidem erunt termini, ſi voces tantùm ſpectentur, ſed plures erunt, ſi ſenſus ratio habeatur. Unde ille ſyllogiſmus ob homonymiam non concludit.

Omnis canis latrat;
Sed conſtellatio cœleſtis eſt canis;
Ergo conſtellatio cœleſtis latrat.

Quatuor enim ſunt termini, cùm vox illa, *canis*, ſit æquivoca, & duplicem habeat intellectum, aut ſenſum.

Quocirca unica eſt adhibenda communis menſura, ut judicemus an duæ res ſint æquales, vel inæquales: ſic idem medium eſt adhibendum, ut cognoſcamus an extrema concluſionis conjungi debeant aut ſeparari.

Secunda regula in hoc poſita eſt, ut medius terminus in alterutra præmiſſa ſecundùm omnem ſuam latitudinem accipiatur, ſeu, ut loquuntur, omninò diſtribuatur. Nam ſi non ſumitur univerſaliter in aliqua præmiſſarum, jam non unius termini, ſed duplicis habebit rationem, & quaſi in diverſas partes diviſus extrema ipſa non conjunget: unde ſyllogiſmus ille vitioſus eſt.

Omne animal fuit in arca Noe;
Petrus eſt animal;
Ergo Petrus fuit in arca Noe.

Nuſquam enim animal ſumitur diſtributivè, ſeu in omni ſua latitudine.

Tertia, terminus non diſtributus, ſive non univerſaliter ſumptus in præmiſſis, non debet

debet ſumi univerſaliter in concluſione. Ratio eſt, quia ex particulari ad univerſale, ex parte ad totum nulla eſt conſecutio: unde iſte ſyllogiſmus vitioſus eſt.

Omne animal eſt vivens;
Omne animal eſt ſubſtantia;
Ergo omnis ſubſtantia eſt vivens.

Terminus enim, *ſubſtantia*, in concluſione generaliter accipitur, qui non diſtributus fuit in minori. Illud obſervatu dignum videtur in propoſitione univerſali, & negante diſtribui tum ſubjectum, tum attributum in particulari; affirmante neutrum, in univerſali affirmante ſubjectum, non attributum; in particulari negante attributum, non ſubjectum diſtribui, aut penes omnem ſuam extenſionem ſumi. Ex. gr. in illa propoſitione, nullum vitium eſt laudabile, uterque terminus & ſubjectum, & attributum in omni ſua latitudine accipitur. In illa verò, omnis virtus eſt laudabilis, *virtus* quidem diſtributivè accipitur, & nulla excipitur, non item *laudabilis*: in illa autem, aliquod vitium non eſt utile, attributum diſtribuitur, non item ſubjectum.

Nam in propoſitione affirmante attributum, ſecundùm id omne quod in idea ſua aut conceptu comprehendit, ſed in omni ſua extenſione accipitur. Ut ſi dixeris, omnis circulus eſt figura, quidquid figuræ idea aut ratio complectitur, id de circulo dicitur: quòd nimirum ſit quid termino, aut terminis conſcriptum: hæc enim eſt figuræ notio. Sed non ſumitur figura in omni ſua latitudine: nam latiùs patet quàm circulus. Itaq; in hac propoſitione attributum per ſubjectum reſtringitur; & tantum patet, quantum ſubjectum ipſum.

Sed

Sed diverſa eſt negantis propoſitionis ratio: ut nullus circulus eſt quadratum: tum enim attributum ſumitur in omni ſua latitudine: adeò ut nullum quoque quadratum circulus eſſe poſſit. Sed attributum non accipitur ſecundùm omnem ideæ ſuæ comprehenſionem: ita ut omnia quadrati attributa de circulo neganda ſint. Nam circulus & quadratum in figuræ idea, vel notione conveniunt.

Ratio triplicis hujus regulæ hinc repetitur, quod omnis artis ſyllogiſticæ hoc ſit velut fundamentum: *Quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe*. Nam majoris & minoris extremi cohæſio ex utriuſque cum medio termino ſocietate colligitur. Quòd ſi itaque pars una medii in majore propoſitione, in minore verò pars illius altera ſumatur, jam non unum & commune utriuſque extremi vinculum futurum eſt, nec tribus adeò, ſed quatuor terminis conſtabit ſyllogiſmus: unde hic ſyllogiſmus vitioſus erit.

Omnis circulus eſt figura:
Sed omne triangulum eſt figura:
Ergo omne triangulum eſt circulus.

Nam medium nuſquam diſtribuitur: cùm in prima propoſitione pro certo figuræ genere, quæ unica linea, eaque curva clauditur; in ſecunda pro alio genere figuræ tribus lineis comprehenſæ accipiatur. Quare non unius, ſed duplicis termini munus obit, nec commune utriuſque extremi vinculum eſſe poteſt.

Quarta, ex puris particularibus nihil cõcluditur: ſyllogiſmus enim tres tantùm admittit terminos: in eo verò ſyllogiſmo, qui conſtat ex puris particularibus, quatuor ſunt termini: nam medius qui unus videtur, verè duplex eſt.

Quòd

Quòd ſi ergo concluſio forte vera ſit, id per accidens, ratione materiæ, non vi formæ evenit. Nam ubi vera eſt ſyllogiſmi forma, tum conſecutio ſemper vera eſt, non ex accidenti, & temerè. Quod exemplis fiet apertius.

Quædam ſubſtantia eſt lapis.
Quoddam animal eſt ſubſtantia:
Ergo quoddam animal eſt lapis.
Quoddam animal eſt vivens:
Quidam homo eſt animal:
Ergo quidam homo eſt vivens.

Ubi utriuſque ſyllogiſmi forma vitioſa eſt ob rationes allatas.

Quinta, Non concluditur ex puris negãtibus.

Ratio obſcura eſſe non poteſt, cùm in propoſitionibus negantibus extrema ſeparentur à medio: ex eo verò quòd duo quædam ſint ab uno tertio ſecreta, non hinc ſequitur ea vel juncta eſſe inter ſe, vel diviſa. Ex hoc ſyllogiſmo id fiet manifeſtum.

Nullus lapis eſt homo:
Nullum animal eſt lapis:
Ergo nullum animal eſt homo.

Sexta. Concluſio ſequitur deteriorem partem, id eſt, ſi præmiſſarum altera ſit particularis concluſio eſt particularis; ſi altera ſit negans, concluſio negans quoque futura eſt. Particularis enim, ut ita loquar, deterior eſt univerſalitate, quia totum melius eſt ſua parte. Simili ratione negatio cenſetur eſſe deterior affirmatione, quia diviſione melior eſt compoſitio. Ratio autem iſtius regulæ hæc eſt, quod extrema non ſint magis inter ſe conjuncta in concluſione, quàm cum medio in præmiſſis conſocientur. Accedit etiam effectum integrum procedere non poſſe, niſi à cauſa integra,

& adæ-

& adæquata. Sed præſto ſunt exempla, quibus res ipſa magis luſtratur.

Omne animal eſt vivens;
Quædam ſubſtantia eſt animal:
Ergo quædam ſubſtantia eſt vivens.

Nullum animal eſt lapis:
Sed omnis homo eſt animal:
Ergo nullus homo eſt lapis.

Cavendum porrò ne inter diſſerendum propoſitio infinita affirmans accipiatur pro negante. Concluſiones v.g. ſyllogiſmorum qui ſequuntur, ſunt affirmantes, eæque ex pręmiſſis infinitis & affirmantibus, quæ prima fronte videri poſſint negantes, ducuntur, ut

Stellæ, quæ non ſcintillant, eædem ſunt terræ propiores:
Planetæ non ſcintillant:
Ergo ſunt terræ propiores.

Qui non colit parentes, is non diù vivit:
Filius ingratus non colit parentes:
Ergo filius ingratus non diu vivit.

Palam eſt in utroque ſyllogiſmo propoſitionem eſſe affirmantem: negatio enim præfixa efficit propoſitionem infinitam, non negantem.

Sunt igitur propoſitiones quæ videntur negantes, cùm revera ſint affirmantes, ut in hoc ſyllogiſmo.

Quod non eſt animal, non eſt homo:
Sed lapis non eſt animal:
Ergo lapis non eſt homo.

Prima propoſitio ęquivalet affirmanti, huic nimirum, omnis homo eſt animal.

Secunda itidem eſt affirmans: nempe lapis eſt corpus quod non eſt animal.

CAPUT VI.

Leges ſingulis figuris propriæ explicantur.

PRima figura duplici fundamento innititur. Utrumque his vocibus exprimi ſolet, *dici de omni*, & *dici de nullo*. Illud clarius effertur, quod convenit ſuperiori, convenit inferiori. Aut quod eodem recidit, quod convenit attributo, id quoque convenit ſubjecto. Quod tribuitur vivẽti,id animali tribui debet.

Alterum eſt *dici de nullo*, quod hunc habet intellectum. Quod repugnat ſuperiori, idem repugnat inferiori, Repugnat ſpiritui quòd ſit corruptibilis, idem quoque animæ rationali repugnet neceſſe eſt.

Primum itaque fundamentum ad ſyllogiſmos affirmantes pertinet, & aliis verbis proponi ſolet: cùm majus extremum, ſeu attributum convenit medio, & medium minori extremo; tum majus extremum minori quoque extremo conveniet.

Secundum in negantibus ſyllogiſmis obtinet:cum majus extremum repugnat medio & medium convenit minori extremo; tum majus extremum, ſeu attributum minori quoque repugnat: ut

Nullus ſpiritus eſt corruptibilis.
Omnis anima rationalis eſt ſpiritus:
Ergo nulla anima rationalis eſt corruptibilis.

Hinc duæ regulæ primæ figuræ oriuntur. Prima eſt, in modis directis primæ figuræ, major ſit univerſalis. Unde vitioſus eſt hic ſyllogiſmus.

Quæ-

Quædam ſubſtantia eſt animal:
Omnis lapis eſt ſubſtantia:
Ergo quidam lapis eſt animal.

Ratio hujus regulæ hæc eſt, quòd medius terminus nuſquam diſtribuatur; non in majori, cùm ſit particularis; non in minori, ubi eſt attributum propoſitionis affirmantis.

In modis indirectis, ut in Friſeſomorum, ex majore particulari rectè concludi poteſt, hoc modo.

Quoddam animal eſt ſubſtantia;
Nullus lapis eſt animal:
Ergo quædam ſubſtantia non eſt lapis.

Cùm minor propoſitio ſit univerſalis & negans, medius terminus in ea diſtribuitur.

Secunda regula in modis directis hæc eſt, ex minore negante nihil concluditur. Ratio hujus regulæ hæc eſt, quòd ſi minor propoſitio ſit negans, major erit affirmans; tùmque attributum ſumetur particulariter, & non diſtribuetur: cùm in concluſione, quæ negans futura eſt, idem attributum diſtribuatur: & tamen ex regula generali nullus terminus ſumi debet univerſaliùs in concluſione, quàm in præmiſſis.

Res ipſa exemplo fiet illuſtrior.

Omnis homo eſt animal;
Nullus lapis eſt animal:
Ergo nullus lapis eſt ſubſtantia.

Concluſio eſt falſa, quòd ſubſtantia in ea diſtribuatur, cùm ſit propoſitio negans; & tamen non diſtribuitur in majore propoſitione, id eſt, non ſumitur ſecundùm omnem ſuam extenſionem.

Is quidem ſyllogiſmus videtur legitimus.

Omne animal eſt ſentiens:
Nullus lapis eſt animal:
Ergo nullus lapis eſt ſentiens.

Hæc utique forma ſyllogiſmi per accidens eſt bona quod ſentiens convertatur cum animali,& ſit terminus reciprocus,ſed per ſe non eſt legitima:nã in qualibet materia non valet.

In modis directis, *Fapeſmo*, *& Friſeſomorum*, ea regula vim ſuam non obtinet: nam in his majus extremum, quod eſt ſubjectum concluſionis particularis, non ſumitur univerſaliùs in concluſione, quàm in majori propoſitione.

Regulæ ſecundæ figuræ.

Cum in ſecunda figura concluſio ſit ſemper negans, ea uno duntaxat fundamento ſubnixa eſt; duæ res non ſunt quid unum & idem,cùm uni aliquid convenit, quod alteri non convenit. Aliis vocibus efferri ſolet. Sublato conſequente tollitur antecedens: hoc eſt, ſublato termino qui ex alio infertur, ſimul & tollitur terminus ex quo infertur; ſublato animali, homo tollitur.

Hinc duæ oriuntur regulæ: prior eſt: ex utraque præmiſſa affirmante in ſecunda figura nihil concluditur. Unde vitioſus eſt ille ſyllogiſmus.

Omne animal eſt ſubſtantia:
Omnis lapis eſt ſubſtantia:
Ergo omnis lapis eſt animal.

Defectus hujus ſyllogiſmi in hoc poſitus eſt, quòd medius terminus nuſquam diſtribuatur: nam attributum propoſitionis affirmantis per ſe non diſtribuitur.

Secunda regula hæc eſt; ex majore particulari nihil concluditur. Hinc vitioſus eſt ille ſyllogiſmus.

Quæ-

Quædam ſubſtantia eſt animal:
Nullus lapis eſt animal:
Ergo quidam lapis non eſt ſubſtantia.

Vitium hujus ſyllogiſmi minimè obſcurū eſt: nam majus extremum, nempe, ſubſtantia, in majore propoſitione ſumitur particulariter, in concluſione univerſaliter, diſtribuitur enim in concluſione, non item in majore.

Regulæ tertiæ figuræ.

Duo ſunt tertiæ figuræ fundamenta; unum affirmantibus, alterum negantibus ſyllogiſmis inſervit.

Primum eſt ejuſmodi: cùm duo attributa eidem ſubjecto conveniunt, aliquando etiam inter ſe conveniunt; ut

Omne lac eſt album:
Omne lac eſt dulce:
Ergo aliquod dulce eſt album.

Id verò fundamentum diverſum eſt ab eo quo omnes ſyllogiſmi affirmantes innituntur; licet iiſdem verbis efferri ſoleat; Quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe. Tùmque eſt verum, ubi extrema conjunguntur cum aliquo tertio adæquatè, ſecùs fallit. Hinc vitioſus eſt ille ſyllogiſmus.

Pater eſt Deus:
Filius eſt Deus:
Ergo Filius eſt Pater.

Nam Deus, qui eſt medius terminus, non ſumitur adæquatè, tum pro natura divina, tum pro perſonis.

Alterum fundamentum tertiæ figuræ pertinet ad ſyllogiſmos negantes.

Cùm ex duobus attributis unum convenit ſubjecto, alterum non convenit; eadem inter ſe aliquando non conveniunt: ut

Aliquod quadrilaterum nõ eſt quadratum:
Omne quadrilaterum eſt figura:
Ergo aliqua figura non eſt quadratum.

Hinc duæ eruuntur regulæ. Prima: nulla concluſio in tertia figura eſt univerſalis.

Unde hic ſyllogiſmus vitioſus eſt.

Omne animal eſt vivens;
Omne animal eſt ſubſtantia:
Ergo omnis ſubſtantia eſt vivens:

Vitium in hoc poſitum eſt, quod ſubſtantia quæ in concluſione diſtribuitur, in minore propoſitione non fuerit diſtributa: eſt enim attributum propoſitionis affirmantis.

Secunda regula. Ex minori negante nihil concluditur: ut

Omne triangulum eſt figura:
Nullum triangulum eſt circulus:
Ergo aliquis circulus non eſt figura.

Illud manifeſtum eſt, majus extremum, nempe figuram, in concluſione diſtribui, cùm ea ſit negans: cùm tamen in præmiſſis non ſit diſtributum: quod pugnat cum regula generali.

Illud à nonnullis obſervatum omitti non debet, ſyllogiſmum interdum eſſe bonum ratione materiæ, cùm omnes propoſitiones ejus veræ ſunt; aliquando ratione formæ & per ſe, cujus forma in qualibet materia vim habet & regulis logicæ eſt conſentanea: nonnunquam bonum eſſe ratione formæ, ſed per accidens: cùm ea certæ materiæ applicatur, ſed non ubique & in quacumque materia valet.

C A-

CAPUT VII.

De inventione medii, ac de iis locis qui communes dicuntur.

Nihil eſt facilius quàm quæſtiones movere: ſed difficillimum eſt medium terminum, ſeu argumentum rei probandæ idoneum invenire: hinc tot communes locos & Rhetores, & Dialectici excogitarunt, de quibus nobis perpauca dicenda ſunt.

Quæſtio ergo quæ proponitur alia eſt Dialectica, de qua diſputari in utramque partem ſolet; alia verò Analytica, & cuique diſciplinæ propria: in illius probationem argumenta adhibemus communia, ex locis certis, & velut quibuſdam è ſedibus deſumpta, quos quidem locos Ariſtoteles in Topicis fusè & diſtinctè admodum explicat.

Hæc argumenta erui ſolent è Grammatica, Dialectica, & Metaphyſica. Loci Grammatici ab Etymologia plerumque ducuntur ut pecunioſus à pecorum copia dicitur; vel à conjugatis, ut juſtum dicimus à juſtitia.

Loci Dialectici magna ex parte ſunt explicati: meminiſſe tantùm oportet, terminum dici antecedentem, ex quo aliud quiddam ſequetur, ut circulus eſt; ergo figura.

Hinc ergo illi communes loci dimanant.

Primò, genus ad probandam ſpeciem non valet, valet autem plurimùm ad refellendum, ut non eſt figura, ergo nec circulus: non eſt virtus; ergo nec juſtitia.

Sed ex ſpecie rectè poteſt genus probari, malè refelli. Quod enim non ex juſtitia, po-

teſt eſſe virtus, ut fortitudo, & prudentia: nec tollitur genus, niſi omnes ſpecies removeantur.

Secundò, hic eſt etiam locus dialecticus: de quo affirmatur, aut negatur definitio, de eodẽ affirmatur aut negatur definitũ, & vice verſa.

Reliqui loci dialectici ex iis quæ diximus, facilè colligi poſſunt, aut nõ ſunt magni uſus.

Loci Metaphyſici ex communibus notionibus cauſæ & effectus, totius aut partis, aut ſimilibus ducuntur.

Cauſa quadruplex, finalis, effectrix, materialis, & formalis.

Finalis cauſa eſt primaria, vel ſecundaria; eſt etiam cujus gratia fit aliquid, ut ſanitas eſt finis qui expetitur: æger eſt finis cui ſanitas quæritur, ut alibi fuſiùs exponemus.

Multa ex fine ducuntur argumenta: unde illud Caſſiani, *cui bono?* innuendum enim quid affectet quiſque, an locuples, an diſertus, juſtus, an potens eſſe velit?

Effectrix cauſa vel eſt totalis, vel partialis: ut Deus eſt cauſa Adami totalis, & adæquata, ſed æquivoca, id eſt, non ejuſdem rationis; Adamus eſt cauſa Abelis inadæquata, aut partialis, ſed univoca. Ignis demum comburens eſt cauſa Phyſica, & neceſſaria: qui ignem ſubjicit, eſt cauſa moralis & libera: ſol cubiculum illuminans eſt cauſa per ſe illius luminis; apertio feneſtræ eſt cauſa ſine qua non. Artifex eſt cauſa præcipua ſui operis; ſecuris qua utitur, eſt cauſa inſtrumentaria; Sol eſt cauſa univerſalis plantarum; ſtirps unaqueque eſt cauſa proxima fructuum quos procreat.

Hinc multa ducuntur argumenta, quibus ex effectu colligitur cauſa, aut ſublatis cauſis tol-

tolluntur effectus. Ex cauſis ſæpè neceſſariò fiunt: ut corpus opacum in lumine poſitum umbram efficit; & umbra ubicumque eſt, ibi eſſe corpus oſtendit. Sæpè non neceſſariò effectus producuntur, ut ſol colorat, ſed non idcircò omne quod eſt coloratum, à ſole ſuum colorem ducit: reliqua quæ ad cauſas pertinent, ſuo loco dicemus.

Simili ratione ex oppoſitis multa argumenta eruuntur. Oppoſita autem vel ſunt ex utraque parte poſitiva, ſive ea ſint abſoluta, ut calor & frigus; ſive relativa, ut pater, & filius; vel unum affirmat, alterum negat; ſive ubique, ut homo, & non homo; quæ & contradictoria opponuntur; ſeu in certo tantùm ſubjecto unum ex oppoſitis neget, tumque dicitur privativa oppoſitio, qualis eſt inter lucem & tenebras.

Ex his varii argumentorum loci depromuntur, ex relativis maximè: ut quod diſcere honeſtum, & docere honeſtum eſt. Huc etiam pertinent variæ parium, & imparium comparationes, ſimilitudinis, ac diſſimilitudinis: ut à majori, ſi quis ſacrilegium facit, faciet & furtum: à minori, qui facilè & palam mentitur, pejerabit: à pari, qui ob rem judicandam pecuniam accepit, is quoque ob dicendum falſum teſtimonium accipiet.

Ac de communibus locis ſatis. Interim illud monuiſſe cũ Quintil. non inutile fuerit, quòd ſępè hi loci dicẽdi tarditatẽ afferãt, & magno ſint interdũ impedimẽto. Nã ut litteræ ſyllabęq; ſcribentium cogitationẽ non exigunt, ſic rationes ſpontè & argumenta ſequi debent. Id verò fallit plurimos quod argumenta quærãt accerſita & peregrina, quæ nihil aut parum

probent non ea quæ ex rebus ipſis ducuntur: turbam enim tantùm congregant, ex qua ſine diſcrimine proximum quodque occupent: tametſi ut verborum, ſic probationum copia cum judicio paranda eſt. Atque hæc tamen ſic accipi volumus, ut communes locos, aut ſumma argumentorum capita non penitus aſpernemur: ſed id unum volumus, ne iis pluſquam neceſſe eſt, tribuamus.

CAPUT VIII.

De diviſione Syllogiſmi.

SYllogiſmus dividi poteſt vel ratione materiæ, vel ratione formæ: de diviſione ſyllogiſmi habita ipſius formæ ratione ſatis dictum à nobis fuit, cùm de figuris & modis ſyllogiſticis egimus. Quare dicendum ſupereſt de diviſione ſyllogiſmi, ratione materiæ.

Primò itaque ſyllogiſmus dividi poteſt ratione materiæ in Logicum, Phyſicum, Ethicum, Metaphyſicum, Mathematicum, &c. quæ diviſio per ſe manifeſta eſt.

Secundò tribuitur in univerſalem, cujus concluſio eſt univerſalis; & particularē, cujus concluſio eſt ſingularis. Hic autem dicitur expoſitorius, quòd ſit apertiſſimus: & ſi quæ ſit obſcuritas in ſyllogiſmo univerſali, hanc ſyllogiſmus ſingularis tollit; eandem vim habet, & eodem modo concludit, atque univerſalis; hujus generis ſyllogiſmi in Mathematicis frequenter occurrunt.

Tertiò dividitur in ſimplicem, & compoſitum: ſimplex is dicitur, cujus tres ſunt propoſitiones, eæque ſimplices; compoſitus verò, qui vel plures complectitur ejuſmodi propoſitiones, vel ex complexis & compoſitis conſtat.

Verùm

Verùm de ſyllogiſmo ſimplici diximus, de compoſito inferiùs dicendum.

Denique ut mittam alias diviſiones, ſolennis eſt ſyllogiſmi diviſio ratione materiæ, in Apodicticũ, ſive demonſtrativum, Topicum, ſive probabilem, & Sophiſticum, ſive fallacem: quæ tamen diviſio ei ſimilis eſt, qua divideretur aurum in verum & falſum: homo in verum & pictum; ens in reale, & fictum.

Syllogiſmus demonſtrativus, qui uno nomine dicitur demonſtratio, eſt ſyllogiſmus qui parit ſcientiam.

Sed demonſtratio duplex ſtatui ſolet, una propter quid: altera dicitur, quia. Demonſtratio *propter quid* ea eſt, in qua demonſtratur effectus per propriam cauſam; & quoniam cauſa prior eſt effectu, idcircò vocatur hæc demonſtratio à priori: ut ſi demonſtres riſivum per rationale, hoc modo:

Omne rationale eſt riſivum;
Omnis homo eſt rationalis;
Ergo omnis homo eſt riſivus.

Demonſtratio *quia*, ea eſt in qua demonſtratur cauſa per effectum, cumque effectus omnis poſterior ſit ſua cauſa, idcircò demonſtratio vocatur à poſteriore: ut ſi demonſtres rationale per riſivum hoc modo.

Omne riſivum eſt rationale:
Omnis homo eſt riſivus:
Ergo omnis homo eſt rationalis.

Syllogiſmus Topicus, qui vocatur aliquando ſyllogiſmus Dialecticus, & uno verbo opinatio, eſt ſyllogiſmus conſtans probabilibus, vel ſyllogiſmus qui opinionem tantùm efficit. Hic autem duplex diſtingui poteſt, unus in quo ambæ præmiſſæ ſunt probabiles, alter in

quo præmiſſarum una eſt probabilis, altera neceſſaria, ut patet ex ſequentibus exemplis.

Quod voluptatem affert, non eſt contemnendum:
Divitiæ voluptatem afferunt:
Ergo non ſunt contemnendæ.

Omnis homo eſt rationalis:
Satyrus eſt homo:
Ergo ſatyrus eſt rationalis.

Syllogiſmus Sophiſticus, quique uno nomine ſophiſma dicitur, eſt ſyllogiſmus qui ex falſis, ſpecie quidem veris componitur, vel ſyllogiſmus qui gignit errorem: ſed hic quoque duplex, unus qui dicitur pſeudographus, ſeu paralogiſmus; alter qui ſervato generis nomine dicitur ſophiſticus.

Pſeudographus, ſeu paralogiſmus is eſt, qui mentitur demonſtrationem, ſive cujus propoſitiones prima fronte non ſolùm videntur veræ, ſed etiam neceſſariæ, cùm tamen ſint falſæ, ut

Quod eſt magis naturale, id melius quoque exiſtit:
Sed matrimoniũ cœlibatu eſt magis naturale.
Ergo & melius.

Sophiſticus ſpeciatim is eſt qui mentitur opinationem; ſive cujus propoſitiones apparẽt probabiles, cùm tamen ſint omnino falſæ, ut

Quod probatur pluribus, idem eſt melius;
Sed fallere in mercatura probatur pluribus;
Ergo id melius quoque eſt judicandum.

CAPUT IX.

De ſyllogiſmis complexis, ſeu conjunctis.

SYllogiſmus complexus, ſeu conjunctus hîc dicitur, cujus vis pendet ex conjunctione propo-

propoſitionis complexæ: nam major propoſitio ipſam complectitur concluſionem. Atque hujus generis ſyllogiſmi longè ſunt in congreſſibus hominum, ac ſermonibus frequentiores, quàm ii de quibus jam egimus, ſyllogiſmi ſimplices, qui perrarò, nec ferè uſquã, niſi in ſcholarum exercitationibus uſurpãtur.

Cùm autem major propoſitio ſit vel copulativa, vel disjunctiva, vel hypothetica; hinc triplex vulgò ſtatuitur ſyllogiſmus complexus, nempe copulativus, disjunctivus & conditionalis. Nam ex propoſitione cauſali velut ex parte nullus ſyllogiſmus conficitur: cùm ipſa ſit verus & ſatis expreſſus ſyllogiſmus, aut facillimè ex ea confici poſſit: ut, lapis cadit, quia eſt gravis; aſcendit ignis quia levis.

Syllogiſmus copulativus is eſt, cujus vis pendet ex conjunctione propoſitionis copulativæ, ſive in quo major propoſitio eſt copulativa: cujus quidem majoris ut removeatur pars una in concluſione, ponitur altera in minore: pars enim aſſeritur, ut tollatur altera. Hinc concluſio ſemper eſt negans, ut in hoc ſyllogiſmo.

Nemo poteſt ſervire Deo & mammonæ, ſeu pecuniæ:
Sed avarus pecuniæ ſuæ ſervit, eique addictus eſt:
Ergo Dei ſervus eſſe non poteſt.

Concluſio nulla eſt, cùm affirmat: hoc eſt cùm pars tollitur, ut altera aſſeratur, ut in hoc ſyllogiſmo.

Nemo ſervit Deo, & pecunię addictus eſt:
Sed prodigus ſuę pecunię nõ eſt addictus:
Ergo Deo ſervit.

Syllogiſmus disjunctivus eſt, cujus vis pẽdet

ex

ex propoſitione disjunctiva, *vel*, *aut*, & alia ſimili, fitque is ſyllogiſmus cùm una pars hujus propoſitionis aut aſtruitur in minore, ut altera amoveatur in concluſione, ut

Animal quod video vel eſt homo, vel bellua:
Sed eſt homo:
Ergo non bellua.

Vel cùm amovetur una in minore, ut aſtruatur altera in concluſione: quæ argumentatio eſt magis uſitata & naturalis, ut

Omnes improbi aut in hac vita ſunt puniendi, aut in altera:
Sed in hac vita non puniuntur:
Ergo in altera punientur.

Interdum tripartita eſt major propoſitio, tùmque duæ partes tolluntur ut tertia ſit reliqua, ut

Aut dies eſt aut nox, aut crepuſculum:
Sed non eſt dies, neque crepuſculum:
Ergo nox eſt.

Hujus ſyllogiſmi disjunctivi tota vis eſt in exquiſita diviſione: nam ſi minùs accurata fuerit, totum argumentum corruet, ut ſi quis ita ratiocinetur:

Vel obediendum eſt Principibus aliquid contra Deum imperantibus, vel adverſus eos rebellandum:
Atqui non eſt obediendum:
Ergo rebellandum eſt.

Neutrum enim eſt faciendum.

Syllogiſmus conditionalis is eſt in quo reperitur aliqua propoſitio conditionalis, quæ duas includit partes, antecedens nimirum & conſequens. Fit autem ejuſmodi ſyllogiſmus poſito antecedente minori, ut infe-

inferatur conſequens in concluſione, ut

Si relatio eſt accidens, eadem eſt ens:
Sed eſt accidens;
Ergo eſt ens.

Vel negato conſequente in minori, ut tollatur antecedens in concluſione, ut

Si relatio eſt accidens, eadem eſt ens:
Sed non eſt ens:
Ergo nec accidens.

Ut propoſitio ſic ſyllogiſmus conditionalis, vel hypotheticus falſi arguitur, cùm ex negatione antecedentis, ſeu termini minùs univerſalis infertur negatio conſequentis: ut ſi ex eo quòd triangulus non ſit circulus, quis colligeret eum non eſſe figuram; aut ſi antecedens ex conſequente colligitur, cùm ex antecedente conſequens, non viciſſim inferri debeat. Ut circulus eſt, ergo & figura; non autem, figura eſt, ergo circulus; eſt animal, ergo homo.

Tantus porrò eſt uſus ſyllogiſmi conditionalis, ut hoc tempore illa in ſcholis ratiocinandi forma plurimùm uſurpetur. Cavendum tamen ne huic argumentationi plus æquo aſſueſcamus; tum quia varianda imprimis eſt oratio, tum etiam quia conſuetudo iſta vix probatur hujus artis Magiſtris. Sed in promptu eſt remedium: omnis enim argumentatio abſoluta fieri poteſt conditionalis. & omnis conditionalis in abſolutam converti poteſt. Id patet ex ſequenti exemplo.

Si homo eſt rationalis, idem eſt riſivus:
Sed homo eſt rationalis;
Ergo eſt riſivus.

Omne rationale eſt riſivum:

Sed

Sed omnis homo eſt rationalis:
Ergo & riſivus.

Ceterùm his ſyllogiſmis complexis addi poſſunt excluſivus, exceptivus, reduplicativus, & alii: ſed nihil videntur habere peculiaris difficultatis.

CAPUT X.

De reliquis argumentationis ſpeciebus.

Reliquæ argumentationis ſpecies, de quibus non egimus, ſunt ſyllogiſmus expoſitorius, Enthymema, Sorites, vel gradatio, Dilemma, Epicherema, & Inductio.

Syllogiſmus expoſitorius is dicitur, cujus medium eſt ſingulare. Expoſitorius vocatur aut ſenſibilis, quia rem velut ſenſibus exponit, ut in hoc exemplo liquet.

Petrus eſt rationalis:
Petrus eſt animal:
Ergo aliquod animal eſt rationale.

Nec refert quòd ex regulis ſyllogiſticis non concludatur ex puris particularibus: nam hujus ſyllogiſmi præmiſſæ non ſunt particulares, ſed ſingulares. Magnum autem diſcrimen eſt inter propoſitionem particularem & ſingularem: illa enim rem utique ſingularem ſignificat, ſed indeterminatè: hæc autem determinatè: unde fit ut in ſyllogiſmo ex puris particularibus quatuor termini, in eo verò qui conſtat ex ſingularibus, tres tantùm reperiantur: ſunt enim certi & determinati.

Enthymema eſt genus argumenti non ſolùm

lùm apud Rhetores, ſed etiam apud Philoſophos longè uſitatiſſimum. Duplici propoſitione conſtat, autecedente, & conſequente. Quæ autem non exprimitur propoſitio, in animo retinetur: unde eſt ſyllogiſmus integer in mente, mutilatus, & imperfectus, ſi voces ſpectentur. Atque horum argumentorum, ut à viro doctiſſimo eſt obſervatum, uſus frequentior eſt, quòd eam fugiat tarditatem, quæ in ſerie ſyllogiſtica occurrit; prolixum & obſcurum plerumque propoſitionum contextum inter colloquendū aut docendum vix adhibeat: nam ut ſibi quidem intelligenda relinquantur quodammodo poſtulat. Quod verbis deeſſe videtur, ſupplet ipſa per ſeſe, nec longas verborum ambages amat, ſed ultrò præcurrit, & omnem linguæ celeritatem antevertit. Hòc vis ſermonis major ei videtur, quò brevior. Sic illud enthymema uno verſu comprehenſum.

Servare potui, perdere an poſſim rogas?

Altiùs animum ſubit, quàm ſi ad ſyllogiſticam formam eſſet redactum.

Qui ſervare potuit, idē poteſt & perdere:
Sed ſervare potui:
Ergo poſſum perdere.

Hinc fit ut Oratores qui & delectare volunt & perſuadere, perrarò ſyllogiſmos integros adhibeant quorum propoſitio aliqua plerumque eſt inutilis. Quocirca licèt non exprimatur ea propoſitio, ea tamen mente viget integra, nec neceſſe eſt eam verbis deſignare, cùm nullo labore mens eam ſibi exhibeat. Fateor quidem enthymema apud Ariſtotelem non tam ex numero propoſitionum, quàm ex earum veriſimilitudine appel-

appellari, & ea maximè dici enthymemata quæ ſignis aut indiciis nituntur: unde ex illius mente hæc non erunt enthymemata; circulus eſt, ergo figura; homo, ergo animal: cùm concluſiones ſint neceſſariæ.

Sorites vel gradatio ex pluribus propoſitionibus ſic conſtat, ut attributum prioris ſit ſubjectum conſequentis. Quanquam hoc genus argumenti magis ad Rhetores, quàm ad Philoſophos pertinet, negare tamen non poſſumus, quin apud Geometras ſit uſitatiſſimum. Cùm enim extrema propoſitionis per ſe conſiderata non ita manifeſtè conjuncta apparent ut unũ de altero poſſit affirmari, tum medius terminus, in quo conveniunt, inquiritur; atque in hoc poſita eſt, ut diximus, ratio ſyllogiſmi. At ſi non ſufficit medius ille terminus, tum quartus, aut quintus, & ita deinceps inquiritur, donec occurrat aliquis, quo duo extrema inter ſe devinciantur; & ita neceſſe eſt ut unius propoſitionis attributum fiat inſequentis ſubjectum, ac primæ propoſitionis ſubjectum cum ultimæ attributo conſocietur.

Ex quo id liquet notatu dignum, quòd in hac argumentatione, ut in omni alia, mens velut quodam circulari motu agatur. Quandiu enim varias propoſitiones format & connectit, quaſi rectà progreditur, nec omnino diſcurrit, donec velut in orbem acta primas notiones cùm poſterioribus jungat. In hoc enim argumento quaſi quibuſdam gradibus conſcendimus; neque aliud quàm propoſitionum acervus efficitur, niſi prima notio cùm ultima copuletur. Hinc illa gradatio nullam habet argumentationis formam; Africano

vir-

virtutem induſtria. virtus gloriam, gloria æmulos comparavit; niſi regreſſu quodam animus primam notionem cum poſtrema conſociet, & tandem concludat: ergo Africani induſtria æmulos ei comparavit. Itaque ut in disjunctis ſyllogiſmis pugna quædam eſt, & velut contrarietas; ſic in Sorite continuata quædam eſt connexio, dum alia propoſitio ex alia nectitur.

Dilemma propoſitione quadam disjunctiva innititur, idque Rhetoribus eſt uſitatiſſimum. Ex toto idem colligit, quod fuerat ex partibus ſeorſum concluſum: ut in hoc adverſus impios Dilemmate. Vel in morte toti pereunt, vel animi eorum manent immortales: Si toti pereunt, nulla ſpes eis relinquitur: ſi immortales ſunt animi, æternis ob impietatem pœnis torquebuntur. Ergo nulla impiis ſpes reliqua eſt.

Cavendum autem eſt ne propoſitio disjunctiva, cui dilemma innititur, vitioſa ſit, & membris ſuis non adæquata, ne quid medium admittat: ſecùs ruet omnino illud argumentum, quod ex omni parte ferire debet.

Epicherema eſt animo gratiſſimum & maximè uſitatum: id autem adhibemus, cùm utrique præmiſſæ, aut ſaltem alteri probationem ſubjicimus, ne videlicet mentem offendat incertæ propoſitionis, aut obſcuræ dilata probatio. Vix enim mos ille in ſcholis utiliter uſurpatus, quo ſeries ſyllogiſmorum contexitur, aut negata propoſitio per longas ambages demonſtratur, in privatis hominum colloquiis, aut in publicis actionibus ferri poteſt: id enim plurimùm delectat animum, ut quæ ad rei cognitionem

per

pertinent, ſtatim circumſpiciat, atque ex iis quæ dubia ſunt, aut obſcura, citiſſimè emergat. Exemplo eſſe poſſunt omnia argumenta quorum propoſitionibus ſtatim ſubjicitur probatio.

Ubi complexa eſt concluſio, & involuta, ea eſt in ſimplices propoſitiones reſolvenda, & ſigillatim probandæ propoſitiones ex quibus conſtat. Simili ratione cùm veritas ſyllogiſmi complexi eſt exploranda, is utique in ſyllogiſmum ſimplicem eſt reſolvendus.

Inductio eſt ſcientiæ naturali maximè propria & neceſſaria, cùm res ſenſibiles per experimenta ex inductione nobis maxima ex parte innotuerint: non enim alia ratione judicamus aurum v. g. omnium corporum longè eſſe graviſſimum, niſi quòd inductione facta nullum adhuc occurrerit, quod aurum æquet pondere. Eadem penè eſt ratio eorum omnium quæ ſenſu & experientia cognoſcimus; tùmque inductione rectè utimur, cùm ex integra partium enumeratione velut ſummam, ut in additione arithmetica, facimus, & totum ex omnibus partibus colligimus.

Sed illud fatendum eſt: nuſquam nos magis errare, quàm in falſis & imperfectis inductionibus: nam ſæpè ex aliquot exemplis univerſale quoddam colligimus, neque ad ea quæ excipi poſſunt, ſeu ad contraria exempla attendimus.

Ea quippe eſt ingenii noſtri indoles, ut ex iis quæ in multis deprehendit, ſtatim ad generales quaſdam propoſitiones evolet: vel quòd longum ei videtur & moleſtum ire per ſingula, & omnes partes enumerare;

rare; vel quòd ad ea ſolùm quæ ſunt ante oculos poſita, attendimus; quæ magis abdita ſunt relinquimus.

Illud certum & indubitatum inductione videbatur, frigore cuncta corpora contrahi: & tamen ex innumeris obſervationibus conſtat, aquam congelatam amplius ſpatium occupare, quàm ante congelationem. Infinita ſunt ejuſmodi quæ nobis inductione certa videbantur, quæ tamen uſu & experientia falſa eſſe deprehendimus.

Itaque ex variis obſervationibus & experientiis per inductionem quædam axiomata, aut generales propoſitiones velut principia eruuntur: ex quibus ut ex certis fontibus alia profluunt experimenta. Ex effectibus cauſas cognoſcimus, quibus perſpectis plures effectus cognoſcuntur: atque in hoc regreſſu cum ab effectu ad cauſam progreſſi fuerimus, à cauſa ad effectum regredimur. Qui quidem regreſſus longè diverſus eſt à circulo: nam à cognitione confuſa quorumdam effectuum ad cognitionem cauſæ primùm confuſam, tum magis diſtinctam progredimur: hincque ad novam effectuum notitiam regredimur. Sic ex Lunæ eclipſi illius cauſam, nempe telluris interpoſitionem colligimus; & cauſa ſemel comperta, quæ ad eclipſim pertinent, ut durationem, magnitudinem, tempus quo futura eſt & alia benè multa habemus explorata.

CAPUT XI.

De reductione ſyllogiſmorum.

SYllogiſmi perfecti, quantùm ad propoſitum, dicuntur ii, quorum conſequentia ita clara eſt, ut ſolo naturæ lumine innoteſcat: cujuſmodi ſunt ſyllogiſmi qui ad quatuor modos directos primæ figuræ pertinent. Quare ſi in iis hæremus; ignoratio eſt materiæ, non vitium formæ. Imperfecti verò ſunt, quorum etſi conſequentia bona eſt, tamen non ſtatim ea perſpicitur, ſed opus eſt majori aliqua attentione: cujuſmodi ſunt ſyllogiſmi qui fiunt in modis indirectis primæ figuræ, & in omnibus ſecundæ & tertiæ.

Ob eum evidentiæ defectum inventus eſt modus quo ſyllogiſmi imperfecti reducuntur ad perfectos: iſque duplex vulgò affertur. Oſtenſivus, quo utimur, cùm quis conceſſis præmiſſis concluſionem negat, idque ex ignorantia: alter eſt Reprehenſivus, qui ducit ad incommodum, quando nobis res eſt cum iis qui veram concluſionem negant ex protervia. Sed cùm id rarò & ferè nunquam accidat, atque iſta reductio nullius penè ſit uſus, & perobſcura, de priori tantùm agemus.

Reductio oſtenſiva.

Reductio oſtenſiva tum fieri ſolet, cùm ex ſyllogiſmo imperfecto fit perfectus, in quo evidenter infertur eadem propoſitio, quæ fuerat concluſio ſyllogiſmi imperfecti, aut ſaltem ejus converſa, & qua tandem deducitur convertenda.

Quod

Quòd ut ritè fiat, obſervandæ ſunt in primis quatuor hæ conſonantes B, C, D, F, à quibus incipiunt novemdecim vocabula artificioſa quibus exprimuntur modi ſyllogiſtici. Nam modus quilibet imperfectus oſtenſivè reducendus eſt ad perfectum aliquem modum, qui ab eadem incipit conſonante, juxta vulgare diſtichum:

Barbara demonſtrat B; Celarent C reducit;
D redit ad Darii; F redit ad Ferio.

Inſuper obſervandæ ſunt quatuor alię conſonantes quæ reperiuntur in medio, vel in fine cujuſque vocabuli; S, P, M, C. quarum hæc eſt ſignificatio: S oſtendit propoſitionem quam deſignat vocalis præcedens, eſſe convertendam ſimpliciter: P oſtendit eam convertendam per accidens: M indicat loco mutandas, ſeu traſponendas eſſe præmiſſas; ita ut quæ major erat, fiat minor; & quæ minor fuit, major fiat: C oſtendit modos in quibus reperitur, nempe Bocardo, & Baroco, non poſſe reduci oſtenſivè, ſed tantùm reprehenſivè, ſive per impoſſibile, juxta illud etiam tritum.

S vult ſimpliciter verti, P verò per accid.
M vult tranſponi, C per impoſſibile duci.

Quòd ſi ergo proponatur hic ſyllogiſmus imperfectus ad perfectum oſtenſivè reducendus.

Fapeſmo { Omne animal eſt ſubſtantia:
Nullus lapis eſt animal:
Ergo quædam ſubſtantia non eſt lapis.

1. Planum eſt eum referendum eſſe ad Ferio: quia hic ſyllogiſmus eſt in Fapeſmo, qui modus incipit ab F. Palam eſt 2. majorem eſſe

con-

convertendum per accidens: quia poſt primam vocalem ſequitur P. Manifeſtum eſt 3. minorem eſſe convertendam ſimpliciter, quia poſt vocalem ſecundam ſequitur S. Liquet. 4. tranſponendas eſſe præmiſſas, quia in Fapeſmo occurrit M. Quæ omnia ſi præſtiteris, habebis hunc ſyllogiſmum in Ferio.

Ferio { Nullum animal eſt lapis:
Quædam ſubſtantia eſt animal:
Ergo quædam ſubſtantia non eſt lapis.

Ceterùm, *Baroco* non poteſt reduci oſtenſivè, quia ſi majorem convertas per accidens, ut tantummodò converti poteſt, fiet ſyllogiſmus ex puris particularibus, qualis nullus legitimus eſt: ſi verò præmiſſas tranſpoſueris, tum major erit particularis, qualis nulla eſt in prima figura, ad quam tamen reduci deberet. Nec etiam oſtenſivè reduci deberet *Bocardo:* nam ſi converſione ſola utaris, ambæ præmiſſæ erunt particulares: minor enim quæ univerſalis eſt affirmans, non poteſt converti, niſi per accidens. Quod ſi verò utaris tranſpoſitione, minor erit negans, qualis nulla eſſe poteſt in prima figura.

CAPUT ULTIMUM.

De communi regula artis ſyllogiſticæ.

ENim verò ubi ſyllogiſmus eſt involutus & obſcura concluſio, nihil opus eſt tam operoſa reductione: ſed illud intuendum, an concluſionem una præmiſſarũ comprehendat, idque manifeſtum faciat altera ex præmiſsis. Cùm enim concluſio ſit judicium, quod vi unius

unius aut alterius judicii jam antè à nobis facti perficitur, ea eſt velut effectus quidam ab utraque præmiſſa tanquam ab integra cauſa profectus. Jam ut cauſa ſuum procreet effectum, applicari ea debet: neque enim ignis comburit, niſi propiùs admoveatur. Non diſſimili quidem ratione concluſio ex majore plerumque propoſitione ut ex cauſa univerſali pendet: ſed communis illa & univerſalis cauſa nihil efficit niſi applicata quodammodo;: quod utique per minorem propoſitionem perficitur: ut, Sol fructus non procreat, niſi certa plantæ diſpoſitio conſpiret, quæ communem cauſam determinat.

Atque in hoc penitus ars ſyllogiſtica verſatur ut propoſitiones duæ inveniātur:una quæ propoſitam quæſtionem, ſeu concluſionem contineat: altera quæ manifeſtum faciat concluſionem in prima propoſitione contineri. Ut in propoſita illa quæſtione. An terra ſit rotunda, invenienda eſt propoſitio quæ illam contineat: qualis hæc eſt, Omne corpus quod paulatim & non ſimul lumen à Sole recipit, idem eſt rotundum: tum altera propoſitio quæ declaret concluſionem in generali illa propoſitione contineri, eſt invenienda, quæ hæc erit. Terra paulatim & velut per gradus, non ſimul à Sole lumen ſuum excipit. Hinc concluſio quaſi ſua ſponte naſcitur, Ergo terra eſt rotunda, non plana. Huc tendunt omnes regulæ quas attulimus, medium videlicet in altera propoſitione diſtribui oportere, nec terminum in concluſione donandum latiori ſignificatu quàm qui in præmiſſis fuit, ne ſcilicet aliquid ſit in effectu, quod in cauſa prius non fuerit.

Cùm autem hæc vera & genuina ſit artis ſyllogiſticæ regula, quam cùm rectè ratiocinamur, aut cùm de argumentatione judicamus, quaſi natura duce conſulimus, non erit alienum, ex iis quæ nuper acri vir ingenio & ſumma eruditione nobiſcum communicavit, perpauca ſubjicere.

Ac primùm quidem eas, quæ vulgò traduntur, quaſque fusè expoſuimus, ſyllogiſmorum regulas, non permagni uſus eſſe putat, quòd nemo ferè dum ratiocinatur aut ſyllogiſmos examinat, ad eas leges intendat animum, quæ cùm ſint & numero plures & intellectu difficiles, è memoria facilè elabuntur. Accedit etiam nullum iis regulis locum eſſe cùm argumentum eſt tantummodò probabile, & attributum non neceſſariò ſubjecto convenit, cujus generis eſt hic ſyllogiſmus.

Galli ut plurimùm ſunt candidi;
Hic homo eſt niger;
Ergo veriſimile eſt eum natione non eſſe Gallum.

Qui quidem ſyllogiſmus his quæ allatæ ſunt regulis aptari vix poteſt; temetſi is eſt optimus. Cùm itaque id Logicæ munus ſit ut omni generi bonæ argumentationis regulas præſcribat, ac neceſſe ſit ut mens legem aliquam aut regulam conſulat, ut bonam argumentationem dijudicet, eamque à falſa, in quacumque ſit materia, diſcriminet; non aliam videtur aut ſimpliciorem, aut magis obviam ſequi, quàm eam quæ ſuperiùs fuit explicata. Id videlicet intuendum, an propoſitio probanda, ſeu concludenda, una ex præmiſſis, tanquam in univerſaliori, aut ſaltem

tem reciproca, quæque concluſionem clariùs explicet, omnino contineatur, idque manifeſtum faciat altera propoſitio, quæ ſcilicet utriuſque propoſitionis quarum una alteram comprehendit, mutuam habitudinem velut oculis mentis ſubjicit.

Cùm ea habitudo eſt evidens, tum enthymema adhibemus: ut anima eſt ſpiritalis: ergo immortalis. Supponimus enim conceſſum ab adverſario, quidquid eſt ſpiritale, idem eſſe immortale.

Jam certitudo, aut neceſſitas, aut probabilitas, & aliæ, ſi quæ ſint propoſitionis affectiones, eo modo concluſioni inſunt, quo eæ ipſæ in præmiſſarum altera continentur: concluſio enim tum certa eſt, ſi ſemper una ex præmiſſis comprehenditur. Quòd ſi ut plurimùm, non neceſſariò contineatur, tum eſt veriſimilior: Si perrarò inſit, tum ea eſt minùs probabilis; nec multùm refert quo ordine præmiſſæ diſponantur, aut quæ ſit argumentationis forma: ſive ea multùm dilatetur, ut ab Oratoribus fieri ſolet; ſive ea ſit contractior, & ad formam Logicam reſtricta: quocumque ea fiat modo, aut ſimplici & in vulgaribus colloquiis uſitato, aut latiùs fuſo, & magis adornato, ut in foro, & in concionibus; ſeu ſyllogiſmi ſimplicis, aut complexi habeat rationem, ſeu denique in materia neceſſaria, ſeu in probabili verſetur, eadem ubique regula obtinet ab ipſa natura omnium qui rectè ratiocinantur, mentibus inſculpta.

Ad hanc normam omne ratiocinium exigimus, nec operoſa & penè inutili ſyllogiſmorum reductione iis opus eſt, qui eam omni-

bus communem & penè in conſpectu poſitam argumentandi legem ſequuntur.

Quin etiam vera inveniendi medii, ſeu argumenti ratio ex ea regula deſumitur. Nam in materia neceſſaria, ſeu in demonſtratione, genus, aut ſpeciem, aut definitionem ſubjecti invenire ſatis fuerit, cui concluſionis attributum conveniat, vel ut effectus, vel ut qualitas quædam eſſentialis. Ut ſi probandum ſit, quod utile eſt, idem eſſe honeſtum, ex eo demonſtrabo, vel quòd utrumque ſit ſecundùm naturam, aut quòd utilitas quæ non eſt cum honeſtate conjuncta, non ſit vera, ſed fucata & falſa utilitas; vel quòd utile dici non poſſit quod in ſe plus habet mali quàm commodi: cujus generis ſunt ea quæ cum honeſtate pugnant.

COM-

COMMENTARII
IN UNIVERSAM ARISTOTELIS
PHILOSOPHIAM.

CUM Philoſophia ab Ariſtotele in quatuor fuerit diviſa partes, Logicam, Ethicam, Metaphyſicam, & Phyſicam, ſingulas ex ordine pertractare conabimur, initium à Logica ducturi, quòd ea ſit reliquis intelligendis neceſſaria, & quaſi diſciplinarum omnium organum. Sed pauca priùs de Philoſophia ipſa in univerſum dicenda ſunt. Nam illa eſt optima docendi ratio, quæ à genere ad ſpecies progreditur.

DISPUTATIO PROEMIALIS
De Philoſophia in univerſum.
QUÆSTIO PRIMA.
De nomine & natura Philoſophiæ.

CIrca Philoſophiam in univerſum quatuor ſunt nobis indaganda, 1. quid illius

nomine intelligamus, 2. an exiſtat, 3. quæ illius cauſæ, 4. quæ ſint illius partes.

Philoſophia variis olim fuit inſignita nominibus, ex quibus nonnulla proprietates magis, aut dignitatem ejus, quàm naturam deſignant. Sic à Platonicis mors corporis, animi vita appellatur: quòd à pravis cupiditatibus animum liberet, ut ſibi vivat, non corpori. 2. Animi medicinam dixere, quòd illius morbos ſanet, ignorantiam nempe, & vitium. 3. Similitudinem hominis cum Deo eam nominarunt, quòd nos utcumque Dei ſimiles efficiat, ſapientes nimirum & bonos.

Sed aliis quoque nominibus, iiſque ſimplicioribus Philoſophia ſignari ſolet. Nam & ſapientia interdum appellatur: quod utique nomen non uno modo accipitur. 1. enim eſt rerum optimè agendarum prudentia. 2. Vulgò definitur rerum altiſſimarum per altiſſimas cauſas cognitio: cujuſmodi eſt pars illa Philoſophiæ, quæ Metaphyſica dicitur. Per ſtudium ſapientiæ non intelligimus ſimplicem voluntatis propenſionem, aut deſiderium ſed poſſeſſionem ipſam ſapientiæ, aut certè niſum, conatum, & quamdam mentis ipſius ſapientiam inquirentis contentionem.

Quæ olim Sapientia, nunc communi & recepta voce Philoſophia, ſeu ſtudium ſapientiæ nominatur. Quod nomen Pythagoras primus huic ſcientiæ, quam tradendam ſuſcepimus, impoſuit. Cùm enim à Leontio Rege an ſapiens eſſet, rogaretur, reſpondiſſe fertur ſe non ſapientem eſſe, ſed Philoſophum, ſeu ſapientiæ ſtudioſum. Quod utique nomen, ut notat. S. Augustinus, *ita deinde*

inde poſteris placuit, ut quantumlibet de rebus ad ſapientiam pertinentibus quiſque vel ſibi, vel aliis videretur excellere, non niſi Philoſophus vocaretur.

Atque hæc de etymologia vel notatione nominis Philoſophiæ dicta ſint: nunc de uſu hujus nominis dicendum, ac Philoſophiæ natura conſtituenda nobis eſt. Hæc à veteribus fuit definita, rerum humanarum & divinarum, cauſarumque, quibus hæ res continentur, ſcientia. Rerum divinarum nomine Deus ipſe, Angeli, mens humana, & quæ tractantur in Metaphyſica intelligi poſſunt: per res humanas quidquid eſt corporeum, aut oculis ſubjectum intelligimus. Ab aliis ſatis aptè definitur certa & evidens cognitio eorum, quæ ad optimam vitæ, morumque rationem pertinet.

Non enim rerum omnium ſcientiam Philoſophia complectitur, nec de omni materia diſputare præſumit: quod Sophiſtæ olim temerè promittebant: ſed ea maximè quæ ad honeſtè vivendum conferunt, aut quæ rationem perficiunt, aut etiam ad tuendam corporis ſalutem, & ad vitæ uſum pertinent, quæque nos beatiores utcumque poſſunt efficere Philoſophia perſequitur.

Illa autem cognitio non falſa, non erronea, ſed vera, rebus ipſis conſentanea, & certa eſſe debet, id eſt, clara & certa ratione ſubnixa. Nam ſi ratio ipſa, quæ affertur, ſpeciem tantùm habeat veritatis, & negligenter attendenti vera, aut evidens appareat, tum error, aut falſa perſuaſio dicenda eſt, ſi veritate deſtituitur. Quod ſi ipſa ratio, qua utimur, ſit tenuis & popularis cum dubitatione conjuncta, tum opinio dici ſolet.

Si authoritate tantùm utimur, hæc cognitio ad fidem pertinet, ſeu divinam, cùm Deo revelanti, ſeu humanam, cùm homini credimus: ſed ubi accurata rei inſpectione, ſtabili perſuaſione, & intellectualis luminis evidentia perſuademur, tum illa cognitio ſcientia dicitur, & eſt verè Philoſophica. Quamquam negare non poſſumus, quin Philoſophus multa opinetur, credat, erret nonnunquam: ſed tamen Philoſophus dici non poteſt, niſi quatenus cognitione rerum certa & evidente præditus eſt.

Objic. Philoſophia verſatur circa Deum, cujus nullæ ſunt cauſæ: ergo minùs eſt accurata Philoſophiæ definitio.

Reſp. diſt. ant. Nullæ ſunt cauſæ rei, concedo; cognitionis, nego: nam Deum cognoſcimus ex creaturis; deinde unum attributum à nobis cognoſcitur, ut cauſa aut ratio alterius. Sic immutabilis eſt velut cauſa, aut ratio æternitatis.

QUÆSTIO II.

An exiſtat Philoſophia.

QUi ſe Philoſophos profitentur, in quærenda veritate verſantur. Hanc qui ſe inveniſſe putant, dicuntur Dogmatici: ſi non inveniſſe quidem, ſed ſe invenire poſſe exiſtimant, Sceptici. Quòd ſi denique de invenienda veritate deſperent, Acataleptici, aut novi Academici dicuntur. Nam veteres iidem ſunt Sceptici & Platonici: quòd Plato, aut potiùs Socrates author illius ſectæ fuerit. Pyrrhonei poſtea dicti ſunt à Pyrrhone, qui hanc ſententiam acerrimè propugnavit.

Aca-

Academici nomen ſuum duxerunt à gymnaſio, quod Athenis erat proximum: nam mille aut circiter paſſus Athenis diſtabat à quodam Academo datum. Hi quidem negabant verum à falſo ulla inſigni nota diſcerni poſſe, aſſenſum omnem cohibebant, nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri prętendebant, nihil adeo oportere, aut profiteri, aut affirmare quemquam: unde Acataleptici vocabantur, quòd nihil comprehendi poſſe contenderent. Hanc ſectam recentiorum Academicorum Carneades Romæ magna cum eloquentia profeſſus eſt.

Sceptici vel conſideratores in utraque contradicentium parte paria eſſe rationum momenta, & neutra eſſe altera veriorem, cum Acatalepticis ſentiebant; perſeverandum tamen in veritatis inquiſitione, nec deſperandum de veritate invenienda putabant: unde & quæſitores dicti ſunt.

Dogmatici multa ſe animo comprehendere, imo plures ex iis penè omnia à ſe percipi ſibi perſuadebant, nec quidquam magis timebant, quàm ne de aliqua re dubitare viderentur: ſic.

Dum ſtulti vitant vitia, in contraria currunt.

Dogmatici in varias ſectas abiere: nam & Peripatetici, quorum Princeps Ariſtoteles, ſic dicti, quod inter deambulandum philoſopharentur; & Stoici extiterunt, quorum author Zeno: illius ſectæ magnus Doctor fuit Chryſippus: hi in porticu ſtantes diſputabant; ac demum Epicurei, & aliæ Philoſophorum familiæ è Platonis Schola ſunt proſeminatæ.

Prima concluſio.

MUlta à nobis percipiuntur, multa certa ſunt & explorata, nec de omnibus dubitare licet, ac proinde exiſtit Philoſophia.

Pr. concluſio. 1. Multa ſunt ac propè infinita, de quibus dubitare non poſſumus: cujuſmodi ſunt prima principia, quæ negari non poſſunt, ut totum eſſe ſua parte majus: quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe: ſi æqualibus æqualia adjeceris, tota erunt æqualia; & alia penè innumera. 2. Quæ demonſtrantur in Geometria & Mathematicis diſciplinis, quæque nulla ratione convelli poſſunt. 3. ut pulchrè Auguſtinus contra Academicos diſputat; *Multa ſunt*, inquit, *quæ Academici in dubium revocare non potuerunt, quale eſt illud; Scio me vivere, aut cogitare: ubi nec dici poteſt, fortaſſe dormis, & neſcis, & in ſomnis vides; quia & dormire & in ſomnis videre, viventis eſt.*

Hinc meritò apud M. Tullium L. Lucullus concludit, *quòd ſi nihil veritati relinquitur, ſi omnis aſſenſio eſt cohibenda, ne falſa aut incognita res approbetur, omnis quoque actio vitæ, omnis animorum motus, tollatur neceſſe eſt. Quòd ſi enim omnem perceptionem ſubtraxeris, qui diſtingues artificem ab inſcio? Quid enim eſt quod arte effici poſſit, niſi is, qui artem tradat, multa perceperit? An nihil tot ſæculis ſummis ingeniis, maximis ſtudiis inventum putamus? Nemo enim invenit falſa nec ea quæ incerta permanent, inventa eſſe poſſunt.* Quare, ut idem proſequitur, *Academici omnem animum nobis ac ſenſum adimunt, atque omnem vitam evertunt funditùs.*

Hinc illud confici poteſt argumentum;

Phi-

Philoſophia eſt certa rerum cognitio per cauſas : ſed multa certò cognoſcimus per ſuas cauſas, ut mox oſtendimus ; ergo exiſtit Philoſophia.

Solvuntur objectiones.

Opponunt Recentiores Academici omnem cognitionem noſtram a ſenſibus duci : nihil eſt enim in intellectu quod per ſenſum perceptum non fuerit : ſed ſenſus ſunt fallaces, quibus non eſt temerè credendum : ergo omnis cognitio noſtra incerta eſt, & obſcura.

Minor propoſitio facilè oſtendi poteſt. Nam circa motum & quietem, circa rerum magnitudinem, & figuras viſus noſter adeo decipitur, ut Optica, ſeu perſpectiva circa errores viſus penè tota occupetur: hinc tot ſenſuum præjudicia, quæ vix exuere poſſumus. Quis non ſibi perſuadeat Solem, cùm oritur, aut occidit, multò majorem eſſe quàm in meridie; aut extremam terræ partem cælum contingere; vel antipodas prono capite incedere? ut alia mittam infinita.

1. *Reſp.* Majorem à multis negari. Nam mens ſuam cogitationem, ſuas affectiones, ut gaudium, triſtitiam, beatitudinem, juſtitiam Deum ipſum & alia innumera percipit, quæ per ſenſus ſubire non potuerunt : cùm nec ſint colorata, nec ſonora, nec ſapida : ſed de his alio loco pluribus.

2. *Reſp.* diſt. min. ſenſus ſunt fallaces; per accidens, conc. per ſe, nego : nam ratione ſui ſenſus non fallunt, cùm percipiant tantùm : per accidens verò fallunt, cùm erro-

ris occaſionem præbent: ut cùm remum in aqua fractum cernimus.

Senſus verò nos inducit in errorem, aut occaſionem errandi præbet, cùm malè affectus eſt, ut lingua bilioſo humore perfuſa nihil niſi amarum percipit. Cùm verò ſenſus ſani ſunt & valentes, & omnia removentur, quæ obſtant, falſum utique non nuntiant. Nam ſenſus non impeditus, cui alius ſenſus verior, aut ipſa ratio non repugnat, circa proprium objectum non decipitur. Hinc nec viſus fallitur, cùm remum inflexum in aqua contuetur. Nam radii luminis duplex medium, aerem ſcilicet & aquam pertranſeuntes franguntur, hoc eſt, à recto itinere deflectunt, & remum ut fractum exhibent. Ratio ipſa ſi malè judicet, decipitur, non viſus.

Quòd ſi objectum longiùs à nobis diſtet, tum ſæpè ſenſus eſt errandi occaſio. Simili ratione cùm ſenſus judex conſtituitur in iis quæ ad ipſum non pertinent: ut ſi ex viſus perceptione de motu, aut quiete, aut etiam de natura rei quæ videtur, temerè judicemus; tum enim in errorem inducimur. Neque ita fidendum eſt ſenſibus, qui infirmi ſunt & hebetes, quin præcipuus honor rationi ſervetur; nam unius eſt rationis decernere, quatenus fides ſit ſenſibus adhibenda. Unde neceſſaria eſt imprimis attenta mentis conſideratio, qua ſublata vix quicquam certum eſſe poteſt.

Inſtabis. Si ſenſus nos interdum fallunt, fidem iis adhibere non debemus; neque eſt ulla ſatis explorata veritatis nota, qua illam à falſo diſcernamus.

Reſp. Neg. ant. Nam veritatis regulam non in ſolis ſenſibus, ſed magis in ipſa perceptio-

ptionis evidentia conſtituimus;ſive illa ſit immediata, qualis eſt principiorum, quorum veritas lucet ipſa per ſeſe; ſive ſit mediata, cujuſmodi eſt concluſionum evidentia. Sic nemo ex Scepticis ſe dubitare, aut cogitare, in dubium revocat, aut dolere, cùm pungitur vel uritur. Unde ſi intellectus non poſſet ſenſuum errores animadvertere, & eos corrigere, vix errandi periculum effugeret. Sed is aut ipſa rei evidentia convincitur, aut aſſenſionem ſuam tenetur cohibere.

Quare judicia noſtra erunt certa, & explorata, cùm claras, & diſtinctas perceptiones conſequentur; temeraria erunt, & errori obnoxia, ſi confuſas tantùm & obſcuras perceptiones ſubſequantur. De his quippè rectè judicare non poſſumus,quę non ritè percipimus. Neque id concedimus, ſenſuum actiones eſſe fundamētum omnis certitudinis,tametſi ſunt conditiones ad rectè intelligendum requiſitæ.

Opp. 2. Nullam dari propoſitionem univerſalem certam, ſi nulla poſſit eſſe enumeratio omnium ſingularium. Sed illa enumeratio omnium ſingularium eſt impoſſibilis:ergo nulla propoſitio univerſalis certò cognoſcitur.

Reſp. Illam enumerationem requiri in propoſitione univerſali contingente, non item in propoſitione neceſſaria:cujuſmodi eſt hęc propoſitio,omnis homo eſt rationalis:ad hoc enim ſufficit attenta conſideratio ipſius hominis.

Contrà, inquiunt, ſi quis in Æthiopia natus nullum viderit hominem niſi nigrum, is tam certò judicabit omnes homines eſſe nigros, quàm eos eſſe rationales: imò ſi ſupponamus omnes homines eſſe nigros, non poterit dijudicare an hæc propoſitio ſit neceſſa-

riò,

riò, vel contingenter vera, Omnis homo eſt niger.

Reſp. Manifeſtè apparere eam propoſitionem eſſe contingentem; tum quia illius oppoſita vera eſſe poteſt, eadem manente hominis natura; tum quia attributum ex alia cauſa oriri poteſt, quàm ex natura ſubjecti: nigredo enim ea oritur ex aduſtione Solis: quod ubi accidit, tum propoſitio eſt contingens.

Secunda Concluſio.

Infinita penè ſunt quæ à nobis comprehendi non poſſunt, de quibus nihil affirmandum: ſed aſſenſus in iis eſt cohibendus.

Hæc concluſio eſt contra quoſdam Dogmaticos, qui de nulla re volunt dubitare. Nec quicquam ferè eſt notius, quàm multa à nobis neſciri. Sunt enim res in triplici differentia conſtitutæ. 1. Quædam ſunt nobis adeo certæ, & exploratæ, ut de iis dubitare non poſſimus, ut pars maxima eorum, quæ in Mathematicis diſciplinis traduntur. 2. Sunt aliæ nondum penitùs comprehenſæ, ſed quæ poſſunt tamen experientia & ratione aliquando comprehendi: cujus generis magna ex parte ſunt res naturales, quæ non ita ſunt abditæ, ut ex iis quotidie plurimæ non detegantur. 3. Sunt plurimæ ita à natura involutæ, ut vix ſperare liceat eas aliquando comprehenſum iri: cujus generis ſunt fortè prima rerum naturalium exordia, ſeu principia; æſtus maris reciprocus; vis magnetica; quæ in terræ viſceribus contineantur, & alia penè innumera: adeò ut id verum ſit nos nec nihil, nec omnia comprehendere. Itaque id Dogmatici

con-

concedant Scepticis, multa nobis eſſe incognita; ac plerumque falſa eſſe finitima veris; periculoſam eſſe conſuetudinem aſſentiendi; ſenſus perſæpè nobis imponere; artes plurimas, ut artem medendi, plus conjectura uti, quàm ſcientia. Verùm hinc malè concluditur, nihil eſſe quod percipi poſſit, nullam eſſe propriam & inſignem veritatis notam. Quòd ſi enim res ita ſe habeat, quomodo, ut dictum eſt, diſtingues artificem ab imperito, doctum ab ignaro, ſapientem à ſtulto?

QUÆSTIO III.

Quæ ſint cauſæ Philoſophiæ.

TUm rem cognoſcimus, cùm ejus cauſas habemus perſpectas. Eæ quatuor vulgò numerantur, finalis, efficiens, materialis, & formalis, quas Philoſophia in rebus penè omnibus diligenter inquirit. Quare non committendum putamus, ut ipſius Philoſophiæ cauſas ſilentio prætermittamus. Primùm itaque de finali dicendum.

Cùm finis ſit multiplex, alius operantis, alius operis; item finis cui, ſeu in cujus commodum aliquid cedit; & finis cujus gratia, ſeu propter quem aliquid expetitur; item proximus & remotus: palam eſt finem operantis, ſeu Philoſophi varium eſſe poſſe juxta diverſas illius affectiones; & finem cui, eumdem eſſe Philoſophum, in cujus commodum cedit.

Finis operis proximus eſt optima morum inſtitutio, & cognitio eorum, quæ ad uſum vitæ pertinent. Remotus & ultimus eſt beatitudo, ad quem omnia referuntur, qui etiam finis eſt cujus gratia.

Obji-

Objiciunt aliqui, Philoſophiam adeo non conferre ad morum inſtitutionem, aut beatitudinem, ut perſæpè noceat, in errores inducat, & mores corrumpat: ut liquet ex Apoſtolo Coloſſ.2. *Videte*, inquit, *ne quis vos ſeducat per Philoſophiam & inanem fallaciam*. Ergo Philoſophia non cedit in utilitatem hominis, neque optima morum inſtitutio eſt finis hujus operis.

Reſp. Diſt. ant. Sæpè nocet Philoſophia per accidens, concedo; per ſe & ratione ſui, nego. Nam per ſe ſpectat ad veritatem: ſed multi ad ſtabiliendos errores ea abutuntur. Sic ars medendi per ſe eſt utilis, per accidens noxia eſſe poteſt. Nec major eſt difficultas de cauſa effectrice Philoſophiæ. Sit tamen

Unica Concluſio.

Cauſa effectrix Philoſophiæ pręcipua Deus eſt, qui eam infudit Adamo ſtatim à creatione.

Probatur Concluſio. Adamus creatus eſt à Deo perfectus, non ſolùm ratione corporis, ſed multò magis ratione animi, ut ſimul eſſet filiorum parens & doctor: Atqui Philoſophia, ſeu cognitio rerum per cauſas eſt magna animi perfectio: ergo hanc per infuſionem accepit Adamus ſtatim atque creatus eſt.

Prob. 2. Geneſeos c.2. ſic habetur: *Formatis cunctis animantibus terræ & univerſis volatilibus cœli, adduxit ea Dominus Deus ad Adam, ut videret quid vocaret ea*. Atqui ut nomina ipſe propria inderet, ſcientia præditum eum fuiſſe neceſſe eſt, quam vel diſciplina acquiſivit, vel propria inventione; vel infuſa ei fuit: non diſci-

diſciplina, nemo enim erat à quo doceretur; non propria inventione, quæ multùm temporis & plurima experimenta poſtulat: Ergo per infuſionem eam accepit.

Confirmatur ex ſacro contextu Eccleſiaſtici cap. 17. *Deus creavit hominem, & ſecundùm imaginem ſuam fecit illum: creavit ex ipſo adjutorium ſimile ſibi: conſilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & diſciplina intellectus implevit illos; creavit illis ſapientiam ſpiritus, & ſenſu implevit cor eorum, & bona & mala oſtendit illis.* Ex quibus efficitur Adamum Philoſophia imbutum à Deo fuiſſe. Id enim conveniens fuit tum modo, quo à Deo ſolo conditus fuit, qui nihil niſi perfectum efficit; tum ſtatui innocentiæ; tum fini proximo ob quem à Deo creatus eſt, nempe ut aliorum rector eſſet & magiſter.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Primi parentes à ſerpente ſunt decepti, cujus naturam non cognoverunt, neque vim fructus vetiti, cùm ii ſcientiam boni & mali ſe habituros crediderint. Ergo hanc ſcientiam non habuere, quam ſe ex fructu conſecuturos ſperaverant, nec ſunt conditi cum perfecta rerum cognitione.

Reſp. Diſt. conſeq. Primi parentes non habuerunt rerum omnium cognitionem actualem, C. habitualem, N. Quare hæc omnia, quæ contrà afferuntur: non cohærent cum actu, ſed poſſunt conciliari cum habitu ſcientiæ. Sic Angeli cùm peccaverunt, actu ipſo, ſeu attentione caruerunt, non habitu. Serpens verò protoplaſtis pollicitus eſt ſcientiam boni

& mali,

&c mali, non communem, ſed divinæ ſimilem: *Eritis*, inquit, *ſicut dii ſcientes bonum, & malum*.

Hinc poſtquam vetitum fructum guſtaverunt ſtatim aperti ſunt eorum oculi, & experimentali cognitione ſe nudos eſſe, & appetitum ſentientem rationi rebellem agnoverunt: cùm ante peccatum pars animæ inferior ſuperiori eſſet ſubjecta, nec caro, ſive appetitus ſentiens adverſus ſpiritum, ſeu rationem concupiſceret.

Opp. 2. Omnis peccans eſt ignorans; nam errant omnes qui operantur malum: ſed Adamus peccavit: Ergo, &c.

Reſp. Diſtinguo major. Omnis peccator eſt ignarus rerum agendarum hic & nunc. C. rerum agendarum in univerſum. N. Unde Adamus non erravit circa propoſitiones univerſales, nec deſiit eſſe Philoſophus.

Opp. 3. Hinc minimè conſtat Adamum cognoviſſe rerum naturas, quòd rebus nomina impoſuerit cùm nomina ſint ſigna arbitraria.

Reſp. Illa nomina impoſita eſſe ab arbitrio & voluntate Adami, cum aliqua ratione, & cognitione.

Opp. 4. Deus agit per cauſas ſecundas: ſed potuit docere Adamum per Angelos: Ergo non illi infudit Philoſophiam.

Reſp. Æquum fuiſſe ut Deus, qui unus Adamum condiderat, eum bonis artibus informaret; & cavendum erat ne ipſis Angelis plus ſatis tribueret Adamus, ſi ab iis doceretur.

Opp. 5. Habitus infuſus eſſentialiter differt ab acquiſito: Ergo Philoſophia quæ Adamo fuit infuſa, non fuit ejuſdem naturæ cum noſtra.

Reſp.

Reſp. Diſt. ant. Habitus per ſe infuſus, ut fides, aut ſpes, aut charitas, eſſentialiter differt ab acquiſito, C. habitus per accidens infuſus, N. Sic donum linguarum Apoſtolis per accidens infuſum fuit: nam potuiſſent ſummo labore & ſtudio hanc cognitionem adipiſci. Cùm igitur Philoſophia ita fuerit Adamo infuſa, ut potuiſſet eam labore & induſtria acquirere, non fuit diverſæ à noſtra naturæ. Quare hinc colligitur infuſam Adamo Philoſophiam fuiſſe ſupernaturalem ratione modi, non ratione entitatis.

Inſtant. Adeo ignarus fuit Adamus, ut crediderit ſerpentem vi & facultate loquendi eſſe præditum.

Reſp. Non credidiſſe Adamum loquendi facultatem ſerpenti eſſe congenitam, ſed virtute aliqua divina ei eſſe conceſſam. Sic in fructu ſcientiæ boni & mali vim aliquam ſupernaturalem ineſſe exiſtimavit. Ac denique non inficiamur multa eum cognoſcere potuiſſe per ſcientiam experimentalem, quæ in univerſum duntaxat antè cognoſcebat.

Deus itaque eſt cauſa primaria Philoſophiæ: ſed poſtquàm temporum injuria, & hominum negligentia penitùs extincta fuit, viri præſtantes ingenio paulatim eam reſtituerunt, atque his velut gradibus ad Philoſophiam reſtaurandam ſunt progreſſi.

Primùm admirati ſunt plures effectus, id eſt, attentiùs eos, & ſuſpenſo judicio inſpexere. Ex admiratione orta eſt cupiditas, aut deſiderium cauſas inveniendi, quas multis poſtea confirmarunt experimentis. Unde ex ignorantia admiratio, ex qua diligens inquiſitio cauſæ, tum inventio multiplici experientia

tia eſt confirmata. Quod à prioribus incœptum, poſteriores promoverunt. Sic Zeno Eleates primus Logicæ author eſſe fertur, cui Ariſtoteles Stagyrita ultimam penè manum impoſuit. Thales Mileſius Phyſicam primus explicare conatus eſt: Socrates Moralis Philoſophiæ & vitæ inſtituendæ præcepta primus tradidit, atque à contemplatione naturæ, cui uni priores Philoſophi intenti erant, ad mores formandos cõvertit animum. Quocirca Philoſophia ab Hebræis ad Aegyptios; quibus Plato maximè credendum eſſe docet in Timæo; ab Aegyptiis manavit ad Græcos: eaque admiratione & experientia potiſſimùm fuit reſtituta.

Itaque Philoſophiam conſequimur ingenio, ſeu natura, diſciplina, exercitatione & attenta rerum meditatione. Natura enim inchoat, doctrina promovet, intẽta meditatio perficit.

Materia quantum ad propoſitum duplex, in qua & circa quam. Illa ſubjectum, hæc objectum dicitur.

Subjectum cui inhæret Philoſophia, eſt mens humana, ſeu intellectus, quem perficit. Subjectum verò quod denominat, eſt ipſe homo. Nam forma, aut perfectio aliqua totum denominat. Sic homo dicitur doctus, aut juſtus.

Objectum verò Philoſophiæ ſunt res omnes, quæ naturali ratione cognoſci poſſunt. Objectum duplex, materiale, ſeu res circa quã ars, vel ſcientia verſatur; & formale, ſeu ratio, aut modus conſiderandi. Res omnes ſunt objectum Philoſophiæ materiale: quatenus verò ſunt ſcibiles, vel cognoſci poſſunt per cauſas, id demum eſt objectum formale: ut res viſibilis eſt objectum viſus materiale; quate-

nus

nus eſt colorata, formale eſt.

Cauſa formalis Philoſophiæ nulla eſt: cùm ipſa ſit forma quædam,aut qualitas; niſi fortè optima docendi ratio, vel ordo, ut quædam Philoſophiæ forma, aut perfectio habeatur.

QUAESTIO IV.

Quæ ſint partes Philoſophiæ.

PHiloſophiam Platonici & Stoici in tres partes diviſerunt, *In differendi ſubtilitatem, in vitam atque mores, & in naturæ obſcuritatem*, ut M. Tullius & Sanctus Auguſtinus paſſim tradidere. Primam, quæ differendo aperit quid verum, quid falſum ſit, quid conſequens, quid repugnans, Dialecticam dixere. Secunda, quæ eſt de vita & moribus, Ethices, aut Moralis nomen accepit. Tertia, quæ eſt de natura & rebus occultis, Phyſica vocitatur.

Tripartita illa Philoſophiæ ratio mirum in modum veteribus penè omnibus placuit. Quæ verò Metaphyſica vulgò dicitur, ea nihil aliud videbatur eſſe, niſi pars Philoſophiæ naturalis longè à ſenſibus remota, eaque circa Deum & primas entis affectiones, aut proprietates verſatur.

Triplicem hanc Philoſophiam Dei potiſſimùm contemplatione contineri Platonici crediderunt. *Quod Deus ſit principium naturæ, veritas doctrinæ & felicitas vitæ*. Atque,ut proſequitur Auguſtinus à Platonica doctrina non abhorrens, *eſt rerum creatarum effector, & lumen cognoſcendarum, & bonum agendarum. Quorum trium unum*, inquit, *ad naturalem, alterum ad rationalem, tertium ad Moralem partem*

intelli-

intelligitur pertinere. Ergo cognito Deo reperiemus quæ ſint rerum naturalium cauſæ, & quinam ſit modus diſcendi, atque vivendi. Quæ utique ſunt Logicæ & Moralis munera.

Atque hæc Platonicorum ſententia ſic eſt accipienda, ut primæ rerum omnium rationes non aliundè, quàm à Deo ipſo ſint repetendæ: ſed ubi proximas rerum cauſas inquirimus, non ubique ad Deum eſt recurrendum, ut Poetæ ſolent, cùm explicare argumenti exitum non poſſunt.

Scientiæ Mathematicæ ad Phyſicam referuntur: nam circa quantitatem, quæ eſt prima corporis affectio, verſantur. Ac quædam ex iis ſunt puræ, quæ quantitatem ab omni materia abſtractam aut ſeparatam conſiderant, ut Geometria, quæ circa quantitatem continuam, & Arithmetica, quæ circa diſcretam, ſeu numeros occupatur.

Quæ autem quantitatem non ab omni materia ſenſibili ſolutam, & abſtractam contemplantur, magis ad Phyſicam pertinent, ut Optica, quæ circa radios viſuales verſatur; Muſica, quæ numerum & proportionem in ſonis; Aſtronomia, quæ corporum cœleſtium motus; Mechanica, quæ machinarum vires & rationes conſiderat: ut omittam alias diſciplinas, quæ ex iis tanquam fontibus manant.

Quæ autem ſint nobiliores, aut utiliores non eſt facile decernere: ſcientiæ ſpeculatrices vulgò habentur practicis nobiliores: quòd veritatis cognitio ſit præſtantior operatione. Unde primum dignitatis locum præbent Metaphyſicæ, tum Phyſicæ, deinde Mathematicis diſciplinis, pòſt Logicæ, tandem Morali. Quòd ſi utilitatis ratio habeatur, fortè

ordo

ordo ille erit invertendus. Nam utiliſſima eſt Moralis, quæ Philoſophiæ finem propiùs attingit, nempè optimam vivendi rationem, tum Logica, quæ mentem perficit, ut operationes ſuas exerat. Si dignitas ſcientiæ ex certitudine, & evidentia demonſtrationum potiùs, quàm ex objecti dignitate repetatur, Mathematicæ diſciplinæ erunt omnium preſtantiſſimæ. Cognitio ſpeculativa nobilior eſt practica: quia hæc medii, illa finis habet rationem: cognitio enim ſpeculativa propter ſe expetitur, & practica propter opus.

COMMENTARII
IN LOGICAM ARISTOTELIS.

Diſputatio præambula de natura Logices.

QUÆSTIO PRIMA.

De notione & exiſtencia Logices.

PRIMUM adeunda nobis eſt pars illa Philoſophiæ, quæ ad mentem & illius actiones pertinet, quæque adeo Philoſophia rationalis, quòd rationem maximè perficiat; Logica, quòd circa ſermonem potiſſimùm interiorem, ſeu cogitationes noſtras verſetur; Dialectica denique appellatur, quòd rectam differendi rationem, non ad oſtentationem & inanem loquacitatem, quod Sophiſtarum eſt, ſed ad veritatem ipſam conſequendam, & rectè de rebus judicandum ſimul & præcepta benè definiendi, dividendi & ar-

& argumentandi tradat. Quibus utique ſi mens deſtituatur, variis erroribus erit obnoxia; obſcura admodum illius cognitio, & confuſa futura eſt. Hinc M. Tullius, *conſpectum & cognitionem naturæ quaſi ſepimento aliquo vallari docet, differendi ratione, veri & falſi judicio, ſcientia & arte quadam intelligendi quid quamque rem ſequatur, & quid ſit cuique contrarium*.

Quare nos docet Dialectica, qua ratione de rebus certò & evidenter, non confusè, ſed diſtinctè diſſeramus. In quo quidem cùm variæ ſuboriantur difficultates, quæ ſtudio, attentione, & uſu poſſunt ſuperari; cùmque mens Logica inſtructa promptiùs, & faciliùs diſſerat, quàm ſi hac ſcientia deſtituatur; cùm denique non minus indigeat habitu, quo rectè definiat, dividat, argumentetur, quàm ut congruè vel ornatè loquatur, non minor eſt Logicæ, quàm Grammatices, aut Rhetorices utilitas: præſertim cùm difficiliùs ſit rectè cogitare, quàm congruè loqui.

Quod autem opponunt potentiam naturalem non indigere arte ad operandum: ut patet in viſu: ergo nec intellectus indiget Logica artificiali.

Facilis eſt reſponſio diſtinguendo antec. Si facultas non ſit indifferens ad plures agendi modos, C. secùs, N. Nulla autem eſt paritatis vel ſimilitudinis ratio inter viſum, & intellectum: quia viſus non eſt facultas quæ emendari poſſit per regulas, ut intellectus: quare homo naturaliter quidem diſſerit, ſed imperfectè admodum, ſi non ſit à Logica inſtructus, ut poſtea oſtendemus.

Sed, inquiunt, natura eſt certior arte: ergo Logica artificialis nulla eſt, aut inutilis.

Reſp.

Reſp. diſt. ant. Natura eſt certior arte, cùm ad unum agendi modum eſt determinata, C. cùm eſt indifferens ad plures agendi modos, Nego.

Non igitur de exiſtentia Logicæ dubitare poſſumus: ſed circa illius naturam complures fiunt, & intricatæ quæſtiones, quæ in hac diſputatione procemiali ſunt dirimendæ. Primùm itaque inquirendum nobis eſt, 1. quod ſit Logicæ objectum, 2. quod illius ſit genus, quæ natura: 3. quæ illius neceſſitas, 4. quæ illius partes.

QUÆSTIO II.

De objecto Logicæ.

CUm Philoſophi penè omnes circa Logicę præcepta conſentiant, de illius tamen objecto & natura plurimùm diſſentiunt: atque hæc opinionum diverſitas hinc oritur, quòd res quæ tractantur in Logica, inſtrumenta quibus utitur ad veritatem inveniendam, definitionem videlicet, diviſionem, & argumentationem; actiones ipſius mentis, ſigna denique quibus mens utitur, ut ſuos conceptus exprimat, non ſatis accuratè plerique diſtinguant.

Cùm igitur tria potiſſimùm ſpectari poſſint in arte diſſerendi, nimirum res de quibus diſſeritur, cogitatio ipſa vel mentis operatio, & ſignum, ſeu vox qua mentis cogitatio exprimitur. Quidam res omnes, ut à cognitione noſtra nomen ſuum accipiunt, ac definitæ, aut diviſæ, aut ratiocinio evolutæ dicuntur, ut Logicæ objectum conſiderant. Alii voces

ipſas aut ſigna, ut Grammatices, aut Rhetorices, ſic Logices objectum conſtituunt. Communior ſententia,& veriſimilior, ut inter extremas media, mentis operationes ad verum dirigendas & conformandas eſſe objectum Logices decernit.

Triplex eſt, ut diximus, mentis operatio, perceptio, judicium & diſcurſus. Methodus enim, quam plerique quartam mentis functionem eſſe volunt, ad tres illas pervulgatas revocatur. Nam mens per ſimplicem perceptionem intuetur quomodo partes alicujus ſcientiæ ſint ordinandæ; per judicium decernit hoc vel illo modo res eſſe diſponendas; per diſcurſum denique certam init rationem, cur hoc modo eas diſponat.

Prima mentis actio, perceptionis, aut conceptus, aut ſimplicis apprehenſionis nomine ſignari ſolet. Quæ quidem voces primum mentis aſpectum exprimunt. Cùm enim rei alicujus imaginem cogitatione depingimus, primus ille mentis intuitus, quo rem ſibi repræſentat, ſeu præſentem ſibi exhibet, aut illius ideam effingit, perceptio, vel apprehenſio vocitatur: quæ una plerumque voce aut incomplexa, ut ſol, aut complexa, ut ſol lucidus, exprimitur. Eſt igitur ſimplex apprehenſio, prima mentis actio, qua res aliqua cognoſcitur citra affirmationem, aut negationem: adeo ut perceptio illa ſit ſimplex, non tam ratione objecti, quod ſæpè eſt complexum: (ut quando concipitur ſol lucidus) quàm ratione modi quo res percipitur, qui nullum judicium, aut diſcurſum includit.

Judicium eſt actio mentis, qua ſubjectum cum attributo conjungit, cùm ſcilicet affirmat;

mat; aut unum ab altero ſeparat, cùm negat.

Diſcurſus aut ratiocinium tum dicitur, cum unum ex alio colligimus: ſed de his ſæpè pluribus. Iam ad propoſitam quæſtionem veniamus.

Quæ ut faciliùs dirimatur, meminiſſe oportet objectum dici id omne circa quod facultas, vel habitus verſatur. Illud eſt materiale, aut formale. Objectum materiale dicitur ſubjecta facultati vel habitui materies: ſic res quæ videntur, ſunt objectum materiale viſus. Formale verò objectum eſt ratio, ſecundùm quam res aliqua à facultate vel ab habitu conſideratur; aut modus ipſe conſiderandi, vel id quod facultas attingit in objecto: ut color eſt idipſum quod oculus videt in rebus. In arte medendi corpus humanum eſt objectum illius materiale: ſed illius objectum formale eſt idem corpus humanum ut ſanabile. Cùm aliquod intercedit medium inter facultatem & objectum, id tum dicitur objectum *ſub quo* ut lumen eſt ſubjectum *ſub quo* viſus: nam medio lumine res videntur. Principia cujuſque ſcientiæ, quibus tanquam luminibus conclusiones illuſtrantur, ſunt objectum, *ſub quo* cujuſque diſciplinæ. Subjectum concluſionis eſt objectum materiale, attributum eſt objectum formale, vel *quo*.

Quod nos vocamus objectum, id veteres ſubjectum dixere: quòd ſit ſubjecta facultati, aut ſcientiæ materies. Duplex autem id ſtatuere, attributionis unum, cui proprietates omnes quæ tractantur in ſcientia, tribuuntur, operationis alterum, idque in diſciplinis practicis: ſic corpus humanum eſt ſubjectum operationis medicinæ; ferrum eſt ſubjectum

operationis artis fabrilis, cujus objectum formale eſt forma clavis:

Rurſus objectum aliud eſt adæquatum, quod ſcilicet tantùm patet, quantum facultas, vel habitus: id quoque ſpecificativum ſolet appellari: quòd ex eo ſpeciem ſuam, & naturam facultas vel habitus deſumat. Aliud eſt inadæquatum, ut homo eſt objectum Phyſicæ.

His ita poſitis, ad quæſtionem veniamus: ſed priùs quæ certa ſunt, ab incertis ſeparemus.

1. Illud certum nobis videtur res omnes non eſſe Logices objectum, niſi materiale, & remotum. Non enim de rebus omnibus accuratè & ex profeſſo tractatur in Logica: ſed quatenus de iis diſſeri poteſt, ad materiale illius objectum utcumque pertinent. Illud enim eſt artificis, materiam in qua operatur, ſi non perfectè, ſaltem imperfectè cognoſcere. Sic faber naturam ferri ignorare penitùs non debet. Simili ratione Logicus res omnes ſummatim percurrit, ut de iis diſſerat, iis omnibus regulas ſuas, & præcepta applicet.

2. Illud etiam contra Nominales, ut certum, & exploratum ſtatui debet, Logicæ objectum adæquatum non eſſe exteriorem ſermonem, ſed interiorem, ſeu ipſam cogitationem, aut mentis operationem, quæcumque illa ſit. Tametſi enim Dialectica dicta eſt à verbo Græco διαλέγεσθαι, quòd propriè eſt colloqui interrogando & reſpondendo: hinc dialogi dicuntur, cùm collocutores ita diſſerunt, ut alii interrogent, alii reſpondeant: qui modus docendi à Socrate, Platone & omnibus

nibus penè Academicis fuit uſurpatus : ut Grammatica ita fuit appellata, quòd circa literas verſetur.

Non utique ipſa notatio, ſeu interpretatio nominis, ſed illius uſus ſpectari debet : nec Logica tam externum ſermonem , quàm internum conſiderat, ut ad veritatem formari debet : nec mutus qui non poteſt diſſerere, Logicus eſſe deſinit. Dialectica igitur quamvis ſit ars diſſerendi, tamen circa noſtras cogitationes potiùs, quàm circa voces externas occupatur. Hinc Plato in Thæeteto, *cogitatio*, inquit, *eſt ſermo*, *quem mens apud ſe volvit circa illa quæ conſiderat*. Cùm enim cogitat, ſecum ipſa diſſerit : adeo ut cogitatio ſit ipſa ſine ſtrepitu vocis oratio, aut interior quædam collocutio. Hunc igitur ſermonem Logica pro objecto ſibi vindicat, non voces, non ſigna rerum, ut Nominales opinantur.

3. Id quoque videtur certum, Argumentationem, ut putat Albertus, vel Syllogiſmum, ut placet Scoto, Demonſtrationem denique, ut exiſtimat vetus Ariſtotelis commentator Simplicius, ad objectum Logicæ pertinere, ſed inadæquatum dumtaxat: nam definitio & diviſio per ſe & ratione ſui, nec ſolùm propter argumentationem in Logica pertractantur.

Omnis ergo controverſia nobis cùm Thomiſtis ferè relinquitur. Ii quippè objectum Logicæ ſtatuunt vel ens rationis, ut directivum eſt trium mentis operationum ; vel ſecundas intentiones Logicas. Quæ quidem opinio cùm paulò videatur obſcurior, ea fuſiùs eſt explicanda.

Cùm rem cognoſcimus, ut in ſe eſt, tum

illa dicitur prima intentio, ſeu attentio, aut cognitio. Verùm ubi rebus cognitis quaſdam rationes, aut denominationes affingimus, quæ non ſunt in rebus, ſed mentis noſtræ actiones conſequuntur: cujuſmodi ſunt in propoſitionibus converſiones, & oppoſitiones; ſubjecti, aut prædicati notiones: hæc vocantur entia rationis, quod à ratione fiant, aut ſecundæ intentiones Logicæ, quatenus ad veritatem tendunt: ut in Grammatica, caſus, genera, & alia hujus generis ſunt quodammodo ſecundæ intentiones Grammaticæ. Secundæ igitur intentiones rebus ipſis tribuuntur, ut à mente noſtra efficiuntur: ut quòd res ſit definita, aut diviſa. Itaque id videtur Thomiſtis hæc entia rationis eſſe objectum Logicæ; non mentis quidem operationes, ſed magis illius opera, definitionem videlicet, diviſionem, & argumentationem.

Intentio autem vel eſt objectiva, quæ eſt res cognita, vel formalis, quæ eſt cognitio rei: utraque eſt duplex, una eſt prima, altera ſecunda. Intentio objectiva prima eſt res conſiderata ſecundùm ſe, vel penes ea quæ habet independenter ab ipſa mentis reflexione: ut homo cognitus quatenus homo: intentio objectiva ſecunda eſt res conſiderata ſecundùm ea, quæ illis conveniunt, dependenter à mentis actione: ut cùm homo dicitur prædicatum in aliqua propoſitione, aut ſubjectum.

Intentio formalis prima eſt actio intellectus, quæ verſatur circa intentionem objectivam primam: ut cognitio hominis. Intentio formalis ſecunda eſt actio mentis quæ verſatur circa intentionem objectivam primam: ut cognitio hominis. Intentio formalis ſecunda

cunda eſt actio mentis quæ verſatur circa intentionem objectivam ſecundam : ut cognitio prædicati & ſubjecti.

Intentio formalis non eſt ens rationis : nam eſt actio mentis, quæ quidem eſt realis; ſed ſola intentio objectiva ſecunda eſt ens rationis: quia nihil eſt reale exiſtens in rebus ipſis: ſed ſola denominatio extrinſeca, quæ repetitur ab actione intellectus, qua res dicitur aut cognita, aut definita. His explicatis, ſit

Prima Concluſio.

Objectum Logicæ adæquatum & propriè dictum non eſt ens rationis, vel ſecunda intentio.

Probatur. Illud eſt propriè objectum diſciplinæ, quod propter ſe & ratione ſui ab ea conſideratur. Atque ejuſmodi entia rationis non conſiderantur à Logica propter ſe, ſed tantùm propter operationes mentis, ut ad verum dirigendas. Ergo entia rationis non ſunt objectum Logicæ.

Secunda Concluſio.

Objectum Logicæ adæquatum ſunt tres mentis operationes, ut ad veritatem dirigendæ.

Probatur Concluſio. Objectum adæquatum alicujus habitus, vel ſcientiæ, illud eſt quod commenſuratur habitui, aut diſciplinæ, id eſt, quòd tantùm patet, quantùm habitus; quod ſpeciem & diſtinctionem ei tribuit; & ad quod omnia referuntur, quæ in ſcientia, vel habitu tractantur. Sed triplex mentis

 ope-

operatio, ut ad verum dirigenda tantùm patet, quantum Logica ipſa; hanc ab omnibus ſcientiis,aut diſciplinis diſtinguit; eò denique referuntur omnia quæ traduntur in Logica; eò tendunt regulæ omnes, & præcepta Logicæ, neque ulla fit mentio de arte conficiendi entis rationis;ac demum operatio mentis univocè, aut ex æquo convenit cuilibet functioni mentis. Ergo objectum adæquatum Logicæ ſunt tres mentis operationes, ut ad verum dirigendæ, non entia rationis, ſeu à ratione ficta.

Dividuntur objectiones:

Opp. 1. Logicam verſari circa entia rationis, ut circa definitionem & diviſionem; ſubjectum & attributum propoſitionis; formam ſyllogiſmi. Ergo objectum Logicæ eſt ens rationis, aut ſecunda intentio Logica, non tres mentis operationes.

Reſp. Diſting. antec. Logica verſatur circa entia rationis, ut iis utatur tanquam inſtrumentis ad perficiendas mentis actiones, C. ut in iis conquieſcat, N. Itaque Logica agit de genere & differentia; de ſubjecto, & attributo ut propoſitioni perficiendæ ſerviunt. Sed definitionem formalem, aut mentalem propoſitionem, aut rectam ratiocinationem primò & per ſe conſiderat, non ſecundas intentiones objectivas, quas tantùm per accidens contemplatur, & ſecundariò, ut dirigendis mentis functionibus ſunt utiles.

Opp. 2. Ordo ſeu diſpoſitio, quam efficit Logica,non eſt in ipſius mentis operationibus, ſed in rebus ipſis: ſicut diſpoſitio artificioſa colo-

colorum, aut lapidum, non eſt in ipſis actionibus Pictoris, aut Architecti, ſed in coloribus, aut lapidibus. Ergo objectum formale Logicæ non ſunt actiones mentis ordinatæ, ſed diſpoſitio ipſa artificioſa, quam in rebus efficit.

Reſp. neg. antec. Illa enim artificioſa diſpoſitio, quam Logica in rebus ipſis facere concipitur, aut nihil eſt niſi denominatio extrinſeca, quæ à cognitione noſtra deſumitur; aut certè falſa eſt illa diſpoſitio, cùm ut forma quædam rei adveniens concipitur, nec poteſt eſſe objectum alicujus ſcientiæ. Quare forma aut diſpoſitio, quam Logica per regulas, & præcepta tentat inducere, ad actiones ipſius mentis propriè pertinet; iis proximè applicatur; rebus verò definiendis remotè duntaxat, & ſecundariò applicatur.

Opp. 3. Logica mentis operationes non conſiderat, ſed mentis potiùs opera: ut artis ædificatricis objectum non eſt ædificatio, ſed ædificium; artis fabrilis objectum non eſt ædificatio, ſed ædificium; artis fabrilis objectum eſt forma clavis, non ipſius effectio. Mens verò ipſa, & illius actiones ad eam Phyſicæ partem pertinent, quæ circa animam rationalem occupatur. Ergo objectum Logicæ non eſt mentis operatio, non definitio formalis, aut diviſio, ſed res ipſa definita, aut diviſa, ſeu ut aiunt, definitio objectiva, aut diviſio, aut argumentatio.

Reſp. neg. antec. Ad probationem dico longè diſparem eſſe Logices, & aliarum artium rationem. Nam artes penè omnes non operationes manus, ſed opera ipſa quærunt. Logica autem non tam mentis opera, quàm

ipſius mentis actiones vult perficere, & dirigere. Hoc enim magnæ eſt utilitatis, rationem ipſam formare. Unde & rationalis ſcientia appellatur, non quòd circa entia rationis verſetur, ſed quia rationem ipſam format, & dirigit. In ceteris artibus, ut in architectura, quæ inducitur forma, pertinet ad ipſum ædificium. At forma quam per ſuas regulas Logica efficit, non ad res ipſas quæ definiuntur, ſed ad mentis operationem, qua res aliqua definitur, omnino pertinet: huic ineſt, non rei definitæ. Quamvis autem Phyſica & Logica circa actiones mentis occupentur, ut circa idem objectum materiale, non tamen eodem modo ab utraque ſcientia eæ ſpectantur, neque idem eſt objectum utriuſque formale. Phyſica aut Metaphyſica mentis operationes, ut ſunt illius effectus, conſiderat: Logica circa eaſdem actiones, ut ad verum conformandas verſatur.

Inſtant. Hoc commune eſt omnibus diſciplinis, Phyſicæ v. g. & Mathematicis, ut mentis functiones in ſua quæque materia dirigant, & perficiant. Ergo id non eſt objectum Logicæ proprium, ut mentis operationes perficiat, aut regat.

Reſp. diſt. ant. Id commune eſt omnibus diſciplinis ut operationes mentis dirigant, diverſa quidem ratione, ac Logica eas dirigit, C. eadem ratione, N. Hæc autem eſt propria ratio Logices, ut operationes mentis ad veritatem conformet, & regulas præſcribat, quibus eæ perficiantur, & ita diſponantur, ut clarè & diſtinctè, non confusè de quacumque materia poſſit diſſerere. Aliæ diſciplinæ materiam ſuggerunt: Logica formam ipſam

ipſam inducit Unde & ſatis aptè definitur ars rectè utendi ratione. Quod utique aliæ diſciplinæ non præſtant per ſe, ſed tantùm per accidens, quatenus de rebus ritè perſpectis meliùs diſſerimus, aut rectiùs cogitamus. Sed ut res ipſas habeamus perſpectas, & exploratas, hoc præſtat Logica & viam demonſtrat, qua tutò & citra errorem in rerum indagatione progrediamur, ne veritatis ſpecie decepti aberremus.

QUÆSTIO III.

De genere & natura Logicæ.

UT virtus moralis voluntatem, ſic virtus intellectualis mentem perficit: illa ad bonum, hæc ad verum nos ducit, eaque vulgò quintuplex numeratur: Intelligentia, quæ eſt principiorum cognitio; ſapientia, qua res altiſſimæ cognoſcuntur; Scientia qua cognoſcimus res per cauſas neceſſarias; Prudentia, quæ eſt recta ratio agendorum; Ars denique quæ eſt recta ratio rerum faciendarum, ut domus, aut alterius operis. Palam eſt Logicam neque eſſe intelligentiam, neque ſapientiam, nec denique prudentiam; cùm circa prima principia, aut res adeò ſublimes, aut denique circa actiones voluntatis liberas non verſetur. Omnis adeo controverſia in hoc poſita eſt, an ſit ars, vel ſcientia. Cùm autem hujus quæſtionis deciſio ex vocum explicatione potiſſimùm pendeat, ante omnia quid ſcientiæ, quid artis nomine intelligamus, explicandum videtur.

Scientia ab omnibus hoc loco accipitur pro

cognitione certa, & evidente per demonſtrationem acquiſita; ſeu pro cognitione rei neceſſariæ per ſuas cauſas; eaque eſt vel ſpeculatrix, vel practica.

De artis verò nomine non ita conveniunt Philoſophi: plerique eam definiunt cum Ariſtotele habitum vera cum ratione effectivum. Eſt quippe habitus qui opus aliquod externum molitur: efficere enim idem eſt, ſi notationem nominis ſpectes, atque extrà facere. Unde artes uſitato vocabulo dicuntur, quæ circa aliquod ſenſibile verſantur, ſive relinquant opus poſt ſe, ut ædificatrix, ſive nullum, ut ſaltatrix. 2. Artem pro certa præceptorum, quæ ad finem vitæ utilem tendunt, congerie uſurpant. Sicque vulgò artes liberales à mœchanicis diſtingui ſolent, quod illæ ad animam, hæ ad corpus, vel ad ſervilem hominis partem pertinent. His poſitis, ſit.

PRIMA CONCLUSIO.

Logica eſt ſcientia propriè dicta.

PRobatur concluſio. Illa eſt ſcientia, quæ multas habet & efficit demonſtrationes. Sed Logica plures habet & efficit demonſtrationes. Multa enim circa definitionem, diviſionem, & argumentionem Logica demonſtrat; nec ſolùm tradit regulas definiendi, aut dividendi, ſed etiam rationes certas & leges bonæ & accuratæ definitionis, aut diviſionis affert & probat: ut quòd definitio conſtare debeat genere & differentia; quòd clarior eſſe debeat re definita; quòd diviſio

diviſio diſtinctam efficiat rei cognitionem; quòd tres terminos in ſyllogiſmo, non plures eſſe oporteat. Ergo Logica eſt cognitio per demonſtrationem acquiſita, & ſcientia propriè dicta.

Confirm. Si quid obſtare videatur, quominus Logica ſit ſcientia propriè dicta, illud eſt maximè quòd illius objectum, triplex nimirum mentis operatio, pendeat ab homine liberè operante. Sed hæc ratio nulla eſt: cùm Phyſica, quæ fatentibus omnibus eſt ſcientia, objectum habeat quod pendet à Deo liberè operante, quodque eſt tantùm neceſſarium ratione eſſentiæ, non ratione exiſtentiæ. Ergo quo jure Phyſica eſt ſcientia, eodem & Logica ſcientiæ nomen ſibi vindicat.

Solvuntur objectiones.

Oppon. 1. Scientiam eſſe de rebus neceſſariis: Sed ea de quibus agitur in Logica, non ſunt neceſſaria, ſive ſint operationes mentis, ſive illius opera, quæ poſſunt fieri, aut non fieri. Ergo Logica non eſt ſcientia propriè dicta.

Reſp. diſt. maj. Scientia eſt de rebus neceſſariis quantùm ad eſſentiam, ſeu connexionem ſubjecti & prædicati, C. quoad exiſtentiam, N. Non enim id requiritur ad ſcientiam, ut illius objectum exiſtat neceſſariò: cùm id uni Deo conveniat: ſed ſatis eſt, ut ſit connexio neceſſaria inter ſubjectum & prædicata, quæ conſiderantur in ſcientia. Sic ſemper verum eſt virtutem in medio conſiſtere; nihil concludi ex duabus

duabus negativis. Nec Moralis, nec Logica de hujus hominis virtute, ſed de virtute in univerſum, aut de ſyllogiſmo ſuas demonſtrationes efficiunt. Atqui ex hypotheſi quòd fiat ſyllogiſmus, conſtare debet tribus terminis, & tribus propoſitionibus.

Inſtabis, ſi neceſſitas eſſentiæ in objecto ſufficit ad rationem ſcientiæ, ars ædificatrix Grammatica, Rhetorica & omnes artes nomen ſcientiæ ſibi meritò aſſument: nam ex propriis principiis demõſtrationes conficiunt. Sic demonſtrat Architectus parietem ad normam, ſeu ad perpendicularem lineam extructum rectum eſſe, non inclinatum, & cùm volet, hanc demonſtrationem efficiet.

Paries ad normam extructus ſtat firmus. Sed hic paries ad normam, ſeu ad lineam perpendicularem eſt extructus. Ergo firmus eſt, non nutat.

Reſp. neg. maj. Artes enim omnes non tam objecti ſui notitia, quàm illius productionem, aut geneſim ſpectant. Neque artifex ullam efficit demonſtrationem, ut eſt artifex, ſed fortè ut ſuperiore alia ſcientia utcumque eſt inſtructus. Sic quæ affertur demonſtratio, ad Phyſicam pertinet, cùm principio phyſico innitatur, atque omnis demonſtratio ad eam referatur ſcientiam, cujus ſunt principia, unde eruitur concluſio.

Sic Rethorica & Grammatica nihil ſunt niſi artes, quæ magis uſu, quàm demonſtrationibus nituntur, illa ornatum, hæc ſermonis conſtructionem, Logica veritatem quærit: hinc non tantùm regulas tradit, aut præcepta, ſed ea demonſtrationibus munit & confirmat. Grammatica verò nihil pro-

priè demonſtrat de ſuo objecto, cùm illiu regulæ ex hominum pendeat arbitrio. Reli, quæ artes, ſi quæ demonſtrent ſuas regulass principia demonſtrationum aliunde mutuantur. Sed Logica demonſtrationes efficit, quæ ex propriis & certis principiis ducuntur, non mutuatitiis duntaxat, aut ex fœcunditate ingenii deſumptis innititur.

Urgent. Operationes mentis pendent à præceptis, quæ ſunt mutabilia: ergo non ſunt neceſſariæ, etiam quantùm ad eſſentiam.

℞. Negando præcepta Logicæ eſſe mutabilia.

Sed fruſtra, *inquis*, dantur præcepta de re immutabili.

℞. Non fruſtra dari illa præcepta: cùm operationes mentis benè & malè fieri poſſint: quò autem rectè fiant, præceptis Logicæ opus eſt.

Oppon. 2. ex Ariſt. loca plurima, in quibus Logicam ex albo ſcientiarum videtur expungere: ut cùm docet, 1. abſurdum eſſe ſimul ſcientiam quærere, & modum ſciendi. 2. cùm in Topicis tradit Philoſophiam agere de iis quæ ad opinionem pertinent. 3. cùm alibi aſſerit Dialecticam nullum habere objectum definitum, ſed eam vagari per omnes diſciplinas.

℞. Ariſtotelem in his & aliis locis ſcientiæ nomen ſtrictiori ſignificatu accipere pro ſcientia ſpeculatrici, & admodum ſublimi, cujus generis eſt prima Philoſophia, ſeu Metaphyſica, interdum etiam Dialecticam pro facilitate, aut dexteritate quadam de re probabili diſputandi uſurpat. Quo quidem modo accepta nullum habet objectum determinatum.

natum. Cùm verò ait abſurdum eſſe ſimul ſcientiam & modum ſciendi quærere, tum eos refellit Philoſophos, qui Logicam non ſeparatim, ſed confusè & ſimul cum aliis diſciplinis edocebant. Accedit illud etiam, nihil nos cogere, ut per modum ſciendi intelligamus Logicam ipſam: ea quidem organa, aut inſtrumenta, ſeu modos ſciendi tradit & conficit; ſed non idcircò tantùm modus ſciendi, aut purum organum dici debet. Vis ejus per omnes diſciplinas fuſa eſt, & omnibus eſt utilis: ſed tamen habitus eſt ab aliis diſtinctus, & ſuum proprium habet objectum, nec cum aliis confundi debet. Ac denique ſi inſtrumentum eam dici oporteat, erit inſtrumentum conjunctum, ut manus, quæ eſt pars hominis, & illius organum. Sic Logica, licèt ſit pars Philoſophiæ, eſt tamen illius organum conjunctum, non ſeparatum inſtar ſecuris, aut gladii.

SECUNDA CONCLUSIO.

Logica eſt ſcientia practica.

P*Robatur concluſio*. Illa eſt ſcientia practica, quæ per ſe tendit ad opus, nec quieſcit in ſui objecti contemplatione: ſed Logica eſt ejuſmodi: non enim naturam, leges & proprietates definitionis, diviſionis & argumentationis tradit, ut in iis ſiſtat, ſed eò potiſſimùm tendit, ut regulæ, quas tradit, ad uſum adhibeantur. Ac nulla eſt pars Logicæ, quæ operationes mentis per certas regulas, aut præcepta ad

ad veritatem non dirigat: ergo Logica eſt ſcientia practica.

Confirm. Eadem eſt ratio Moralis Philoſophiæ, quæ Logicæ: nam ut illa circa voluntatis, ſic Logica circa mentis actiones ut dirigendas verſatur; ſed Moralis eſt omnino practica, ut fatentur omnes: ergo & Logica.

Dices, vox illa ſcientiæ practicæ inaudita eſt apud antiquos, & contradictionem manifeſtam involvit: nam ſcientiæ objectum eſt omnino neceſſarium: quod autem ſub praxim venit, eſt contingens, idque poteſt benè, aut malè fieri.

Reſp. neg. ant. nam Ariſt. l. 2. Metaph. cap. 1. Philoſophiam vocat ſcientiam veritatis; tum ſubnectit, *Speculativæ enim finis eſt veritas: practicæ autem opus*. Cùm autem in Analyticis docet ſcientiam differre ab arte, quòd hæc verſetur circa generationem, ſeu operationem, illa circa eſſentiam rei; nomen ſcientiæ ſtrictiore ſignificatu accipit.

Opp. 2. Operationes mentis ſunt facultatis cognoſcentis: ergo ſpeculationes quædam; atque adeo Logica, quæ circa eas occupatur, erit ſpeculatrix, non practica.

R. neg. ant. Nam operationes mentis quatenus ſunt dirigibiles per certas regulas, non ſunt puræ ſpeculationes. Sic definitionis cognitio, quæ ad efficiendam definitionem tendit, non eſt pura ſpeculatio, niſi ratione rei definitæ quæ tantùm cognoſcitur. At ſi regulæ ipſæ, & leges definitionis ſpectentur, ea quidem ratione definitio practica dici debet.

Quod demum objiciunt ſcientiæ practicæ objectum eſſe contingens, jam ſuprà reſponſum fuit, objectum eſſe contingens

quo-

quoad exiſtentiam, non quoad eſſentiam. Reliqua quæ opponi poſſunt, ſequenti concluſione diluentur.

TERTIA CONCLUSIO.

Logica Ars etiam dici poteſt.

PRobatur concluſio. Ars eſt recta ratio rerum faciendarum: ſed Logica eſt ejuſmodi: conſtantes enim & perpetuas rectè definiendi, dividendi & argumentandi regulas tradit; has quoque ad uſum applicat: ergo nihil ei deeſt ad rationem artis: præſertim cùm ſit practica, & præſcriptas regulas exequatur. Unde & definiri ſolet Ars diſſerendi, vel ut ait Tullius, *Ars veri & falſi diſceptatrix, & judex*: aut quæ optima nobis videtur illius definitio; Ars rectè utendi ratione. Artem enim dicimus virtutem mentis, quæ directrices regulas, & nunquam errantes complectitur; quas conſulimus cùm agimus. Quod utique Logicæ præcipuo quodam jure convenit, cùm rationem ipſam dirigat & perficiat.

Conf. Ars Definitur habitus vera cum ratione effectivus: ſed Logica vera cum ratione, hoc eſt, certis regulis innixa aliquid operatur & efficit, cùm mentis functiones ad veritatem dirigit. Effectio enim dicitur omnis operatio quæ non ad honeſtatem (tum enim propriè eſt actio) ſed ad alium finem tendit: ergo Logica eſt ars propriè dicta.

Quò autem faciliùs quæ opponi ſolent, diſſolvantur, id notatum, oportet, quòd ut eadem virtus mentis, & ſapientia, & ſcien-

ſcientia dici poteſt, cùm una vix ab alia differat: atque ut ſcientia ſpeculatrix & practica diverſo reſpectu nominatur: cùm enim ſola contemplatione contenta eſt, ſpeculativa nominatur; practica, cùm ad opus tendit. Simili quidem ratione eadem virtus mentis, aut habitus ſimul & ſcientia, & ars dici poteſt: ſcientia cùm objecti naturam conſiderat, & ejus proprietates demonſtrat; ars verò nominatur, quatenus præcepta quædam, aut regulas utiles præſcribit, eaſque exequitur.

Notandum 2. ejuſmodi controverſias in vocibus magna ex parte poſitas optima ratione tum diſſolvi, cùm vocum ambiguitas tollitur. Sic concedimus ſcientiam aliquando tam preſſa ſignificatione accipi, ut Logica ſcientia dici non poſſit. Simili ratione artis nomen aliquando pro arte mechanica & ſervili, quæ aliquid ſenſibile exteriùs efficit, uſurpatur; tùmque Logicæ non convenit, niſi fortè juxta Nominales, qui ſermonem exteriorem præcipuum Logicæ objectum ſtatuunt. Non negamus tamen exteriorem ſermonem ad Logicã pertinere, ut objectum ſecundarium: nam & definire docet, & dividere, & varias propoſitiones ac ſyllogyſmos Logica efficit; atque ea ratione artis nomine tam eſt donanda, quàm Grammatica, aut Rhetorica.

Solvuntur objectiones.

Oppon. 1. Omnem artem circa opus ſenſibile verſari: ſed nullum eſt opus ſenſibile Logicæ. Ergo

R. diſt.

R. diſt. maj. Omnis ars ſervilis & mechanica, C. Omnis ars liberalis, cujuſmodi eſt Logica, Nego.

Oppon. 2. Idem habitus ſcientia & ars eſſe non poteſt: ſed Logica eſt ſcientia: Ergo eadem ars dici non poteſt.

R. diſt. maj. Idem habitus ſcientia & ars eſſe nequit, eodem reſpectu, aut ſub eadem ratione, C. diverſo reſpectu, N. Sic Logica quatenus demonſtrat ſui objecti proprietates, eſt ſcientia Theoretica: quatenus verò certas regulas præſcribit, eatenus eſt practica: atque artis etiam nomen ſibi vindicat: nam mentis actiones artificiosè diſponit ac perficit. Unde fatemur eumdem habitum non eſſe ſimul artem & ſcientiam ſpeculativam; ſed nihil impedit quominus ſit ars ſimul & ſcientia practica.

Inſtant. Eadem & ſimplex qualitas ſimul ſcientia & ars eſſe non poteſt: ſed Logica eſt una qualitas, & unus habitus. Ergo, &c.

Reſp. diſt. maj. Eadem qualitas eodem modo ſpectata, C. diverſà ratione conſiderata, N. Neque id mirum videri debet, cùm Geometria ſit ſcientia ſpeculatrix, quatenus figurarum proprietates demonſtrat; artis quoque habeat rationem, quatenus demonſtrationes ad uſum, ut ad terram dimetiendam adhibet. Idem eſt judicium de Arithmetica, quæ ſpeculatrix ſimul eſt & practica, ſcientia & ars; ſcientia eſt ut numerorum rationes & proprietates demonſtrat; ars verò, ut eas regulas ad uſum vitæ civilis, aut ad alium finem applicat.

Neque hoc loco inquirimus an ars vel ſcientia ſit ſimplex, & indiviſibilis qualitas,

an

an demonſtrationum, aut regularum congeries. Id enim erit aliàs excutiendum; interim admonemus non eam eſſe unam & ſimplicem qualitatem.

Opp. 3. Nulla ars principium eſt earum operationum, quæ immanentes dicuntur, quales ſunt functiones mentis: ſed Logica eſt earum principium, definitionis nimirum, diviſionis & argumentationis. Ergo Logica nullo modo ars dici debet.

R. diſt. maj. Ars nulla eſt principium operationis immanentis primarum, C. ſecundarium, N. Itaque mens ipſa eſt primum principium definitionis, Logica verò eſt principium illius ſecundarium eo modo quo diximus.

Opp. 4. Iiſdem Logica utitur principiis, quibus ſcientiæ ſpeculatrices: quale eſt illud artificii ſyllogiſtici fundamentum: quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe. Modo etiam procedit ſpeculativo: artificioſa enim illa diſpoſitio ſyllogiſmi extra intellectum non prorumpit, & in ſola cognitione ſiſtit: actiones verò intellectus ad praxim non pertinent: ſecùs omnes ſcientiæ eſſent practicæ: Ergo Logica non eſt practica, neque adeò ars dici poteſt.

R. N. conſ. Quædam enim principia poſſunt eſſe Logicæ & ſcientiis ſpeculativis communia, ſed non idcircò Logica inter ſcientias ſpeculativas eſt numeranda. Sic Geometria practica iiſdem utitur principiis, quibus Geometria ſpeculativa. Cùm autem objicitur modum procedendi Logicum eſſe ſpeculativum, & actiones mentis non eſſe practicas, diſtinguendum eſt: actiones, ut eliciuntur ab intellectu, & tendunt ad-

ve-

veritatis cognitionem, non ſunt practicæ, C. ut certis præceptis, aut regulis formantur, non ſunt practicæ, N. quæ diſtinctio ubique penè eſt adhibenda,

Inſt. Intellectus ex Ariſt. extenſione fit practicus: ergo praxis ad intellectum non pertinet, ſed ad alias facultates.

R. diſt. conſ. Praxis ſtrictio & preſſo ſignificatu accepta, C. praxis latiore & magis uſitata ſignificatione uſurpata, N. nam ſtrictiore ſignificatu ea tantùm ſub praxim veniunt, quæ exteriùs operamur. Verùm ſi praxis paulò latiore ſignificatu uſurpetur pro eo omni quod juxta artis regulas, aut præſcripta efficitur, tum Logica quæ ſuas applicat regulas, practica dici poteſt; quanquam illius praxis ad cognitionem ut ad finem ultimum tendit.

QUÆSTIO IV.

An Logica ſit neceſſaria aliis diſciplinis comparandis.

Multùm hic & acriter diſputant Philoſophi de neceſſitate Logicæ, cùmque omnes fatentur eam eſſe permagni uſus, & penè neceſſariam ceteris diſciplinis acquirendis, omnis controverſia in eo poſita eſt, an ea ſit ſimpliciter neceſſaria, ut navis ad trajiciendum mare, aut cibus ad vitæ conſervationem; vel an ſit tantùm neceſſaria, ut vocant, ſecundùm quid, hoc eſt, ut tutiùs & faciliùs ceteras diſciplinas conſequamur. Sic equus eſt itineri conficiendo neceſſarius, & multa hoc ſenſu neceſſaria dicimus, quòd magnæ ſint utilitatis.

Du-

Duplex etiam eſt ſtatus ſcientiæ comparandæ, unus perfectus cùm & difficiliora probare poſſumus, quæ ad ſcientiam pertinent, & ſolvere, quæ contra opponuntur; alter eſt imperfectus, cùm aliquas tantùm concluſiones novimus, non omnes, aut ſaltem difficiliores, nec ſolvere poſſumus difficillima quæ contrà afferuntur. Plerique Philoſophi in ea ſunt ſententia, ut Logicam abſolutè neceſſariam ſcientiis in ſtatu perfecto acquirendis putent; alii utilem tantùm non omnino neceſſariam arbitrantur. Quæ quidem controverſia, ut dirimatur.

Diſtinguenda nobis eſt Duplex Logica, naturalis una, artificialis altera. Naturalis eſt vis illa, qua mens cogitationes ſuas diſponit & cogit in ordinem, vel ratiocinatur ſua ſponte, etiam citra diſciplinam. Hæc ſanè directrices quaſdam leges à natura ipſa præſcriptas conſulit, & naturæ quodam velut tirocinio erudita ad eas leges ſua opera & ratiocinia exigit: ſecùs nihil quod illam deceat, nihil humani aggreditur. Natura enim duce præcepta ferè omnia ſequimur, quæ poſtea longo ſtudio, & magna induſtria à Dialecticis tradita ſunt: ita ut artem ipſam ratiocinatricem penè à natura educti eſſe videamur. Neque enim artem ab iis regulis & præceptis, quibus artifices in agendo diriguntur, ſecernimus. Itaque naturali quadam induſtria multa argumenta excogitamus, definimus, partimur, concludimus, inventa ordine quàmoptimo collocamus.

Logica artificialis uſu & exercitatione, diſciplina denique acquiritur, eaque ex variis obſervationibus circa mentis operationes

nes factis ortum ſuum & incrementum duxit. Nam Logica, ut aliæ omnes diſciplinæ initium à natura, ſummam, ſeu perfectionem ſuam ab uſu & longa obſervatione acceperunt.

Varia etiam ſcientiarum genera diſtingui ſolent. Quædam ſunt, quæ ex principiis per ſe notiſſimis quaſi ſponte ſua fluunt, in quibus ferè nullus eſt controverſiæ locus; aliæ ſunt in civili vita poſitæ, quæ contradicendi majorem præbent locum: ut Moralis, Jus civile, Politica. Sunt quædam magis à natura involutæ, quarum principia ſunt abdita, ut naturales diſciplinæ; aliæ ex ingenii fœcunditate magis pendent, ut Metaphyſica, quæ magna ex parte communes rerum affectiones, ut à mente ſeparatas & abſtractas conſiderat, ut eſſentiam & exiſtentiam. Sunt demum quædam ſcientiæ, quæ ex multis experimentis & obſervationibus prodiere: cujus generis fortè eſt ars medendi, magna pars Phyſicæ, & penè omnes mixtæ Matheſeos partes, ut Aſtronomia, Optica, Mechanica.

His benè intellectis non erit difficile dijudicatu utrum, & qua ratione Logica ſit ſcientiis comparandis neceſſaria. Sit igitur.

Prima concluſio.

Logica diſciplinis omnibus, quæ in vita civili poſitæ ſunt, Metaphyſicæ etiam, & & Phyſicæ ſaltem generali, abſolutè eſt neceſſaria, ut in ſtatu perfecto habeantur.

Probatur. Ut ſciẽtia habeatur in ſtatu perfecto,

ſto, principia ejus debent eſſe certa, & concluſionum cum principiis aperta connexio, cavillationes denique omnes refelli: atque in his quas enumeravimus ſcientiis hæc præſtari non poſſunt ſine Logica: cùm earum principia non ſint adeò nota, nec tanta ſit concluſionum evidentia, ut non habeant multùm obſcuritatis. Ergo his diſciplinis neceſſaria eſt Logica.

Confirmatur. Una eſt Logica, quæ harum diſciplinarum demonſtrationes poſſit expendere, eaſque ad regulas & leges demonſtrationum, quas ipſa tradit, exigere; nec ſolùm quæ ad materiam, ſed etiam quæ ad formam demonſtrationis pertinent, cognoſcere, cavillationes demum adverſariorum refellere: ergo Logica eſt abſolutè neceſſaria ad hujuſmodi ſcientias in ſtatu perfecto comparandas.

Hinc Parmenides apud Platonem ſic hortatur Socratem: *Collige*, inquit, *te ipſum*, *& dum juvenis es*, *diligentiùs exerce te in ea diſciplina quæ multis videtur garrulitas*. *Alioquin enim veritas fugiet te*.

De his ſcientiis intelligendus eſt Galenus, cùm adversùs Eraſiſtratum Logicæ neceſſitatem probat. Vel quodlibet, inquit, ſequitur ex quolibet, vel non; ſi poſterius, opus eſt arte quæ doceat quid ſequatur, & quid non. Si verò prius, ex eo, quòd corvus ſit niger & cygnus albus, ſequitur quòd Eraſiſtratus ſit ſtultus.

Sic Aug. *Quomodo*, inquit, *ratio ad alia fabricanda tranſiret*, *niſi priùs quaſi quædam inſtrumenta*, *& machinamenta diſtingueret*.

Confirm. 2. Vix quicquam nos ſcire in his

 ſcien-

ſcientiis certi erimus citra Logicam : non enim poſſumus oſtendere rectam eſſe conſecutionem, legitimam eſſe demonſtrationem, niſi à Logica ſimus inſtructi.

Secunda Concluſio.

Logica utilis eſt, non abſolutè neceſſaria ad ſcientias acquirendas, quæ ex uſu & obſervatione magis, quàm ex argumentatione fluxerunt.

Probatur concluſio. Hæ ſcientiæ magis inductionibus, quàm ſyllogiſmis conſtant: ſed Logica naturalis plerumque ſufficit ut dijudicemus an experimenta ſint rectè facta, an per inductionem concluſio rectè deducatur: neque opus eſt ſyllogiſmorum regulas conſulere: ergo Logica, ut ſit ad eas ſcientias utilis, quia illius ope meliùs cogitationes noſtras diſponimus, & objectionum nebulas diſcutimus; non eſt tamen abſolutè neceſſaria.

Confirm. Hippocrates omnium Medicorum Princeps artem ſuam optimè calluit, necdum tamen ullus Dialecticæ erat uſus: nondum enim ab Ariſtotele aut inventa, aut in ordinem coacta fuerat: nec crediderim ad Aſtronomiam, quæ obſervationibus tota innititur, aut ad Mechanicas, aut Opticam, aut Chymiam, aut demum ad illas diſciplinas, quæ experimentis conſtant, Logicam adeò eſſe neceſſariam: cùm multi in iis ſcientiis excellant, qui ne à limine quidem Logicam ſalutarunt.

Tertia Concluſio.

Multò minùs Logica eſt neceſſaria Geometriæ & Arithmeticæ, tum aliis, ſi quæ ſint, Matheſeos partibus, quę à Phyſica nõ pendẽt.

Probatur experientia. Nam olim pueri Matheſim docebantur, & nunc plures eam addiſcunt, antequam præceptis Logicæ imbuantur. Euclides ipſe, ut multis videtur, ante Ariſtotelem floruit, atque ex eo perfectarum demonſtrationum exempla mutuatur Ariſtoteles: Ergo ad has ſcientias comparandas nullius propè uſus eſt Logica.

Confirm. Non videmus Geometras multùm eſſe ſollicitos de argumentorum forma, an ad Logices præſcripta & leges ſint compoſita; & tamen nulli ſunt, qui aut acriùs demonſtrent; aut magis perſuadeant: Ergo Logica huic ſcientiæ in ſtatu perfecto acquirendæ non eſt neceſſaria.

Hujus rei ratio eſt, quod Geometræ, aut Mathematici naturam ducem ferè ſequantur; ab iis quæ prima ſunt, ſimplicia, & maximè communia, ad magis compoſita gradatim deſcendunt: nullam in terminis ambiguitatem relinquunt; voces omnes, quibus utuntur, definiunt: ut quid figuræ, quid circuli, quid trianguli nomine intelligant. Quo quidem fit ut in forma demonſtrationum vix errent: non enim fortè ab iis regulis, quas natura ipſa præſcribit, diſcedimus, niſi cùm terminorum homonymia abutimur, aut medio termino alium tribuimus intellectum, vel ſenſum in majore, alium in minore propoſitione.

Præmittunt etiam Geometræ quædam axiomata lucida per ſe & clara, ex quibus fluunt quæ ſunt deinceps demonſtraturi; ut quæ eadem ſunt uni tertio, ſunt eadem inter ſe.

Poſtremò concluſiones vel ex definitionibus, quæ venire in contentionem non poſſunt, vel ex iis principiis & effatis lumine naturali notis, vel ex aliis jam probatis demonſtrant concluſionibus: quæ quidem vim principiorum jam obtinent. Nec cujus ſit figuræ, aut modi ſyllogiſmus, ii moleſtiùs inquirunt, aut ad Logicæ regulas intendunt animum: cùm interdum illa attentio obſit magis, quàm proſit: nam ab iis quæ ſunt magis neceſſaria, plerumque animum avertit.

Quo autem objectiones diluantur, meminiſſe oportet nos Logicam ad omnes penè ſcientias, quæ in vita civili poſitæ ſunt, omnino neceſſariam ſtatuiſſe. Hinc quæ Plato, Ariſtoteles & SS. Patres in laudem & neceſſitatem Logicæ dixere, ultrò concedimus. Atque illud eſt verum quod docet Ariſtoteles. Antiquos ſæpiùs erraſſe, quòd Logicam neglexerint. Quanquam ne illud quidem negari poteſt, ex quo Logica artificialis inventa eſt, ſcientias non minùs cavillis & captioſis ſophiſtarum argumentis obnoxias fuiſſe. Hinc multi ex SS. Patribus in Logicam acriùs invehuntur, nec tam illius uſum, quam abuſum vitio dant. His præmiſſis, ad ea quæ opponi ſolent, veniamus.

Objectionum ſolutio.

Opp. 1. Qui ignarus eſt Logicæ, neſcit ſe ſcire: nam ſine Logica non poteſt ſcire an demonſtrationes quas efficit, aut conſecutiones ſint legitimæ: Ergo ſine Logica non habet ſcientiam perfectam.

R. diſt. ant. Sine Logica naturali, C. ſine acquiſita, idque potiſſimùm in Mathematicis, N. Qui enim principia, quæ lumine naturali ſunt ſatis aperta, & utrum benè vel malè ratiocinetur, ignorat, nunquam artificioſæ Logicæ regulas & præcepta comprehendet.

Reſp. 2. *diſt. ant.* Qui ignorat Logicam, neſcit ſe ſcire formaliter, ut ajunt, C. virtualiter, N. Non enim utitur cognitione reflexa qua examinet utrum demonſtratio conſentiat regulis Logicæ: ſed ipſa evidentia ſupplet illas regulas.

Inſtant. Qui Logicæ eſt imperitus, errores, ſi qui irrepant in ratiocinando, nunquam poterit deprehendere: Ergo ſine Logica perfectam ſcientiam non aſſequetur.

Reſp. diſt. ant. Erroris fortè cauſam non deprehendet, C. Errorem ipſum ſecundùm ſe non animadvertet, N. Nam præcipui errores, qui inter ratiocinandum occurrunt, non tam ex defectu formæ, quàm ex ipſa materia oriuntur. Quin etiam errorum cauſas interdum citra Logicæ præcepta detegimus. Quod utique negari non poteſt de iis, qui Logicam ipſam invenerunt: habemus enim quaſdam leges argumentationum velut animo congenitas, ex quà-

rum attenta meditatione & obſervatione prodierunt leges ſyllogiſticæ, quæ in ſcholis addiſcuntur. Hæ utique, velut ſemina in animi ſolo ſparſa ſtudio & meditatione, tanquam plantæ cultoris induſtria irrigatæ in perfectam ſcientiam adoleverunt.

Opp. 2. Non poſſumus perſpectas habere concluſiones, niſi per veras demonſtrationes. Sed ſine Logica non poſſunt haberi perfectæ demonſtrationes: non enim habetur perfecta demonſtratio, niſi exigatur ad regulas demonſtrationum, nec materia tantùm, ſed etiam forma ſyllogiſmi demonſtrativi cognoſcatur: ſed hæc docentur in Logica: Ergo citra Logicam nulla fieri poteſt perfecta demonſtratio, ſaltem in materia difficili & obſcura.

Reſp. neg. min. Et ad illius probationem *diſt. maj.* Non habetur demonſtratio perfecta niſi ad regulas & formam demonſtrationis veræ exigatur, per Logicam naturalem, C. per Logicam artificialem, N. in diſciplinis præſertim Mathematicis, ubi principia per ſe lucent: in aliis verò diſciplinis, quarum principia non adeò ſunt clara, nec concluſionum ex iis deductio tam eſt manifeſta, Logicam eſſe plerumque neceſſariam ultrò concedimus.

Inſt. Sed qui non eſt inſtitutus Logica artificiali, non ſatis eſt firmus & conſtans circa concluſiones, quas ex principiis deduxit, nec illi ſatis liquet an benè vel malè ratiocinetur: Ergo Logica eſt neceſſaria, ut ſcientias etiam Mathematicas in ſtatu perfecto habeamus.

Reſp. neg. ant. Cùm enim cogitationes noſtras rectè diſponimus, nec principia admittimus,

timus, niſi evidenter cognita, atque ex prioribus inſequentia demonſtramus, ut ſolent Mathematici, tum firmi & conſtantes ſumus in aſſentiendo: nam directrices regulas à natura præſcriptas ſequimur, ex quarum obſervatione Dialectica paulatim coaluit. Neque ulli paralogiſmos, ſeu falſas ratiocinationes acriùs diſcernunt, quàm Geometræ, etiam ſi Logices præcepta ii non didicerint. Sic homines natura ſua eloquentes præcepta eloquentiæ etiam non cogitantes obſervant.

QUÆSTIO V.

Quid ſit Logica, & quotuplex.

EX dictis quid ſit Logica, ſatis liquet. Eſt enim ſcientia practica, quæ verſatur circa tres mentis operationes, ut ad verum dirigendas. Cùm dicimus eam eſſe ſcientiam practicam, genus illius cùm remotum, tum proximum afferimus: differentiam verò ſuam ab objecto formali mutuatur. Et quidem ut regulas ſuas modo demonſtrativo tradit, ſcientiæ nomen obtinet: quatenus verò eaſdem regulas ad uſum peritè & artificiosè adhibet, artis nomen ſibi vindicat. Hinc definiri poteſt ars rectè definiendi, dividendi, & argumentandi: vel, ut dictum eſt, ars rectè utendi; vel ratione denique, ut à viro doctiſſimo definitur, recta ratio cogitandi ad veritatem inveniendam. Id enim rectum dicitur, quod certis regulis eſt conſentaneum: ut pravum eſt, quod ab iis regulis alienũ eſt.

Atque hinc ſolennis orta eſt Logicæ diviſio in docentem & utentem.

Illa præcepta & regulas tradit, quibus in rectè percipiendo, judicando, & ratiocinando dirigimur: hæc regulas illas ad uſum applicat. Unde Veteres illam à rebus abſtractam, vel ſecretam; hanc verò concretam, ſeu rebus ipſis, de quibus ratiocinamur, immerſam dixere. Cùm ratione ſui ſpectatur, ut eſt ars benè diſſerendi, vel ut Tullius definit, ars veri & falſi diſceptatrix & judex, docens nominatur: Sed cùm ad illas diſciplinas refertur, quæ illius ope indigent, utens appellatur.

Nunc quæritur an Logica docens & utens unus & idem ſit habitus; an ad diverſos habitus & ſpecie diſtinctos utraque pertineat: quod ut dirimatur, ſit.

Prima concluſio.

Quòd ſi Logica uſurpetur pro aliis diſciplinis, quæ Logicæ præceptis utuntur, manifeſtum eſt Logicam docentem & utentem diverſos eſſe habitus.

Probatur concluſio. Logica utens ſic accepta complectitur omnes diſciplinas, quæ penes diverſa objecta, ſeu materiam unicuique ſubjectam inter ſe differunt: Ergo Logica utens eo modo accepta non eſt unus & idem habitus cum Logica docente.

Secunda concluſio.

Cùm Logica utens accipitur pro ea facultate, quæ docentis regulas ad uſum applicat, tum ſpecie non differt à docente,

te, ſed unus eſt & idem habitus.

Probatur concluſio. Ubi non ſunt diverſæ difficultates, ibi nihil neceſſe eſt diverſos ſpecie habitus comminiſci: ſed in doctrina & uſu præceptorum, quæ in Logica traduntur, non ſunt diverſæ difficultates. Non enim ſi quæ ſit in uſu difficultas, ea aliunde oritur quàm ex materia quæ aliquando obſiſtit: ut in arte fabrili, & in aliis Mechanicis cernimus, quæ habent ſæpè materiam tractatu difficilem: vel certè ex eo oritur difficultas, quòd executio ad aliam facultatem pertineat, ut in Muſica, in arte pingendi, dicendi, & aliis accidit. Sed materia utentis Logicæ ſunt mentis operationes, quas ut libitum eſt, tractamus: eadem quoque eſt facultas, nempe intellectus, qui regulas præſcribit, & iis utitur. Ergo Logicæ utentis & docentis eædem ſunt difficultates ſuperandæ, neque neceſſe eſt utramque in duos habitus diſtinctos ſecare.

Confirm. Si quæ ſit difficultas in uſu præceptorum, ea vel oritur ex defectu facultatis quæ præcepta à docente Logica præſcripta applicat, & exequitur, vel ex ignorantia ipſius materiæ. Primum dici non poteſt: eſt enim eadem facultas quæ dirigit & exequitur, quæque per Logicam docentem jam benè eſt diſpoſita. Quòd ſi ex ignorantia materiæ oritur difficultas, per alias diſciplinas ea omnino tollitur: ſic Geometria omnes tollit difficultates quæ ad figuras, aut dimenſiones corporum pertinent, neque id munus eſt Logicæ utentis.

Solvuntur objectiones.

Opp. 2. In omni arte aliud eſt rectè præcipere, aliud exequi: ſed Logica docens præcipit tantùm & dirigit, utens exequitur: ergo Logica docens & utens ſunt habitus diſtincti.

Reſp. diſt. maj. Cùm præcipere & exequi pertinent ad diſtinctas facultates, C. cùm unius & ejuſdem ſunt facultatis, ut Logica docens & utens, N. Quæ utique jam ſunt explicata.

Inſt. Qui regulas Logicæ novit optimè, non iis idcircò ſemper benè utitur: ergo Logica docens ab utente diverſa eſt.

Reſp. diſt. Ant. Non benè utitur regulis propter materiam quam ignorat defectu alicujus ſcientiæ, C. propter regulas ipſas, quas difficile eſt ad uſum applicare, N. Quare qui non poteſt in re propoſita Logicę regulis uti, quam experitur difficultatem, ea non oritur ex Logica ipſa, ſed ex materia de qua vult diſſerere.

Opp. 2. Logica docens rationem habet ſcientię, Logica utens rationem habet artis: ſed ſcientia & ars ſunt duo, non idem & unus habitus.

Reſp. Diſt. min. Non ſunt unus & idem habitus eodem reſpectu & munere, C. diverſo reſpectu aut munere, N. Itaque Logica docens & utens non ſunt ſpeciei diverſi habitus, ſed officiis tantùm diſtincti: ut homo cùm diverſa obit munera, diverſa quoque ſortitur nomina.

LOGI-

LOGICÆ PARS PRIMA.

De ſimplici mentis apprehenſione, vel perceptione.

Commentarii in Porphyrii introductionem.

LOgica commodè in tres partes dividitur. Prima ſimplicem rei perceptionem format, ac perficit, ut ſecunda circa judicium, tertia circa diſcurſum vel ratiocinationem occupatur. Cùm prima mentis operatio clara eſt & diſtincta, non confuſa, aut obſcura, tum ut plurimùm rectè judicamus & ratiocinamur. Cùm autem primę notiones, aut ideę ſunt confuſę, non diſtinctę, tum primę illius velut digeſtionis error ad reliquas manat latiùs, nec ulla mentis functio ritè perficitur, quę in ſua origine vitiatur.

Quare primus & pręcipuus Logicę labor circa perceptiones noſtras, aut ideas vel conceptus mentis verſatur, ut claras ac diſtinctas rerum imagines depingat. Quod utique fit, cùm res intento animo, ac velut defixis oculis intuemur, neque eas leviter & univerſim attingimus: ſed in iis diutiùs hęremus & immoramur; cùm denique rei alicujus attributa, vel quę ad eſſentiam illius pertinent, non ſimul, ſed velut per partes expendimus; quid habeat cum ceteris commune, in quo ab iis diſſideat, attendimus; tumque communes & univerſales notiones formamus, in quibus ferè omnis cognitio noſtra poſita eſt.

Hinc ante omnia de rebus univerſalibus inſtituenda videtur tractatio, ut perceptiones noſtras ab omni confuſione & obſcuritate vindicemus. Atque ea ratione motus Ariſtoteles Logicam docturus à libro Prædicamentorum, ſeu Categoriarum exorſus eſt: neque enim alia ratione conceptus noſtros, vel ideas rectè dirigi & ordinari poſſe exiſtimavit, niſi res omnes, quas percipimus, in certum ordinem, ac velut in ſuas claſſes eſſent digeſtæ, & ad ſumma quædam genera redactæ. Has utique rerum ſeries Prædicamenta, vel Categorias appellavit, ac de iis primum Dialecticæ ſuæ librum inſcripſit. Qui cùm ſuboſcurus videretur, ut faciliùs intelligi poſſet, Porphyrius hunc tractatum edidit, qui ad Categorias Ariſtotelis, quaſi viam muniret: unde & εἰσαγωγὴν, ſeu introductionem inſcripſit; tractatum etiam de quinque vocibus appellavit, quòd res omnes univerſales, de quibus hoc loco agit, quinque his vocibus, genere, ſpecie, differentia, proprio & accidente, contineantur & explicentur.

Author hujus opuſculi eſt Porphyrius, qui antè Malchus dicebatur, natione Phœnix, ex Chriſtiano factus Apoſtata, & Chriſtianæ religionis hoſtis infeſtus. Plotini Platonicorum principis fuit auditor, cujus libros in ordinem digeſſit. Circa Aureliani & Diocletiani tempora floruit, ac Romæ Philoſophiam docuit Platonicam.

Ea autem hujus libri ſcribendi fuit occaſio, quòd quidam ejus auditor nomine Chryſaorius cùm in tractatum Ariſtotelis de Categoriis incidiſſet, neque eum præ obſcuritate intel-

intelligeret, ſcripſit Porphyrio tum in Sicilia degenti, ut brevem commentarium ad ſe mitteret, quo faciliùs Ariſtotelis librum intellectu conſequi poſſet. Huic morem geſſit Porphyrius, eique tractatum de univerſalibus, aut quinque vocibus miſit, quem ut introductionem ad Logicam Ariſtotelis, & magnæ utilitatis ad definitiones, & diviſiones ritè inſtituendas Philoſophi penè omnes explicare, & commentariis illuſtrare voluerunt.

Hujus tractatus objectum cùm ſit univerſale (nam omnia, quæ in eo traduntur ad id revocari poſſunt,) eum de univerſalibus ſolent inſcribere, de quibus univerſim primò, deinde ſigillatim nobis agendum eſt. Duplex igitur erit hujus tractatus diſputatio; prior de univerſalibus generatim, poſterior de iis ſeorſum inſtituetur.

DISPUTATIO PRIMA.

De univerſali generatim.

QUò diſtincta ſit, non perturbata, & involuta diſputatio, circa univerſale quatuor ſunt nobis diſcutienda. Primum, in quo natura illius poſita ſit, & quomodo exiſtat. 3. Quomodo gradus Metaphyſici inter ſe diſtinguantur. 4. Quæ ſint univerſalis proprietates. 5. Denique quotuplex ſit univerſale nobis erit inquirendum.

QUÆSTIO PRIMA.

De nomine, notione, & varia univerſalis acceptione.

UNiverſalis nomine id intelligamus, quod eſt commune multis, ut ſingulare vel individuum dicimus, quod dici vel prædicari de multis non poteſt, ut Socrates de uno tantùm, non de pluribus dicitur.

Univerſale autem vel eſt incomplexum, quod una voce exprimitur, ut homo; vel complexum quod multiplici voce deſignatur: cujus generis ſunt propoſitiones univerſales. De priore tantùm hoc loco agimus.

Res verò univerſalis vel communis multis eſſe poteſt triplici ratione. 1. Ut cauſa, quæ multos procreat effectus: ſic Deus eſt omnium cauſa maximè univerſalis. 2. Ut ſignum, quod multa ſignificat, velut imago, quæ multa repræſentat: ſic idea, vel imago circuli, quàm mens ſibi exhibet, omnes circulos exprimit. 3. Quod unum eſt in multis, aut prædicatur de multis. Sic homo eſt quid univerſale: nam humana natura, ſeu humanitas eſt in Petro & Paulo, & in ſingulis individuis. Primum in ſcholis dici ſolet univerſale in cauſando; ſecundum in repræſentando, vel ſignificando; tertium in eſſendo, aut prædicando. Primum etiam dicitur univerſale ante multa: nam cauſa eſt prior effectibus, ſecundum poſt multa: nam voces, aut rerum imagines res ipſas conſequuntur; tertium univerſale in multis.

Tri-

Triplicem hanc univerſalis acceptionem Ammonius comparat cum ſigillo, quod ceræ impreſſum plures exprimit imagines, aut characteres. Itaque ſigillum ipſum eſt univerſale ante multa, vel in cauſando; eadem figura, quæ ubique ſui ſimilis imprimitur, eſt univerſale in multis, vel in eſſendo; vox autem, qua figura deſignatur, aut illius imago, quam cogitatione depingo, eſt univerſale poſt multa, ſeu in ſignificando, vel repræſentando. Primùm univerſale eſt Platonicorum, qui ideas divinas, aut cauſas rerum effectrices, & univerſales ſtatuerunt. Stoici & Nominales non aliud univerſale, quàm voces & conceptus agnoverunt. Peripatetici univerſale, non alibi, quàm in rebus ipſis, aut in naturis quæſierunt: de ſingulis ſigillatim dicendum.

ARTICULUS PRIMUS.

De univerſali Platonicorum.

PLatonicis univerſale nihil aliud eſt quàm idea divina. Eſt autem idea exemplar ſeu forma, quàm artifex tum intuetur, cùm aliquid efficit: ſive exemplar illud ſit externum, ut cùm pictor vultum hominis coloribus & lineamentis exprimit; ſive internum ſit & menti impreſſum: ut quando artifex, pictor, vel architectus ad eam formam vel idem, quam mente concepit, domum exſtruit, aut in tabella colores aptè diſponit.

Idea, quæ eſt typus rei faciendæ, cùm ex alia non ducitur, ſed eſt principalis quæ-

dam forma, & ratio rei faciendæ tum archetypa nominatur: cùm idea ex alia ducitur, tum Ectypa dicitur. Ideæ divinæ apud Platonem ſunt formæ Archetypæ, ſeu primævæ rerum omnium cauſæ effectrices & exemplares, quarum participatione rerum naturæ prodierunt. Ideæ autem vel notiones, conceptus noſtri ſunt tantùm formæ ectypæ, quæ ſi Platonicis credimus, ex prioribus tanquam ex formis archetypis & primariis ducuntur.

Unica Concluſio.

Plato internas tantùm ideas, eaſque rerum omnium, non externas admiſit.

Probatur Concluſio. Nuſquam in Platone ideæ à Deo ſeparatæ inveniuntur, nec Platonicæ Philoſophiæ Principes Plotinus, Porphyrius, Proclus, & alii complures ullam de iis ſimulacris extra Deum poſitis mentionem fecere: ergo falsò hæc velut Idola, & otioſi ingenii figmenta Platoni tribuuntur. Imo diſertiſſimè Plato in Timæo, ubi mundi originem deſcribit, docet mundum à Deo, cùm voluit, juxta exemplar, quod mente conceperat, conditum fuiſſe.

Sic in Dialogo, qui Hippias, & in eo, qui Parmenides inſcribitur, Deum eſſe opificem præſtantiſſimum, ideas non alibi, quàm in mente intelligentis cujuſdam ineſſe docet; ac demum concludit admirabilem illius ſermonem fore, qui ideas tolleret: quoniam Deo cognitionem omnem eriperet. Eodem in loco Parmenides reprehendit Socratem, quòd ideas rerum viliſſimarum admittere dubitare.

Quare

Quare ex Platone triplex eſt rerum ſtatus, idealis in mente divina; naturalis, cùm participatione quadam & quaſi impreſſione idearum res efficiuntur;& rationalis cùm in mente noſtra, ut in ſpeculo quodam refulgent: quod tum fieri putat, cùm res ipſas in ideis quodammodo contuemur. Nam ſi Platonicis credimus, mens humana non ſolùm eſt imago divinæ mentis, ſed etiam illius velut radios, aut characteres habet impreſſos, quos tum conſulit, cùm res ipſas univerſales & neceſſarias intuetur, ac de iis rectè judicat. Res quippe ſingulares & perituras ad ſenſus, univerſales & æternas ad intellectum pertinere arbitrantur: ita ut rationes rerum æternas & immutabiles, vel ſolæ, vel præ ceteris ab intellectu percipiantur. Nam ſenſus nihil niſi accidentia percipiunt, eſſentias rerum intimas non attingunt, quæ nuſquam alibi veræ, integræ, & ſinceræ; quàm in æternis rationibus fulgent. Sola enim circuli ratio, vel idea, quam mente concipio, eſt intelligibilis, æterna, & ſemper eadem, participabilis quoque eſt, nulli ſubjecto addicta: adeò ut ratio univerſalis ei omnino conveniре videatur.

Poſtremò ejuſmodi ideas eſſe univerſales, & circa eas mentem noſtram potiſſimùm occupari contendunt. 1. Quòd incredibile ſit ſenſuum objecta, nempe res ſingulares, aut ſenſibiles exiſtere, mentem ipſam circa figmenta tantùm, & entia rationis verſari. 2. Omnis multitudo ad unitatem revocatur: ergo omnes homines in una conveniunt forma, aut idea, cujus participatione ſuam ſortiti ſunt naturam. 3. Nihil afferri

afferri poteſt, quòd hominem ab equo diſcriminet, aut alteri homini ſimilem efficiat, niſi primæva illius ratio, vel idea, per quam hominis eſſentia conſtituitur; in qua cum aliis convenit hominibus, ac demum ab aliis diverſæ ſpeciei, aut generis dividitur.

Objectiones diſſolvuntur.

Opp. 1. Multis in locis Ariſtotelem refelſere Platonis ideas, quòd eas ſeparatas & æternas induxerit: ſed illud omnino eſt incredibile, Ariſtotelem aut Platoni tam apertè impoſuiſſe, aut illius mentem non aſſecutum fuiſſe, cùm eum per viginti annos audierit, aut ſummum virum de ſe benè meritum calumniis traducere voluiſſe. Ergo Plato ideas extra Deum poſitas admiſit.

R. Diſt. maj. Ariſtoteles oppugnat ideas, ut à rebus ipſis ſecretas & inutiles, quemadmodum ipſi videbatur, rerum naturis explicandis, C. ut à Deo ſeparatas, N. vix enim ullus afferri poteſt ex Ariſtotele locus, ubi ideas extra Deum poſitas admiſiſſe Platonem apertè doceat; cumque nuſquam ejuſmodi ideæ in libris Platonicis occurrant, non eſt cur illius ſententiam ex Ariſtotele, vel ex aliis authoribus moleſtiùs inquiramus: præſertim cùm Ariſtoteles in ipſo magnorum Moralium libro de ideis diſputans dubitare videatur: *Platonis*, inquit, *ſententia vera eſt*.

Inſtant. SS. PP. ut Irenæus, Maximus, & alii docent è Platonicis ideis ortas eſſe hæreſes & deliria Gnoſticorum: *Doleo*, inquit

Ter-

Tertullianus, *bona fide Platonem omnem hæreticorum condimentarium factum*.

Reſp. Ex Platonis doctrina malè intellecta quaſdam eſſe ortas hæreſes: quod mirum eſſe non debet, cùm ex Scripturis malè intellectis omnes penè hæreſes emerſerint. Ac fortè Ariſtoteles & SS. Patres non ideas Platonicas reprehendere voluerunt, ſed Authoris ipſius obſcuritatem, quæ multis præbuit erroris occaſionem.

Opp. 2. Nullas eſſe naturas univerſales extra res ſingulares poſitas: Ergo licèt admittendæ ſint ideæ in Deo, tanquam cauſæ rerum exemplares, ut fides & ratio perſuadent, non idcircò univerſales dici poſſunt.

Reſp. Diſt. conſ. Non ſunt univerſales in eſſendo, ut loquuntur, C. in cauſando, N. Non enim ſunt ideæ univerſales, ut ſeipſas rebus communicent, ut natura humana ipſis communicatur individuis: ſed ita ſunt univerſales, ut ſint participales, quemadmodum ſigillum ſui participatione figuras omnes in cera efficit: aliud enim eſt communicari multis, aliud participari, quod ideis divinis utique convenit. Itaque ideæ Platonis ſunt ſimul univerſales & ſingulares. Sunt univerſales, ut multa repræſentant, aut efficiunt: ſunt ſingulares ratione entitatis.

ARTICULUS II.

De univerſali Nominalium & Stoicorum.

HOc habent Nominales cum Platonicis commune, quòd univerſale non in rebus

bus ipſis, ſed extra res poſitum agnoſcant, voces, nimirum & conceptus. Illud vocant arbitrarium, nam ex hominum arbitrio pendet, quòd vox illa *homo*, plures homines ſignificet. Conceptus verò aut ideas rerum, quas mens effingit, quæque multa ſimul repræſentant, ut ideam circuli, quam mens exprimit, quæque omnes circulos exhibet, hoc, inquam, vocant univerſale naturale. Illud enim à voluntate noſtra non proficiſcitur, quòd idea circuli plures circulos inter ſe ſimiles repræſentet. Hoc utique eſt univerſale Stoicorum, qui non aliud præter conceptus noſtros, vel ideas à mente effictas admitti oportere cenſuerunt. Voces conceptus ipſos manifeſtant: unde & ſigna manifeſtativa vocitantur: licèt voces aut conceptus ſint etiam ſigna, ut loquuntur, ſuppoſitiva; quia pro rebus ipſis ſupponunt, & earum vices tenent.

Conceptus verò duplex eſt, objectivus & formalis. Ille nihil eſt niſi res ipſa, ut à nobis percipitur: formalis eſt actio ipſa mentis, qua rem percipit. Cùm ergo res inter ſe ſimiles, ut plures circulos, uno conceptu aut idea mens involvit, aut exprimit, tunc ideam efficit univerſalem. Negant itaque Stoici & Nominales præter conceptus formales, aut voces ipſas, quicquam eſſe univerſale. Sit autem contra utroſque.

Unica Concluſio.

Præter voces & conceptus ſunt quædam naturæ communes; quæ in ſingularibus exiſtunt.

Prob. 1. Univerſale definitur unum aptum eſſe in multis: Sed voces, aut conceptus nec

ſunt

ſunt in multis, nec de multis prædicantur: cùm enim animal rationale dicitur de homine, non verum eſt eam vocem vel ideam, quam formo, eſſe animal rationale. Ergo voces ſunt quædam univerſalia in ſignificando, conceptus in repræſentando, non ea quæ nunc inquirimus univerſalia in eſſendo, vel in prædicando.

Confirmatur. Nec definitio, nec demonſtratio ferè ulla fit de vocibus, aut ideis noſtris, ſed de rebus ipſis, quæ per voces aut ideas exprimuntur. Cùm enim definitur homo animal rationale, aut demonſtramus animum eſſe immortalẽ, nec vocem quatuor aut quinque litteris comprehenſam, nec mentis noſtræ perceptionem, aut ideam definire, aut de ea quicquam demonſtrare volumus. Ergo his vocibus aut ideis ſubeſt natura quædam communis, quam ſola definitione complecti poſſumus, aut illius affectiones & proprietates demonſtrare.

Confirmatur 2. Omnis ſcientia eſt rerum univerſalium: nam res ſingulares cùm ſint contingentes & infinitæ, nulla ſcientia comprehendi poſſunt. Atqui ſcientiæ non ſunt de vocibus, aut ideis, quas mens efficit, ſed de rebus ipſis, quarum proprietates demonſtramus. Cùm enim demonſtramus terram eſſe rotundam, aut ſolem eſſe terra majorem, vocem, aut conceptum noſtrum rotundum eſſe non prætendimus: ſed de re ipſa, quæ per vocem & ideam intelligitur, fit demonſtratio. Ergo præter voces aut conceptus ſunt quædam res univerſales, in quibus ſcientiæ omnes verſantur.

2. Probari poteſt concluſio ex regulis penè

om-

omnibus, quæ traduntur in Logica, quæ de vocibus ſolis intelligi non poſſunt: ut cùm docetur ex antecedētis exiſtentia optimè concludi conſequentis aut univerſalis exiſtentiam; ut ex eo quòd Plato exiſtat, ſequitur hominem exiſtere, non vice verſa. Sed id verum non eſſet, ſi conſequentis aut univerſalis nomine intelligeremus vocem ipſam, aut mentis ideam. Non enim benè concluditur, Plato, aut Socrates exiſtit: ergo vox illius, aut notio exiſtit. Igitur univerſalis nomine aliud quiddam intelligimus, quàm voces, aut conceptus.

Reſpondent Nominales, voces, ſeu terminos prædicari de multis, & eſſe objecta ſcientiarum, quatenus ſupponunt formaliter pro rebus ſignificatis, non quatenus ſumuntur materialiter pro his vocibus. Sed contrà. Ergo non voces aut conceptus, ſed res ipſæ quas voces ſignificant, ſunt univerſales.

Solvuntur objectiones.

Quò autem omnibus, quæ contrà afferuntur, reſpondeas, meminiſſe oportet notiones noſtras, aut conceptus objectivos eſſe univerſales naturas, non formales conceptus, aut mentis actiones. Natura humana, ut à nobis concipitur, præciſis individuis, id eſt, ſecundùm ſe, non ut eſt addita huic, vel illi individuo, dicitur univerſalis: in individuo autem fit ſingularis.

Opp. 1. Quidquid exiſtit, aut producitur, eſt ſingulare: Ergo nullum eſt univerſale:

Reſp. diſt. ant. Quidquid exiſtit, vel producitur

citur per ſe, aut ſecundùm ſe, eſt ſingulare, C. Quidquid exiſtit, aut producitur per aliud, aut in alio, eſt ſingulare, N. Itaque natura univerſalis, aut natura humana, vel ratio circuli ſecundùm ſe non exiſtit, aut producitur, neque eſt ſingularis: ſed exiſtit in Petro, vel in hoc circulo.

Opp. 2. Univerſale unum eſt aptum dici, aut prædicari de multis: Sed vox, ſola dicitur, aut prædicatur de multis: nam vox, aut dictio unum eſt, & idem. Unde & Porphyrius hunc tractatum inſcripſit de quinque Vocibus.

Reſp. diſt. min. Sola vox dicitur de multis ratione rei ſignificatæ, C. ratione ſui, N. Neque enim vox illa circulus, aut homo prædicatur de hoc, vel illo circulo, de hoc vel illo homine; ſed ratio, ſeu natura ſignificata per nomen. Sicque & Ariſtoteles, & Porphyrius intelligi debent: ut cùm Ariſtoteles docet univerſale eſſe quid poſterius ſingularibus, id verum eſt, quatenus non exiſtit niſi in ſingularibus.

Itaque in propoſitione voces ſunt ſigna conceptuum, & conceptus ſigna rerum. Atque ut vox & conceptus ſupponant pro rebus ipſis, tamen non eodem modo prædicantur. Voces enim & conceptus non ſunt id quod primariò prædicatur: ut calculi quibus utimur ad numerandum, non ſunt id quod per ſe & primariò numeratur; tametſi ſupponunt pro ipſis nummis. Sic voces aut conceptus ſunt id cujus beneficio, ſeu id quo unum de altero prædicatur.

AR-

ARTICULUS III.

De univerſali Peripateticorum.

EX dictis liquet præter ideas Platonicas, præter voces & conceptus Nominalium admitti oportere, in rebus ipſis naturas univerſales & communes, in quibus omnes ſcientiæ verſantur: neque enim Geometra hunc circulum, ſed naturam circuli, ut Phyſicus naturam humanam contemplatur.

Hoc itaque ita eſt univerſale Peripateticorum, quod eſt unum in multis: ut ſingulare, vel individuum ita per ſe exiſtit, ut nulli alteri conveniat; eſt enim certo loco & tempori addictum, & omnino determinatum, idque unum numero dicitur: ut Socrates. Contrà, univerſalis nomine perfectionem quandam, aut gradum, in quo multa conveniunt, omnino intelligimus, eo univerſaliorem, quo minùs determinatum: ut gradus ſubſtantiæ latiùs patet, quàm gradus corporis: uterque tamen, ut quiddam univerſale in rebus ipſis & ſingularibus exiſtens, quod ex ſe nulli tempori, vel loco addictum eſt, concipitur.

Id porrò univerſale ſolet à Peripateticis definiri, *unum aptum ineſſe multis univocè & diviſim:* aut paulò aliter, *unum aptum prædicari de multis univocè & diviſim.*

Prima definitio explicat eſſentiam univerſalis; ſecunda ejus proprietatem: ex eo enim quòd aliquid ſit unum in multis, ſequitur id poſſe illis attribui. Prima etiam definitio univerſale metaphyſicum, ut ſecunda uni-

univerſale logicum explicat: eſſentia enim communis ſecundùm ſe conſiderata eſt aliquid metaphyſicum. Eadem natura ut prædicabilis, eſt univerſale logicum: quia Logica conſiderat res ut ſunt in mente noſtra.

Primò quidem natura univerſalis una eſſe debet, hoc eſt indiviſa in ſe, diviſa ab omnibus aliis. Unitas verò triplex, quantùm ad propoſitum. Prima eſt Numerica, ex qua ſæpiùs repetita fit numerus: ſic Plato eſt unus numero. Secunda unitas eſt Specifica, per quam plura numero diſtincta, ſunt in una ſpecie, ut Plato, & Socrates in natura humana. Tertia Generica, per quam plura ſpecie diverſa in uno genere conveniunt, ut homo & equus in natura ſenſitiva. Sic omnis unitas aut eſt numerica, qualis eſt cujuſque individui; aut eſt unitas gradus, cùm plura in uno gradu, vel perfectione ſive generica, ſive ſpecifica conveniunt.

2. Univerſale dicitur *aptum ut ſit in multis*. Nam poteſt multis inferioribus communicari, & multa ſimul reſpicit, atque ad ea extenditur, aut certè capax eſt, ut de multis prædicetur, aut multis communicetur.

3. Additur *univocè*, hoc eſt ſecundùm idem nomen & eamdem ſignificationem nominis: ut hominis rationem, vel naturam ex æquo participant Plato & Socrates.

4. Tandem vox illa, *& diviſim*, ſeu ſigillatim, definitioni adjicitur: quòd natura ſic in inferioribus ſit diviſa & multiplicata, ut de uno in ſingulari, de multis in plurali numero prædicari poſſit

dicimus enim Platonem eſſe hominem, Socratem eſſe hominem, Platonem & Socratem eſſe homines. Nam univerſale unum ſimul & multa ſuo intellectu complectitur, atque unum eſt in multis. Uno verbo quæ univerſalia dicimus, nominibus appellativis exprimuntur, ut homo, equus, lapis: ut individua ſunt quæ propriis nominibus ſignantur. Sic natura univerſalis ſimul una eſt, & diviſa; una, quatenus eſt principium ſimilitudinis; diviſa eſt, quatenus eſt contracta per differentiam numericam. In natura divina res aliter ſe habet, cùm ea ſit in tribus perſonis indiviſa. Unde dicimus Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum Deum eſſe, non Deos.

QUÆSTIO II.

De forma univerſalis.

IN univerſali duo ſunt, Materia & Forma. Illa eſt natura, quæ dicitur univerſalis, ut natura humana, de qua huc uſque egimus: Forma autem eſt ipſa univerſalitas, qua ſcilicet natura fit communis pluribus. Nunc quæritur, unde illa forma profluat. An natura v. g. humana ex ſe, & nemine cogitante habeat quidquid ad rationem univerſalis requiritur; an potiùs cogitatione ipſa ſeu quadam mentis actione natura quæque ſit univerſalis: adeo ut fundamentum univerſalis ſit à natura ipſa, forma & perfectio ab intellectu. Hæc eſt quæſtio in Scholis adeo agitata inter Scoti & S. Thomæ diſcipulos.

Scotus enim in ea eſt opinione, ut putet naturam v. g. circuli, aut hominis non fieri ab

intel-

intellectu univerſalem, ſed inveniri, & quaſi detegi: cùm abſtracta videlicet, & præciſa ab individuis, concipitur relictis differentiis, quæ in unoquoque individuo inſunt: ut cùm circulus ſecundùm ſe ſpectatur, quatenus eſt figura, cujus circumferentia æqualiter à centro removetur: neque utrum in charta, aut in ære fiat, attendimus. Idem de natura hominis dicendum, quam qui ab individuis ſecretam contemplatur, univerſalem non facit, ſed factam invenit: ut qui fodiendo theſaurum invenit, is utique theſaurum non facit, ſed ea quæ obſtabant, quominus ſub oculos veniret, amolitur. Sic, inquiunt Scoti diſcipuli, qui naturam aliquam, & illius attributa intuetur, quæque nos ab illius arcebant conſpectu, & uni individuo addicebant, detrahit, is naturam univerſalem non facit, ſed factam intuetur.

Contrà S. Thomas, & illius diſcipuli naturam omnem in ipſis individuis contractam eſſe, & ſingularem, nullam nemine cogitante univerſalem exiſtere pertendunt, ac mediam inter Nominales, & Scotiſtas tuentur ſententiam.

Negant contra Nominales naturam humanam v. g. ſecundùm ſe eſſe ſingularem: alioqui nunquam concipi poſſet univerſalis: ut circulus qui ſecundùm ſe eſt rotundus, nunquam concipi poteſt in rectum porrectus. Sed contra Scotum, naturam ſecundùm ſe univerſalem non eſſe contendunt: nunquam enim contrahi poſſet & fieri ſingularis, ſi per ſe eſſet univerſalis. Fit igitur univerſalis, cùm ita à nobis concipitur: ac ſi omnem mentis actionem ſuſtuleris, nihil erit in rerum

natura univerſale, cùm res omnes ſint ſingulares & diviſæ.

Quanquam ex iis, quæ mox diximus, quæſtio jam magna ex parte ſit ſoluta: tamen ut in re, quæ adeo videtur abſtruſa, nihil ambigui relinquatur, duplex univerſale eſt diſtinguendum, Metaphyſicum unum, Logicum alterum. Illud fit; cùm rei partes eſſentiales, aut gradus contemplamur. Non enim ea eſt vis mentis noſtræ, qua rem aliquam omni ex parte ſimul intueri poſſit: unde eam velut in partes ſecat, & illius attributa eſſentialia ſeorſum perſpicit. Sic in circulo quòd ſit extenſus, primùm attendimus, tum quòd figura quædam ſit, tandem quòd ſit talis figuræ, cujus naturam & proprietates ſeorſum evolvimus. Circa ejuſmodi univerſalia ſcientiæ omnes verſantur; atque hoc univerſale Platonicum aliquo modo dici poteſt. Nam quæ in rei idea ſunt comprehenſa, quæque ab ea ſeparari non poſſunt, complectitur. Hoc denique diſtinctum eſt, non confuſum, id eſt, claram & diſtinctam efficit rei cognitionem non confuſam.

Aliud eſt univerſale Logicum, cùm mens naturam à ſingularibus abſtractam, & ſolutam ad inferiora extendit & comparat: ut cùm naturam hominis concipit, quatenus de multis eſt prædicabilis. De utroque nobis ſimul dicendum eſt, ac primò de forma univerſalis, tum de illius cauſa effectrice agemus. Sit itaque

Unica Concluſio.

Natura non eſt formaliter univerſalis ante omnem mentis operationem.

Prob. I. Concluſio. Univerſale eſt unum aptum

aptum eſſe in multis: ſed natura v. g. humana nemine cogitante, neque eſt una, neque apta ut ſit in multis, cùm ea ſit diviſa, contracta & multiplex in individuis: Ergo natura non eſt univerſalis ante intellectus operationem.

Confirm. Natura humana, quæ eſt in Petro, quæque ſpecifica dicitur, eadem eſt, & una entitas cum ejus natura numerica: ſed quæ in Petro eſt natura numerica, eſt diviſa & diſtincta à natura Pauli: ergo una & eadem natura quæ eſt in Petro, non poteſt eſſe in Paulo: cùm quiſque ſuam habeat naturam, vel entitatem.

Major negari non poteſt. Nam quod ad rei eſſentiam pertinet, ab ea diſtingui non poteſt, nec quicquam eſt rei tam intimum: aut ab ea tam indiſtinctum, quàm illius eſſentia. Natura enim cujuſque rei non aliud quiddam eſt, quàm res ipſa.

Reſpondent. Naturam humanam eſſe in ipſis individuis multiplicem, & diviſam materialiter, ſeu numero; non formaliter, ſeu ſpecie. Eſt enim, inquiunt, una ſpecie, & formaliter in ſingularibus, non diviſa, aut multiplex.

Contrà: cùm res aliqua dividitur, ſimul id omne quod idem eſt cum re ipſa dividitur, & multiplicatur: ſed natura humana quæ eſt in Petro & Paulo, eadem eſt realiter cum natura Petri, & Pauli: Ergo diviſis ſingularibus Petro & Paulo, natura humana in iis quoque dividitur & multiplicatur.

Sed, *inquiunt*, natura humana tantùm per accidens, non per ſe, & formaliter in Petro, & Paulo dividitur, ac diviſio illa eſt tantùm materialis.

Reſpondeo. Eſto, inquam, diviſio illa ſit materialis, hoc eſt, à materia ipſa oriatur; ſit item per accidens: quandoquidem natura humana ratione ſui non eſt multiplex. Sed dividitur tamen, quocumque id modo fiat, neque una in multis eſſe poteſt: ut homo qui occiditur ex accidenti quodam, reipſa occiditur, nec vivus eſſe poteſt.

Probatur 2. concluſio. Natura v. g. humana in triplici ſtatu ſpectari poteſt, vel ut eſt in individuis, tumque ſingularis eſt, & contracta, ſeu omnimodè determinata, non univerſalis; vel ſecundùm ſe ſpectatur, neque ſub ea ratione univerſalis eſſe poteſt. Quod enim convenit ſecundùm ſe ſuperiori, convenit inferiori: ut convenit homini ſecundùm ſe, quòd ſit rationalis, id utique & Petro tribuitur: Ergo ſi natura humana ſecundùm ſe ſpectata eſſet univerſalis, Petrus quoque eſſet univerſalis. Vel denique natura ſit univerſalis per mentem, cùm eadem & una in multis concipitur: quod fateri neceſſe eſt; cùm ſit in multis diviſa & multiplex.

Negant huic axiomati veritatem ſuam conſtare cùm aliquid dicitur de natura ſuperiore, quòd repugnat inferiori. Unde etſi natura humana eſt univerſalis, non hinc ſequitur Petrum eſſe univerſalem: id enim rei ſingulari omnino repugnat.

Contrà, fieri non poteſt, ut id quod per ſe convenit ſuperiori, inferioribus ſub eo contentis repugnet: ut ſi convenit figuræ, quòd termino vel terminis quibuſdam ſit comprehenſa, id utique & circulo, & triangulo, & quadrilatero ita conveniet, ut nulli figuræ poſſit repugnare. Non diſſimili ratione, ſi cir-

circuli natura ſecundùm ſe eſt univerſalis, hic circulus, quem delineo, erit univerſalis: quod omnino eſt abſurdum.

Ex quibus liquet formam univerſalis, quæ univerſalitas dicitur, nulli rei convenire: cùm res omnes ſint ſingulares; cùm natura quæque ſit in ipſis individuis multiplex, non una; ac natura humana v. g ſit eadem nemine cogitante cum natura Petri, non entitas quædam ab ea diſtincta; cùm denique nulla natura ſit ſecundùm ſe univerſalis, ſed ab intellectu tantùm hæc velut forma ei tribuatur.

Reſpondetur objectionibus.

Quò faciliùs, quæ ab adverſariis opponuntur ſolvi poſſint, tria ſunt, quæ meminiſſe oportet. Primùm naturam ſecundùm ſe ſpectatam eſſe proximam univerſalis materiam; atque, ut ajunt, fundamentum univerſalis: ſed ut una in multis concipiatur, quæ eſt univerſalis forma, hoc habet ab intellectu. 2. Naturam in multis individuis unam eſſe unitate conformitatis, ut ajunt, non entitatis: adeo ut illa unitas ſit tantùm ſimilitudinis cujuſdam, & valdè imperfecta; ſitque tantummodò negatio diverſitatis, aut diſſimilitudinis, non completa, & indiviſa: cùm actu ea ſit multiplex. 3. Unitatem terminis quidem negativis explicari: cùm nimirum res non eſt diviſa: ſed negatio illas quiddam poſitivum præſupponit, entitatem videlicet quæ eſt in ſe indiviſa. His præmiſſis ad objectiones veniamus.

Oppon. 1. Una eſt ſpecie natura in Petro, & Paulo: non enim diſtinguuntur ſpecie, ut Petrus, & Bucephalus, ſed numero tantùm.

Ergo eadem eſt natura humana in individuis.

Reſp. diſt. ant. Una eſt unitate conformitatis, C. unitate entitatis, & indiviſionis, N. non enim eadem eſt entitas in Petro & Paulo. Fatemur etiam Petrum, & Paulum non diſtingui ſpecie, ſed numero tantùm: cùm maxima ſit inter eos ſimilitudo. Sed hinc non ſequitur in iis naturam eſſe unam ſpeciei ante intellectus operationem. Ratio enim generis, aut ſpeciei nulli rei convenit, niſi ut eſt in intellectu noſtro: quemadmodum voces ſubjecti aut attributi, & aliæ ſecundæ intentiones.

Inſtant. Plato & Socrates etiam nemine cogitante non ſunt ſpecie diverſi: ergo ſunt ejuſdem ſpeciei etiam formaliter. Nam uterque eſt homo, & humanitas eſt tota utriuſque eſſentia, quæ in ſuo conceptu non includit differentias numericas.

Reſp. N. conſequentiam. Unde licèt natura in multis individuis non ſit diverſa ſpecie, aut formaliter, non ſequitur unam eſſe formaliter: ut quòd duo Angeli non ſint colore diverſi, non ſequitur eos ejuſdem eſſe coloris. Uno verbo non diſtinguuntur Socrates & Plato, quia ſunt homines: imo ea ratione inter ſe conveniunt: ſed formæ tamen, aut humanitates in iis diſtinguuntur; neque eadem eſt in utroque natura, ſed duplex. Quare licèt humanitas in ſuo conceptu non includat differentias numericas Socratis & Platonis, eſt tamen realiter eadem cum illis, & eamdem habet exiſtentiam, neque eſt una in multis.

Urgent acriùs, unitas non tollitur niſi per diviſionem oppoſitam: ſed diviſio numerica non

non opponitur unitati ſpecificæ, aut genericæ, neque ejuſdem eſt cum ea ordinis: Ergo licèt duo individua numero ſint diviſa, erunt nihilominus quid unum ſpecie vel genere.

Reſp.diſt.min. Diviſio numerica non opponitur per ſe, & directè unitati ſpecificæ, C. indirectè, N. Ex quocumque enim capite oriatur diviſio, id ſemper conſtat, gradum ſpecificum cum numerico dividi, & multiplicari, cùm gradus ſpecificus idem ſit realiter cum numerico: adeò ut multiplicari non poſſit gradus ſeu differentia numerica, quin multiplicetur gradus ſpecificus, nec una ſit, ſed multiplex in multis individuis natura.

Sed, *inquiunt*, non magis eſt à parte rei, ut loquuntur, unitas numerica, quàm ſpecifica.

Reſp. neg. ant. Nemine enim cogitante Petrus eſt hic numero & ſingularis.

Contrà, *inquies*, univerſale, & ſingulare ſunt relata: ergo ſi ſingulare ſit nemine cogitante: univerſale quoque ante omnem intellectus actionem futurum eſt.

Reſp. diſt. ant. Univerſale & ſingulare ſunt relata per mentem, C. realia, & nemine cogitante, N. cùm natura citra mentis operationem non ſit formaliter univerſalis.

Opp. 2. Magis differunt etiam nemine cogitante homo & equus, quàm duo homines inter ſe: ſed hi differunt numero: ergo homo & equus differunt ſpecie, etiam nemine cogitante. Hinc Ariſtoteles docet rerum alias eſſe univerſales, alias ſingulares.

Reſp. Hominem & equum differre ante omnem operationem ſpecie materiali, atque, ut loquuntur, fundamentali, C. formali, N. Nam homo, & equus differunt in natura ipſa,

quæ ab intellectu ut ſpecies concipitur.

Sic rerum ut docet Ariſtoteles, aliæ ſunt univerſales, aliæ ſingulares; & ſcientiæ verſantur circa res univerſales, hoc eſt, circa naturas quę materia ſunt, & fundamentum univerſalis, C. quæ ſint univerſales formaliter citra ullam mentis operationem, N. Quæ diſtinctio ubique ferè eſt adhibenda: natura enim, ut ſæpè diximus, una eſt in Petro, & Paulo unitate imperfecta & fundamentali, quæ diverſitatem excludit, non perfecta, quæ omnem excludat diviſionem.

Inſtant. Fundamentum ſimilitudinis realis eſt quiddam reale; ut fundamentum ſimilitudinis, quæ eſt inter duos parietes albos, eſt ipſa albedo, quæ eſt realis: ſed unitas eſt fundamentum illius ſimilitudinis realis quæ eſt inter duos homines; ergo illa unitas eſt quid reale.

Reſp. diſt. min. Unitas eſt fundamentum ſimilitudinis, unitas, inquam, imperfecta, ſeu negatio diverſitatis, C. unitas completa, ſeu entitatis, N. Imò ſi eadem eſſet natura, & indiviſa in pluribus individuis, ea non eſſet principium realis ſimilitudinis. Quemadmodum in divinis cùm ſit eadem & indiviſa natura in tribus perſonis, non eſt relatio realis ſimilitudinis inter perſonas divinas. Itaque omnis ſimilitudo in unitate quidem fundatur, ut placet Ariſtoteli, ſed in unitate, ut ajunt fundamentali & imperfecta. Quin potiùs unitas plerumque in ſimilitudine fundatur: ſic amicitia eſt unitas quædam quæ ex ſimilitudine oritur.

Opp. 3. Quæ eadem definitione explicantur, ſunt unius naturæ: ſed omnia ejuſdem ſpe-

ſpeciei individua una definitione comprehenduntur: Ergo una & eadem eſt in omnibus natura.

Reſp. diſt. maj. Sunt unius naturæ ſecundùm rationem, & juxta noſtrum concipiendi modum, C. reipſa, N. Nam quæque definiuntur, ut à nobis concipiuntur: naturam ab omnibus individuis ſecretam concipimus, & una definitione comprehendimus. Neque idcircò falſa eſt definitio: licet enim nobis naturam humanam ſecundùm ſe & præciſam ab individuis & mente complecti, & definitione explicare: Abſtrahentium quippè non eſt mendacium. Sed non eodem modo res ſunt in ſe ipſis, atque in intellectu noſtro, qui ut libitum eſt, quæ ſunt diviſa, ſæpè conjungit, quæ ſunt conjuncta dividit, & quaſi in partes ſecat.

Quæ opponunt reliqua, facilè diluuntur: ut quòd natura humana nemine cogitante ſit in multis: ergo & univerſalis.

Reſp. diſt. ant. Eſt in multis diviſa & multiplex, C. una & eadem N.

Sed, *inquiunt*, homines dicuntur eſſe unius & ejuſdem naturæ.

Reſp. Ejuſdem dici naturæ quòd ſint inter ſe ſimillimi: neque ad eorum diſſimilitudines mens attendat: quare una dicitur & eadem natura, quia per modum unius concipitur, & eodem nomine exprimitur.

ARTICULUS II.

Quomodo fiat univerſale Metaphyſicum.

QUo autem fiat modo, & per quam mentis operationem univerſale concipiatur, ex dictis facilè colligi poteſt. Quod enim vocant

univerſale in eſſendo, ſeu Metaphyſicum, id ſola mentis abſtractione perficitur, dum mens per partes conſiderat, quod uno proſpectu non poteſt intueri. Quare nihil confuſi habet illa abſtractio: ſed quæ in idea rei continentur, eſſentialia nimirum illius attributa, ſeorſum & diſtinctè mens contuetur: ut in circulo, quòd ſit figura ſimplex; quòd unica linea, quæ circumferentia dicitur, ſit comprehenſus; quòd in illius medio punctum ſit, ex quo omnes rectæ lineæ ad circumferentiam ambientem ductæ ſint æquales; quòd demum ea figura ſit omnium maxima & ſimpliciſſima: quæ quidem attributa omni circulo æquè conveniũt.

Itaque idea univerſalis hoc modo ſumpta fit quadam mentis præciſione, ſeu abſtractione: cùm attributa rei eſſentialia, ſeù prædicata ſecundùm ſe ſpectantur; cùmque detrahuntur omnia, quæ illam determinant. Tum verò nullum fit ens rationis, neque res aliter concipitur, atque eſt. Niſi fortè quis contenderet res ipſas ante mentis operationem ſic exiſtere, ut concipiuntur, & revera eſſe univerſales, ut videtur Scotiſtis, qui in hoc, ut oſtendimus, omnino falluntur. Sed ut res fiat apertior, ſit.

Unica Concluſio.

Univerſale Metaphyſicum fit per ſimplicem mentis abſtractionem, neque id eſt figmentum intellectus noſtri.

Probatur prima pars concluſionis. Univerſale Metaphyſicum tum efficimus, cùm mentis abſtractione ea detrahimus, quæ ideam rei determinant; ut cùm in nummo aureo

id tan-

id tantùm attendimus, quòd ſit metallum omnium graviſſimum, aut perfectiſſimum: non quòd in hoc loco, vel tempore exiſtat, aut alia ejuſmodi accidentia, quæ eum nummum ſingularem efficiunt. Sed illa mentis præciſio eſt opus mentis noſtræ, nec revera natura quævis ita exiſtat: neque etiam nummus ille ſic à ſuis differentiis, quæ individuum conſtituunt, eſt abſtractus: Ergo hujuſmodi idea, vel univerſale Metaphyſicum non eſt nemine cogitante, atque, ut loquuntur, à parte rei, ſed fit per intellectum. Non enim unum eſt in multis, neque eam habet aptitudinem quæ cum ea unitate univerſali conjungi poſſit.

Confirm. Per eam mentis operationem fit univerſale Metaphyſicum, per quam natura communis unitatem ſuam, & aptitudinem ut ſit in multis, adipiſcitur. Sed per ſimplicem mentis præciſionem natura fit una in multis, cùm ſcilicet principia diviſionis removentur, & apta fit ut multis communicari poſſit, dum omnia removentur impedimenta, quæ illam determinant, differentiæ videlicet numericæ. Ergo natura fit univerſalis per ſimplicem mentis abſtractionem.

Pars altera concluſionis facilè probatur. Cùm enim ea tantùm in natura conſpicimus, quæ in illius idea ſpectantur, nullum fit ens rationis: Atqui in univerſali Metaphyſico mens gradus tantùm & perfectiones rei conſiderat, quæ illius idea aut notio comprehendit: Ergo in univerſali Metaphyſico nihil eſt fictitium neque res aliter, atque eſt, concipitur.

Confirm. Duplex eſt abſtractio, ſeu mentis præ-

præciſio. Una eſt ſimplex, cùm rem unam ſine altera, ut longitudinem ſine latitudine concipit, eaque nihil falſi continet, juxta illud effatum Ariſtotelis, *Abſtrahentium non eſt mendacium*. Alia eſt abſtractio compoſita, cùm unum negatur de altero. Sed in univerſali Metaphyſico ſimplex eſt mentis præciſio, quæ nihil fictum habet: Ergo univerſale Metaphyſicum fit citra ullum mentis figmentum.

Quòd ſi Scoti diſcipuli non aliud univerſale intelligerent, quàm illud Metaphyſicum, non adeò ab ipſa veritate aberrarent. Nam quæ ad eſſentiam rei, & ideæ, quam de illa formamus, comprehenſionem pertinent, videtur intellectus magis invenire, quàm facere. Quanquam illa præciſio naturę à ſingularibus non fit citra actionem mentis noſtræ: multò minùs idea quam habemus vel circuli, vel trianguli, ad plura extenditur citra omnem intellectus operationem, & ex univerſali Metaphyſico Logicum effingimus: illud enim eſt velut materia univerſalis Logici.

Nec dubito quin ea ratione facilè inter S. Thomæ & Scoti diſcipulos convenire poſſit. Eſt enim natura humana, nemine etiam cogitante, univerſalis negativè: cùm abſtrahat ab omni exiſtentia, neque adeò ſit quid poſitivum; nec ſub ea ratione ſit unum & idem poſitivè cum ſuis differentiis numericis, ſed realiter, ut ajunt, negativè ab iis differat. Verùm inſtitutum noſtrum proſequemur: neque enim hic locus poſtulat ut oppoſitas ſententias conciliemus.

ARTICULUS III.

Quomodo fiat univerſale Logicum.

NUllum eſt univerſale Phyſicum, quòd nimirum unum ſit ſimul & multa, aut unum in multis: ſed univerſale Logicum exiſtere nihil vetat. Id enim dicitur, quod licèt revera ſit diviſum & multiplex, in ordine tamen ad ſcientias humanas perinde ſe habet, ac ſi eſſet unum in multis. Sic triangulum in Geometria, ut quid unum & multis commune à nobis concipitur, & de illo communes affectiones, aut proprietates demonſtrantur: adeò ut quælibet ejus proprietas, ut quid unum, aut univerſale à Geometra ſpectetur. Sic ſubjectum, vel attributum propoſitionis meritò univerſale appellatur, ſed Logicum.

2. Univerſale Logicum à Metaphyſico non aliter videtur differre quàm ut concretum ab abſtracto, ut homo ab humanitate. Utrumque fit abſtractione quadam: homo quippe ut totum potentiale concipitur, quòd ſub ſe partes habet, ſeu inferiora. Hoc verò totum percipi à nobis non poteſt, niſi per quandam mentis ſeparationem, ſeu abſtractionem. Sed in hoc differt univerſale Logicum à Metaphyſico, quòd illud habeat rationem prædicabilis, hoc non item: homo enim de multis dicitur, ſeu prædicatur, humanitas in multis eſſe concipitur. Quamobrem illud vocatur univerſale in prædicando, hoc in eſſendo; illud in concreto, hoc in abſtracto ſolet exprimi: ſed utrumque fit per quamdam mentis abſtractionem, aut præciſionem.

Quòd

Quòd utique non adeò intellectu difficile eſt, ſi rem paulò acriore animo intueri velimus. Nihil enim eſt in hoc univerſo quod non ſit ſingulare. Unde tot ſunt naturæ humanæ, quot homines:dicuntur tamen eamdem habere naturam, quòd intellectus per magnam in iis ſimilitudinem animadvertat.Omnes ſimili modo ratiocinantur,loquuntur,rident; erecta ſunt ſtatura, eodem modo incedunt. Unde ſepoſita omni differentia, aut diſſimilitudine, quòd unus ex. gr. ſit ingenioſus, alter ſtolidus; ille ſenex,hic juvenis, mens quòd in iis ſimile eſt,uno conceptu ſibi exhibet, uno itidem nomine id deſignat:tũ hominem cùm equo comparat, & majorem in iis diſſimilitudinem animadvertit,& tamen multa conſpicit utriuſq; communia. Nam æquè vident, & audiunt, & ambulant. Quocirca & communem conceptum format, quẽ nomine animalis deſignat. Sic per omnes gradus ſimilitudinis & diſſimilitudinis mens progreditur, ac diverſas ideas, aut conceptus effingit: diverſa quoque nomina excogitat hominis, animalis, viventis, corporis,ſubſtantiæ: adeò ut res eadem ſingularis propter varias cum aliis rebus ſimilitudines diverſis quoque nominibus ſignetur.

Quibus intellectis palam fit. 1. Nihil eſſe in rerum natura univerſale: ſed his vocibus deſignari, quàm variè res eadem cum ceteris comparata aut ſimilis, aut diſſimilis dici poſſit; & unam dici naturam, quæ propter magnam cum aliis ſimilitudinem per modum unius concipi poteſt. Atque ut eadem natura non eſt in pluribus ita nec eadem de iis prædicatur. Nam ut una in multis non ineſt, ſed multiplex: ſic non una & eadem de multis

præ-

prædicatur : duplex quippe eſt natura in Platone & Socrate, non una.

2. Ex iis efficitur id quod ſuprà diximus, inter Philoſophos facilè convenire poſſe de natura univerſalis. Id enim libenter concedimus. Nominalibus nihil eſſe univerſale, ſed id concipi tantùm à nobis propter varios, ut diximus, ſimilitudinis, aut diſſimilitudinis gradus. Nec tamen hinc ſequitur vocem, aut conceptum rei ſingularis eſſe vocem aut conceptum hominis: cùm ex.gr. hæc formatur propoſitio, Plato eſt homo: non enim ſine rebus nomina prædicantur. Unde hujus propoſitionis hic eſt ſenſus, Plato, qui ita dicitur propter differentias ſuas particulares, propter ſimilitudinem cum aliis & conceptu communiore, & voce univerſaliore exprimitur, & homo dicitur : cùm ſit tamen quid ſingulare.

Non diſſimili quidem ratione cùm Scotus contendit naturas rerum non ab intellectu, ſed à ſeipſis id habere, quòd ſint univerſales, illud aliqua ex parte verum eſt. Quòd enim homo prædicari poſſit de multis, & per modum unius concipi, hoc ab ipſa mente non habet. Id quippe ad illius rationem & eſſentiam pertinet, ut ordine ad ſcientias humanas perinde concipi poſſit, ac ſi unum quiddam eſſet: ut de proprietatibus & affectionibus trianguli diximus. Sed negamus hominem phyſicè ac realiter eſſe quid univerſale, aut unum eſſe in multis ſeorſum, & ut ajunt diſtributivè. Hoc vulgò in ſcholis paulò aliter exprimi ſolet, naturas rerum eſſe nemine cogitante, & à parte rei univerſales *fundamentaliter*, non *formaliter*. Nam ſimilitudo illa quæ reperitur in rebus ipſis,

ipſis, fundamentum ſatis idoneum præbet intellectui ut naturam hominis v.g. per modum unius concipiat: Sed nulla eſt natura quæ ſit una & poſitivè in multis. Unde plerique ex iis fatentur naturam humanam in multis quidem unitatem habere negativam, non poſitivam. Ex ſe enim eſt indifferens ut ſit in hoc vel in illo ſingulari: ſed eadem eſſe non poteſt in multis individuis: ut non idem eſt corpus, non eadem anima in Platone & Socrate. Quare verbis potiùs, quàm re ipſa à nobis videntur diſſentire, quòd plerumque in iis quæſtionibus uſu venit. His ita explicatis, ſit

Unica concluſio.

Univerſale Logicum fit per ſimplicem mentis præciſionem, non per confuſam ſingularium perceptionem.

Hæc concluſio ex dictis facilè probari poteſt. Homo enim fit aut concipitur univerſalis, quatenus ut unum quid, & aptum ut ſit in multis concipitur, ſeu quatenus abſtractione quadam differentiæ omnes numericę & principia diviſionis removentur: ſed illa abſtractio non fit cùm ſingularia omnia mens confusè ſibi exhibet: tum enim fit unum quoddam collectivum, cujuſmodi eſt exercitus, non unum univerſale: ergo homo non eſt quid univerſale, quatenus confusè repræſentat ſingulos homines, ſed ut menti exhibet aliquid commune omnibus hominibus, ſeu abſtrahit à principiis diviſionis.

Solvuntur objectiones.

Opp. Quod eſt unum & idem, atque ut loquun-

quuntur, quod identificatur cum ſingularibus,non poteſt ab iis abſtrahi:ſed natura communis,ut humanitas,eſt quid unum cũ natura ſingulari: ergo ab ea abſtrahi non poteſt.

Reſp. diſt. maj. Abſtrahi non poteſt præciſione reali, C. per mentem & præciſione ſimplici, N. idque ſatis eſt explicatum.

Inſtant. Abſtractio illa ſimplex non eſt quid poſitivum, ac nihil rebus ipſis addit: ſed forma univerſalis eſt aliquid poſitivum: conſiſtit enim in certo ordine ad inferiora, & ordo ille ex quadam oritur comparatione: ergo non fit ſimplici abſtractione.

Reſp. neg. min. Forma enim univerſalis nihil eſt præter unitatem, & aptitudinem ut res ſit in multis: unitas verò illa univerſalis eſt tantùm negatio diviſionis; & natura eo ipſo apta concipitur ut ſit in multis, quòd non ſit determinata ad unum ſingulare. Utrumque habet natura per abſtractionem ſimplicem, nec requiritur ordo poſitivus, aut comparatio quædam. Sed omnis ille ordo in hoc poſitus eſt, quòd natura ſit indifferens ut multis communicari poſſit; & ante quamlibet comparationem, ubi natura abſtracta eſt ab inferioribus ac ſublata ſunt impedimenta, jam concipitur univerſalis. Indifferentia autem illa non eſt quid poſitivum,ſed non repugnantia quædam.

Contrà, *inquiunt*, priuſquam natura concipiatur univerſalis, fit quædam comparatio, qua mens, quæ ſunt ſimilia ad unum quoddam revocat. Ergo natura non fit univerſalis per ſimplicem abſtractionem, ſed quædam comparatio accedat neceſſè eſt.

Reſp. diſt. conſeq. Fit quædam operatio quæ ſim-

ſimplicem abſtractionem antecedat, C. quæ eam ſubſequatur, N. idque ſatis fusè fuit explanatum: multa enim ut inter ſe ſimilia primùm intuemur, tum una voce eam ſignamus & concipimus.

Opp. 2. Univerſale Logicum habet rationem totius, & concreti cujuſdam: ſed totum abſtrahi non poteſt à ſuis partibus, uti nec concretum univerſale à ſuo ſubjecto; homo abſtrahi per mentem non poteſt ab eo quod habet humanitatem. Ergo univerſale Logicum non fit per ſimplicem abſtractionem.

Reſp.diſt.maj. Eſt totum potentiale, C. actuale, N. hoc abſtrahi non poteſt à ſuis partibus: ut homo præſcindi non poteſt à corpore & anima: illud rectè abſtrahitur à ſuis inferioribus: totum potentiale dicitur, quod ſub ſe ſuas habet partes, ut homo eſt totum potentiale reſpectu Petri & Pauli.

Deinde concretum univerſale præſcindi non poteſt à ſubjecto univerſaliter ſumpto: ut homo abſtrahi nequit ab eo quod habet humanitatem; ſed abſtrahi poteſt ab hoc, vel illo homine, ſeu à ſubjecto particulariter ſumpto.

Opp. 3. In omni propoſitione affirmante attributum actu continet ſubjectum, & idem eſt realiter cum eo: ergo in hac propoſitione Petrus eſt homo, attributum quod eſt univerſale Logicum, actu includit Petrum, neque ab eo abſtrahitur: habet enim rationem totius actualis, quod à ſuis partibus præſcindi non poteſt.

Reſp.diſt.Conſ. Homo actu includit Petrum, quatenus eſt pars propoſitionis, C. Id enim ad naturam propoſitionis affirmantis pertinet, ut pro-

probatum eſt. Extra ipſam propoſitionem, & ut homo ſecundùm ſe ſpectatur ſine differentiis numericis, N. tum enim à Petro, vel Paulo abſtrahi poteſt. Hæc meliùs intelligentur, cùm quæſtio huic finitima ſoluta fuerit, quomodo gradus Metaphyſici inter ſe diſtinguantur.

QUÆSTIO III.

Quomodo gradus Metaphyſici inter ſe diſtinguantur.

JAm celebris illa, & in ſcholis multùm jactata quæſtio de diſtinctione graduum, qui Metaphyſici ſolent appellari, omnino ſoluta videbitur. Gradus quippe illi nihil ſunt præter attributa, quæ ad eſſentiam cujuſque rei pertinent: ſive à ſupremo per intermedia genera ad individuum uſque deſcendas: ſeu è contrà ab individuo per ſpeciem, & genera tanquam per gradus ad ſupremum genus conſcendas. Sic ſubſtantia, corpus, vivens, animal, homo ſunt gradus, quibus rectà deſcendimus ad Socratem uſque; ſuntque inſtar trunci arboris: differentiæ, quæ unumquodque genus dividunt, ut corporeum, & incorporeum, ſunt veluti rami illius arboris, de quibus præcipua quæſtio vertitur, an realis inter eas, & genera, ut inter rationale & animal, intercedat diſtinctio; an diſcrimen omne à mente noſtra ducatur.

Quo autem hæc quæſtio omni remota ambiguitate dijudicari poſſit, varia diſtinctionum genera & magis uſitata, ſunt priùs explicanda. Ac primùm illud perſpicuum eſt ea inter ſe diſtingui, quorum unum nõ eſt aliud.

Cùm

Cùm unum non eſt idem cum alio, idque nemine cogitante, tum realis eſt diſtinctio, ſive res ſint ſeparatæ ab invicem, ut Socrates, & Plato; ſive ſint conjunctæ, ut corpus & anima. Cumque diſtinctio inter duas res intercedit, tum realis major appellatur, ut minor dicitur, quæ inter rem, & ejus modum, qualis inter corpus & ejus figuram occurrit. Tum enim res concipi quidem & eſſe poteſt citra modum, ut digitus citra inflexionem, ſed non viciſſim: modus v. gr. inflexio ſine digito, quem afficit, eſſe non poteſt, aut concipi. Sic curvitas in linea eſt illius modus, qui ſine linea non concipitur.

Diſtinctio rationis ea eſt, quam mens excogitat, quæ fit vel cum aliquo fundamento, tumque dicitur virtualis, cùm ſcilicet eadem eſt entitas, ſed virtute multiplex; unde idem efficit, ac ſi res eſſet diſtincta. Sic juſtitiam Dei, & miſericordiam diſtinguimus, & unam ſine altera concipimus. Cùm autem nullum eſt in re ipſa diſtinctionis fundamentum, tum ſolet appellari rationis ratiocinantis, ut ſi indumentum quis à veſtimento ſecerneret.

Diſtinctio virtualis iterum eſt duplex, intrinſeca nimirum, quæ hanc habet vim, ut contradictoria intrinſeca de re eadem affirmentur; ſeu quæ æquivalet pluribus realiter & intrinſecè diſtinctis: ita ut unum perfectè poſſit ſine altero concipi. Sic, ut multis videtur, miſericordia divina, & juſtitia diſtinguuntur; aut eſſentia & filiatio in divinis: hæc enim producitur, illa non item.

Extrinſeca verò dicitur diſtinctio, cùm ex ea ducuntur attributa quidem contradicto-

ria,

ria, ſed extrinſeca, ut juſtitia punit, non item miſericordia.

Interim non ſatis eſt in re fundamenti, ut rem in varias ideas ſeu conceptus, quorum unus non alium includit, diſtinguamus: ſed tamen quòd unus conceptus implicitè, ut ajunt, & obſcurè, alter explicitè & disertè exprimit: ut cùm entis proprietates, unum, verum, bonum ab ente ipſo diſcernimus. Non enim bonum intelligi poteſt, quin notionem entis ſaltem confusè includat; quæ diſtinctio minor eſt quàm virtualis: major tamen eſt ea, quæ fit aut ex ſola fœcunditate, aut ex infirmitate intellectus noſtri, quam vocare ſolent rationis ratiocinantis.

Aliis quoque vocibus exprimi ſolent hæ diſtinctiones à mente excogitatę. Cùm enim unum ſine altero rectè concipitur, præciſiva nominatur; ſive perfectè præſcindi poſſit & abſtrahi, ut genus & differentia; ſive imperfectè dumtaxat, dum unum includit alterum in ſuo conceptu, ſaltem confusè, ut dictum eſt de proprietatibus entis. Cùm autem nullo modo præſcindi unum ab altero poteſt, ut definitio rei, & res ipſa; homo, & animal rationale: tum dicitur non præciſiva, ſeu rationis ratiocinantis: ſunt enim eædem diſtinctiones, quæ aliis vocibus efferuntur.

Quocirca diſtinctio rationis quodammodo triplex eſt, juxta diverſos concipiendi modos. 1. virtualis, ſeu rationis ratiocinatæ: cùm diverſi ſunt omnino conceptus, aut ideæ, quæque magis eſt fundamentum diſtinctionis, quàm diſtinctio. 2. huic oppoſita, & ſine ullo fundamento, quæ dicitur rationis ratiocinantis, ſeu ad arbitrium noſtrum ficta. 3. media

quæ-

quædam eſt inter utramque diſtinctio, quam ſatis expoſuimus, cùm unius rei idea ſaltem confusè, &, ut loquuntur, implicitè alterius ideam includit: ut natura divina, & illius immutabilitas.

Non diſſimili quidem ratione Scotus inter diſtinctionem realem & rationis mediam quamdam, & à parte rei, ut vocant, excogitavit, qualem eſſe putat inter gradus metaphyſicos, aut inter attributa divina, eamque appellat formalem, actualem ex natura rei. Neque enim, ut illi videtur, ſola cogitatione juſtitia Dei ab illius miſericordia diſcernitur: neque tamen, ut res quædam inter ſe diſtinguuntur, cùm ſit una & eadem entitas: ſed citra omnem operationem una non eſt formaliter altera. Sic in triangulo ferreo tres illius anguli ſunt una & eadem res cum ferro; ſed tamen nemine cogitante inter ſe diſtinguuntur.

Quamobrem ſi Scotum audimus, inter genus & differentiam non eſt realis diſtinctio: non enim ſunt res diverſæ, ſed diſtinctæ tantùm formalitates: unde & formalis inter ea diſtinctio dici poteſt; nec veretur in Deo, qui eſt ſimpliciſſimus, infinitas perfectiones eo modo diſtinctas comminiſci. Quo minus miremur, ſi genus & differentiam, & gradus metaphyſicos pluſquam ratione diſcriminet.

Sed priuſquàm has quæſtiones multùm involutas evolvere ingrediamur, quæ ſint præcipuæ diſtinctionis realis notæ paucis explicemus. Nam qui aſſerit unum ab altero diſtingui, is ſignum illius diſtinctionis tenetur afferre. Quare is vel experientia, vel ratione, vel revelatione perſuaſus diſtinctionem illam

illam probare debet. Primum autem diſtinctionis realis ſignum eſt oppoſitio; aut ſi hæc deſit, ſeparabilitas. Nam idem à ſeipſo ſeparari nequit; & quod ſemel ab alio diſtinguitur, ſemper diſtinctum manet.

2. Ad diſtinctionem realem fortè non requiritur, ut mutua ſeparatio ſit poſſibilis; ſed ſufficit ut unum ſine altero poſſit exiſtere. Sic materia poteſt eſſe ſine hac, vel illa forma: unde ab ea realiter diſtinguitur.

3. Ut identitatis certum eſt ſignum, cùm conceptus, vel idea unius ideam alterius neceſſariò includit: ſic diſtinctio eſt realis, cùm unius rei idea vel conceptus excludit poſitivè alterius ideam. Poſſunt quidam ejuſdem rei diſtincti eſſe conceptus, ubi ſunt diverſæ proprietates, aut gradus: ſed tum unus alterum non excludit: quod ubi fit tum magnum eſt diſtinctionis argumentum. His ritè intellectis, ſit.

Prima concluſio.

Inter realem, & ratione excogitatam nulla eſt media diſtinctio.

Prob. 1. *Concluſio*. Diſtinctio & unitas, entis ipſius naturam & conditionem conſequuntur: tum enim unum ab alio diſtinguitur, cùm unum non eſt aliud. Sed inter ens reale, & ens rationis, ſeu à ratione effictum, nullum eſt medium: ergo neque inter realem, & à ratione excogitatam ulla eſt media vel interjecta diſtinctio.

Confirm. Illa Scoti diſtinctio vel ſit per mentem, tùmque eſt rationis diſtinctio; vel nemine cogitante, tùmque eſt realis: aut

major, ſi inter res ipſas, aut minor, ſi inter rem & modum intercedat. Ergo nulla eſt diſtinctio formalis, atque, ut vocant à parte rei, niſi hæc cum virtuali confundatur, tùmque erit à parte rei fundamentum diſtinctionis, non ipſa diſtinctio: ut inter juſtitiam Dei, & illius miſericordiam.

Probat. 2. *concluſio*. Non ſunt multiplicanda entia citra neceſſitatem: ſed ejuſmodi diſtinctio Scoti eſt omnino inutilis. Nam virtualis idem planè efficit, quod formalis illa diſtinctio præſtaret: cùm per virtualem diſtinctionem res eadem ut multiplex concipiatur, & pluribus rebus diſtinctis reſpondeat. Ergo nihil neceſſe eſt diſtinctionem mediam inter realem, & à ratione excogitatam comminiſci, cùm idem præſtet ſola diſtinctio virtualis, quæ idcirco & formalis dici poteſt: ſed ea non fit nemine cogitante. Sic in Deo miſericordia & juſtitia non propriè inter ſe diſtinguuntur: ſecùs in Deo eſſet multorum realiter diſtinctorum compoſitio.

Confirm. Scotus triplici tantùm ratione adductus hanc diſtinctionem mediam invexit. 1. ut de eadem re propoſitiones contradictoriæ fieri poſſint. 2. ut diverſis ideis ea concipi queat. 3. ut diverſis definitionibus explicetur. Atqui virtualis diſtinctio his omnino ſufficit: nam de eadem re & diverſa ſecundùm rationem propoſitiones fieri contradictoriæ poſſunt: ut de puncto medio, ſeu cento circuli dici poteſt, quod ſit principium linearum, quæ ad circumferentiam protrahuntur, & quòd idem ſit finis linearum quæ à circumferentia ducuntur. Idem quoque centrum per diſtinctos conceptus, aut ideas, ut di-

ver-

verſas circumferentiæ partes reſpicit, & diſtinctas habet proprietates, & intelligi & definiri poteſt. Ergo nihil neceſſe eſt tot diſtinctiones in rebus ſimpliciſſimis reales agnoſcere, quæ nihil præter obſcuritatem & curam ſuperfluam afferunt: cùmque ſubtiles illas, & tenues formalitates ultra quam par eſt, conſectamur, res ſolidas plerumque & utiles relinquimus. Non inutile plerumque fuerit res etiam indiviſas quaſi per partes intueri: ſed cavendum eſt, ne quam facimus diviſionem, rebus ipſis tribuamus; & quæ ſola differun, cogitatione, omnino diverſa arbitremur.

Secunda Concluſio.

Gradus Metaphyſici, ſeu attributa rei eſſentialia in eodem individuo non diſtinguuntur actu & nemine cogitante.

Prob. Concluſio. Attributa quæ ad rei eſſentiam pertinent, non diſtinguuntur, tanquam res quędam; vel entitates diverſæ, ut fatentur adverſarii; idque ex eo liquet, quòd uniuſcujuſque rei eſſentia ſit indiviſa: ſed neque diſtinguuntur ea diſtinctione, quæ media nominatur, cùm eam eſſe fictitiam oſtenſum fuerit. Ergo diſtinctio omnis inter gradus eſſentiales à ſola ratione proficiſcitur.

Confirm. Nullum eſt ſignum diſtinctionis realis inter gradûs metaphyſicos: non enim poſſunt à ſe invicem ſeparari, cùm eamdē habeant exiſtentiam, eadem actione producantur & conſerventur; nec conceptus unius poſitivè excludit aliorum conceptus, ac diſtinctio virtualis ſufficit explicandis diverſis

diverſis operationibus & effectibus: ergo nulla neceſſitas nos cogit eam diſtinctionem formalem admittere.

Solvuntur objectiones.

Quo autem omnia, quæ contrà opponuntur, diſſolvas, meminiſſe oportet eorum, quæ ſuperiùs attigimus, rem eamdem, ſed virtute multiplicem, variis poſſe definitionibus explicari, & contradictoria etiam de eadem re affirmari; unam denique & eandem entitatem, imo & formam in Petro exiſtere, in qua convenit cum multis, & per quam differt ab aliis, quæ ſcilicet eſt principium ſentiendi & ratiocinandi. Ut principium ſentiendi, dicitur animalitas, ut principium ratiocinandi, rationalitas nominatur: una quidem non exprimit formaliter, quod altera: quod enim præcisè concipitur ut principium ſentiendi, idem præcisè non eſt principium ratiocinandi: verùm diſtinctio omnis à ratione noſtra oritur.

Opp. 1. Quæ habent diverſas definitiones eſſentiales, aut de quibus contradictoria affirmantur, aut quæ diverſas exercent operationes, ea ſunt omnino diverſa: ſed gradus metaphyſici diverſas habent definitiones; ſunt etiam principia operationum omnino diverſarum, ut animalitas ſentiendi, rationalitas diſcurrendi principium eſt: atque, ut diximus, propoſitiones contradictoriæ de iis fieri poſſunt: ergo, &c.

Reſp. Diſt. major. Quæ diverſas habent definitiones, aut diverſas operationes exercent, diſtincta eſſe aut re, aut virtute, C. actu

C. actu & realiter *N.* Sic eadem lux juxta recentiorum opinionem varios procreat colores, qui in lumine non actu, ſed virtute diſtinguuntur.

Unde in una & eadem re, aut formalitate non poſſunt plura convenire & differre, ſi ea res eodem modo concipiatur, ſecùs ſi diverſimodè conſideretur. Sic eadem linea curva, ut linea eſt, convenit cum lineis etiam rectis; ut curva eſt, ab iis diſcrepat: quòd rationes lineæ & curvitatis ſint unum re, virtute dumtaxat multiplices. Sic humanitas, ut principium eſt ſentiendi, convenit cum brutis, & eſt ejuſdem rationis cum animalitate leonis, ut eſt principium ſentiendi, dormiendi, &c. Sed differt à brutis, ut eſt ratiocinandi principium. Quamvis eadem ſit forma, virtute tantùm diverſa. Sic denique juſtitia divina præcisè juxta ideam juſtitiæ non parcit, ſed punit.

Opp. 2. Pars una diſtinguitur ab alia: ſed animalitas & rationalitas ſunt partes humanitatis, eæque reales; ergo diſtinguuntur inter ſe idque pluſquam ratione.

Reſp. Diſt. major. Partes phyſicæ, quæ verè ſunt partes, ut corpus & anima, diſtinguuntur realiter, & nemine cogitante, ac demum poſſunt ab invicem ſeparari, quæ magna eſt diſtinctionis nota, C. partes metaphyſicæ quæ non ſunt partes, niſi juxta noſtrum concipiendi modum, N. Quòd inſtant partes metaphyſicas eſſe reales, fatemur reales eſſe quoad entitatem, ſed negamus diſtinctionem inter eas realem exiſtere.

Sed, inquiunt, actus & potentia diſtinguun-

tur pluſquam cogitatione; genus habet rationem potentiæ, differentia verò habet rationem actus: ergo inter ſe diſtinguuntur.

Reſp. Actum & potentiam diſtingui pluſquam ratione in rebus phyſicis, C. in metaphyſicis, N. ut ſuo loco dicemus.

Opp. 3. Ea diſtinguuntur realiter, quorum diverſa eſt exiſtentia, quæque per diverſas actiones producuntur: ſed in Petro animalitas generatur, rationalitas creatur: eſt quippe eadem cum anima rationali, quæ ſeparata manet rationalis, licèt gradus animalis perierit.

Reſp. diſt. min. Rationalitas creatur, phyſicè ſumpta, ut eſt principium ratiocinandi, C. metaphyſicè accepta, ut principium eſt ratiocinandi dependenter à ſenſibus, N. nam ea producitur actione, qua anima cum corpore conjungitur. Neque in anima ſeparata manet principium ratiocinandi dependenter à ſenſibus.

Inſtant. Ea diſtinguuntur realiter, quæ unum & idem ſunt cum rebus omnino diverſis; ſed animalitas & rationalitas idem ſunt cum corpore & anima, quæ omnino inter ſe differunt.

Reſp. Animalitatem & rationalitatem unum quoddam eſſe cum corpore & anima ſimul conjunctis, non ſeparatim ſumptis: ſic tamen ut rationalitas Petri ſit tota illius entitas, quatenus principium eſt operationum quæ homini ſunt propriæ.

Contrà, *inquiunt*, ſi rationalitas ex tota entitate hominis deſumitur, gradus erit phyſicè compoſitus, non ſimplex.

Reſp. Gradum eſſe ſimplicem formaliter in-

intrinſecè ; compoſitum verò eſſe ratione principii, ex quo profluit, atque, ut ajunt, ratione fundamenti.

Atque hæc quæſtio omnino deciſa videretur, niſi moleſtiam nobis crearent Nominales, qui Scotiſtis è diametro oppoſiti, ne diſtinctionem quidem virtualem inter gradus metaphyſicos volũt admittere, ac pertendunt unum gradum ſine altero concipi non poſſe: varios quidem conceptus formales agnoſcunt, quibus rem eamdem aut clariùs, aut obſcuriùs percipimus: ſed negant ejuſdem v. g. humanitatis duos conceptus integros & adęquatos, eoſque objectivos formari poſſe, aut ullum eſſe fundamentum concipiendi animalitatem ſine rationalitate; omnem adeo utriuſque diſtinctionem eſſe rationis ratiocinantis & ſine fundamento, non virtualem, aut rationis ratiocinatæ.

Sic igitur adverſus Nominales.

Tertia Concluſio.

Gradus metaphyſici diſtinguuntur inter ſe virtualiter, ſeu cum fundamento.

Probatur 1. *concluſio*. Illa diſtinguuntur virtualiter, quæ cùm ſint una & ſimplex entitas, idem tamen efficiunt, ac ſi plures eſſent & diſtinctæ: ſed gradus metaphyſici ita ſe habent, ut ex dictis liquet. Nam diverſos habent conceptus objectivos: ut animalitas concipitur ſine rationalitate; in illa etiam plures ſpecies conveniunt, in hac differunt: ſunt etiam principia diverſarum operationum, ac diverſas habent definitiones: ergo virtute, atque, ut loquuntur, ratione ratiocinata inter ſe differunt.

Confirm. Ea diſtinguuntur virtualiter, quorum unum concipimus ſine alio: ſed animalitas in Petro clarè & diſtinctè concipi poteſt, non concepta rationalitate: cùm enim homo eminus videtur, ex motu id animal eſſe, quod movetur, cognoſcimus; eaque eſt clara perceptio, tametſi illud animal non magis cum ratione conjunctum à nobis percipitur, quàm alia qualitate; doctrina videlicet aut virtute inſtructum. Ergo animalitas, rationalitas, genus & differentia inter ſe diſtinguuntur virtualiter; diverſos habent conceptus objectivos, & unum ſine altero concipi rectè poteſt, aut præſcindi: ſicque præciſiones non tantùm formales, ut ſunt quædam mentis actiones, quibus unum ſine altero concipimus, ſed etiam objectivæ inter gradus metaphyſicos omnino ſunt agnoſcendæ. Quod negant acerrimè Nominales, qui formales tantùm præciſiones admittunt.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Intellectus, qui ea ſeparat quę ſeparari non poſſunt, & diſtinguit quę non ſunt diſtincta, is fallitur. Sed cùm gradus metaphyſicos, aut attributa divina, aut alia ejuſmodi, quę una ſunt & eadem entitas, cogitatione mens ſeparat, tum ea divellit quæ ſeparari nequeunt, compoſitionem fingit, ubi nulla eſt, ut in Deo, cujus attributa diſtinguit; ergo tùm omnino fallitur; neque ullum in iis eſt diſtinctionis fundamentum.

R. diſt. maj. Si intellectus judicando & affirmando ea divellit quę ſunt unum & idem,

idem, tum is fallitur, C. ſi ſola præciſione vel abſtractione utitur, tum fallitur, N Sic Geometra, qui lineam ut longitudinem tantùm ſine latitudine conſiderat, is minimè errat. Quocirca mens poteſt concipere animalitatem ſine his quæ illam efficiunt ſingularem, idq; citra errorem. Neque illa diſtinctio virtualis ullam in Deo compoſitionem inducit, aut illius ſimplicitati obeſt, cum ea non ſit propriè dicta diſtinctio: fundamentum quidem diſtinctionis eſt in re ipſa, quam ſeparatim & velut per partes concipimus: ſed non idcirco eſt illa vera diſtinctio.

Opp. 2. Ratiocinari eſt intelligere dependenter à ſenſibus: ergo rationalitas non poteſt concipi ſine animalitate, quæ eſt principium ſentiendi.

R. diſt. con. Non poteſt concipi rationalitas ſine animalitate, quam connotat, aut ſupponit, ut quid extrinſecum, C. quam includit intrinſecè. N. Itaque ratiocinari in nobis ſupponit principium ſentiendi, idque connotat ferè ut ſcientia objectum ſuum: ſed illud in ſuo conceptu non includit. Atque ut non idem eſt conceptus ſcientiæ, & objecti, quod connotat tantùm, aut ſupponit, ſic non eſt idem conceptus animalitatis, & rationalitatis.

Huc adde incertum eſſe in quo poſita ſit hominis rationalitas, an ſit illi cum Angelis communis: neque exemplo non ita claro & aperto quæſtionem ipſam ita illigari oportet, ut ſi minùs quadret exemplum, hinc quæſtionis deciſio periclitetur. cùm præſto ſint alia exempla. In triangulo v. g. æquilatero, genus eſt figura tribus lateribus terminata,

differentia eſt laterum æqualitas ; manifeſtum utique eſt diverſos eſſe utriuſque conceptus.

Oppon. 3. Si gradus metaphyſici diſtinguuntur inter ſe virtualiter, & dentur præciſiones objectivæ, idem ſimul cognoſcitur, & non cognoſcitur. Nam cognito v. g. animali, ſimul cognoſcetur ratiocinale, cùm unum ſit & idem realiter; ſed non cognoſcitur ex hypotheſi, cùm unum ab alio præſcindatur. Cùm itaq; illud ſit abſurdum, non minùs id ex quo ſequitur abſurdum futurum eſt; neq; ulla datur præciſio objectiva, qua una rei perfectio aut confusè, aut diſtinctè ſine altera cōcipitur.

R. diſt. conſ. Nulla datur præciſio phyſica & realis, C. logica, & in ordine ad ſcientias, N. Sic Geometria diverſas trianguli affectiones, quaſi diſtinctæ eſſent à materia, Phyſica varias viſus proprietates, in quocumque ſint animali conſiderat; ac ſi ejuſmodi præciſiones logicas ſuſtuleris, nullum diſciplinis Philoſophicis relinques locum.

Reſp. Idem non poſſe ſimul realiter cognoſci & non cognoſci ſub eadem ratione virtuali, C. ſub diverſa, N. Ac ſunt quidem gradus qui concipi non poſſunt ſine aliis, niſi inadæquatè; ut humanitas cognoſci non poteſt ſine rationalitate, quam includit: ſed animalitas diſtinctè & adæquatè concipi poteſt ſine rationalitate; unus enim gradus alterum formaliter non includit.

Quæ opponi poſſunt reliqua, ex iis quæ diximus facilè diſſolventur: ut hominem concipi non poſſe ſine animali. Id enim verum eſt. Sed animal rectè concipitur ſine homine, cùm homo conſtat genere & diffe-

ren-

rentia, tamquam partibus, quæ illius eſſentiam conſtituunt. Verùm hæc ſunt apertiora, quàm ut in iis diutiùs immoremur.

QUÆSTIO IV.

De præcipua Univerſalis proprietate.

CUm cujuſque rei proprietates ex illius natura profluant, quando rei alicujus naturam non habemus perſpectam, ſtatim illius proprietates quaſi ultrò menti ſeſe offerunt. In univerſali autem, ut in omni termino concreto duo ſunt quæ ad illius naturam pertinent, materia ſcilicet & forma. Hinc proprietates univerſalis aliæ materiam conſequuntur: ut quòd ſit generationis expers, & corruptionis; æternum quodammodo, neceſſarium, & ubique, aliæ formam ejus comitantur, ut quòd ſit prædicabile. Quomodo naturæ univerſales ſint æternæ, dicetur in Metaphyſica.

Præcipua univerſalis formaliter ſumpti proprietas in eo poſita eſt, quòd ſit prædicabile de multis. Jam illud in quæſtionem venit, & magna animorum contentione agitari ſolet, utrum univerſale cùm actu prædicatur, ſua univerſalitate excidet, Neque id dubium eſt, quin univerſale quod de alio reciproco, & æquali, actu prædicatur, ut rationale de homine, integram, & quaſi illibatam ſuam ſervet univerſalitatem: ſed quæſtio vertitur de univerſali quod prædicatur de aliquo ſingulari. Sit itaque.

Unica Concluſio.

Cùm terminus univerſalis de ſingulari actu prædicatur, ſuam amittit univerſalitatem.

Probatur concluſio. Illud non manet univerſale quod includit differentiam numericam, nec prædicatur univerſaliter: ſed cùm homo prædicatur de Petro, tum includit differentiam numericam Petri: ſumitur enim pro ipſo Petro, neque univerſaliter accipitur: Ergo terminus univerſalis cum de re ſingulari dicitur, deſinit eſſe univerſalis.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Si terminus univerſalis cum actu prædicatur, ſit ſingularis, medius terminus in ſyllogiſmo affirmante non uno & eodem modo uſurpatur, unde & quatuor erunt termini: ut in illo ſyllogiſmo, Omnis homo eſt animal: Petrus eſt homo: Ergo Petrus eſt animal. Homo in majore propoſitione eſt terminus univerſalis, in minore ſingularis; nec in utraque propoſitione eodem modo accipitur.

Reſp. Nego majorem, cùm medius terminus eamdem rem, naturam ſcilicet humanam utrobique ſignificet; in majori rationem habet totius, in minori rationem habet partis quæ toti ſubjicitur.

Inſtabis. Ergo in illa propoſitione, Petrus eſt homo, non duo erunt termini: nam Petrus & homo rem eamdem ſignificant: unde propoſitio erit identica & nugatoria.

Reſp. Duos eſſe terminos, licèt rem eamdem

dem ſignificent, ſed non eodem modo. Nam Petrus diſtinctè exprimit aliquid ſingulare, non item homo. Unde propoſitio non eſt nugatoria: quia termini non eodem modo exprimuntur, & diverſi ſunt utriuſque conceptus.

Opp. 2. Actus non tollit potentiam, ſed perficit, ut viſio non deſtruit viſum: Ergo ubi univerſale actu prædicatur, ſuam univerſalitatem, aut prædicabilitatem non amittit.

Reſp. diſt. ant. Actus non tollit potentiam poſitivam, maximè ubi non eſt illi oppoſitus, C. non tollit potentiam, quæ in negatione conſiſtit, & eſt actui oppoſita. N. Prædicabilitas verò nihil eſt niſi indifferentia quædam, aut non repugnantia, quæ tollitur, cùm per unum ſingulare natura determinatur & contrahitur: natura enim eſt prædicabilis & univerſalis, quamdiu non adeſt principium diviſionis, aut aliquid quod eam determinet: id verò in prædicatione actuali reperitur.

Verùm, *inquiunt*, prædicatio actualis pertinet ad ſecundam mentis operationem; abſtractio ſimplex ad primam: Sed ſecunda mentis functio non opponitur primæ; Ergo actualis prædicatio non deſtruit prædicabilitatem, ſeu rationem univerſalis.

Reſp. diſt. min. Non opponitur directè, C. indirectè, N. prima enim mentis actio ſecundam dirigit. Quòd ſi per judicium conjungam hominem cum Petro, non poſſum ſimul abſtrahere hominem ab omni ſingulari, aut differentia numerica: quod tamen ad rationem univerſalis omninò requiritur.

QUÆ

QUÆSTIO V.

De univerſalis diviſione.

EX iis quæ ſunt propoſita circa univerſale in communi ſpectatum, illud erat ultimum, ut quotuplex eſſet, & quæ illius partes, breviter & apertè doceremus. Cumque vulgò quintuplex recenſeatur, Genus, Species, Differentia, Proprium, & Accidens, circa eam diviſionem quæri ſolet, primùm an integra & adæquata ſit illa diviſio; deinde, quæ & qualis ea ſit, univoca, & generis in ſuas ſpecies diſtributio, an fortè ratio univerſalis non ex æquo quinque univerſalibus conveniat: utrumque nobis eſt excutiendum.

ARTICULUS PRIMUS.

Quotuplex ſit Univerſale.

ETſi vulgata univerſalis diviſio tot retrò ſeculis obtinuit, nonnulli tamen ex recentioribus eum numerum, ut libitum eſt, vel augent, vel minuunt. Nos verò in iis quæ ad ſcholæ uſum pertinent, ab iis quæ vulgò ſunt recepta, non temerè recedendum putamus, præſertim cùm ea ſatis firmis rationibus nituntur: cujuſmodi eſt quinarius univerſalium numerus. Cùm enim hæc diviſio nec prolixior ſit, nec brevior quàm par ſit, videtur omnibus retinenda. Sit igitur

Unica Concluſio.

Integra eſt, & adæquata univerſalis in quinque ſpecies enumeratas diviſio.

Probatur concluſio. Univerſale eſt unum aptum ineſſe multis: ſed quinque ſunt modi, quibus natura multis ineſſe poteſt. Vel enim ea natura pertinet ad rei eſſentiam, vel non: ſi ad eſſentiam ſpectet, vel eſt tota rei eſſentia, tumque dicitur ſpecies: ſic homo eſt tota eſſentia Petri; vel eſt pars eſſentiæ, atque magis communis, tumque dicitur genus: aut eſt pars eſſentiæ minùs communis, eaque eſt differentia. Quòd ſi ad eſſentiam rei non ſpectet: vel ea fluit ab eſſentia, & neceſſariò cum illa conjungitur, tumque eſt proprium; vel non fluit ab eſſentia, nec neceſſariò cum ea connectitur, ſed contingenter tantùm, ſicque eſt accidens commune. Ergo nec plura ſunt, nec pauciora, quàm quinque univerſalia: cùm aliis modis natura univerſalis multis ineſſe non poſſit.

Confirmatur. Tot ſunt univerſalia, quot ſunt modi, quibus natura prædicari poteſt de inferioribus: ſed quinque ſunt modi, quibus natura prædicari poteſt. Primum in quid completè, eaque ſpecies nominatur. Nam quærenti quid ſit Petrus; reſpondetur per ſpeciem, eſt homo. Quærenti autem quid ſit homo, reſpondemus eſſe animal: unde genus prædicatur in quid incompletè. Rurſus quærenti quale ſit animal, affertur differentia; nempe eſt animal rationale. Sic differentia prædicatur in *quale quid*, id eſt, in quale poſt quid. Poſtquam enim quæſitum eſt,

quid

quid ſit homo, ac reſponſum fuit eſſe animal, iterum quæritur quale animal, tum dicimus eſſe animal rationale. Quòd ſi natura prædicetur in *quale*, vel prædicatur neceſſariò reciprocè, ut riſibile de homine, vel contingenter, ut album de pariete, illud eſt proprium, hoc accidens commune. Unde genus & ſpecies prædicantur eſſentialiter & ſubſtantivè in quid: proprium & accidens adjectivè, & accidentariò: ut cùm dicimus, Petrus eſt juſtus: ſed differentia ex utroque temperatur: Eſt enim prædicatum eſſentiale, ſed voce adjectiva exprimitur. Sic dicimus hominem eſſe rationalem, Angelum eſſe ſpiritalem.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Tot ſunt prædicabilia, vel univerſalia, quot ſunt prædicamenta: ſed decem ſunt prędicamenta, ergo & decem erunt univerſalia.

Reſp. neg. maj. Nam prædicamenta ad unum univerſale, nempe ad genus revocantur, atque in prædicamentis res ipſæ, quæ ad decem ſumma genera rediguntur, non modi prædicandi ſpectari ſolent, quos quinque eſſe, non plures oſtendimus.

Inſtabis. Ex diverſis prædicandi modis Ariſtoteles colligit denarium prædicamentorum numerum: Ergo decem ſunt modi prædicandi, ac totidem erunt univerſalia.

Reſp. diſt. ant. Ex modis prædicandi, ſeu exiſtendi in ſubſtantia ſingulari colliguntur prædicame ıta, C. ex modis prædicandi de inferioribus colliguntur prædicamenta, N.

Sic

Sic enim quinque univerſalia, aut prædicabilia colligimus.

Opp. 2. Definitio ex Ariſtotele in Topicis eſt quid univerſale: ſic individuum vagum, ut aliquis homo de multis prædicatur. Ergo plura ſunt univerſalia, quàm quinque.

Reſp. Definitionem eſſe univerſale complexum, non incomplexum, quale nunc quærimus. Adde etiam, definitionem nihil eſſe præter ſpeciem magis explicatam: ut liber apertus non differt à clauſo. Simili ratione individuum vagum vel eſt univerſale complexum, quod pluribus vocibus exprimitur; vel ad ſpeciem reducitur; vel certè inter univerſalia numerari non debet, cum de multis prædicetur indeterminatè tantùm & confusè, non determinatè & diſtinctè. Cùm enim dicimus, Aliquis homo eſt juſtus, nihil determinati, nihil definiti aſſerimus.

Opp. 3. Differentia, proprium, & accidens non prædicantur de multis: ſed differentia ſpecifica, & proprium de una ſpecie; accidens de uno ſubjecto: Ergo ſunt tantùm duo univerſalia, genus & ſpecies.

Reſp. neg. ant. Nam ea ſunt univerſalia, quatenus de multis, aut inferioribus, aut ſubjectis dicuntur, ut poſtea oſtendemus, cùm de iis univerſalibus fiet ſermo. Differentia quidem & proprium de multis ſaltem mediatè prædicantur, ut rationale de Petro & Paulo, licèt fortè immediatè & proximè de una ſpecie prędicentur: ſed eatenus non ſunt univerſalia, niſi ut multa reſpiciunt aut inferiora, aut ſubjecta. Accidens verò per duplicem abſtractionem fit univerſale: primò enim ut

genus,

genus, aut ſpecies concipitur, tum ad ſubjecta comparatur, ut albedo cum nive & calce v. g. comparata eſt quintum univerſale.

Contra, *inquiunt*, accidens non eſt univerſale per abſtractionem à ſubjectis: nam calor ab omni ſubjecto ſeperatus eſt adhuc ſingularis.

Reſp. Accidens non fieri univerſale per abſtractionem à ſubjectis, ſed per utramque tum ab inferioribus, tum à ſubjectis, ab hoc vel illo calore; ab hoc vel illo ſubjecto: adeò ut diverſo reſpectu ſit ſpecies & accidens. Sed priùs ſpecies, aut genus concipitur, ut abſtractum ab inferioribus, quàm accidens commune, ut à ſubjectis per mentem præciſum. Nec ſolùm communicari poteſt univocè & diviſim huic vel illi calori, ſed etiam huic vel illi ſubjecto: unde accidens eſt univerſale, idque duplici nomine, aut ratione.

Opp. 4. Duplex tantùm eſt unitas univerſalis, generica & ſpecifica: ergo duplex tantùm erit univerſale, genus nimirum & ſpecies. Nam illud eſt univerſale, quod unitatem habet genericam vel ſpecificam.

Reſp. neg. conſ. Non enim ex unitate ſola, ſed ex diverſis modis quibus unum eſſe, aut de multis prædicari poteſt, numerus univerſalium colligitur. Sic color eſt genus & accidens, diverſa ratione: Genus eſt reſpectu albedinis, accidens cum nive comparatus.

Opp. Idcirco genus & ſpecies duo ſunt univerſalia, quia genus prædicatur de multis ſpecie differentibus; ut animal de homine & bruto; ſpecies verò de multis, quę numero

tan-

tantùm inter ſe diſcrepant: ſed eadem ratione differentia generica & ſpecifica duo erunt univerſalia: nam illa de multis ſpecie, hæc de multis numero differentibus prædicatur: ſenſitivum v. g. de homine & bruto; rationale de Petro & Paulo dicitur: Ergo plura ſunt univerſalia, quàm quinque.

Reſp. neg. maj. Non enim ea eſt ratio, quę affertur, cur genus & ſpecies ſint duo univerſalia: ſed quia genus prædicatur in quid incompletum. Differentia verò, ſive generica, ſive ſpecifica eodem modo prædicatur in quale quid.

Inſtant. Genus tam eſt tota eſſentia ſpeciei, quàm ſpecies ſit tota eſſentia individui: nam ut humanitas ſignificat eſsentiam, in qua Petrus & Paulus conveniunt, ſic animalitas ſignificat totam eſsentiam, in qua homo & brutum conveniunt.

Reſp. Diſparem eſse rationem, quod homo totam eſsentiam communem individuorum ſuo conceptu includat, non item animal reſpectu hominis & bruti. Ac licèt animal ſignificet totam eſsentiam communem hujus animalis, quatenus hoc animal ſumitur pro individuo generico, non tamen complectitur totam eſſentiam hujus animalis, ſi ſumatur pro ſingulari aliquo & determinato animali, in quo eſt gradus genericus animalis, non enim eſt tota v. g. Petri eſſentia.

ARTICULUS II.

Quæ & qualis ſit Univerſalis in quinque inferiora diviſio.

NUnc quæritur, an illa diviſio univerſalis ſit univoca, hoc eſt, an ex æquo quinque

que univerſalibus ratio, aut conceptus univerſalis conveniat; an potiùs, ut videtur nonnullis, præcipua quadam ratione genus & ſpecies dicantur univerſalia, reliqua tantùm impropriè, & per analogiam quamdam univerſalis nomen, & notionem participent. Qui rationem univerſalis univocam reſpectu quinque univerſalium ſtatuunt, iidem univerſale eſſe genus reſpectu quinque univerſalium, ut animal reſpectu hominis & belluæ, arbitrantur; alii contrà ſentiunt. Cùm autem res non ſit magni momenti, paucis eſt expedienda.

Ac primò quidem id facilè concedimus, univerſale eſſe genus ſaltem imperfectum reſpectu inferiorum: nam de quinque univerſalibus prædicatur in quid incompletè.

2. Id etiam veriſimile videtur, id non eſſe genus propriè dictum: cùm nullum genus perfectum includatur formaliter in differentiis ſuorum inferiorum: rationale non includit formaliter animal: ſed univerſale includitur in differentiis ſuorum inferiorum: nam differentia ipſa eſt unum ex quinque univerſalibus: ergo univerſale non eſt genus propriè dictum & perfectum.

DISPUTATIO ALTERA.

De univerſalibus ſigillatim.

EXplicatis omnibus, quæ ad naturam, proprietates & diviſionem univerſalis viſa ſunt pertinere, nunc ipſa univerſalia ſeorſum, & ex ordine ita ſunt exponenda, ut nihil eorum quæ aliquid habent utilitatis, omittamus.

QUÆ-

QUÆSTIO PRIMA.

De genere.

QUinque univerſalium tractationem à genere orditur Porphyrius, quòd reliquis velut fundamentum ſubſternatur: nam ad rei eſſentiam ſic pertinet, ut ſit primum & magis obvium rei cujuſque attributum.

Ac primùm quidem varias generis refert acceptiones: tum illud utcumque definit; ac dividit. Genus 1. accipitur pro ſtirpe aut familia: ut cùm dicimus Heraclidarum genus; tumque illius familiæ caput Hercules nimirùm, & qui ab eo ſunt oriundi intelliguntur. 2. Pro patria cujuſque interdum ſumitur: ſic Plato genere Athenienſis, Ariſtoteles Stagirita dicitur. 3. Genus à Philoſophis accipitur pro eo cui ſubjiciuntur ſpecies, ſeu pro natura, quæ multis ſpecie differentibus communis eſt.

Dividitur genus in Supremum, quod aliud ſupra ſe non agnoſcit; ut ſubſtantia, quantitas, & alia prædicamenta: Infimum, quod nullum ſub ſe genus complectitur: ut animal reſpectu hominis & bruti, & Intermedium, quod ſuperiori quidē ſubeſt, ſed & alia ei ſubjiciuntur genera: ut vivens corpori tanquam ſuperiori ſubjicitur: ſed animal ſubſe continet. Atque hæc ferè de genere tradit Porphyrius. Nos verò uſitato in Scholis mori ſervientes paulò diligentiùs quæ ad illius notionē, & definitionem pertinent, expendemus.

Genus definiri ſolet univerſale, quod prædicatur de multis, ſpecie differentibus in

in quid incompletè. Dicitur univerſale, ſeu unum aptum ineſſe multis: in quo quidem cum ſpecie, differentia, & aliis convenit. Reliqua, quæ in definitione adjiciuntur, quomodo ab aliis differat univerſalibus; explicant. Quæ ut meliùs intelligantur, nonnullis quæ fieri ſolent queſtiunculis faciendum eſt ſatis.

Querunt 1. quid propriè hoc loco definiatur, an natura generica, quæque eſt inſtar materiæ, cujuſmodi eſt animal; an forma ipſa, quæ genereitas dicitur, quamque opus eſſe, & fœtum mentis noſtræ ſuperiùs oſtenſum eſt. Cùm enim generis, ut termini cujuſque concreti duæ ſint partes, materia nimirum & forma, meritò quæri poteſt, utra pars, an totum potiùs ex utraque conflatum definiatur.

Reſp. Hoc omni termino concreto & accidentali eſſe commune, ut ſubjectum ſimul & formam, rem ſcilicet, & modum quo afficitur, is ſignificet: ſed rem ipſam confusè, formam, ſeu modum diſtinctè exprimit. Sic terminus ille concretus, *Juſtus*, duo ſignificat: unum confusè, quod ſcilicet habet juſtitiam, quodcumque illud ſit; & juſtitiam ipſam, quæ eſt velut forma, aut modus rei, queque termino abſtracto exprimitur. Cùm autem definitio id explicet, quod terminus confusè involvit, ſi quis definitione velit explicare quid ſit juſtus, qui ſcilicet reddit unicuique quod ſuum eſt: homo quidem juſtus definietur, ut *quod*; juſtitia verò ipſa, ut *quo*. Non diſſimili ratione in definitione generis, quam attulimus, id quod præcipuè, & magis directè attenditur, eſt

eſt genereitas, non natura ipſa, quæ per ſe non ineſt multis, nec prædicatur de multis: ut cùm definitur Philoſophus homo veritatis indagator, homo quidem confusè ea definitione deſignatur: ſed Philoſophia ipſa præcipua quadam ratione explicatur.

Quærunt 2. quid ſit ſpecie differre.

Reſp. Ea differre ſpecie, quæ ſub eodem genere poſita diverſas habent definitiones. Non enim Plato, & Socrates ſpecie inter ſe diſcrepant, cùm eadem ſit utriuſque definitio: ſed homo & equus ſpecie differunt, non autem homo & ſcientia, quæ eodem genere non continentur. Sed cùm nihil frequentiùs occurat, quàm diſtinctio ſpecifica non erit alienum hoc loco paulò diligentiùs inquirere, unde illa diſtinctio ſit repetenda. Sit itaque.

Unica Concluſio.

Illa diſtinguuntur ſpecie quorum inſignis eſt differentia cùm ad ſcientias humanas comparantur.

Hæc concluſio probatu facilis eſt. Unum quippe ab alio ſpecie non differt, niſi inter utrumque ſit inſignis differentia: ſed illa differentia aliunde duci non poteſt, quàm ex ordine ad humanas ſcientias, quæ uniuſcujuſque ſubjecti proprietates demonſtrant. Cùm enim uno cognito alterum quoque cognoſcitur, & quidquid de uno probatum fuit, de alio quoque probatum cenſetur, tum inter illa duo non eſt inſignis differentia. Sed ubi proprietates diverſæ, ut aer & ignis demonſtrantur, tum

inter

inter ea eſt inſignis differentia, & ſpecie inter ſe diſſident. Unde res ab alia poteſt ſpecie differre per ordinem ad aliquam ſcientiam: ut triangulum cupreum & aureum, ſi phyſicè ſpectantur, ſpecie differunt, non item ſi Geometricè conſiderentur. Ergo diſtinctio omnis ſpecifica non aliunde repetenda eſt quàm ex notabili differentia in ordine ad cognitionem noſtram, ſeu ad humanas ſcientias.

Confirm. Diſtinctio rerum ſpecifica plerumque ex hominum pendent arbitrio, & ex diverſa conſiderandi ratione: nam ubicumque inſignes nobis apparent differentiæ, ſtatim & diverſa nomina rebus ipſis tribuimus, & in diverſis ſpeciebus conſtituimus. Sic glaciem, & vaporem ab aqua plerique ſpecie diſtinguunt, quòd magna in iis appareat mutatio. Ergo non aliunde ſpecificam diſtinctionem ſolemus repetere, quàm ex inſigni aliqua differentia, idque in ordine ad cognitionem noſtram.

Opp. Diſtinctio ſpecifica ex eſſentiæ ipſius diverſitate, aut ex forma ipſa, aut ex diverſis proprietatibus, & attributis potiùs eſt repetenda, quàm ex notabili aliqua differentia in ordine ad humanas ſcientias. Nam Petrus ſpecie differt à Bucephalo, quia illis attributa eſſentialia Bucephalo non conveniunt, nec diſtinctio ſpecifica pendet ab intellectu.

Reſp. Diſtinctionem ſpecificam ex diverſis quidem attributis repeti oportere. Sed cùm eadem ſemper maneat difficultas, quando ejuſmodi attributa aut proprietates ſatis inter ſe differunt, ut diſtinctionem ſpecificam inducant: id aliter explicari non poteſt

teſt quàm per ordinem ad humanas ſcientias: cùm ſpecifica proprietas de una re eſt demonſtrata, ut de triangulo, ſimul cenſetur de omnibus triangulis demonſtrata. Neque continuò diſtinctio ſpecifica pendet ab intellectu cognoſcente: ſed hinc repetenda, quòd tali modo cognoſci poſſit.

QUÆSTIO II.

De ſpecie.

PRoximum eſt ut de ſpecie dicamus, de qua genus prædicatur: vix enim unum ſine altero intelligi poteſt. Primùm igitur quid ea ſit, & quotuplex, nobis eſt explicandum; tum nonnullas, quæ proponi ſolent quæſtiones, diſſolvemus.

ARTICULUS I.

Quid ſit ſpecies & quotuplex.

UT generis, ſic ſpeciei nomen non uno modo accipitur.

Primò enim pro eleganti corporis forma, aut ipſa pulchritudine uſurpatur. Hinc illud pervulgatum, *Species digna imperio.*

2. Pro imagine, aut ſimilitudine, quæ rem aliquam exprimit. Quo quidem modo dicimus, res intelligi per ſpecies quaſdam; aut corporum ſpecies ſenſus ſubire, hinc ad imaginationem deduci, & tandem menti imprimi.

3. Ut alias mittam hujus vocis acceptiones, quæ ad inſtitutum noſtrum non perti-

nent, ſpecies à Philoſophis accipitur pro natura, quæ generi ſubjicitur directè & immediatè.

Atque hinc vulgata ſpecierum fluxit diviſio in ſpecies ſubalternas ſeu interjectas, & infimas. Species ſubalterna ita eſt ſpecies, ut ſit etiam genus. Sic animal eſt ſpecies reſpectu viventis, cui ſubeſt, ſed genus eſt cum homine & bruto comparatum. Species infima ita eſt ſpecies, ut non habeat rationem generis: ut homo reſpectu Platonis & Socratis.

Ex iis liquet eamdem ſeriem generum & ſpecierum, ut categoriam ſubſtantiæ, ex unà parte ſupremo genere, v g. ſubſtantia, ex parte altera ſpecie infima, ut homine, ita contineri, ut quæ ſunt interjecta, & ſpecies & genera dici poſſint. Sic corpus ſpecies erit cum ſubſtantia comparatum: hæc enim in corpus & ſpiritum dividitur; ſed genus erit cum gradu ſibi ſubjecto, nempe viventis collatum: eſt enim corpus aut animatum, ſeu vivens, aut inanimatum.

Species infima eſt id quod prædicatur de multis numero differentibus in quid completè. Quæ definitio ex iis quæ de genere diximus, facilè intelligitur.

Hæc utique ſpecies vel cum genere, cui ſubeſt, comparatur; vel cum individuis, de quibus prædicatur. Priori ratione conſiderata dicitur ſubjicibilis; poſteriori verò modo ſpectata prædicabilis nominatur.

Quærunt hoc loco an ſpecies, ut homo, ſit univerſalis, quatenus generi v. g. animali ſubeſt; an potiùs, ut de individuis prædicatur. Quæ quidem quæſtio ex iis quę ſuprà diximus, facilè dirimitur. Sit igitur

PRI-

PRIMA CONCLUSIO.

Species ut ſubjicitur non eſt univerſalis.

Probatur concluſio. Univerſale unum eſt aptum eſſe in multis, aut prædicari de multis: At ſpecies, quatenus ſubjacet generi, non multa, ſed unum dumtaxat reſpicit; neque eſt in pluribus: Ergo ſub eo reſpectu, nullo modo rationem habet univerſalis.

Opp. Species ut generi ſubjicitur, non eſt ſingularis: Ergo eſt univerſalis: præſertim cùm ea ratione ſit ſpecies, atque adeò univerſalis.

Reſp. diſt. conſeq. Species ut ſubjecta generi eſt univerſalis materialiter, C. formaliter, N. Natura enim humana ſecundùm ſe ſpectata, ut animali ſubjecta jam eſt fundamentum, & velut materia, quæ univerſalitatem excipiet, cùm ad inferiora referetur: ſed non eſt univerſalis, ut ſubeſt generi, atque ut loquuntur, reduplicativè: ut Judex inferior authoritatem non habet ex eo quòd à ſuperiori pendeat, ſed ut plebi præficitur.

Inſtant. Natura eſt univerſalis quatenus non includit differentiam numericam. Sed ſpecies ut ſubjicibilis non includit differentiam numericam, aut ſingularitatem: Ergo ſub ea ratione ſpecies eſt univerſalis.

Reſp. diſt. maj. Si natura non ſumatur quatenus rationem habet oppoſitam univerſali, C. ſecùs; N. ſed ſpecies quatenus comparatur cum genere, eatenus rationem habet univerſali oppoſitam. Univerſale quippe

ordinem includit ad inferiora, eſtque unum in multis: quæ quidem multa dicuntur inferiora.

Sed,inquiūt,ſpecies ut ſpecies eſt univerſalis: quemadmodū genus ut genus eſt univerſale; ſed ſpecies ut ſpecies ſubjicitur generi.

Reſp. Negando majorem & paritatem: nam genus, ut genus ordinem dicit ad inferiora; ſpecies ut ſpecies generi ſubjicitur.

Ex quibus colligitur non alias eſſe ſpecies propriè dictas quàm infimas: quæ enim ſubalternæ, aut interjectæ dicuntur, cùm ad inferiora referuntur, rationem habent generis, ut animal reſpectu hominis & bruti. Sed ut ſuperiori generi ſubjiciuntur, jam non ſunt quid univerſale, ut mox diximus.

Verùm hìc etiam aliam quæſtionem ſatis inutilem movent, an dentur ſpecies infimæ, quaſi illud in dubium revocari poſſit. Itaque ſit

SECUNDA CONCLUSIO.

Dantur ſpecies infimæ.

Probatur Concluſio. Circulus v. g. eſt ſpecies infima, quæ in alias ſpecies inferiores ſecari non poteſt. Sic plures eſſe hominum ſpecies,nemo niſi ultrò inſanire velit,crediderit.

2. Non ſunt in individuo gradus eſſentiales,aut perfectiones infinitæ: ultima ergo perfectio, aut gradus ultimus ſpeciem conſtituet.

3. Individuum quodlibet ex natura ſpecifica in eo contracta, non ex ſola natura generica conſtat.Non enim genus immediatè con-

trahitur

trahitur in unoquoque ſingulari : ſecùs non erit genus, quod ſub ſe ſpecies non eſt habiturum . Siſtendum eſt igitur in ſpecie infima, ſeu, ut loquuntur Veteres, in ſpecie atoma, quæ in alias dividi non poteſt.

Quæ autem nonnulli ſolent opponere de Satyris & Faunis, ut probent plures eſſe hominum ſpecies, ea ſunt fabulis proxima. Quod autem S. Hieronymus in vita S. Antonii refert, plus habet authoritatis ; quamquam monſtrum illud quod in itinere S. Antonius offendiſſe fertur , nihil forſitan fuit præter dæmonis ludibrium.

Quod etiam alii curioſiùs expendūt, an plures naturæ humanę ſpecies eſſe poſſint, id utique ad noſtrum inſtitutum non pertinet. Quæ enim ſunt in rerum natura inquirimus, non quid à Deo fieri poſſit : verumtamen contra concluſionem hinc multa opponunt.

Opp. 1. Illa non eſt ſpecies infima, quæ ſub ſe multas continet ſaltem poſſibiles ; ſed nulla ferè eſt ſpecies, quæ ſub ſe non habeat plures poſſibiles : tam enim poſſunt multæ eſſe hominum ſpecies quam Angelorum.

Reſp. diſt. maj. Illa non eſt ſpecies infima cui ſubeſſe poſſunt plures aliæ poſſibiles, ſi comparetur ad illas ſpecies, C. ſi comparetur ad individua quæ ſunt actu, N. Itaque homo eſt tota eſſentia communis individuorum : ſive aliæ ſint hominum ſpecies, ſive non : id enim ad rem noſtram, & diſciplinarum augmentum non multùm pertinet.

Sed, *inquiunt*, non poteſt idem gradus ſimul eſſe genus & ſpecies infima : Ergo ſi poſſint eſſe homines ſpecie diverſi, homo non erit ſpecies infima.

Reſp. Eumdem hominis gradum eſſe poſſe & genus, cùm ad homines ſpecie diverſos comparatur, & ſpeciem infimam, ubi ad homines qui actu exiſtunt, refertur.

Opp. 2. Si non eſſent alia animalia præter homines, nihilominus tamen animal eſſet genus: ergo licèt homo ſub ſe habeat plura individua ſolo numero diverſa, non idcircò tamen erit ſpecies infima.

Reſp. Neg. paritatem. Nam animal non prædicatur immediatè de multis individuis; gradus quippe interjacet inter animal & Socratem. Sed nullus eſt gradus inter hominem & Socratem, & immediatè de individuis prędicatur; in iis contrahitur; totam eorum eſſentiam ſuo intellectu comprehendit; unde homo eſt ſpecies infima, non item animal.

ARTICULUS II.

An genus in unica ſpecie, vel ſpecies in unico individuo conſervari poſſit.

Duplicem quæſtionem uno articulo concludimus, quod eadem ſit utriuſque ſolutio.

Jam ut quæ ſunt confeſſa & certa, ab incertis ſecernamus.

Illud ab omnibus conceditur, ſpeciem in unico individuo integram conſervari poſſe, dummodo alia individua poſſint exiſtere. Sed Thomiſtæ negant genus in unica ſpecie integrum concipi, & conſervari poſſe: atque id omnino requiri putant, ut plures cujuſque generis ſint ſpecies: quamquam fortè omnis controverſia in vocibus po-

ſita

ſita eſt. Video enim pleroſque Thomiſtas negare rationem generis integram eſſe poſſe, niſi plures ejus ſpecies ſaltem poſſibiles concipiantur: utcumque ea res ſe habeat, una concluſione quid ſentiendum ſit, aperiemus.

Unica Concluſio.

Genus in unica ſpecie ſervari poteſt integrum, ut ſpecies in unico individuo.

Probatur Concluſio. Genus ſpectari poteſt vel ratione ſuæ entitatis, ſeu materiæ, tumque palam eſt totum in unica ſpecie conſervari: ut natura animalis integra eſt in homine: vel poteſt conſiderari, ut univerſale, ſive ut unum aptum ut ſit in multis, vel ut prædicetur de illis, tumque non neceſſe eſt ut multæ ſint actu ſpecies, ſed ſatis fuerit, ſi multæ eſſe poſſint.

Confirm. Si una eſſet ſpecies animalis, ut poſt reſurrectionem ſolus homo ſupererit, eadem tum foret eſſentia & definitio hominis: nam eſſentiæ rerum mutari non poſſunt. Ergo tum animal rationem habiturum eſt generis, idque in una ſpecie integrum ſervabitur.

Probatur 2. Eadem eſt ratio generis, quæ ſpeciei; ſive entitatem ipſam, aut naturam ſpectes; ſive rationem univerſalis: Sed fatentibus adverſariis ſpecies in unico individuo ſervatur: unde ſol unus eſt in ſua ſpecie; luna itidem una, ſaltem ut communis fert opinio; totque ſunt ſpecies Angelorum, ſi Thomiſtis credimus, quot ſunt individua. Ergo & genus in unica ſpecie integrum ſervatur.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Genus habet rationem totius potentialis, ut ſpecies totum eſt actuale, & perfectum: ſed totum potentiale concipi non poteſt reſpectu unius partis, aut ſpeciei: tametſi totum actuale eſſe non poteſt in unico individuo. Nam omnes naturæ humanæ partes ſunt integræ in uno Socrate: Ergo ſpecies ſervari quidem poteſt in uno individuo, non item genus in una ſpecie.

Reſp. diſt. maj. Totum potentiale non poteſt concipi integrum, niſi multas habeat partes ſibi ſubjectas, ſaltem poſſibiles, C. actu exiſtentes, N.

Opp. 2. Natura generica ut quid commune, in quo multa conveniunt, natura ſpecifica ut quid determinatum, & contractum concipitur. Sed quod eſt commune, id utique multis convenit: quod autem completum eſt, & determinatum, id poteſt integrum in uno reperiri: Ergo genus multas exigit ſpecies, non item ſpecies multa individua.

Reſp. Eamdem adhibendo diſtinctionem: quod commune eſt, multa exigit poſſibilia, C. actu exiſtentia, N.

Cùm autem ſpecies per individua, de quibus prædicatur, definiri & explicari ſoleat, non erit alienum pauca de individuo hìc ſubjicere.

ARTI-

ARTICULUS III.

De Individuo.

INdividuum, quantùm ad rem noſtram pertinet, id dicitur quod in alia dividi non poteſt inferiora: ut Petrus ſecari non poteſt in ea, quæ illius nomen & rationem habeant. Quòd ſi nominis notationem ſpectemus, individuum vocatur id omne, quod vix, aut nullo modo in partes ſecari poteſt. Sic Democriti atomi dicuntur corpuſcula omnino inſectilia, aut individua.

Sed hoc loco individuum, aut ſingulare appellamus, quod de uno tantùm dicitur, aut prædicatur; vel quod ſpeciei ſubeſt infimæ, aut cui certa accidentium, vel adjunctorum complexio ita propria eſt, ut nulli alteri conveniat. Ea verò accidentia ſeptem vulgò numerantur.

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.

Iſta enim ſpeciem adeò determinant, ut individuum in genere ſaltē ſubſtantiæ, aut conſtituant, aut certè ab omnibus aliis diſcriminent. Quamquā fortè quiddam magis rei intimum eam ſingularem efficit, quodcumq; illud ſit; de quo alius erit dicendi locus.

Individuum variis quoque vocibus exprimitur: ſæpiùs nomine proprio deſignatur, ut Socrates, quemadmodum res univerſim ſpectata nomine appellativo ſignificatur, ut homo, urbs & alia hujuſmodi. Sæpè prono-

mine demonſtrativo individuum deſignamus: ut hic homo, hic circulus. Interdũ res ſingularis indeterminatè exprimitur, ut aliquis homo, tumq; individuum vagum id appellamus.

Adverſus definitiones individui, quas affert Porphyrius, quædam opponi ſolent, quæ facilè diluuntur. 1. Opponunt malè individuum definiri per ſpeciem, cùm ſpecies fuerit definita per individua: ſic enim fit circulus, qui omnino vitandus eſt, tum in definiendo, tum in ratiocinando.

Reſp. Vitioſam eſſe definitionem circularem in rebus abſolutis non item in relatis. Hinc malè quis definiret hominem, quod ſubjicitur animali, & animal cui homo ſubeſt: ſed relata non poſſunt aliter definiri, niſi per ſe invicem: ut ſervus per dominum, & dominus per ſervum. Sic optimè genus per ſpeciem, ſpecies item per genus definitur. Eadem eſt ratio ſpeciei & individui, quæ ſe mutuò reſpiciunt.

Opp. 2. Individuum prædicatur de multis: nam Socrates eſt individuum; Plato eſt individuum: Ergo malè definitur individuum, quòd prædicatur de uno tantùm.

Reſp. diſt. ant. Individuum prædicatur de multis, quantùm ad ſecundam intentionem, quæ *individualitas* dici poteſt, C. ratione naturæ ipſius ſingularis & contractæ, N. Nam in ipſo individuo, ut in genere, aut ſpecie duo ſunt, natura & ſecunda intentio; materia videlicet & forma: natura numerica cuique individuo propria eſt: ſed notio, aut vox ipſa individui pluribus communis eſſe poteſt. Verùm hæc ita ſunt facilia, ut diutiùs nos morari non debeant.

QUÆ-

QUÆSTIO III.

De differentia.

PRoximum eſt ut de differentia dicamus: ea quippe & genus dividit, & ſpeciem conſtituit: ut rationale & irrationale dividunt animal, hominem verò & brutum conſtituunt. Quare explicatis ferè omnibus, quæ ad genus & ſpeciem pertinent, facilior erit ipſius differentiæ tractatio.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid ſit, & quotuplex differentia.

TRiplex à Porphyrio affertur differentiæ acceptio, communis videlicet, propria & maximè propria. Cùm enim differentiæ nomine id intelligamus, quo unum ab alio differt: ubi duæ res per accidentia quædam communia inter ſe differunt, ut ſi unus homo moveatur, aut ægrotet, alter quieſcat, aut ſanus ſit, hæc differentia communis dicitur. Cùm autem id quo unum ab alio diſcrepat, altiùs infigitur, & ita adhæret, ut divelli non poſſit; ſive ea ſit rei ipſius proprietas quædam, ſive accidens, quòd ſeparari nequit, tum utriuſque differentia propria dicitur. Sic Æthiops à Gallo differt per nigredinem. Cùm denique differentia ad rei eſſentiam pertinet, tum maximè propria vocitatur: ut rationale eſt differentia hominis: ſic linea curva differt à recta; numerus par ab impari.

Ac de eſſentiali quidẽ differentia hoc loco

agimus. Hæc enim eſt tertium prædicabile, quod ſatis accuratè definiri poteſt univerſale quod prędicatur de multis ſpecie vel numero differẽtibus in quale quid. Quę utiq; definitio ex iis quæ diximus, ſatis plana eſt & aperta.

Quod in definitione poſuimus, de multis ſpecie, vel numero differentibus, id utique eò factum eſt, ut definitio differentias cùm genericas, tum ſpecificas comprehenderet. Nam ut ſpecies vel eſt ſubalterna, ut animal reſpectu viventis; vel infima, ut homo; ſic differentiæ aliæ ſunt genericæ, quæ de multis ſpecie diverſis, ut de homine & bruto; aliæ ſpecificæ, quæ quidem de multis numero differentibus prædicantur ut rationale.

Quāvis enim differentia ſpecifica de ſpecie prędicetur in quale quid, hoc eſt, ut pars eſſentialis & per modum adjacentis, ut ſuprà dictũ eſt; tamen ratio univerſalis non ei convenit, quatenus dicitur de ſpecie: cùm de ratione univerſalis ſit, ut reſpiciat multa, vel ut aptũ ſit dici de multis. Sed ſpecies non eſt quid inferius differentia ſpecifica: nam ex ęquo ei reſpondet, & tantùm patet ſpecies, quantùm ipſa differentia. Ergo differentia ſpecifica nõ eſt quid univerſale, ubi cum ſpecie comparatur: ſed ea eſt univerſalis, quatenus ad individua refertur, ac de iis prędicatur in quale quid, hoc eſt, adjectivè. Nam genus & ſpecies prędicantur in quid, nimirum ſubſtantivè, ſeu per modum rei ſubſiſtentis.

Quas affert Porphyrius differẽtię rationes, aut sũt imperfectę, aut eam quę allata eſt, utcumque explicant. Sic ubi eam definit 1. quòd prędicatur de multis ſpecie differẽtibus

in

in quale quid, differentiam dumtaxat genericam non ſpecificam hac definitione complectitur. Reliquæ admitti poſſunt, ut ſecunda definitio: Differentia eſt id quo ſpecies ſuperat genus; aut tertia, id quod diſcernere aptum eſt ea, quæ ſubſunt eidem generi. Quarta etiam recipi poteſt, differentia eſt id per quod unumquodque differt ab alio. Sed tamen niſi addas hanc vocem *eſſentialiter*; hæc definitio communi, aut accidentariæ differentiæ æquè conveniet.

Ultima videtur accuratior: ſed nulla ex iis definitionibus differentiam explicat, quatenus eſt quid univerſale: quocirca quæ primo loco allata eſt, videtur retinenda, quam reliquæ clariorem efficiunt, quatenus diſtinctè differentiæ munera exprimunt.

Atque hæc poſſent utcumque ſufficere, ſi nobis non aliud eſſet propoſitum, quàm Porphyrii textum exponere. Sed cùm multas hoc loco & graves moverint quęſtiones, non poſſumus eas intactas relinquere. Quo autem certo ordine progrediamur, primùm differentia cum ſpecie, deinde cum genere erit comparanda; ſimul & differentiæ inter ſe conferentur.

ARTICULUS. II.

Utrum detur differentia cum ſpecie reciproca.

DUo quidem hoc loco quæruntur: primùm, an unaquæque ſpecies una ſit differentia contenta, an plures ſæpè exigat; deinde utrum in ſpecie qualibet una ſit diffe-

differentia reciproca, quæ ſcilicet tantùm pateat, quantùm ſpecies ipſa.

Certum eſt 1. dari differentias infimas: quandoquidem ſpecies infimæ per ſuas differentias conſtituuntur. Sed quæſtio eſt, an unius ſpeciei infimæ una ſit, aut multiplex differentia: utrum completa ſit v. g. hominis vulgata definitio, homo eſt animal rationale; an alias quoque differentias addi oporteat; ut Porphyrius hoc loco definit hominẽ animal rationale mortale.

Certum eſt 2. quædam eſſe genera, quæ una & ſimplici diviſione in ſuas ſpecies dividuntur: ut ſubſtantia in corpus & ſpiritum; corpus in vivens & vitæ expers; vivens in ſenſitivum, & ſenſu deſtitutum; ſpecies adeò his generibus ſubjectæ una quoque differentia contentæ ſunt. Nam unica differentia nempe ſenſitivum unum animal conſtituit. At cùm animalis ipſius non una, ſed multiplex ſit & immediata diviſio: [nam aliud eſt ſanguineum, aliud ex ſangue; aliud reſpirat, aliud non item,] ut alias mittam animalis diviſiones: meritò quæritur, an hominis v g. aut alterius ſpeciei completæ unica ſit differentia eſſentialis, an multiplex. Sit igitur.

Prima Concluſio.

Species completæ magna ex parte plures habent differentias eſſentiales.

Probatur Concluſio. Differentia eſſentialis eſt prima radix actionum & proprietatum ex quibus ipſa cognoſcitur: ſed multæ ſunt actiones & proprietates, quæ in unicam differe-

ferentiam refundi non poſſunt: ex gr. quòd homo reſpiret, id illi non convenit, quatenus eſt animal: nam omne animal reſpiraret, piſces verò non reſpirant. Neque id convenit homini, quatenus eſt rationalis: nam equus reſpirat, neque eſt rationalis. Itaque hæc proprietas nec ratione generis, nec ratione differentiæ homini competit. Idem dicendum de aliis proprietatibus: ut quòd ſit ſanguineus, quòd loco moveatur, ut alia omittam quæ ad eſſentiam illius pertinent. Ergo unius hominis plures ſunt eſſentiales differentiæ.

Conf. Quædam ſunt ſpecies quæ ſubjacent generi, quod unica diviſione poteſt dividi; ut vivens ſubeſt corpori quod unica & immediata diviſione in corpus animatum & in corpus inanime ſecatur. Atque hæ ſpecies unica differentia ſunt contentæ. Sed aliæ ſunt ſpecies quæ ſubſunt generi, quod multiplici & immediata diviſione poteſt dividi. Sic homo ſubeſt animali, quod non ſolùm in rationale, & irrationale, ſed etiam in ſanguineum & exangue diſtribuitur: unde & plures exigit differentias. Nam ex qualibet animalis diviſione aliquam ſibi ſumit differentiam; ſiquidem & ſanguinem & oſſa exigit: neque hæ differentiæ ſunt genericæ: nam genus aſſignari non poteſt: Ergo ſunt ſpecificæ.

Probatur 2. Nulla penè res eſt in natura, quæ per unicam differentiam explicari, aut definiri poſſit. Hoc enim ſimplici dumtaxat formæ, aut qualitati à ſubjecto abſtractæ convenit. Sic trianguli æquilateri una eſt eſſentialis differentia, quòd æqua habeat latera:

idē de ceteris figuris dicendum eſt. At difficile eſt una definitione numerum aliquem compleċti. Hinc Ariſtoteles definit ternarium, numerum imparem primū. Quocirca ne formæ quidem ſimplices unica differentia ſemper contentæ ſunt, nedum ſpecies completæ, aut concreta ipſa per unam & ſimplicem differentiam diſtinguentur: quod rerum naturas diligentiùs intuenti erit manifeſtum.

Diluuntur objeċta.

Opp. 1. Genus & differentia ſic totum metaphyſicum conſtituunt, ut genus materiæ, differentia formę habeat rationem: Ergo ut in toto Phyſico una forma, ſic totius Metaphyſici una eſt differentia.

Reſp. Neg. conſeq. Neque enim eadem eſt ratio totius Phyſici, cujus partes ſunt diſtinċtæ, & totius Metaphyſici, cujus partes ſunt una & eadem res, quam mens noſtra ſecat, ut libitum eſt. Neque etiam hoc loco expendimus an totius Phyſici una ſit forma: id enim alterius eſt loci. Poſtremò ut una eſt anima formaliter, ſed virtute multiplex, ſic una eſt differentia realiter, quæ hominem conſtituit, ſed eſt multiplex virtute.

Quare ut una eſt anima in homine quę eſt virtute multiplex: ſic una eſt differentia realiter, ſed multiplex eſt virtute.

Opp. 2. Si unius ſpeciei plures ſint differentię eſſentiales, nulla res accuratè definiri poterit, niſi omnes illę differentię afferantur, quod moleſtum eſſet, & penè impoſſi-

poſſibile: Ergo unius ſpeciei erit una differentia.

Reſp. 1. *neg. maj.* Quamvis enim res concretę & valdè compoſitę per unam differentiam vix definiri poſſint, tamen multę ſunt qualitates, aut formę ſimplices, quę per unicam differentiam definiuntur: quin etiam res compoſitę per congeriem earum qualitatum ſatis commodè explicari poſſunt. Ex. gr. ſi aurum definire velim, vix illius differentia eſſentialis, & adęquata occurret, ex qua omnes proprietates fluunt; ſed multas ſimul congeram: ut quòd pondere alia metalla ſuperet: quòd fixum ſit in igne, nec vi caloris minuatur; quòd flavo colore tingatur; quòd fuſum in ſcorias vel recrementa, ut imperfecta quęque metalla, non abeat, nec rubiginem contrahat; & alias, ſi quę ſint, illius proprietates coacervabo, quę auri naturam multò notiorem efficiunt: quàm ſi unicam differentiam afferrem.

Reſp. Unicam ſępiùs differentiam ſufficere, quæ rem ab omnibus aliis diſcriminet: quamquam omnia in quibus diverſa eſt, non exprimit. Sic aurum ſatis aptè definiam metallum quod alia vincit pondere: ſed tamen fatendum eſt omnes auri proprietates hinc duci non poſſe.

Item ſupra diximus de homine, qui etiam commodè per partes phyſicas & eſſẽtiales definitur. Eſt enim quid compoſitum ex mente, ſeu anima rationali, & corpore organico. Atque hęc definitio eò videtur accuratior, quòd explicet id quod homini maximè proprium eſt, quòd ex rebus diverſiſſimis conſtet, mente nimirùm & corpore.

Ra-

Rationale hominem ab omnibus aliis diſcriminat: ſed non omni modo eum diſtinguit. Quòd enim homo ſit bipes, idque eſſentialiter exigat, ab equo hominem diſtinguit: verùm id non habet, quatenus eſt rationalis. Quare hæc definitio, homo eſt animal rationale, eſt eatenus perfecta, quatenus ex genere proximo & differentia maximè propria conſtat: ſed ea ratione minùs eſt perfecta, quòd hominem non diſtinguit perfectè & omnibus modis, quibus ab omni alia ſpecie diſtinguitur.

Sed, *inquies*, illa non eſt differentia hominis ſpecifica, quòd ſit bipes: ſiquidem non eſt reciproca cum homine.

Reſp. Omnem differentiam ſpecificam non eſſe reciprocam, niſi eadem ſit complexa. Itaque cùm eſſe bipes nullum genus conſtituat, licèt de multis ſpecie diverſis prædicetur, non idcirco tamen eſt differentia generica, ſed magis eſt ſpecifica: cùm animal bipes non habeat veras differentias diviſivas, uti vivens ſenſitivum, quod genus aliquod, nempe animal conſtituit; unde ſenſitivum eſt differentia generica, non item bipes.

Inſtant. Species, ut animal bipes, aut ſanguineum conſtituitur per differentiam: ergo ſpecies unica differentia contenta eſt.

R. diſt. ant. Species imperfecta, quæque in categoria directè non collocatur, C. perfecta, quæque ad aliquam categoriam directè pertinet, N. Nullus enim locus eſt in categoria ſanguineo animali aut bipedi.

Secunda Concluſio.

Ut multæ ſunt ſpecies, quæ ſimplices habent & reciprocas differentias, ſic complures ſunt, in quibus vel nullæ ſunt ejuſmodi differentiæ, vel aſſignari non poſſunt.

Prima pars concluſionis ex iis quæ diximus facilè colligitur. Nam unius animalis una eſt reciproca differentia, nempe ſenſitivum: cùm viventis ſit una & immediata diviſio: omne enim animal eſt ſenſitivum, & omne ſenſitivum eſt animal. Sic in Mathematicis ejuſmodi differentiæ reciprocæ & adæquatæ paſſim occurrunt, & demonſtrantur: ut æqualitas radiorum in circulo, ſeu linearum à centro ad lineam circumcurrentem, vel circumferentiam, eſt differentia illius reciproca, quæ eſſentiam circuli conſtituit.

Concluſionis pars altera non minùs eſt aperta: cùm enim ad ſpecies animalis compoſitas in genere ſubſtantia deſcendimus, vix illæ differentię reciprocę occurrunt. Quamquam in nonnullis reperiuntur, ut rationale in homine, hinnitivum in equo, latrativum in cane: ſed in pleriſque deſiderantur. Quæ enim avis v. gr. occurret differentia reciproca? plures ſimul congerere, neceſſe eſt, ut animal plumis & ſanguine inſtructum. Idem de elementis juxta vulgarem ſententiam dici poteſt. Solet enim definiri elementum, corpus ſimplex corruptibile: quòd ſimplex ſit, ſit id cum cœlo: quòd ſit corruptibile, id cum mixto corpore habet commune.

Major eſt de homine difficultas, an rationale ſit differentia illius reciproca, adeò ut om-

omnis & ſolus homo ſit rationalis: difficultatem auget illius vocis ambiguitas.) Nam ſi per rationale intelligimus vim diſcurſivam qua homo unum ex alio colligit: non ſatis liquet cur Angeli non ſint rationales, cùm diſcurrant, & unum ex alio colligant, ſi minùs in rebus neceſſariis, ſaltem in iis quæ ſunt contingentes. Quòd ſi perceptionem, aut cogitationem omnem hac voce intelligimus, aut certè intellectualem cognitionem adeò non eſt deneganda Angelis, ut ipſi Deo longè prꝭſtantiori modo conveniat. Reſtat igitur ut rationalis nomine, ſi differentia eſt hominis reciproca, vim diſcurrendi cum quadam à ſenſibus dependentia intelligamus: de quo quidem nihil neceſſe eſt hoc loco fuſiùs differere.

Sed, *Inquies*, quę ratio efficit ut differentię in nonnullis rebus ſint reciprocę, in aliis non item?

Reſp. Id colligi tantùm à nobis poſſe ex rei cujuſque actionibus, & proprietatibus. Naturam enim aliunde perſpectam habere non poſſumus. Ex differentia eſſentiali, ut ex radice, intimę proprietates, ſeu facultates profluunt: ut vis reſpirandi, incedendi, viſus quoque, auditus & alię vires, aut facultates, ex quibus actus quidam, ut reſpiratio, inceſſus, viſio oriuntur. Qui quidem actus, ut reſpiratio, viſio, inter accidentia numerantur; facultates ſunt ipſę proprietates; radix proprietatum eſt rei eſſentia, ſeu genus, ſeu differentia: nam quędam proprietates ex genere, aut differentia generica dimanant, ut tactus ex animali, vel ſenſitivo.

A R-

ARTICULUS III.

Quæſtiones aliquot circa genus & differentiam excutiuntur.

NUnc illud reſtat, ut non ſolùm genus cum differentia, ſed & differentias inter ſe conferamus; ac primùm quomodo genus pręedicetur de differentia inquirendum: id enim propriè ad Logicam pertinet, ut attributa rerum eſſentialia, non tam ut ſunt in rebus, (quod ad Metaphyſicam ſpectat) quàm ut pręedicantur, aut de ſe invicem, aut de inferioribus, conſideret.

Primùm itaque id quęritur, quomodo genus de differentia pręedicetur, aut viciſſim differentia de genere.

Reſp. Pręedicationem eſſe duplicem: una eſt materialis, formalis altera. Illa fit cùm ſubjectum & pręedicatum ſunt una & eadem res, ſed non eſt idem utriuſque conceptus, vel idea. Quo quidem modo differentia de genere dicitur, aut viciſſim genus de differentia. Cùm enim dicimus, Animalitas eſt rationalitas, vera eſt illa propoſitio in ſenſu materiali: eſt enim una & eadem res; non autem eſt vera in ſenſu formali: neutra enim includitur in alterius idea, vel conceptu.

Formalis autem eſt illa pręedicatio, Homo eſt animal, quia animal eſt de ratione, ſeu de conceptu hominis: non illa eſt formalis, Humanitas eſt animalitas. Ratio ea eſt, quòd genus & ſpecies in genere ſubſtantię pręedicari debeant per modum rei ſubſiſtentis, & quodammodo complete: ſed abſtracta, ut huma-

manitas & animalitas, tamquam partes ſubſtantiæ & incompletæ concipiuntur: unde rectè dicimus hominem eſſe animal: quod enim habet humanitatem idem habet animalitatem: non autem humanitas eſt animalitas, ſaltem idem in ſenſu formali. Contrà res ſe habet in accidentibus: nam recta eſt & formalis prędicatio in abſtracto, ut albedo eſt color, juſtitia eſt virtus.

Ratio hujus diſcriminis ea videtur, quòd ſubjectum pertineat ad ideam, vel conceptum accidentis, quamvis illud connotet. Hinc concretum accidentale eſt unum quoddam per accidens: ex duplici enim eſſentia ſubjecti & accidentis coaleſcit: ut album ex pariete, & albedine. Sed concretum ſubſtantiale, ut homo, eſt unum per ſe, id eſt, unius eſſentiæ, & completæ: unde in accidentibus genera & ſpecies rectè prædicantur in abſtracto: non ita res ſe habet in genere ſubſtantiæ. De ſubjectis verò differentia, proprium & accidens in concreto rectè prędicantur: ut homo eſt rationalis, aut juſtus: nam prædicantur in quale, ſeu per modum adjacentis. Quęres 2. An differentia ſuperior includatur in inferiori: utrum ſenſitivum ex. gr. ſit de conceptu, vel idea rationalis.

Reſp. Negativè. Idque ex dictis liquet: primùm enim cùm genus non ſit de ratione differentię, ut oſtendimus; nec differentia, quę conſtituit genus, erit de ratione, aut idea differentiæ ſpecificæ. Deinde ſi idea animalis non includitur in rationali: ſenſitivum, quod conſtituit animal, non includitur in conceptu, vel idea rationalis.

Opp.

Opp. 1. Rationale idem eſt atque homo:ſed homo includit formaliter animal: ergo & rationale quoque animal ipſum includit. Sic ſenſitivum eſt differentia viventis, nec tamen ſenſitivum concipi poteſt, niſi idem ſit vivens.

R. Rationale includere formaliter animal, ut ſenſitivum includit vivens: cùm utraque differentia ſumitur in concreto. C. cùm ſumitur in abſtracto. N. Rationalitas enim non includit formaliter animal, cùm principium diverſitatis non includatur in principio convenientiç. In genere multa conveniunt, per differentias inter ſe diſcrepant: ergo utriuſque conceptus ſe mutuò non includunt. Sic ſenſitivum, ut eſt differentia, non eſt vivens ſeu corpus animatum; ſed eſt id ipſum quod vivens, aut corpus animatum determinat ad genus animalis.

Opp. 2. Superius includitur formaliter in inferiore, ut figura includitur in ratione vel idea circuli. Sed genus eſt quiddam ſuperius differentia: ſic animal ſuperius eſt rationali. Ergo id formaliter includitur in differentia.

Reſp. diſt. maj. Superius includitur in eo quod eſt inferius, & directè & in eadem linea aut ſerie categorica eſt comprehenſum, ut animal in homine, C. in eo, quod inferius eſt tantum indirectè, & extra ſeriem categoriç, cujuſmodi eſt differentia, N.

Quçres 3. Quomodo opponantur inter ſe differentiç ejuſdem generis diviſç.

Reſp. Oppoſitionem illam eſſe contrariç proximam; cùm ſcilicèt differentiç ex utraque parte ſunt quid reale: ut linea eſt recta,

cta; aut curva; numerus par, vel impar. Nam ea ſunt contrariè poſita, quę ſub eodem genere poſita maximè inter ſe diſtant; cùm tamen contrarietas ſit propriè inter accidentia, differentię non ſtrictiore quidem, ſed paulò latiore ſignificatione ſibi contrarię dicuntur.

Sed ubi una differentia eſt alterius tantùm negatio, ut cùm dicimus plantam eſſe ſenſus expertem, tum ſanę differentię inter ſe quodammodo contradictoriè opponuntur, ut affirmatio & negatio.

Sed, *inquies*, omnis differentia genus perficit. Ergo eſt quid poſitivum, non mera negatio.

Reſp. diſt. ant. Omnis differentia genus perficit juxta noſtrum concipiendi modum, C. quia genus quod vagum eſt, & indeterminatum, ad certam ſpeciem determinat: Omnis differentia genus perficit, quaſi perfectionem aliquam generi largiatur, N. Sic linea differt à ſuperficie, quòd linea ſit longitudo latitudinis expers: quòd quidem nihil eſt poſitivum. Sic differunt inter ſe dives & pauper, quòd ille abundet pecunia, hic careat. Simili ratione differunt homo & brutum, quòd ille ſit rationis compos, hoc utique expers: ac ſufficit omnino ut altera differentia ſit quid poſitivum.

QUÆSTIO IV.

De proprio.

QUę reliquę ſunt duę propoſitiones de proprio, & accidente, explicatu ſunt faciles. Nam quę oriri poſſunt difficul-

ficultates, magna ex parte ſunt ſolutæ. Primùm itaque de proprio, quod eſſentiæ rei vicinius eſt, & ab ea profluit, tum de accidente dicendum.

Non una eſt proprii acceptio. Nam interdum id proprium dicimus, quod non eſt aliis commune: ut id homini proprium dicimus, quòd ſit rationalis. Proprium etiam id ſæpè intelligimus, quod non eſt rei alienum quòdque ad eam pertinet: item quod non eſt metaphoricum, aut ab alio tranſlatum. Verùm his miſſis quæ non ſunt hujus loci; Porphyrius quatuor affert proprii acceptiones.

1. Id proprium dicitur, quod convenit ſoli ſpeciei, ſed non omni, ut homini eſſe medicum; hocque potiùs accidens commune dici debet, quàm proprium.

2. Quod convenit omni ſpeciei, ſed non ſoli, ut homini eſſe bipedem: quamquam hoc inter differentias non ſit recenſendum, ut ex dictis liquet.

3. Quod ſoli ſpeciei & omni, ſed non ſemper, ut homini in ſenectute caneſcere. Sed neſcio an ſua exemplo conſtet veritas: id enim in pleriſque aliis animantibus, ut in equis interdum cernimus: quamquam fortè id ſoli homini proprium eſt, ut toto capite caneſcat; neque adeò eſſe debemus de exemplorum veritate ſolliciti, ut majorem lucis, vel claritatis rationem non habeamus. Vigilare & dormire ſoli quidem animali, ſed non ſemper conveniunt.

4. Denique id proprium dicitur quod omni ſpeciei & ſoli & ſemper convenit: ut homini eſſe riſivum, vel admirativum. Ac

proprium quidem hoc modo uſurpatum eſt quartum prædicabile.

Sed cùm tria in proprio ex. gr. in riſivo, ſpectari poſſint; actus, ut ridere, aptitudo ſeu facultas riſiva; & radix illius facultatis: palam eſt actum ipſum nihil eſſe niſi accidens commune: ut radix prima & fons riſivæ facultatis eſt eſſentialis hominis differentia. Reſtat igitur facultas ipſa, vel aptitudo ad ridendum, quæ proprietas dici poſſit. Solent item vocari affectio, aut paſſio; eſtque id omne quod ab eſſentia rei neceſſariò pofluit, ut vis ridendi in homine.

Ac ſcientia quidem omnis circa ſui objecti proprietates occupatur. Sic figurarum proprietates, aut affectiones Geometra contemplatur: ita enim ex rei cujuſque eſſentia manant illæ affectiones, ut perſpecta rei alicujus natura, quæ eam conſequuntur proprietates, paulatim evolvantur. Quod autem rei alicujus idea complectitur, & ſine quo concipi nequit, ad ejus eſſentiam id omnino pertinet: ut in circulo rotunditas, aut radiorum æqualitas. Sed proprietates circuli, quas Geometræ tot libris perſequuntur, naturam circuli neceſſariò quidem conſequuntur, ad illius tamen eſſentiam non ita pertinent, ut iis non cognitis, circuli idea, vel cognitio haberi non poſſit.

Itaque proprium neceſſariò & reciprocè de ſpecie prædicatur, ſed acccidentariò tamen: non enim ad eſſentiam illius pertinet. Nam eſſentiale id dicitur, ſine quo res nec eſſe poteſt, nec concipi, idque omnino neceſſarium: ſed non retrò commeat, nec

omne

omne quod eſt neceſſarium, idem eſt eſſentiale. Itaque proprietas quæque & in abſtracto expreſſa, ut univerſale Metaphyſicum, neceſſariò fluit ab eſſentia rei, & cum ea convertitur: verùm logicè, ſeu in concreto uſurpata, adjectivè & neceſſariò enuntiatur: ut riſivum: ſed non eſt eſſentialis.

Neque hoc loco excutiendum puto an proprietates ab eſſentia rei diſtinguantur, nec ne. Id enim cujuſque eſt ſcientiæ definire, an v. g. quantitas, quæ eſt corporis proprietas, ſit realiter diſtincta à corpore, an calor ab igne, & ita de reliquis.

Id interim admonebo, proprietates alias eſſe metaphyſicas quæ ratione tantùm ſeu cogitatione, non re à ſuis ſubjectis ſecernuntur, quæque adeò ab iis ſeparari non poſſunt: ut entis proprietates, unitas, veritas & bonitas; ut numerorum & figurarum affectiones. Aliæ ſunt phyſicæ, quæ re ipſa ſunt diſtinctæ à ſubjecto, & divinitùs ſaltem poſſunt ſeparari, ut quantitas eſt proprietas corporis phyſica, quæ ab eo poteſt ſeparari.

Ex iis definitio cùm Metaphyſica, tum Logica proprii, quatenus eſt univerſale, colligitur. Nam eſt unum aptum ineſſe multis accidentaliter quidem, ſed neceſſariò & reciprocè. Aut, ſi logicè velis id de.-nire, erit unum aptum prædicari de multis in quale ſed neceſſariò & reciprocè.

Proprium, ut differentia, dividitur in genericum & ſpecificum: illud à gradu, ſeu perfectione generica, ut quantitas à corpore; hoc à gradu ſpecifico dimanat: ac ſemper proprietas cum eo gradu convertitur, à

quo profluit. Unde quod accidens eſt reſpe-ctu unius ſubjecti, eſt proprietas cum alio comparatum. Calor eſt ignis proprietas: ſed is accidit aliis corporibus, ut ferro.

QUÆSTIO ULTIMA.

De accidente.

Accidens commune definitur à Porphyrio, quod poteſt adeſſe, vel abeſſe à ſubjecto, ſine ejus interitu. Sic pallor, aut rubor in vultu eſt illius accidens. Quæ definitio non erit intellectu difficilis, ſi meminerimus accidens eſſe prædicabile de multis in quale contingenter. Id verò ſolùm contingens dicitur, quod poteſt eſſe, & non eſſe. Ergo illud propriè eſt accidens prædicabile, quod poteſt adeſſe & abeſſe ſalva rei eſſentia.

Sed, *inquies*, multa ſunt accidentia, quæ ita cum ſubjectis cohærent, ut ab iis divelli non poſſint, ut nigredo ab Æthiope. Ergo illa definitio non omnibus accidentibus æquè convenit: maximè cùm accidens dividi ſoleat in ſeparabile, cujuſmodi eſt calor in aqua; & inſeparabile, cujus generis eſt nigredo in corvo aut albedo in cygno.

Reſ. diſt. ant. Multa ſunt accidentia, quæ ſeparari à ſubjectis non poſſunt per veram & Phyſicam ſeparationem, Tranſeat, per mentem ipſam, ita ut ſalva rei eſſentia ſeparari non poſſint, N. Nam ut Æthiops non ſit niger, nihil ejus naturæ detrahitur. Proprietates ab eſſentia rei per mentem ita præ-

præſcindi poſſunt, ut rei natura citra proprietates concipi poſſit: ſed negari nequeunt, ſalva rei eſſentia. Verùm accidens commune non ſolùm præciſione ſimplici, quæ ad primam mentis operationem pertinet; ſed etiam præciſione negativa, & cum judicio conjuncta, de re qualibet, ſalva ejus eſſentia divelli poteſt.

Dixi quidem, Tranſeat antecedens: non enim abhorret à veriſimili, accidens omnino inſeparabile rei ipſius eſſe proprietatem, quæ ex illius eſſentia profluit. Nigredo verò non ita Æthiopi pertinaciter adhæret, quin paulatim minui poſſit, ubi in alias regiones magis temperatas commeat: cùm paulatim in filiis, ac nepotibus exoleſcat. Sic in frigidis admodum regionibus; & urſi, & vulpes, & pleraque animalia hyeme albeſcunt, ut in Livonia, Lithuania, & aliis regionibus ad Boream vergentibus.

Inſtabis. Calor & frigus ſunt proprietates elementorum: ſed ab iis ſeparantur: ergo non ſola accidentia, ſed etiam proprietates adeſſe, & abeſſe à ſubjectis poſſunt.

Reſp. diſt. maj. Calor & frigus ſunt proprietates elementorum, cùm pro aptitudine ipſa, aut vi inſita ſumuntur, C. ſi pro actuali calore, aut frigore, N. Sic riſus actualis non eſt hominis proprietas, ſed accidens commune: quamquam calor ab igne, aut ſiccitas à terra, aut humiditas ab aqua divelli non poſſit. Sed de his fusè in phyſicis.

Opp. 2. Mortem eſſe accidens commune: nec tamen adeſt & abeſt citra ſubjecti interitum, uti nec lethale vulnus, aut calor naturalis.

Reſp. 1. Hæc omnia nihil ad eſſentiam rei pertinere, neque ab ea profluere.

Reſp. 2. Subjectum mortis eſſe materiam ipſam: eſt enim idem ſubjectum formæ & privationis, viſus & cæcitatis: atqui materia per mortem non deſtruitur. Unde homo eſt ſubjectum illius, ut ajunt, denominationis, non inhæſionis. Denominatur enim homo mortuus: ſed ei tamquam ſubjecto mors non inhæret: quamquam mors & accidens dici non poteſt, cùm ſit privatio, aut corruptio.

Ex iis liquet accidens commune, ut eſt univerſale metaphyſicum, definiri poſſe unum aptum ineſſe multis contingenter. Sed logicè ſpectatum, eſt unum aptum prædicari de multis in quale contingenter. Prædicari autem poteſt accidens vel de ſuis inferioribus, ut color de albedine & nigredine: tùmque habet rationem generis, aut ſpeciei, & concipitur ut res quædam, ſeu ut quiddam ſubſiſtens: tametſi in abſtracto exprimitur. Nam albedo eſt color, juſtitia eſt virtus: quòd illæ formæ quaſi integræ & completæ à nobis concipiantur citra ullum ordinem ad ſubjecta: contrà atque evenit in iis quæ ad categoriam ſubſtantiæ pertinent: nam humanitas, ut pars concipitur & quid incompletum. Homo, ſeu quod habet humanitatem & in ſe ſubſiſtit, eſt quiddam completum in ſuo genere. Hinc illa prædicatio eſt legitima, formalis & categorica, Homo eſt animal; non illa, Humanitas eſt animalitas. Vel accidens ad multa ſubjecta, quæ aut ſpecie aut numero differunt, comparatur, tùmque rationem ha-

bet

bet quinti prædicabilis: nam prædicatur adjectivè, ſeu in quale per modum adjacentis: non in quid quaſi ad rei eſſentiam pertineat. Sic homo dicitur albus, nix frigida.

Jam ut mittam plurimas accidentis diviſiones, quæ alibi comodiùs exponentur: 1. Accidens ut ſubjectum extrinſecus afficit & denominat, tumque extrinſeca denominatio appellatur. Sic paries dicitur viſus à viſione, quæ non eſt in pariete, ſed in homine; aut ſubjecto eſt intrinſecum, idque rurſus triplici modo uſurpatur.

1. Ut eſſentiæ rei opponitur, tùmque accidens metaphyſicum appellatur; ſive ſit proprietas ſive accidens commune, dummodò rei eſſentiam non conſtituat.

2. Ut neceſſariò opponitur, & contingenter advenit, idque eſt accidens logicum.

3. Ut opponitur ſubſtantiæ, & in ea quodammodo ſubſiſtit, aut inhæret: ut virtus, pulchritudo, rubor in facie, idque accidens phyſicum nominatur.

Rurſus accidens vel eſt abſolutum, ut calor; vel relativum, ut æqualitas, ſimilitudo. Sed iſta commodiùs in prædicamentis, de quibus mox agendum.

COMMENTARII IN CATEGORIAS ARISTOTELIS.

PRÆFATIO.

EXpoſitis omnibus, quæ ad univerſalia pertinere viſa ſunt proximum eſt ut librum Ariſtotelis, qui de Categoriis inſcribitur, quique, ut diximus, primam Dialecticæ partem continet, quàm poterimus accuratè & dilucidè explicandum aggrediamur.

Ariſtotelem eſſe hujus Libri Authorem, quamquam ſunt qui dubitent, tamen veterum interpretum authoritas, ſtylus brevis & ſubobſcurus, doctrina ipſa cum Topicis & aliis Ariſtotelis operibus conſentiens penè demonſtrant. Nec neceſſe eſt hoc loco multa de ingenio, doctrina & eloquentia hujus Authoris diſſerere: cùm hæc ſint vulgo notiſſima. Is fuit natione Macedo: ex urbe quæ Stagyra dicitur, Stagyritæ nomen duxit: per 20. annos Platonem audiiſſe fertur, tum Alexandri magni præceptor electus à Philippo, tandem Athenis in loco, quem Lyceum dicebant, Philoſophiam edocuit. Hinc Peripateticorum princeps fuit, qui ita dicti ſunt quod inter deambulandum philoſopharentur. Primus Philoſophiam omnem, ac Logicam maximè in ordinem digeſſit, eamque certa ratione, aut methodo pertractavit.

Hunc Librum vel Ariſtoteles ipſe, vel qui

eum ſecuti ſunt, de Categoriis inſcripſere: quam vocem à foro in Lyceum invectam fuiſſe plerique opinantur. Nam ex voce Græca κατηγορέω ducta eſt: quod eſt accuſo: hinc κατηγορία accuſationem propriè ſignificat. Id nomen ad certam ſeriem generum & ſpecierum, quæ ſub uno ſupremo genere continentur, ſatis commodè translatum putant: quòd prædicata ſuperiora, eorum quæ illis ſubjiciuntur naturam aperiant & declarent.

Hinc categoria apud Logicos eſt ipſa prædicatio: ac decem ſuprema genera, ſeu prædicata categoriæ dicuntur. Unde & Boetius hunc tractatum de decem prædicamentis inſcripſit. Architas Tarentinus, qui à nonnullis primus hujus Libri Author habetur, eum de decem vocibus univerſalibus inſcripſerat: non quòd vocum in hoc tractatu ratio præcipuè habeatur: ſed quia res omnes decem vocibus, aut terminis exprimuntur. Qua ratione motus Quintilianus hanc rerum ſeriem elementum appellavit. Sunt enim hi communes termini velut prima orationis Dialecticæ elementa.

Objectum itaque hujus Libri ſunt res omnes in certas digeſtæ claſſes. Finis is eſt, ut vitetur omnis idearum confuſio. In tractatu de univerſalibus, quæ ſimilia ſunt inter ſe, in unum colliguntur, ac plura per unam ideam concipiuntur. Contrà in hoc tractatu, quæ ſunt diſſimilia, in diverſa genera, aut claſſes ſeparantur. Hinc res in ſuum quæque ordinem digeſtæ faciliùs definiri, ac dividi poſſunt; & omni ſublata confuſione magis diſtinctæ fiunt & apertæ.

Tres in partes hic Liber diviſus eſt. In prima

quædam præambula præmittuntur, quæ anteprædicamenta dicuntur. In ſecunda prædicamenta ipſa ſeu categoriæ explicantur. Tertia quæ categorias conſequuntur, ut oppoſita, de priori & poſteriori, & alia hujuſmodi plurima continet, quæque vulgò poſtprædicamenta nominantur. Triplex adeò nobis eſt inſtituenda diſputatio: Prima erit de anteprædicamentis; ſecunda & præcipua de decem categoriis; tertia de poſtprædicamentis futura eſt.

QUÆSTIO PRIMA.

De Antepredicamentis.

ARiſtoteles in hoc Libro videtur Geometras imitatus: nam definitiones quaſdam præmittit, ne ullus in iis, quæ poſtea dicturus eſt, remaneat ambiguitati locus: tum quaſdam diviſiones adhibet; deinde duas proponit regulas, quæ ſunt velut quædam axiomata; tandem categorias ipſas enumerat. Nos eumdem ferè ordinem ſecuturi, quatuor quæſtionibus rem omnem complectemur. In prima definitiones ab Ariſtotele allatas deponemus: ſecunda diviſiones quoque & regulas ab eo propoſitas continebit. Tertia erit de categoria in univerſum. In quarta denique præcipuas entis diviſiones perſequemur.

QUÆSTIO PRIMA.

De variis definitionibus, quæ ab Ariſtotele afferuntur.

ARiſtoteles primùm homonyma, ſeu æquivoca, tum ſynonyma, vel univoca, tandem

dem paronyma, ſeu denominativa in hujus tractatus limine idcircò definire voluit, quòd ſola univoca ad categorias pertineant: cùm autem hæ definitiones in compendio jam allatæ ſint & explicatæ, ſummatim eas hoc loco decurrere ſatis fuerit.

Primùm itaque æquivoca ſic definit Philoſophus. *Homonyma*, inquit, *dicuntur ea, quorum ſolum nomen commune eſt, ratio autem nomini reſpondens planè diverſa.* Vulgare eſt exemplum canis, qui pro animali domeſtico, & pro ſidere accipitur: inter quæ nulla eſt ſimilitudo: unde & æquivoca à caſu dici ſolent. Quæ autem aliquo nituntur fundamento, ut in tranſlatis, & metaphoricis evenit, hæc dici ſolent æquivoca à conſilio. Sed magis ſunt analoga, quàm æquivoca: cujuſmodi eſt vox illa, fundamentum. Nam præcipuas rationes, quibus opinio, aut ſcientia innititur, dicimus fundamenta; & fundamentum ædificii propriè nominamus. Verùm hujus generis æquivoca, cùm nihil ſint præter analoga, de his mox dicturi ſumus.

Synonyma ſeu univoca ſic definit Ariſtoteles. *Synonyma dicuntur ea quorum nomen commune eſt, ratio verò nomini reſpondens planè eadem.* Rationis nomine intelligit rei definitionem, atque, ut loquuntur, quidditatem; ideam videlicet, quæ certæ voci, aut nomini eſt illigata. Sic in nomine & ratione animalis, homo & brutum æquè conveniunt: ut circulus & quadratum in ratione, aut definitione figuræ. Vocem ipſam, ut figuram, ſolent appellare univocum univocans: idem eſt de æquivocis & analogis dicendum: ac ſubinde monent hoc loco, ubi de rebus præcipuè agi-

 tur,

tur, non tam nomina univocantia, quàm univocata, ſeu res ipſas definiri.

Paronyma autem, ſeu denominativa, ut definit Ariſtoteles, *dicuntur quæcumque caſu ab aliquo differentia, ab eo nominis appellationem habent*. Sic fortis à fortitudine, juſtus à juſtitia denominatur. Adjectiva etiam, aut conjugata dici ſolent, eaque concretis vocibus efferri: ut juſtus, fortis, & alia hujus generis concreta accidentalia.

Analoga prætermiſit Ariſtoteles, vel cum homonymis ea confudit. Nihil enim ſunt niſi æquivoca à conſilio, eaque inter ſynonyma & homonyma ambigunt. Unde & definiri ſolent, *quorum nomen commune, ratio verò nomini reſpondens partim eadem, partim diverſa*. Exemplum attulimus de fundamento. Omnes quoque voces metaphoricæ in hunc ſenſum venire poſſunt. Cùm autem analogiæ uſus ſit in Philoſophia frequentiſſimus, non erit alienum quid propriè ſit, & quotuplex, quæque ſit illius origo, paulò explicatiùs tradere.

Analogia Græcis idem eſt quod Latinis proportio: hæc autem propriè in Mathematicis invenitur, atque hinc in alias diſciplinas permanavit. Quando una quantitas cum alia confertur, tum illa unius quantitatis ad aliam habitudo ab Euclide ratio nominatur quæ ſuo nomine plerumque exprimitur. Sic quaternarius cum binario collatus dicitur illius duplus. Eſt igitur ratio, certa unius quantitatis ad alteram habitudo, vel relatio.

Proportio verò dicitur cùm plures ejuſmodi rationes inter ſe conferuntur, eaque eſt duplex, Geometrica una, Arithmetica altera: in Geometrica proportione eadem eſt ubique ratio,

ratio, vel quantitatum relatio: ut manifeſtum eſt in illa proportione Geometrica: ut tria ſe habent ad ſex, ita octo ad ſexdecim: eſt enim utrobique eadem proportio, nempe ſubdupla: atque in hac proportione quatuor ſaltem termini intelliguntur 3, 6, 8, 16.

In proportione Arithmetica non relationis paritas, ſed idem exceſſus inter numeros, aut quantitates requiritur: ut inter 4, 6, 8, 10, ſemper idem eſt terminus, vel idem exceſſus, nempe binarius.

Hinc itaque duo Analogiæ genera fluxerunt, unum attributionis, proportionis alterum. Analogia attributionis eandem habet inter ſe rationem penes terminum, ſed diverſam habitudinem ad terminum. Sic dicimus animal ſanum, quòd in ſe habeat ſanitatem; pulſum ſanum, quòd eam ſignificet; pharmacum ſanum, quòd eam efficiat. Quamobrem in his Analogis eſt eadem velut proportio Arithmetica; idem terminus: ſed diverſa eſt habitudo, aut relatio ad illum terminum. Nam diverſo modo illum reſpiciunt: ſanitas quippe uni præcipuè ineſt, nempe animali, quod præcipuum analogatum ſolent appellare. Et quidem ratio ipſa hanc analogiam induxit. Nam id rationi videtur conſentaneum, ut multa quæ ad unum referuntur, ab eo quoque nomen mutuentur. Sic quæcumque ad Deum pertinent, divina dicimus; ſcripturam, legem, caritatem: cùm divinitas uni Deo conveniat. Simili ratione regia dici ſolent, quæ ad regem pertinent: ut domus, ſupellex, & alia innumera.

Analogia proportionis tum dicitur, cùm eſt paritas relationum, ſed terminorum diverſi-

verſitas : eaque , ut diximus, ex proportione Geometrica manavit , ubi eadem eſt ratio, vel relatio : ſed diverſi termini : ſic luminis voce utimur, ut id omne, quod rem manifeſtat, ſive id ſit corporeum , ſive ſpiritale , deſignemus . Non diſſimili ratione Regem appellamus, qui hominibus præeſt . Atque hoc nomen ob ſimilitudinem quamdam, etiam animalibus tribuimus : ut leoni , aut aquilæ .

Quocircà quæ analoga dicuntur proportionis, nomen habent commune ; ratio verò ipſa nominis eſt ſimilis ſecundùm aliquam proportionem . Sic pes dicitur hominis & montis, ob aliquam in utroque ſimilitudinem. Ac pleraque ejuſmodi nomina ſunt metaphorica , quæ neceſſitas , vel ornatus dictionis induxit . Nam propter vocum penuriam translatis plerumque uti neceſſe eſt . Hinc, quod difficillimum eſt id præſtant , ne ulli rei nomen deeſſe videatur . Sic enim ut optimè Fabius , *neceſſitate ruſtici dicunt gemmam in vitibus : quid enim dicerent aliud ? & ſitire ſegetes , & fructus laborare . Neceſſitate nos durum hominem , aut aſperum dicimus : non enim proprium erat , quod daremus his affectionibus nomen .* Plerumque etiam gratiores ſunt animo metaphoræ , vel analogiæ , quòd eum proportio & ſimilitudo magis delectet : & quia verbum translatum ſæpè proprio eſt ſignificantius . Sic incenſum ira & inflammatum cupiditate , & lapſum errore dicimus ſignificandi gratia . Ac de analogis tantùm .

QUÆ-

QUÆSTIO II.

De diviſionibus, & regulis ab Ariſtotele propoſitis.

DUplicem rerum diviſionem affert Philoſophus.

Prima diviſio hæc eſt: eorum quæ dicuntur, alia dicuntur cum complexione, alia ſine complexione: hoc eſt, voces aliæ ſunt complexæ, ut homo doctus; aliæ incomplexæ, ut homo. Idque Ariſtoteles hoc loco præmiſit, ut innueret rebus tantùm incomplexis locum eſſe in categoria. Incomplexa verò alia ſunt re, non voce, ut Marcus Tullius Cicero; alia voce, non re, ut exercitus; alia & voce, & re, ut homo. Idem de complexis eſt judicandum.

Secundam adhibuit rerum diviſionem, ut numerum categoriarum faciliùs iniret: quæ quidem diviſio huc redit. Quæ ſunt omnia, vel ſunt ſubſtantiæ univerſales, vel ſubſtantiæ ſingulares; aut accidentia univerſalia, aut accidentia ſingularia: ſed paulò aliter diviſionis membra is diſponit & exprimit. *Eorum*, inquit, *quæ ſunt, quædam dicuntur de ſubjecto, nec ſunt in ſubjecto, ut homo;* hoc eſt, quædam prædicantur de ſubjecto, nempè attributionis, ut homo de Petro & Paulo, & ſubſtantiæ omnes univerſales: nec ſunt tamen in ſubjecto, inhæſionis videlicet: cum non ſint accidentia. Quædam ſunt in ſubjecto, cui ſcilicet inhærent.

Itaque dici de ſubjecto, eſt prædicari de ſubjecto: quod utique eſt univerſalium, quæ ſubjecta habent attributionis, de quibus ſcilicet prædicantur. Eſſe in ſubjecto, eſt inhærere ſubje-

ſubjecto, quod eſt ſolius accidentis, non ſubſtantiæ.

Accidens autem, ſeu quod eſt in ſubjecto, ſic definit Ariſtoteles. *Quod eſt in aliquo, non tamquam pars, & eſt impoſſibile* (intellige naturaliter) *eſſe ſine re, cui ineſt.* Quam definitionem ſatis apertè explicat S. Aug. l. 2. Soliloquiorum. *Eſſe*, inquit, *in aliquo non nos fugit duobus modis dici: uno, quo ita eſt, ut etiam ſejungi, atque alibi eſſe poſſit: ut hoc lignum in hoc loco, ut ſol in oriente: Altero autem, quo ita eſt aliquid in ſubjecto, ut ab eo nequeat ſeparari: ut in hoc ligno forma*, & ſpecies, quam videmus*; ut in ſole lux; ut in igne calor; ut in animo diſciplina*. Cùm autem inter accidentia quædam nulla vi à ſubſtantia divelli poſſint, hæc propriè modi dicuntur: ut figura, quæ ſine extenſione concipi non poteſt. Alia autem nulla quidem naturæ vi, ſed Dei omnipotentia tantùm ſeparari poſſunt: ut lux, calor, & quantitas ipſa. Sed de his alibi ſæpiùs.

Duas itidem regulas proponit Ariſtoteles, tamquam quædam axiomata, aut communes animi notiones.

Prima regula huc redit. Quodcumque convenit ſuperiori, convenit etiam inferiori. Quæcumque v.g. dicuntur de animali, quæque ad illius eſſentiam, vel proprietates pertinent, eadem de homine dicuntur. Quod quidem idcircò præmiſit Philoſophus, ut nos admoneret, tum categoriæ figuram vitioſam fore, ſi ſuperiora non omnino convenirent inferioribus: ut ſi animal in aquatile, & terrenum divideretur: ubi enim Amphibia, quæ in aqua juxta & in terra degunt, reponentur?

Altera regula eò ferè recidit: diverſorum generum,

nerum, quæque non ſunt ſubalternatim poſita, diverſæ ſunt differentiæ; ſubalternorum verò nihil prohibet eaſdem eſſe differentias. Subalterna quidem genera ea intelligit, quorum unum alteri ſubeſt: ut animal viventi, vivens corpori; vel cùm ambo uni ſubſunt generi; ut corpus & ſpiritus ſubſtantiæ ſubjiciuntur, eaque poſſunt habere eaſdem differentias genericas. Nam quæ differentia vivens conſtituit, eadem pertinet ad eſſentiam animalis. Sed genera non ſubalternatim poſita, ut arbor & ſcientia, non poſſunt eaſdem habere differentias. Hanc verò regulam idcircò adhibet Ariſtoteles, ut omnium graduum differentiæ in ſingulis categoriis aſſignentur, quæque ab iis excludi debeant, aut in iis includi, faciliùs innoteſcat. Sed alias quoque leges, aut conditiones adhibuerunt Philoſophi, quæ commodiùs proxima quæſtione exponentur.

QUÆSTIO III.

De Categoria in univerſum.

NUnc de categoria univerſim agamus: ac primò, quid ea ſit; 2. quæ ad categoriam conditiones exigantur; 3. quotuplex ſit, breviter excutiamus.

Categoria aut pro ſummo genere, aut pro omnibus ſub eo contentis, & certo ordine diſpoſitis uſurpatur. Utroque modo definiri ſolet recta & naturalis ſupremi generis & omnium ejus inferiorum diſpoſitio: vel ut aliis placet, ſeries naturalis generum, ſpecierum, & individuorum, quæ ſub aliquo ſupremo genere continentur.

Dici-

Dicitur recta ſeries, ut differentiæ excludantur, quæ in ſchemate quidem, ſeu in figura categoriæ indirectè & velut ad latera apponuntur: ſuntque tamquam arboris rami, cujus truncum genera & ſpecies recto ordine diſpoſita efficiunt. Triplici enim modo poteſt aliquid ad categoriam pertinere, vel directè, ut genera & ſpecies; vel indirectè, ut differentiæ, quæ generibus & ſpeciebus adjacent; vel reductivè, cùm ad aliquod ens categoricum revocatur. Sic anima rationalis ad prædicamentum ſubſtantiæ, ut pars hominis: cæcitas ad prædicamentum qualitatis, ut privatio reducitur.

2. Categoria eſt ſeries naturalis. Quamvis enim ſeries categorica aliquo modo à mente noſtra pendeat, quæ res ipſas in certum ordinem & velut in claſſes diſtribuit: hic tamen ordo rerum naturæ aptus & conſentaneus eſſe debet; quæque ſunt magis univerſales, ſuperiore loco ſunt collocandæ: ſecùs categoria ſuo fine fruſtrabitur; neque ordo, aut ſeries rerum, ſed confuſio quædam futura eſt; nec demum magis diſtinctam, ſed perturbatam & tumultuariam rerum cognitionem afferet.

3. Quod additur, *generum, ſpecierum, & individuorum*, manifeſtè innuit categoriam non eſſe terminorum, aut cogitationum, ſed rerum ipſarum ſeriem: contrà atque Nominales exiſtimant. Quamquam non negamus terminos categoricos, & cogitationes noſtras recto ordine diſponi, quatenus nimirum res ipſas ſignificant. Et certè quas cujuſque prædicamenti proprietates affert Philoſophus: ut ſubſtantiam non ſuſcipere magis & minùs, & aliàs hujuſmodi, eæ, inquam, non vocibus, aut cogita-

gitationibus noſtris, ſed rebus ipſis conveniunt. Hinc S. Auguſt. vel quiſque alius in ipſo libri, quem de categoriis conſcripſit, limine *Ariſtoteles*, inquit, *de iis quæ ſignificantur, non de iis, quæ ſignificant, diſſerendum putavit*.

Itaque fatemur res ipſas in certas claſſes ab intellectu noſtro digeri, & quæ diſſimiles ſunt, ſecerni, ut diſtinctam earum cognitionem aſſequi poſſit; ut rectè definiat, dividat, ratiocinetur: eam adeo eſſe effectricem hujus diſtributionis cauſam: tametſi hæc ſeries naturali ordini maximè eſt accommodata. Sed materia his categoriis ſubjecta, ac ſeries, quam inquirimus, eſt rerum ipſarum, non vocum, aut cogitationum.

His explicatis non difficilè erit præcipuas leges aut conditiones, quæ ad categorias requiruntur, expendere. Nam magna ex parte ab hominum pendent arbitrio, qui alias leges proponere, aliam rerum ſeriem excogitare potuiſſent.

Prima conditio, quàm exigunt ut res in categoria reponatur, ea eſt ut terminus ipſe nihil habeat ambiguitatis, neque ad diverſa pertineat prædicamenta. Hinc Ariſtoteles 1. definire voluit homonyma, ut ea excluderet. Cùm enim eo fine inſtituta ſit categoria, ut vitetur confuſio, omnis omnino ambiguitas, quæ confuſionem parit, à categoria eſt removenda.

2. Ob eamdem rationem paronyma à ſerie categorica excluduntur, ut juſtus, candidus, & ſimilia. Nam ea rem ſignificant modificatam ſubſtantiam cum accidente, quæque adeo ad diverſa pertinent prædicamenta.

Sunt enim entia, ut vocant, per accidens; non unius, ſed multiplicis naturæ. Quę autem in categoria reponuntur, unius ſint naturę neceſſe eſt, aut ſubſtantia, aut accidens; aut res, aut modus: Nominibus quoque ſubſtantivis efferuntur: ut animal, homo, juſtitia, virtus. Sunt enim genera & ſpecies, quæ prædicantur in quid, hoc eſt, ſubſtantivè, non adjectivè, ut paronyma, quę idcirco definire voluit Ariſtoteles, ut à ſerie categorica ea excluderet, quod ad rerum diſtinctionem non ſpectent: cùm ea quæ ſunt multiplicis naturæ confundant.

3. Ens categoricum reale debet eſſe verum & completum. Unde quas recenſet Ariſtoteles Categorias, eæ ſunt vera entia non privationes, aut negationes, aut entia fictitia, quorũ diſpoſitio nullius penè eſſet utilitatis. Nec partes in ſerie Categoriarum ritè collocantur: ſeu phyſicæ; ut anima rationalis; ſeu metaphyſicæ, ut humanitas. Genus verò ad Categoriam pertinet ut totum potentiale non ut pars actualis ſpeciei.

Plerique etiam exigunt, ut res ſit finita, quo Deum à categoria excludant. Verùm alii reclamant, & dubitant, an ea ſit neceſſaria conditio, cùm linea infinita, ſi qua eſſet, à prædicamento quantitatis non excluderetur. Cùmque categoriæ eo fine ſint diſpoſitæ, ut res diſtinguantur, & omnis vitetur confuſio, non minor rerum diſtinctio futura eſt, ſi res infinitè in categoria collocentur, quàm ſi ab ea removeantur. Sed de his poſtea nunc categoriarum numerum ineamus.

Cùm res ipſæ ab intellectu in certas claſſes diſponantur, ut omnis tollatur cogitationum confuſio, numerus categoriarum magna

ex

ex parte pendet ex Philoſophorum arbitrio, qui, ut libitum eſt, res omnes ad ſumma quędam capita, vel categorias revocant. Sunt qui unam dumtaxat categoriam, nempe ens ipſum; ſunt qui duplicem ſtatuant, ſubſtantiam nempe & accidens. Et quidem ſi res ſecundùm ſe, & ſpeculativo quodam modo ſpectentur, non dubium eſt quin ens (ſi quidem genus eſt reſpectu inferiorum, quod ſuo loco expendemus) ſit etiam omnium ſupremum genus, & categoriæ omnis caput: aut certè ſubſtantia & accidens erunt duo ſumma genera. At ſi finem ipſum, quem Philoſophus in tractandis categoriis ſibi propoſuit, ſpectemus, nempe ut diſtincta ſit rerum cognitio, omni confuſione ſublata, non video cur categoriarum decadem, quam Veterum comprobavit authoritas, deſeramus: cùm in iis quæ ad praxim pertinent, ab eo quod uſu receptum eſt, non ſit temerè recedendum. Sic poteſt annus in plures dividi partes, quàm in duodecim; aut circulus ſecari in plures gradus vel partes, quàm 360. Et tamen ſtultum foret & inconſultum omnium penè nationum uſu probatas diviſiones anni & circuli relinquere, novas & fortè minùs ad finem propoſitum accommodatas inducere.

Decem itaque categorias ab Archita Tarẽtino primùm excogitatas, ab Ariſtotele comprobatas, omnino retinendas arbitramur, quarum ſex primę, ſubſtantia, quantitas, qualitas, relatio, actio & paſſio, præcipui ſunt uſus in Philoſophia: reliquæ quatuor, ubi quando, ſitus & habitus, minoris ſunt momenti; adeo ut difficile ſit eam ſeriem contexere. Quòd ſi rationem hujus generis moleſtiùs inquiras,

ras, fateor nullam ſatis firmam afferri poſſe: tametſi tenues & populares non deſunt rationes, cujuſmodi eſt ea pervulgata. Tot ſunt, inquiunt, categoriæ, quot quæri poſſunt de ſubſtantia aliqua ſingulari, v. g. de Platone. Nam prædicamenta ex ordine ad ſubſtantiam ſingularem, cujus ſunt prædicata, depromuntur. Sed decem quæri poſſunt de Platone, nimirum quid ſit; cujus molis aut quantitatis; qualis ſit; cujus ſit; quid agat; quid patiatur: ubi ſit, quo tempore; quo ſitu; quis illius habitus aut ornatus. Quibus omnibus per totidem categorias, ſubſtantiam videlicet, quantitatem, &c. reſpondetur. Ergo numerus ille categoriarum omnino eſt retinendus, qui multitudine ſua memoriam non obruit, & vitandæ confuſioni ſufficit.

Sed, inquies, decem ſuprema genera diſtingui inter ſe debent: at quædam ſunt prædicamenta inter quæ nulla eſt realis diſtinctio: ut inter actionem & paſſionem: nec fortè ſeptem ultima à ſubjecto diſtinguuntur. Ergo tot categoriæ admitti non debent.

Reſp. Diſtinctionem realem inter prædicamenta non requiri, ſed virtualem ſufficere, ut idearum, aut conceptuum vitetur confuſio. Hinc ipſe Ariſtoteles in capite de qualitate nos admonet, nihil abſurdi eſſe, ſi res eadem in diverſis prædicamentis collocetur.

Cùm itaque hic categoriarum numerus ex hominum arbitrio pendeat, ferè ut orationis partes apud Grammaticos, licèt per me recentioribus nonnullis alium inire numerum, dum rebus explicandis ſufficiat. Sunt enim qui putent res omnes ad ſeptem hæc velut ſumma capita referri poſſe: Mentem, quæ, ut illis

illis placet, nihil eſt niſi ſubſtantia cogitans; Materiam ſeu corpus, ſubſtantiam videlicet extenſam; Menſuram, quæ rei magnitudinem determinat, & quantitas dici poteſt; Situm, vel inter res alias poſitionem; Figuram, Motum, & Quietem: quæ quidem his verſibus ſolent exprimere:

Mens, menſura, quies, motus, poſitura, figura,
Sunt cum materia cunctarum exordia rerum.

Verùm ut hæc ſatis ſint rerum explicationi, de quo multùm dubitari poteſt, tamen commodior & magis apta erit diviſio, ſi ad duo ſumma capita res omnes revocemus, ſubſtantiam nimirum & accidens; vel, ut illis placet, ad rem & modum. Res verò aut eſt ſpiritus, quæ mens dici poteſt, aut corpus. Modus itidem ad ſpiritum, aut ad corpus pertinet. Modus ſpiritus, aut mentis eſt cognitio, aut voluntas: de quibus ſuo loco. Modi corporis ſunt magnitudo, ſeu quantitas, Figura, Situs, Motus, & Quies: quamquam fortè quies ipſa, quæ nihil eſt niſi motus privatio, ex albo prædicamentorum ſit expungenda. Sic recentiorum categoriæ ab his, quæ vulgò receptæ ſunt, non multùm abhorrent. Sed, ut diximus, ab uſitato Categoriarum numero non eſt facilè recedendum.

QUÆSTIO IV.

De Entis Categorici diviſione.

CUm Ariſtoteles in his præambulis ad categorias, ens ipſum in decem prædicamenta ſummatim dividat, ſolent Philoſophi diligentiùs inquirere, quæ, & qualis ſit illa divi-

diviſio. Quamquam non dubium eſt hanc tractationem magis ad Metaphyſicam, quàm ad Logicam pertinere.

Prima quidem & ſumma entis diviſio eſt in ens reale, & ens rationis. Illud exiſtit in rerum natura, aut ſaltem poteſt exiſtere : ens verò rationis nihil eſt præter figmentum intellectus.

Ens rationis illud eſt quod nullum habet eſſe, niſi cognitum ab intellectu ; eſtque non ens cognitum. Nec dubitare poſſumus quin infinita ſint hujuſmodi. Ut cùm terminos diſparatos, ut ajunt, conjungimus: ut in chimæra. Sic in quæſtionibus de poſſibili neceſſe eſt ut alter ſaltem contendentium rem concipiat aliter atque eſſe poteſt, quod eſt facere ens rationis.

Quare genus entis rationis eſt non ens; differentia illius in hoc eſt poſita, quòd ſit cognitum. Unde privationis non ſunt entia rationis: ſunt enim privationes, licèt non cognoſcantur: imò nec ſecundæ intentiones logicę ſunt propriè entia rationis. Sunt enim denominationes extrinſecæ, quæ ſubjectum denominationis includunt. Nam eſſe cognitum in non ente eſt ens rationis, non item in ente reali.

Sed, inquiunt, cauſa realis ſemper producit effectum realem : intellectus eſt cauſa realis : ergo illius effectus ſemper eſt realis.

Reſp. diſt. maj. Cauſa realis effectum realem procreat, cùm producit ut effectum, C. cùm producit ut objectum, N. ens rationis eſt tantùm objectum intellectus, non illius effectus. Quæ autem de ente rationis ſolent diſpu-

diſputare, cùm nullius ſint uſus, poſſunt à nobis prætermitti.

Nunc quæ ſit illa entis diviſio, videamus.

Ens reale dividitur in ſubſtantiam & accidens: ſubſtantia vel eſt increata, vel creata. Quærimus itaque hoc loco quænam ſit illa entis diviſio, univoca, an analoga. An ratio entis Deo & creaturis, ſubſtantiæ & accidenti ex æquo conveniat; & utrum ens ſit genus cum inferioribus comparatum. Ac ne in ambiguo laboremus, id notandum eſt, ens ipſum duplicem habere ſignificationem: vel enim pro eſſentia rei accipitur, tumque habet vim nominis ſubſtantivi; vel ſumitur adjectivè, aut velut participium verbi ſubſtantivi; tumque rei quodammodo accidit. Nam creatura omnis exiſtit contingenter. Ac certum eſt ens hoc modo ſumptum non habere rationem generis, cùm prædicari non poſſit in quid de ulla creatura. Id enim uni Deo proprium eſt, ut neceſſariò & eſſentialiter exiſtat.

Certum eſt 2. entis rationem non convenire univocè enti reali & enti rationis, ut ratio hominis non ex æquo convenit homini vero & picto; ens verò rationis eſt tantùm umbra entis realis. His itaque poſitis, ſit

Prima concluſio.

Ens reale convenit univocè Deo & creaturis, ſubſtantiæ & accidenti.

Probatur concluſio. Illud eſt univocum, cujus eſt idem nomen, & ratio nomini reſpondens planè eadem. Sed ens reale convenit Deo & creaturis, ſubſtantiæ & accidenti ſecun-

cundùm idem nomen, & eamdem nominis rationem, cùm æquè à nihilo diſtinguantur, & proprietates entis, unitas, veritas & bonitas iis utique conveniant. Ergo nihil obſtat quominus ens ſit univocum reſpectu Dei & creaturarum, ſubſtantiæ & accidentis.

Confirm Etſi ſpiritalis ſubſtantia nobilior ſit corporea, & animal rationale ſit præſtantius irrationali, hoc non impedit quominùs ratio ſubſtantiæ ex æquo conveniat corporeę & ſpiritali, ut animal ſit univocum reſpectu hominis & bruti: quòd omnis inæqualitas oriatur ex differentiis, non ex genere ſubſtantiæ, vel animalis; ita à pari, licèt Deus ſit ens infinitum & independens, hoc non obſtat quominùs ratio entis univocè conveniat Deo & creaturis, cùm omnis inæqualitas ex differentiis ſit repetenda.

Confirm. 2. Deus & creatura, ſubſtantia & accidens conveniunt in conceptu entis, qui cùm ſit ſimpliciſſimus, dividi non poteſt: ergo omnis inæqualitas non ex ratione communi entis, quæ eadem ubique eſt & indiviſibilis: ſed ex differentiis entis eſt deducenda. Non enim ens in ſuo conceptu includit principia diverſitatis, ſed principium ſimilitudinis.

Diluuntur objectiones.

Opp. 1. Ens infinitum, independens, & per eſſentiam, quod habet omnem entis plenitudinem, non convenit univocè cum ente finito, & per participationem. Sed Deus eſt ens infinitum, creatura omnis finita, dependens, ac plus habet nihili, quàm entis: ergo

ratio

ratio entis non eſt æquivoca reſpectu Dei & creaturarum.

Reſp. Deum eſſe ens infinitum, independens, ſimpliciſſimum; creaturam contrà ens finitum, ab alio, & participatum, ſi differentiæ entis ſpectentur, C. ſi ens ſecundùm ſe abſolutè ſpectetur, N. Nam ens poſteriori modo conſideratum neque eſt infinitum, nec finitum, ſed ab utroque abſtrahit.

Inſt. Quorum ratio eſt univoca, horum unum ab alio non pendet eſſentialiter, neque unum ad aliud refertur: id enim tantùm analogis attributionis convenit, ut nomen ſit idem, ratio verò nominis ſit eadem in multis cum habitudine ad unum: ut de ſano diximus, quod propriè animali convenit, ceteris per ordinem vel habitudinem ad animal. Sed ratio entis Deo & creaturis, ſubſtantiæ & accidenti ita convenit, ut creatura à Deo, qui propriè eſt, & accidens à ſubſtantia eſſentialiter pendeat. Ergo nomen entis non eſt univocum, ſed analogum. Hinc Ariſtoteles 4. Metaphyſ. *Ens, inquit, non dicitur æquivocè, ſed quemadmodum ſanum.* Idem paſſim docet, ut 7. Metaphyſ. c. 4.

Reſp. eandem diſtinct. adhibendo. Creaturæ referuntur ad Deum, & accidentia ad ſubſtantiam, ſi differentiæ entis ſpectentur, C. ſi rationẽ communem entis conſideremus, N. Sic inter qualitates, habitus pendet eſſentialiter à potentia, ſeu à facultate, & ad eam refertur: & tamen in genere qualitatis habitus & potentia univocè conveniunt.

Opp. 2. Differentiæ entis ſunt entia quædam, ergo Deus & creatura, ſubſtantia & accidens differunt in ratione communi entis,

quæ in Deo eſt independentia, in creaturis dependentia & participatio quædam : ſicque ratio entis non eſt cõmunis Deo & creaturis.

Reſp. Has entis differentias non eſſe propriè entia, ſed modos entis, ut differentia hominis non eſt homo formaliter. Itaque differentiæ entis ſunt realiter, atque, ut ajunt, identicè entia, non præciſè & formaliter : ut differentiæ ſubſtantiæ non ſunt ſubſtantiæ, ſed ſubſtantiales. Sic dependentia eſt quiddam quod ad ens pertinet, non ens formaliter, ſeu quid aptum ad exiſtendum.

Inſtant. Quidquid eſt in creatura, pendet à Deo : ergo creatura ut eſt ens reale, eſt dependens.

Reſp. diſt. antec. Quidquid eſt in creatura identicè & realiter conſideratum, pendet à Deo, C. formaliter ſpectatum, N. nam ens in ſuo conceptu ab omni dependentia & independentia omnino abſtrahit, licèt ut ens creatum, ſeu ut tale ens, pendeat à Deo.

Contrà, *inquies*, ergo creatura ut ens, erit independens; cùm independentia nihil ſit niſi negatio dependentiæ.

Reſp. neg. conſeq. Eſt enim independentia realis & poſitiva Dei perfectio, cui dependentia omnino repugnat.

Urgebis. Saltem independentia in Deo concipi non poteſt ſine ente, cùm ſit ens formaliter : neque adeò unus eſt & communis entis conceptus à ſuis differentiis præciſus.

Reſp. neg. ant. Independentia enim eſt aliquid formaliter quod ens determinat : neque eſt aliquod ens, ſed modus entis.

Opp. 3. Differentiæ entis vel ſunt entia, vel nihil : nullum enim intercedit medio inter ens & nihil. *Reſp.*

Reſp. diſt. major. Differentiæ entis vel ſunt entia realiter, vel nihil, C. vel ſunt entia formaliter, vel nihil, N. Nullum quidem eſt medium inter ens reale, & nihil: quia ens realiter complectitur ens & modum entis. Sed eſt aliquod medium inter ens formaliter, & nihil. Ens quippe formaliter ſumptum includit ens, non modum entis. Quare quod nihil dicitur, id neque ens eſſe debet, neque modus entis: dependentia verò, aut independentia, non eſt ens formaliter, ſed modus entis.

Contrà, *inquiunt*, independentia concipi non poteſt ſine exiſtentia, cùm ſit id quo Deus exiſtit independenter: ergo nec ſine ente concipitur.

Reſp. diſt. antec. Concipi non poteſt ſine exiſtentia quam connotat, C. ſine exiſtentia formali quam in ſua definitione includit, N. Non enim eſt id quo Deus actu exiſtit, ſed quo exiſtit independenter. Sic independentia includit proprietates entis, ut unitatem, veritatem & bonitatem, ſed ut modus entis, & imperfectè, non tamquam ens propriè dictum, niſi, ut ajunt, identicè & realiter, quatenus independentia in Deo eſt Deus ipſe, ſed concipitur ut modus entis.

Opp. 4. Effectus qui non adæquant virtutem ſuæ cauſæ, non ſunt univoci, nec ſimilitudinem ſuæ cauſæ ſecundùm eamdem rationem participant, ut patet in iis quæ à ſole procreantur. Sed creaturæ ſunt effectus qui non æquant, vel exhauriunt potentiam Dei; ergo non univocè, ſed analogicè tantùm cum Deo conveniunt.

Reſp. diſt. min. Effectus illi non aſſequuntur

ſimilitudinem ſuæ cauſę ſecundùm eamdem rationem phyſicam & realem, C. ſecundùm eamdem rationem logicam, quę à noſtro concipiendi modo pendet, N. Itaque ratio entis longè perfectior eſt in Deo, qui eſſentialiter exiſtit, quàm in creaturis, quibus eſſe convenit tantùm accidentariò. *Sed juxta noſtrum* concipiendi modum, ens ſecundùm ſe Deo & creaturis commune eſt, atq; omne diſcrimen à differentiis proficiſcitur: ut ſol & ſublunaria ſaltem in ratione corporis conveniunt.

Nunc quæritur utrum ens ſit genus reſpectu inferiorum.

Id verò ſpectari poteſt, vel ut abſtrahit à completo & incompleto: vel ut eſt completum, ſive in ratione naturæ, idque vocant eſſentialiter completum, ſive ſit ultimò completum in genere ſubſtantiæ per ſubſiſtentiam, ut Socrates, aut per actualem inhærentiam, ut hæc albedo. His explicatis, ſit

Secunda Concluſio.

ENs tum generatim ſumptum, tum ut abſtrahit ab ente completo, & incompleto, tum ut eſt completum, verè genus eſt reſpectu inferiorum.

Probat. Ens habet omnes conditiones ad verum genus requiſitas: nam prædicatur de multis ſpecie differentibus in quid. Quærenti enim quid ſit ſubſtantia aut accidens, reſpondemus eſſe ens: prædicatur etiam univocè, ut oſtendimus, neque includitur formaliter in ſuis differentiis: nam quę ens dividunt differentiæ, non ſunt entia.

Sol.

Solvuntur objectiones.

Opponunt. 1. Nullum genus includi in ſuis differentiis, aut de iis formaliter prædicari: ſed ens includitur in ſuis differentiis, cùm quævis illius differentia ſit ens: ergo ens nullo modo eſt genus reſpectu inferiorum.

Reſp. Negando minorem ob rationem jam allatam. Nulla enim entis differentia eſt ens formaliter; ſed modus entis.

Inſtant. Si ens generatim ſumptum eſſet genus, ens incompletum eſſet ejus ſpecies, atque adeo poneretur in categoria; cùm tamen ſola entia completa in ea reponantur.

Reſp. Ens incompletum ſumi duobus modis, 1. pro differentia entis diviſiva: quo quidem modo nullatenus eſt ſpecies entis realis; 2. pro parte entis completi: ſicque anima rationalis eſt ſpecies entis realis, licèt non categorica. Unde ens eſt genus potiùs tranſſcendens quàm categoricum, reſpectu entis completi & incompleti.

Opp. 2. Genus eſt pars rei, eaque magis communis & incompleta. Sed ens eſt quid ultimum & completum, idque omnes gradus eſſentiales intellectu ſuo complectitur: ergo ens completum genus eſſe non poteſt.

Reſp. diſt. min. Ens completum ſpecificè ſumptum eſt quid ultimum & determinatum, C. ens completum genericè ſumptum, quatenus eſt totum potentiale, eſt quid ultimum, & omnes gradus aut perfectiones eſſentiales ſupponit, N. Sic ſubſtantia completa genericè eſt genus reſpectu corporis & ſpiritus; non quatenus per ultimam

differentiam, v. g. rationalitatem, determinatur.

Opp. 3. Ens reale non prædicatur eſſentialiter de creaturis, ſed de Deo tantùm, qui eſſentialiter exiſtit; ut creatura tantùm exiſtit contingenter: ergo ens creatum non eſt genus reſpectu inferiorum; cùm genus omne prædicetur eſſentialiter de ſuis inferioribus.

Reſp. diſt. ant. Ens reale non prædicatur eſſentialiter de creatura, ſi per ens intelligas id quod actu exiſtit, C. ſi entis nomine id intelligamus quod eſt capax exiſtentiæ, N. non enim id contingens eſt, ſed eſſentiale creaturæ ut ſit quid oppoſitum nihilo, aut capax exiſtentiæ.

Opp. 4. Deus non eſt ſpecies entis: ergo ens non eſt genus reſpectu Dei & creaturæ.

Reſp. Deum non eſſe ſpeciem prædicabilem; ſed nihil obſtare, quominus ſit ſpecies ſubjicibilis.

Contrà, *inquiunt*; ſpecies omnis ſubjicibilis, eadem eſt prædicabilis, & aliquam includit compoſitionem ex genere & differentia:

Reſp. diſt. ant. Species omnis ſubjicibilis, eadem eſt prædicabilis, ſi ſit ſpecies categorica, C. ſi non ſit ſpecies categorica, N. Deus verò non eſt ſpecies categorica, cùm ſit eſſentialiter infinitus. Quòd autem inſtant ſpeciem omnem eſſe compoſitam ex genere & differentia, facilis eſt & prompta reſponſio, ſpeciem ſubjicibilem non eſſe actu & realiter compoſitam, ſed eam compoſitionem eſſe virtualem & à ratione profectam, quæ ſimplicitati Dei non repugnat.

Itaque ens reſpectu Dei & creaturarum omni-

omnibus prædiṫum eſt conditionibus, quæ ad rationem generis requiruntur, cùm prædicatur de iis univocè in quid & per veras differentias contrahatur, nam Deus eſſentialiter differt à creaturis, quòd ſit independens, creaturæ è contrà eſſentialiter ab eo pendeant.

DISPUTATIO II.

De prædicamentis ſigillatim.

QUÆSTIO PRIMA.

De ſubſtantia.

DE prædicamentis ſeorſum dicturi à ſubſtantia capiemus exordium, quòd ea ceteris tanquam fundamentum ſubſternatur. Hinc res propriè à nonnullis poſt Quintilianum nominatur: nam cætera prædicamenta eam modificant, aut determinant. De ſubſtantia verò hæc quæri poſſunt, quid ſit & quotuplex, quæ ſint illius proprietates, ac demum quæ ad illius categoriam pertineant: ſingula breviter & ex ordine ſunt excutienda.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid ſit ſubſtantia, & quotuplex.

SUbſtantia Græcis οὐσία dicitur, quæ vox cùm propriè eſſentiam, aut naturam rei ſignificet, tamen uſus obtinuit, ut pro ſubſtantia, ſeu nobiliſſima uſurpetur eſſen-

 tia,

tia, quæ per ſe exiſtit, aut ſubſiſtit. Subſtantia verò vel à ſubſtando, quòd omnibus ſubſtet accidentibus, ſeu perfectionibus, quæ in re concipiuntur; vel à ſubſiſtendo, quòd per ſe ſubſiſtat, neque alieno egeat præſidio, nomen ſuum duxit. Cùm autem id prius in re concipiatur quòd per ſe exiſtat, aut ſubſiſtat, quàm quòd ſuſtentet accidentia, illa ſubſtantiæ acceptio prior eſt, & meliùs exprimit naturam ſubſtantiæ, quæ alteri non inhæret more accidentium, ſed eſt quid firmum & ſtabile, nullo indigens ſubjecto quo ſuſtentetur.

Eſt igitur ſubſtantia univerſim ens per ſe ſubſiſtens. Quo quidem modo ſubſtantiam increatam ſuo intellectu comprehendit; aut ſi categoricam dumtaxat velis definire, erit ens creatum & completum per ſe ſubſiſtens.

Dicitur *ens completum*: ut partes ſubſtantię, materia nimirum & forma, quæ ſunt incompletæ, excludantur. Nam licèt ſubjecto non inhæreant, non ſunt tamen ſubſtantiæ categoricæ, non ſunt enim ſubſtantiæ eſſentialiter completæ.

Dicitur *per ſe ſubſiſtens*. Hoc enim primum in ſubſtantia concipitur, quod illam conſtituit, atque ab accidentibus diſcriminat: quòd ſcilicet nullo auxilio, niſi divino ad exiſtendum indigeat: cùm accidentia rei alicui inſint, ſeu inhæreant.

Ex quo utique dari ſubſtantiam manifeſtè demonſtratur: Eſt enim aliquid in unaquaque re, quod alteri non inhæret, quodque accidentia, ſeu perfectiones quæ in re concipiuntur, ſuſtentat; cùm non entis

nullæ

nullæ ſint affectiones, aut proprietates. Ergo ſi ſint in re aliqua perfectiones, aut modi, aut accidentia, aut quocumque alio nomine deſignes, hæc rei alicui inſunt, quæ iis mutatis eadem permanet: cùm in ſe exiſtat, nõ in alio.

Opponet aliquis. Humanitas Chriſti eſt ſubſtantia: ſed per ſe non exiſtit: cùm in verbo divino ſubſiſtat: ergo ſubſtantia malè definitur ens per ſe ſubſiſtens.

Reſp. Diſt. min. Humanitas Chriſti per ſe non ſubſiſtit, id eſt in propria ſubſiſtentia, C. non ſubſiſtit in verbo divino, à quo eſt aſſumpta, & cujus propriè eſt, N. neque enim eſt in alio tanquam in ſubjecto. Unde humanitas Chriſti tam eſt ſubſtantia per ſe ſubſiſtens, quàm quævis alia: licèt enim non habeat propriam ſubſiſtentiam, ſeu perſonalitatem, habet tamen ſibi, ut loquuntur, appropriatam, ſeu aptatam: verùm iſta ad Theologos remittimus.

Subſtantiam Ariſtoteles in primam & ſecundam partitur: illa eſt ſingularis, quæ neque eſt in ſubjecto, cui inhæreat, neque de ſubjecto dicitur, ut ſubſtantia ſecunda, quæ eſt univerſalis, quæque genera & ſpecies complectitur, ac de ſubjecto, nempe attributionis prædicatur: ut homo de Petro & Paulo. Subſtantia ſingularis prima dicitur, quod illi exiſtentia primariò conveniat, non ſubſtantiæ univerſali, quæ non exiſtit niſi in ſingularibus. Hinc docet Ariſtoteles, ſublatis primis ſubſtantiis tolli omnia: his enim ſublatis nec remanent ſecundæ ſubſtantiæ, quæ non exiſtunt niſi per primas, aut ſingulares ſubſtantias, neque accidentia, quæ non exiſtunt niſi in ſubſtantia.

Subſtantia etiam dividi ſolet in completam & incompletam; illa eſt perfecta, ſive ſit eſſentialiter completa, & habeat id omne quod eſt neceſſarium ad naturam completam: ut homò, qui conſtat ex corpore & anima rationali; ſive ſit ultimò completa in ratione ſuppoſiti, ut Petrus, qui alteri tamquam ſuppoſito communicari non poteſt: ultimum verò illud complementum ſubſiſtentia dicitur, ut in Metaphyſica fuſiùs exponemus. Hoc quidem loco ſubſiſtentiam uſurpamus pro independentia à ſubjecto inhæſionis: unde & definitur ens per ſe ſubſiſtens, ſive ea ſit completa ut homo, ſive incompleta ut anima ra tionalis.

Subſtantia autem incompleta, ſeu imperfecta, vel eſt completa eſſentialiter, ſeu in ratione naturæ; cùm ſcilicet pars eſt naturæ completæ, ut anima humana; vel in ratione ſuppoſiti, cùm ſcilicet non habet ultimum complementum ſubſtantiale, ſeu ſubſiſtentiam, ut anima rationalis à corpore ſeparata.

ARTICULUS II.

Quæ ſint proprietates ſubſtantiæ.

SEquitur ut quas affert Philoſophus ſubſtantiæ proprietates, breviter explicemus: nam & intellectu ſunt faciles, nec de iis multùm controvertitur. Prima eſt quæ omni & ſoli & ſemper convenit, ut non ſit in ſubjecto (inhæſionis videlicet.) Nam ſubſtantia ſecunda eſt in prima, ut in ſubjecto attributionis, de quo videlicet eſſentialiter prædicatur.

Hinc

Hinc ſubſtantiæ ſecundæ hæc eſt ſecunda proprietas, ut univocè de prima dici poſſit: nempe ſecundùm idem nomen & ſecundùm eamdem rationem, & eſſentialiter de ea prædicetur. Quare Ariſtoteles hoc loco nomen univoci ſtrictiore ſignificatu accipit, ut excludat accidentia, quæ non tam ſunt univoca, quam paronyma, ubi cum primis ſubſtantiis comparatur. Itaque homo dicitur de Petro ſynonymè & eſſentialiter.

3. Subſtantia prima ſignificat hoc aliquid, id eſt, rem velut digito demonſtrabilem: ſubſtantia verò ſecunda, ſeu univerſalis magis videtur ſignificare quale quid: id eſt, ut vulgò interpretantur, quiddam vagum, aut indeterminatum, aut ad multa indifferens.

4. Subſtantiæ nihil eſt contrarium. Nam contraria dicuntur, quæ ab eodem ſubjecto ſeſe mutuò expellunt: ſubſtantiæ verò cùm non ſint in ſubjectis, ſeſe non poſſunt ab iis extrudere. Sunt tamen quędam ſubſtantię, ut vulgò creditur, quę per contrarias qualitates inter ſe pugnant, ut aqua, & ignis: quęque adeo ſibi contrarię propter qualitates oppoſitas dici ſolent.

5. Subſtantia non ſuſcipit magis, & minus: neque enim, ut calidum eſt alio calidius, ſic unus homo eſt magis homo quam alter. Quod quidem ita ſubſtantię eſt proprium, ut quantitati, & quibuſdam aliis conveniat accidentibus, quę intendi non poſſunt aut remitti, nec quoad eſſentiam: nullius enim eſſentia ſuſcipit magis aut minus, cùm ſit indiviſibilis; nec quoad enti-

titatem, ut de quantitate ipſa dicemus. Quòd verò Ariſtoteles in hoc capite innuit ſubſtantiam primam magis eſſe ſubſtantiam, quàm ſecundam: id verum eſt, ſi ipſa ſpectetur ſubſtantia quatenus ſubſtat accidentibus. Nam ſubſtantia prima magis ſubeſt accidentibus quàm ſecunda. Huc etiam accedit, quòd plures ſint gradus eſſentiales in ſubſtantia ſingulari, quàm in univerſali; & quò ſubſtantia univerſalis propior eſt ſingulari, eò plures gradus complectitur, ut homo quid nobilius eſt quàm animal.

Ultima ſubſtantiæ proprietas in hoc poſita eſt, ut eadem manens contraria excipiat cum aliqua ſui mutatione: ſic idem homo modò calidus eſt, modò frigidus. Addit & Philoſophus, *Cum ſui mutatione*, ut occurrat cuidam objectioni, quam ſibi ipſi proponit de oratione quæ modò vera eſt, modò falſa: ut ſi quis dixerit Socratem ſedere, vera eſt eo ſedente; ſi ſurrexerit, falſa enuntiatio futura eſt.

. Reſpondet orationem nihil mutari, cùm ex vera fit falſa, ſed ſubſtantiam mutari quodammodo, cùm ſuſcipit contraria.

Quod etiam opponi ſolet, eumdem intellectum modò verum eſſe, modò falſum, & contraria ſuſcipere cum aliqua ſui mutatione: Atq; idem dici poteſt de quantitate, quæ colores contrarios excipit: perfacilis eſt reſponſio, intellectum, ſi ſit accidens quoddam ab anima diſtinctum, de quo alibi, aut quantitatem ipſam contraria excipere, ut ſubjectum *quo*, non ut *quod*. Nam media quantitate qualitates contrariæ in ſubſtantia reperiuntur, quæ utique ſubjectum eſt, quod eas excipit.

A R-

ARTICULUS III.

Quæ ad categoriam ſubſtantiæ pertineant.

ID reliquum eſt, ut ſeriem, aut categoriam ſubſtantiæ pertexamus, quæque ab ea ſint removenda, paulò diligentiùs inquiramus. Ac primùm ut nihil eorum repetamus, quæ circa conditiones ad categoriam requiſitas in ſuperiori diſputatione allata ſunt, id meritò quæri poteſt, an Deus in categoria ſubſtantiæ ſit reponendus.

Unica Concluſio.

Deus ſubſtantiæ categoria non continetur.

Prob. Conc. Cùm enim Deus ſit infinitus, non ſecundùm quid, ut linea ſi innita, aut corpus infinitum, ſi quod eſſet, ſed ſimpliciter, & ſecundùm eſſentiam, quòd omnem entis plenitudinem complectatur, nullius categoriæ terminis poteſt coerceri. Hinc Deus à Sancto Dionyſio non ſubſtantia, ſed ſuperſubſtantia nominatur: quòd ſit quiddam omni ſubſtantia categorica ſuperius.

Confirm. 1. Quod ponitur in categoria ſubſtantiæ: id vel eſt genus, vel ſpecies, vel individuum; atqui Deus nec generis, nec ſpeciei habet rationem ut fatentur omnes, cùm de multis ſpecie, aut numero differentibus dici non poſſit; nec propriè eſt individuum; cùm nulli ſpeciei ſubjiciatur: ergo Deus nullo titulo ſubſtantiæ prædicamento continetur.

Confirm. 2. Illud categoriæ terminis coerceri

ceri non poteſt, quod continet perfectiones omnes omnium creaturarum, & rerum quæ ſingulis categoriis ſunt comprehenſæ: ſed Deus eſt ejuſmodi.

Diluuntur objectiones.

Opp. 1. Deus eſt ſpecies ſubſtantiæ etiam prædicabilis: nam de pluribus perſonis univocè dicitur.

Reſp. Deum prædicari de pluribus perſonis citra ſui diviſionem, neque adeò Deus eſt quid univerſale.

Opp. 2. Subſtantia completa, quæ definiri poteſt, quæque non continet res aliis categoriis comprehenſas, categoria ſubſtantiæ continetur. Sed Deus eſt ejuſmodi.

Reſp. Deum eſſe ſubſtantiam completam, ſed infinitam in omni genere perfectionis, non ſecundùm quid, qualis eſſet linea infinita. Unde revocatur quidem ad aliquod genus, ſed non categoricum. Nam ſpecies categoricæ, quæ idem ſubſunt generi, ſunt velut partes ſui generis: unde una alteram non includit, nec formaliter, nec eminenter.

Opp. 3. Ex S. Auguſtino libro quinto de Trinitate tria prædicamenta, ſubſtantiæ nimirum, relationis & actionis Deo conveniunt: ergo Deus prædicamento ſubſtantiæ continetur.

Reſp. diſt. ant. Tria prædicamenta minus propriè Deo conveniunt, C. propriè ad Deum pertinent, N. hæ quidem ita Deo tribuuntur, ut ejus ſubſtantiam, relationes perſonarum, & earum proceſſiones ſatis

com-

commodè explicent : non quòd in Deo ſit aut relatio, aut actio categorica; aut quòd ſit ſubſtantia, quæ prædicamento concludi poſſit: id enim ipſum reprehendit Auguſtin. libro primo Confeſſionum, ac ſubinde dolet quòd Deum mirabiliter ſimplicem atque incommutabilem in prædicamento olim repoſuerit.

Opp. 4. Chriſtus ponitur in prædicamento ſubſtantiæ: ſed Chriſtus eſt Deus: ergo Deus ponitur in prædicamento ſubſtantiæ.

Reſp. diſt. mai. Chriſtus ponitur in prædicamento ſubſtantiæ ut homo, C. ut Deus, N. Chriſtus enim ſpectari poteſt tripliciter, vel ut Deus, tumque categoria ſubſtantiæ non continetur: vel ut Deus & homo, cumque non ſit unius naturæ, nec ſub ea ratione ad ſeriem ſubſtantiæ categoricæ pertinet; vel præciſè ut homo; atque ſub ea ratione in prædicamento ſubſtantiæ conſtituitur.

Inſtabis. Quod ponitur in prædicamento, non eſt ſola natura, ſed ſuppoſitum ipſum; v. g. non humanitas, ſed homo ad categoriam pertinet. Sed in Chriſto ſuppoſitum eſt verbum divinum: ergo Deus, ſeu verbum in categoria ſubſtantiæ reponitur.

Reſpond. Diſt. maj. Quod ponitur in categoria, non eſt ſola natura incompleta. C. completa per ſuppoſitum, N. natura quidem ratione ſui, ſuppoſitum verò ut complementum naturæ ad categoriam reduci ſolent.

Rurſum inſtant. Quod ponitur in prædicamento, eſt creatura: ſed Chriſtus non eſt creatura. Nam quod creatur, aut producitur, eſt ſuppoſitum: ſed Chriſti ſuppoſi-

tum

tum aut perſona eſt increata : ergo nullo modò ponitur in prædicamento ſubſtantiæ.

Reſp. diſt. mai. Quod ponitur in prædicamento eſt creatura, ratione naturæ, quæ propriè ad prædicamentum pertinet. C. Eſt creatura ratione ſuppoſiti, quod naturam perficit & terminat, N. quæ diſtinctio jam ſatis eſt explicata : ac ſubinde vereor ne iſta magis ad Theologos, quam ad Philoſophos ſpectent. Quæ quidem cùm in Scholis afferri ſoleant, omnino omittere non potuimus.

Categoria ſubſtantiæ prætexitur.

Subſtantia primùm in corpoream, & incorpoream, ſeu in corpus & ſpiritum dividitur. Spiritus ſeu Angeli in tres hierarchias, quarum ſingulæ in tres ordines tribuuntur, de quibus agere noſtri non eſt inſtituti.

Corpus aut ſimplex eſt aut mixtum : ſimplex aut eſt incorruptibile, ut corpora cœleſtia, ſaltem, vt vulgò creditur ; aut corruptibile, cujuſmodi ſunt elementa, ex quibus res quæque componuntur.

Corpora cœleſtia aut ſunt ſidera, aut cœlum ipſum, quod quidem, ut libitum eſt, in plures cœlos partiuntur. Satis commoda diviſio futura eſt, ſi dixerimus corporum cœleſtium quædam propria luce fulgere, ut ſolem & ſtellas fixas, quæ lucem ex ſe emittunt ; alia lumen reflectere, ut lunam, & planetas, qui lumen remittunt, ſeu reflectunt, ut opaca quæque corpora ; alia denique lucem tranſmittere, purum nempe

æthe-

æthera, aut cœlum quòd cùm ſit diaphanum, non lucet ex ſe, ſed tralucet.

Corpus ſimplex & corruptibile in quatuor elementa vulgò notiſſima dividitur, ignem videlicet, qui lumen ex ſe emittit; aerem, qui cùm ſit diaphanus, lucem tranſmittit; terram, quæ opacitate ſua lucem regerit, aut reflectit; & aquam quæ partim opaca, partim diaphana lucem & tranſmittit & reflectit. Atque hæc de corpore ſimplici.

Corpus mixtum quod elementis conſtat, aut eſt imperfectum, cùm ſcilicet duo aut plura coeunt elementa malè colligata: cujus generis ſunt halitus, qui ex terra erumpunt, & ex quibus ea quæ dicuntur meteora, ut pluviæ, nubes, nix, grando, ventus, & alia hujus generis formantur; vel mixtum ex omnibus elementis arctiore nexu inter ſe devinctis componitur, tumque mixtum perfectum vocitatur.

Hoc utique duplex, vivens, & inanimatum: quod vitæ eſt expers, aut ex viventibus oritur, ut lac, cera, ſericum, vinum & alia hujus generis benè multa; aut ex viventibus non proficiſcitur, quod in varia iterum genera deducitur. Præcipua ſunt lapis, qui eſt fragilis & durus; metallum, quod durum eſt, & ductile; ſucci concreti; ut ſal foſſilis, ſulphur, vitriolum, & alia hujus generis innumera.

Mixtum animatum aut eſt ſenſus expers, ut plantæ, aut ſenſus particeps, ut animal; plantarum, & animalium varia genera longum eſſet enumerare, eaque omnia commodiùs explicantur in Phyſica: ea tantùm hoc loco leviter attingere voluimus: ut planum

fieret

fieret qua ratione res quæque ad ſuum genus revocari poſſint.

QUÆSTIO II.

De quantitate.

PRoximum eſt ut reliqua prædicamenta ex ordine decurramus. Hæc utique omnia inter accidentia numerantur, vel quòd inhæreant ſubſtantiæ, ut quantitas & qualitas, quæ idcircò accidentia Phyſica dici ſolent; vel quòd accidentia ſint logica, quæ adeſſe & abeſſe poſſunt citra ſubjecti interitum; aut certè metaphyſica, quæ ſcilicet ad eſſentiam rei non pertinent, cujus generis eſſe ultima prædicamenta plerique arbitrantur. Itaque de quantitate ante omnia agendum, quæ inter accidentia primas tenet, ac materiam conſequitur, ut qualitas ex forma oriri vulgò creditur: primùm quid ea ſit, quæque ſint illius proprietates, deinde quæ illius ſpecies, tandem quæ ad quantitatis categoriam pertineant exequemur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid ſit quantitas & quotuplex.

QUantum & quale ſunt quædam interrogationes, quodque iis reſponderi ſolet, quantitas dicitur, aut qualitas. Sed tamen vox illa, quantum, non uno modo accipitur: nam de re quacumque interrogare poſſumus quanta ſit, ſive ſit ſpiritalis, ſive corpo-

corporea; ſubſtantia aut accidens. Sic dicimus mentem magnam, aut ſcientiam; & Deo ipſi magnitudinem tribuimus. Quantitas itaque ſumitur aliquando pro magnitudine cujuſcumque perfectionis; tumque dicitur quantitas virtutis. Sed propriè accipitur pro rei corporeæ extenſione, aut rei extenſæ magnitudine, eaque dici ſolet quantitas molis.

Cùm autem interrogatio fieri ſoleat de una re, aut de multis: hinc duplex vulgò quantitas affertur: una quæ eſt rei magnitudo, cùm de una re ſit interrogatio, altera quæ rerum eſt multitudo, cùm de multis quanta, aut potiùs, quot ſint, quæritur. Duplex itaque quantitas, continua videlicet, & diſcreta: illius partes communi vinculo copulantur; ſive ea permanens, ut corpus; ſive ſucceſſiva, ut tempus.

Quantitas verò diſcreta ea eſt cujus partes nullo communi vinculo copulantur: ut numerus vel oratio.

Quid igitur ſit quantitas, in univerſum vix explicari poteſt: cùm vox illa non ſit ſynonyma. Nam magnitudo & multitudo in nomine quidem quantitatis conveniunt, non in illius nominis definitione. Hinc Ariſtoteles in hoc capite orditur à diviſione quanti in continuum & diſcretum. *Quantum*, inquit, *aliud diſcretum, aliud continuatum*. Quòd ſi una eſſet utriuſque ratio, ab ipſa definitione incepiſſet. Cùm enim vox eſt ſynonyma; priùs rem definire ſolet, quàm in partes eam diſtribuere: in homonymis contrà diviſionem præmittit: nam quæ ſunt ambigua, priùs ſunt dividenda, quàm definienda.

Fruſtrà quæritur an detur quantitas, ſeu magni-

magnitudo: cũ nihil in rebus corporeis ſit notius quam earum extenſio, ſeu quantitas: id utique ſenſu percipimus, quod eſt extenſum, & quod metimur, id omne quantum eſt, in partes eſt diviſibile, & ſpatium ſuum implet.

Neque hoc loco inquirimus, quid propriè eſſentiam, & rationem quantitatis conſtituat; an extenſio corporis interior; an trina & localis dimenſio in longum, latum & profundum; an quòd partes habeat, & ſit diviſibilis; an quòd ea corpus efficiat impenetrabile: ita ut ab eo quem occupat loco, cetera expellat corpora; an quòd ea ſit menſurabilis? cùm enim quærimus quanta ſit res quæque, tum illius menſuram afferimus: iſta, inquam, alibi expendemus: cùm hoc loco notiones tantùm logicas, ſeriem nimirum categoricam, quæque ſunt genera, aut ſpecies quantitatis, non intimam illius naturam perſequamur.

Cùm autem de quantitate diſcreta non alius futurus ſit diſſerendi locus, non erit alienum in quo poſita ſit numeri natura, hoc loco diligentiùs inquirere.

ARTICULUS II.

De quantitate diſcreta.

DIſcretam quantitatem eſſe, cujus partes nullo communi vinculo conjunguntur, jam ſuprà diximus; eamque in duplici eſſe differentia volunt. Nam vel numerus eſt, vel oratio. Hæc nihil aliud videtur eſſe, quàm plures ſoni non ſimul ſed ſucceſſione quadam prolati. De oratione quæ ad quan-

quantitatem ſucceſſivam ſpectat, hoc loco dicere nihil neceſſe eſt: nunc in quo poſita ſit ratio numeri, pauló attentiùs nobis eſt intuendum.

Duo ſolent in numero, ut in rebus penè omnibus diſtinguere, materiam nimirùm & formam: materia ſunt res ipſæ numerabiles: ut plures nummi; forma eſt quæ numerum in certa ſpecie conſtituunt. Sic forma numeri quaternarii dicitur quaternitas: quærimus in quo poſita ſit ea numeri forma.

Ac duæ quidem extremæ ſunt opiniones; una eorum qui numeri formam non aliud eſſe putant, quàm ens fictitium, quod rebus ipſis diſtinctis à mente tribuitur; quodque nemine cogitante nullum eſt; aut certè non aliud eſt, niſi idea mentis, qua comparatione facta in ſummam aliquam multa rediguntur. Altera huic oppoſita ſententia eſt eorum, qui formam numeri, ut decadem, aut quaternitatem eſſe accidens quoddam reale ipſis rebus additum putant: quæ quidem opiniones ut extremæ mihi videntur fugiendæ: ſit itaque.

Unica concluſio.

Numerus eſt nemine cogitante, neque tamen eſt accidens Phyſicum à rebus numeratis diſtinctum.

Probatur pars prior Concluſionis. Primò enim nemine cogitante res ſunt diſtinctæ, & plures numero: nam multitudo, numerus & diſtinctio unum & idem ſunt. 2. Non magis rerum multitudo à cogitatione mea pendet, quàm earum magnitudo: cogitatio

quip-

quippe noſtra multitudinem ſupponit, non facit, & quis ſit numerus, inveſtigat.

Opp. Id à numerante pendere, ut mutata numeri alicujus, v.g. centenarii idea, aut unus ſit, aut duplex, ſi bis quinquaginta; aut quadruplex dicatur ſi quater viginti quinque cogitentur.

Reſp. Numerationem ab intellectu pendere, non numerum ipſum. Hinc Ariſtoteles docet ſublato animo, tolli numerum, quoad numerationem videlicet, aut actum numerantis, non quòd numerus non exiſtat etiam nemine cogitante. Sic pannus decem ulnas citra ullam mentis actionem continet: ſed hujus menſuræ inveſtigatio ad mentem noſtram pertinet.

Multò minùs ad veritatem accedit eorum opinio, qui formam numeri in aliqua entitate rebus ſuccreſcente conſtituunt. 1. enim omni ſublata ejuſmodi entitate, decem nummi ſemper erunt decem.

2. Decas illa, ſeu forma denarii numeri non magis eſt quiddam diſtinctum à decem nummis, quàm à decem Angelis. Fatentur autem numerum in rebus materiæ expertibus non eſſe accidens quoddam reale, aut novam entitatem rebus ipſis additam. Hinc numerum alium eſſe volunt tranſcendentem, qualis eſt in Angelis, alium categoricum, qui ex diviſione materiæ oritur & rebus diviſis advenit: quæ ſanè à recta philoſophandi ratione videntur aliena. Primò enim tot entitates citra nullam neceſſitatem fruſtrà multiplicant. 2. Idem accidens, aut eadem entitas diverſis ſubjectis, & loco diſjunctis ineſſe non poteſt.

Quare

Quare media inter oppoſitas, eaque rationi omnino conſentanea tuenda eſt ſententia, numerum videlicet eſſe nemine cogitante, nec fingi à nobis, ſed inquiri, aut inveniri; neque eum tamen quoddam eſſe accidens à rebus numeratis diſtinctum; ſed nihil eſſe niſi certam unitatum collectionem, vel multitudinem. Cùm autem unitas à re ipſa non ſit diſtincta, & res quęque ſit una nemine cogitante, ſic unitatum collectio, aut numerus non eſt quiddam à rebus ipſis ſejunctum. Nec tamen eſt quoddam figmentum intellectus, ut oſtenſum fuit. Itaque numerus, ut definit Euclides, nihil eſt niſi multitudo menſurata per unum. Sic quaternarius eſt numerus quem unitas quater repetita efficit aut metitur.

Opp. Objectum ſcientię unum quoddam eſſe non aggregatum per accidens: ſed Arithmetica eſt ſcientia quę circa numerum verſatur: ergo numerus aliud quiddam eſt pręter res ipſas numeratas. Ubi enim tot numerorũ affectiones & proprietates, tot rationes mens intuetur? non in rebus ipſis eas intueri poteſt: cùm numeri denarii v. g. proprietates non rebus numeratis, ut numeris, ſed omni denario ſecundùm ſe ſpectato, & à rebus abſtracto conveniant.

Reſp. Eam difficultatem non minui, ſed augeri ſi numerum accidens quoddam rebus adventitiũ fingamus: nam eadem entitas, aut forma in partes diviſa, quę diverſis ſubjectis inſideat, concipi nullo modo poteſt.

Quare illud ſtatuendum eſt, mentem noſtrã circa ita res verſari, ut quæ confuſæ ſunt & indiſtinctæ, ſeparet & abſtrahat, ſic nu-

merum à rebus ipſis ſejunctim conſiderat, & illius proprietates expendit. Quemadmodum lineæ, aut ſuperficiei, aut circuli affectiones ſeparatim examinat: quamvis nulla fortè ſit linea: aut ſuperficies in rerum natura, ſaltem à corpore ſecreta, ac nullum uſquam circulum ex omni parte abſolutum viderimus.

Itaque reſpondemus argumento, *diſt. majorem*: unius ſcientię unum eſt objectum formale, ſeu idem modus conſiderandi, C. unum eſt objectum materiale, ſeu eadem materia ſcientiæ ſubjecta, N. Sic enim vix ulla ſcientia afferri poſſet.

Ex his facilè colligitur, quid ſentiendum ſit de vi aut efficacia quæ numeris tribui ſolet. Nam ſi numerus ratione materiæ, vel ut eſt res numerabilis, ſumitur, magna illius eſt vis: hinc Poetæ licuit dicere.

Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

At ſi numeri formam ipſam ſpectemus, nulla in numeris vis eſſe poteſt, quæque his tribuitur ex ſuperſtitione potiùs, quàm ex numero ipſo proficiſcitur. Niſi fortè numeros eodem modo, quo Platonici, accipiamus, qui eos in tria genera partiri ſolent, in divinos, qui nihil ſunt præter ideas divinas; in rationales, qui mentibus noſtris inſunt, & ab ideis, uti putant, impreſſi; & naturales qui in ſeminibus potiſſimùm, & in ipſis corporum formis, tamquam extrema idearum veſtigia ſeſe explicant. Ac de divinis fortaſſe, aut de iis qui animo ſunt impreſſi, intelligi poteſt ſcriptura, cùm ait: *Circuivi ego ut ſcirem, & conſiderarem ſapientiam & numerum. Quod nullo modo arbitrandum*

dum eſt, ut ait Auguſtinus, *de his numeris dictum, quibus etiam flagitioſa theatra perſonant; ſed de illis credo; quos non à corpore accepit anima, ſed acceptos etiam à ſummo Deo imprimit corpori*. In his itaque numeris vis aliqua eſſe poteſt, non in certo herbarum aut aliarum numero, ut plebs imperita ſuperſtitioſè delirat.

ARTICULUS III.

Quæ ſint quantitatis proprietates.

TRes affert Philoſophus quantitatis proprietates, quas ſummatim perſtringemus, quòd parum aut nihil habeant difficultatis. Prima eſt, quantitati nihil eſſe contrarium: non enim corpus corpori, aut linea lineæ eſt contraria; niſi fortè ob adjunctas qualitates. Sic linea recta curvæ contraria quodammodo dici poteſt: ſed curvitas eſt qualitas quædam.

Objicit ſibi ipſi Ariſtoteles, magnum & parvum; multum & parum ſibi mutuò eſſe contraria. Sed reſpondet ea potiùs eſſe relata quàm contraria: nam magnum dicitur minoris comparatione:nec quiddam eſt abſolutum ſed reſpectivum: ut multùm & parum.

Objicit 2. Quamdam inter locum ſummum & infimum eſſe contrarietatem. Quam difficultatem non ſolvit: vel quòd eadem afferri poſſit reſponſio: locus enim ſuperior dicitur cum inferiore collatus; vel quòd tractatio de loco ad Phyſicam aut Metaphyſicam pertineat; vel denique quòd inter loca

adjunctis ineſt: ut quod oppoſitas habet determinationes; quòd motus alter deorſum, alter ſurſum tendat. Sed iſta erunt apertiora, cùm quantitatis categoria à nobis fuerit explicata.

ARTICULUS IV.

Quæ ad categoriam quantitatis pertineant.

PRima & ſumma quantitatis diviſio eſt in continuam & diſcretam: utraque eſt permanens aut ſucceſſiva. Illius partes omnes ſimul exiſtunt: ut linea, numerus, hęc verò dicitur cujus partes in jugi fluxu ſunt poſitę, ut motus, aut tempns. Sic quantitas alia ex Ariſtotele ſitum aut poſitionem habet. cujus generis eſt ſola quantitas permanens & continua; alia nullum habet ſitum aut poſitionem: ut numerus, tempus, &c. nunc quęritur quęnam quantitatis ſpecies in categoria collocentur.

Ac primùm illud certum videtur, quantitatem omnem diſcretam à ſerie categorica excludi oportere, ſi conditiones omnes quę in pręambulis, ſeu in antepręedicamentis ſunt allatę, ſtricto jure, ut ajunt, ſerventur. Non enim numerus eſt quid unum per ſe, ſeu unius naturę, ſed ens per accidens, à rebus ipſis non diſtinctum. Oratio verò non aliud quiddam eſt, niſi vox ex pluribus ſonis diſtinctis, & ſibi ſuccedentibus compoſita; neque ullam habet extenſionem à numero & tempore ſejunctam: quare diſtinctam quantitatis ſpeciem non conſtituit.

Idem videtur de motu & tempore dicendum. Nam motus non eſt quid completum: cùm in perenni fluxu poſitus ſit: quamvis fortè ad categoriam ſui termini reduci poſſit, aut certè ad actionem ipſam vel paſſionem pertineat.

Temporis verò quod eſt numerus, ſeu menſura motus, eadem erit conditio: Cùm ſit quid incompletum, ut motus; cùmque illius quantitas vel extenſio non ſit diverſa à quantitate motus, ac motus ipſe quantitatem ſuam ex ſpatio quod percurritur, deſumat. Unde motus non habet quantitatem per ſe, ſed per accidens tantùm; motus adeo & tempus ad categoriam quantitatis propriè non ſpectant.

Quamquam ſi categoriæ ſeries Logicè ſpectetur, quatenus diſtinctam rerum cognitionem juvare poteſt, aut eam efficere, non video cur numerus potiſſimùm & motus à categoria quantitatis omnino excludantur. Cùm ſcientiæ circa utrumque plurimæ verſentur; atque innumerabiles propè de numeris & motu fiant demonſtrationes. Nec multùm intereſt ad certam numerorum & motuum cognitionem, utrum ſint entia quædam per ſe, aut per accidens; utrum motus ſit quid completum, an incompletum: numerum quippe aut motum ſecundùm ſe mens conſiderat; illius proprietates, hujus cauſas, & leges perſequitur: ſic numerum ſonorum muſica contemplatur, illius partes & extenſionem dimetitur.

Quare ſi cognitionis noſtræ, aut ſcientiarum ratio habeatur, non video cur numerum, orationem, motum, & tempus etiam fortaſſe

taſſe à categoria quantitatis rejiciamus. Scientia enim certo rerum in quibus verſatur ordine contenta eſt: quem ordinem in numeris, vocibus & motu maximè conſiderat. Accedit etiam quòd relatio ipſa, & ultima prædicamenta iis conditionibus quæ ad categoriam requiruntur, non magis inſtructa videri poſſunt, quàm numerus & motus. Nec certè ea ſunt accidentia Phyſica ſed Metaphyſica dumtaxat, quæ ſcilicet ad rei eſſentiam non pertinent. Sic conciliari poteſt Ariſtoteles ipſe ſecum, qui hoc in loco numerum, orationem, tempus inter ſpecies quantitatis recenſet: cùm alibi ea rejiciat.

Itaque ſi ſummo jure agamus, & categoriam quantitatis in anguſtum redigamus, continua duntaxat & permanens ad eam pertinebit: nempe linea, quæ eſt longitudo tantùm; ſuperficies, quæ eſt longitudo, & latitudo; & corpus, ſeu ſolidum, longitudo ſcil. cũ latitudine & profunditate conjuncta. His quippe nulla ex requiſitis ad categoriam conditionibus deeſt: ſunt enim entia vera, incomplexa, ſynonyma, & completa, ac per ſe: præterea ſuam quæque habent extenſionem, atque omnes quantitatis proprietates: ergo hæ ſunt genuinæ quantitatis ſpecies.

Opp. Species ejuſdem generis & oppoſitæ non ſeſe mutuò includunt: ſed linea includitur in ſuperficie, ut ſuperficies in corpore: ergo non ſunt hæ ſpecies quantitatis.

Reſp. diſt. mai. Species non includitur in alia ſpecie formaliter, neque idem eſt utriuſque conceptus, C. ſpecies non ſeſe mutuò

includunt materialiter, N. Nam una ſpecies poteſt aliam præſupponere. Sic quaternarius ternarium includit, ac ſupponit, ut ſuperficies lineam: ſed longitudo eſt lineæ differentia; ut latitudo ſuperficiei, & profunditas corporis Mathematici; neque hæ differentiæ ſeſe mutuò includunt.

Inſtabis. Linea eſt ens incompletum: cùm ex lineis componantur ſuperficies, ut ex ſuperficiebus ſolidum: ſed ens incompletum non ponitur in prædicamento; ergo linea & ſuperficies à prędicamento quantitatis excluduntur.

Reſp. Lineam ingredi compoſitionem ſuperficiei, quatenus eſt indiviſibilis ſecundùm latitudinem, C. quatenus eſt diviſibilis & extenſa, N. linea verò ut eſt longitudo, non eſt quid incompletum: quamquam ne illud quidem verum eſt ſuperficiem ex lineis componi.

Sed, *inquies*, linea non diſtinguitur à ſuperficie: ergo non ſunt ſpecies diſtinctæ.

Reſp. Sufficere diſtinctionem virtualem, ut plures ſpecies conſtituantur.

QUÆSTIO III.

De qualitate.

DE qualitate primùm in univerſum quid ea ſit, & quotuplex, deinde quæ ejus ſint proprietates explicandum nobis eſt, tum illius ſpecies percurremus. Quæ omnia curſim attingemus, quod accurata qualitatum tractatio ad Phyſicam vel Metaphyſicam pertineat.

RR-

ARTICULUS PRIMUS.

De notione, diviſione, & proprietatibus qualitatis.

QUalitas à Philoſopho in hoc loco utcumque deſcribitur, *Secundum quàm quales quidam dicuntur*. Quam definitionem plerique calumniantur quòd ea nihilò doctiores nos efficiat: eſt enim huic ſimilis,qua albedo aut lux definiretur, id quo res dicitur alba, aut lucida. Sed excuſari poteſt Philoſophus, quòd ſuprema genera vix accuratè definiri poſſint, & qualitas imprimis, quæ latiſſimè fuſa eſt, atque ad omnia ferè pertinet.

Hinc qualitatis acceptio eſt multiplex. Nam 1. ſumitur pro omni differentia etiam eſſentiali, quæ idcirco à Porphyrio dicitur qualitas. 2. Pro omni accidente, quod ſcilicet prædicatur in quale. 3. Pro accidentibus hujus categoriæ, per quæ reſpondemus propriè ad quęſtionem factam, qualis res ſit.

Qualitas hoc modo intellecta definiri poteſt cum Sancto Thoma: *Modus vel determinatio ſubſtantiæ*; aut paulò accuratiùs ut multis videtur, *accidens abſolutum quod ſubſtantiam determinat*. Cùm dicitur accidens, eſſentialis rei cujuſque differentia excluditur, quæ aliud facit, cùm qualitas alterum tantùm non aliud efficiat: unde res alterari dicitur, cùm novam adipiſcitur qualitatem, ut cùm ex calida fit frigida.

2. Qualitas dicitur accidens abſolutum,ut

diſtinguatur à ſeptem ultimis prædicamentis, quæ non ſunt abſoluta, ſed reſpectiva.

3. A quantitate in hoc ſecernitur, quòd ſubſtantiam modificet ac determinet: nam quantitas ſubſtantiam extendit, ſed non determinat, imò ipſa qualitate eget, ut determinari poſſit: unde figura quæ eſt qualitatis ſpecies, nihil eſt preter terminum quantitatis.

Hinc quadripartitam qualitatis diviſionem ſolent depromere. Nam ſubſtantia rei cujuſque determinari poteſt, 1. ratione ſui, ut in ſe ipſa benè ſit, vel malè affecta; idque efficit primùm qualitatis jugum, habitum & diſpoſitionem: ut ſanitatem, aut valetudinem. 2. Subſtantia ad operandum determinatur, quod potentia naturalis & impotentia præſtant: ſic viſus ad videndum, & facultas quæque ad agendum ſubſtantiam determinant. 3 Ut ſenſus noſtros afficiat, aut moveat: quod qualitas ſenſibilis, ſeu, ut vocant, patibilis, & paſſio præſtant.

Vel denique qualitas ſubſtantiam ratione quantitatis modificat, & terminat: quod formæ & figuræ tribuitur: quamquam Ariſtoteles ipſe dubitat an ſint aliæ ſpecies qualitatis, quas hæc diviſio non comprehendat: *Alius*, inquit, *forſan eſt modus qualitatis, ſed illi ſunt ferè qui maximè celebrantur.*

Et quidem raritas, denſitas, aſperitas & levitas: ut fluidum & durum, & alia hujus generis benè multa quæ inter qualitates vulgò numerantur, vix ad ullam ex iis quæ enumeratæ ſunt ſpecies, revocari poſſunt; uti nec ſpecies illas quas intentionales vocant, quòd cognitioni inſerviant: pulchritudo

tudo ipſa, aut ſanitas vix illa quadrimembri diviſione continentur. Sic calor & frigus ad potentiam naturalem & ad qualitatem patibilem pertinent, neque una ſpecie qualitatis continentur.

Ex quibus efficitur aut eas quæ afferuntur, non eſſe qualitates propriè dictas, ſed ad alia prædicamenta pertinere; aut, quod magis probabile eſt, & Ariſtoteli ipſi magis conſònum, qualitates magis uſitatas hac diviſione quadripartita contineri.

Priuſquam verò ſingulas qualitatum ſpecies ſeorſum decurramus, quas Philoſophus affert, qualitatis proprietates breviter attingemus.

Tres ſunt qualitatis proprietates: Prima, quæ omni non convenit, ea affertur, quòd inter eas ſæpè ſit contrarietas, ut inter calorem & frigus, juſtitiam & injuſtitiam.

Secunda: qualitas ſuſcipit magis & minùs. Sic res eſt alia calidior. Sed neque omni qualitati ea proprietas convenit: non enim figura intenditur aut remittitur; neque eſt magis & minùs figura, uti nec contrarietatis capax. Actio verò & paſſio, ac relationes ipſæ ſaltem ratione qualitatum quas habent adjunctas, intendi poſſunt, aut remitti. Sic res magis aut minùs calefacit, aut illuminat. Itaque hæc proprietas non omni qualitati, ac fortè nec ſoli convenit.

Tertia qualitatis proprietas, quæ omni & ſoli convenit, in hoc poſita eſt ut ſit fundamentũ, aut radix ſimilitudinis & diſſimilitudinis: nam ut ratione quantitatis res dici ſolent ęquales aut inæquales, ſic qualitatũ habita ratione ſimiles aut diſſimiles nominãtur.

ARTICULUS II.

Qualitatum ſpecies ſigillatim explicantur.

NUnc ſeorſum qualitatum genera ſic exequamur, ut ſumma tantùm capita decurramus. Nam diligens & accurata qualitatum explicatio ad Moralem & Phyſicam ſpectat. Primùm itaque de habitu & diſpoſitione dicamus, tum ceteras qualitatum ſpecies bimembres eo quidem ordine, quem ſecutus eſt Ariſtoteles, exponemus.

De habitu & diſpoſitione.

Cùm habitus ſit qualitas naturæ adventitia, & ad faciliùs agendum comparata; ut potentia naturalis facultas eſt rei congenita: non ſatis liquet quid cauſæ fuerit cur Ariſtoteles habitum primã ſpeciẽ qualitatis potiùs quàm potentiam ſtatuerit. Niſi ea fortè cauſa ſit, quòd non ſolùm eas qualitates quæ ad agendum majore cum facilitate juvant, ſed etiam omnem vel animi, vel corporis affectionem, quæ naturam ſecundùm ſe perficit, licèt ea ſit adventitia, non congenita, habitus nomine donaverit. Sic robur & ſanitas ſunt corporis habitus. Cùm igitur habitus non ad agendũ modò ſit comparatus, ſed etiam naturam ſecundùm ſe perficiat, potuit prima qualitatis ſpecies numerari. Utcumque ea res ſit, non permagni intereſt, quę qualitatis ſpecies primo loco, quæ ſecundo referatur. Illud magis ex uſu fuerit noſſe quid ſit habitus, quid diſpoſitio: nec neceſſe eſt

eſt varias utriuſque acceptiones, quę ad rem noſtram non pertinent, referre.

Primùm minimè dubium eſt quin omnis habitus diſpoſitio dici quodammodo poſſit, quatenus naturam benè aut malè diſponit; aut ſecundùm ſe, ut ſanitas & morbus, aut in ordine ad operationem, ut ſcientia. Sed in hoc loco habitus dicitur, qui altas egit radices, nec facilè poteſt avelli. Contrà diſpoſitio tum intelligitur, cùm ſubjectum leviter afficit, ut ſcientia in addiſcente, ſanitas in eo qui ex morbo convaleſcit. Quod utique diſcrimen habitum inter & diſpoſitionem accidentarium tantummodò eſt: cùm eadem qualitas ut facilè, aut ęgrè eſt mobilis, diſpoſitio vel habitus nominetur, ac diſpoſitio nihil ſit pręter habitum inchoatum. Cùm tamen habitus potiſſimùm ad agendum comparetur, ſatis aptè definitur, *qualitas adventitia, quæ potentiæ ad agendum facilitatem præbet*. Nam ſanitas, aut robur, aut pulchritudo vix habitus dici poſſunt, cùm in complexu multarum qualitatum poſitę ſint, nec ſimplices eæ ſint qualitates.

Sic ab Auguſtino habitus latiore ſignificatu acceptus definitur, *affectio animi vel corporis longo tempore perſeverans*.

Atque hinc ſumi poteſt prima & ſumma habituum diviſio in eos qui corpus, & eos qui animam perficiunt. Habitus corporis tot ſunt, quot artes, aut hominum induſtrię, quę corpus, aut illius partem exercent & perficiunt.

Habitus animi ii vel ſunt infuſi, quod ſcilicet Dei beneficio conſequimur, ut Fides, Spes,

Spes, Charitas; vel acquiſiti, qui aut intellectum, aut voluntatem perficiunt, de quibus ſigillatim tum in tertia Parte Logices, tum in prima Philoſophia dicemus.

Potentia naturalis, & impotentia.

Potentia hoc loco dicitur qualitas rei congenita ad agendum vel reſiſtendum comparata: cùm debilior eſt, tum impotentia dicitur; ut viſus in juvene potentia, in ſene impotentia vocitatur.

Potentiæ, ut habitus, aut animi ſunt, aut corporis: facultates animi ſunt intellectus, & voluntas: ille cognoſcit, hæc amat: ille circa veritatem verſatur, hæc in bonum nititur.

Potentiæ aut vires corporum occultæ ſunt, aut manifeſtæ: illæ fortè nos fugiunt, ut vis in magnete qua ad Polos mundi convertitur, aut ferrum ad ſe rapit. Hæ videntur apertiores, ut vires omnes quæ ſenſus feriunt. Quamquam eæ quoque magna ex parte nobis ſunt incognitæ: tametſi manifeſtæ dicuntur, quòd uſu ſint frequentiores. Ac neſcio an gravitas & levitas corporum, quibus nihil notius nobis videtur, non minùs ſint occultæ, quàm vis magnetica, aut quæ ſympatheticæ vulgò dicuntur. Verùm in iis explicandis magna pars Phyſicæ verſatur. Nec neceſſe eſt hoc loco diligentiùs expendere, unde vires ſeu potentiæ cùm occultæ, tum manifeſtæ oriantur, aut quomodo à natura cujuſque rei diſtinguantur.

Id unum monuiſſe ſatis fuerit, vires aut potentias vulgò dividi in actuoſas, cujuſmodi eſt

eſt vis calefaciendi in igne; & paſſivas, cujus generis eſt durities in ferro, aut mollities in cera.

Rurſus activæ vel rebus inanimatis ſunt communes, ut vis illa attractrix; ut vulgò creditur, quæ eſt in magnete; vel animatis corporibus ſunt propriæ, ut vis generatrix, & auctrix in planta; vel rebus ſenſu præditis inſunt, ut ſenſus, cùm exteriores tum interiores; vis motrix, appetens, & aliæ hujuſmodi, quæ amplam Phyſicæ contemplationi materiam ſuppeditant.

Patibilis qualitas, & paſſio.

Tertia qualitatis ſpecies patibilis qualitas, aut pathetica nominatur, quæ ſcilicet unum ex quinque ſenſibus afficit: ut calor, ſapor, & aliæ qualitates ſenſibiles: quamquam fortè juxta Ariſtotelem latiùs patet. Nam animi perturbationes, & iræ, & aliæ paſſiones ad hanc qualitatis ſpeciem pertinent, quæque in nobis ex ejuſmodi conturbatione, aut motu animi oritur affectio, ut rubor ex ira, pallor ex timore, paſſio hoc loco nominatur. At ſi diutiùs permaneat, ut rubor ex temperamento, ad patibilem qualitatem revocatur, adeo ut non eſſentiale, ſed accidentarium omnino diſcrimen illud videatur.

Ergo faciliùs crediderim qualitatem patibilem, aut ſenſibilem ab Ariſtotele dici, id quod eſt in objecto ſenſibili, cujuſmodi eſt calor in igne: quod ſcilicet vim habet in ſe, quæ ſenſum moveat; paſſionem verò eamdem vocat qualitatem, ut à nobis percipitur, eaque forſitan motu, ſeu conta-

ctu

ctu quodam continetur, ut docet Ariſtoteles. Eadem quippe voce & calorem qui eſt in igne, & ſenſum caloris, qui in nobis eſt, deſignamus: quamquam multùm inter ſe diſcrepant: de quo quidem alibi.

Forma & figura.

Quarta qualitatis ſpecies bimembris forma & figura continetur. Figura id dicitur, quod quantitatem exteriùs determinat; aut ſi malis, quod ex omni parte terminatur, vel circumſcribitur. Hinc angulus qui eſt unius lineę ad alteram inclinatio, figura dici non poteſt, cùm ex omni parte non terminetur. Inter figuras, quę rectis lineis terminantur, prima eſt triangulus, ſeu trilatera figura, quę tribus lineis, aut lateribus conſtat. Sed omnium figurarum ſimpliciſſima eſt circulus, qui unica linea curva circumſcribitur.

Quòd autem ſit diſcrimen inter formam & figuram, non facile dictu arbitror. Boetius rebus animatis formam, ceteris figuram tribuit: nonnulli formam in re omni naturali, ut figuram in artificialibus Mathematicis propriè inveniri putant. Alii è contrà formam in rebus artefactis conſtituunt, quòd non habeant formam à figura diverſam. Nam domus forma in ipſa diſpoſitione & figura partium poſita eſt. Sunt qui formam cum colore conjungant. Hinc pulchra, eadem formoſa dicuntur: Et pulchritudo ipſa ex M. Tullio, *apta eſt figura membrorum cum coloris quadam ſuavitate.*

Ac neſcio an aliud diſcrimen, idque aptius

aptius inter formam & figuram afferri poſſit: quòd figura ſit exterior corporis circumſcriptio; forma verò ſit partium interiorum, & velut lineamentorum certa diſpoſitio. Cùm cera ex rotunda ſit quadrata, exteriorem mutat figuram: ſed illius partes interiores etiam inſenſibiles certo quodam modo ſemper ſunt conformatæ: adeo ut hanc cerę formam, non lapidis, ſubjiciant oculis. Illa partium etiam inſenſibilium configuratio formam cujuſque rei, ſaltem inanimatę, ut pleriſque videtur, magna ex parte efficit. Verùm iſta, quę alterius ſunt loci, leviter attigiſſe ſatis fuerit.

Figurarum diviſiones & genera referre etſi non foret inutile, tamen longum eſſet & moleſtum. In univerſum ſatis fuerit admonuiſſe figuram eſſe vel rotundam, quę uno termino; vel angularem, quę multis terminis circumſcribitur. Harum, ut diximus, prima eſt trilatera, quæ & triangulum nominatur. Hujus itidem variæ ſunt ſpecies: nam vel tria latera ſunt ſibi invicem ęqualia, tumque ęquilaterum; vel duo tantùm, idque iſoſceles; vel tria ſunt inęqualia, tumque ſcalenum quaſi imperfectum nominatur. Sic ratione angulorum in tres quoque ſpecies dividitur. Verùm iſta ad Geometras mittimus: non quòd ſint ab inſtituto penitus aliena, aut inutilia, ſed quòd in hoc Tractatu res omnes pro dignitate explicari non poſſint.

Illud dumtaxat admonuerim, figuram, ut numerorum rationes & ideas ita eſſe claras & diſtinctas, ut de iis infinitę fiant

demon

demonſtrationes: & quamvis figura ad agendum iners vulgò habeatur, id tamen negare non poſſumus, cùm naturæ, tum artis opera magna ex parte figurarum diſpoſitione pendere: adeo ut rectam philoſophandi rationem ii non videantur inſiſtere, qui in rerum naturis explicandis nullam figurarum habent rationem.

QUÆSTIO IV.

De Relatione.

SEquitur paulò operoſior de Relatione tractatio, quam plerique difficilem & involutam nimia ſubtilitatis affectatione effecerunt. Cùm enim modos neſcio quos, ſed formas à rebus diſtinctas rebus ipſis affinxerunt; quas aut Relationis, aut aliorum prædicamentorum nomine deſignarunt, tot ſe induerunt difficultatibus, tot quæſtionibus, & concertationibus rem ſatis apertam involverunt, ut vix ſe expedire poſſint: nobis tutiſſimum videtur res ipſas magis conſulere, quàm abſtractas & vagas animi notiones, quæ nihil aliud ſæpè, quàm tenebras menti offundunt. Sed ne longiùs evagemur, quid Relationis nomine intelligamus, & quomodo exiſtat, primo loco nobis eſt explicandum: deinde in quo poſita ſit illius natura; tum illius adjuncta ſigillatim diſcutienda; poſtremò varias illius diviſiones & proprietates exponemus.

ARTICULUS PRIMUS.

De nomine & exiſtentia Relationis.

RElationis nomen vix ab Antiquis fuit uſurpatum. Ariſtoteles relata τὰ πρός τι, ſeu ad aliquid ſolet appellare, quæ ſcilicet ad aliud referuntur. Modus verò quo duo, aut plura inter ſe referuntur abſtracta voce dicitur relatio: aliis quoque effertur nominibus. Nam reſpectus, ordo, habitudo, connotatio, comparatio vocitatur: adeo ut nihil ſit penè notius quàm ipſa relatio, cùm omnis ferè cogitatio noſtra in rebus comparandis verſetur. Itaque relata ſunt v. g. pater & filius: paternitas & filiatio dicuntur relationes. Omnis autem comparatio, ſeu relatio aut à mente noſtra excogitatur, qualis eſt inter ſubjectum & attributum propoſitionis, genus & ſpeciem: quæ idcircò relatio rationis dici ſolet; aut invenitur potiùs à mente, quàm efficitur, cujuſmodi eſt habitudo inter patrem & filium, inter cauſam & effectum. Hæc realis eſt, & non ficta relatio; eaque eſt duplex.

Nam, ut docet S. Thomas, nomina relativa vel ſunt impoſita, ut ipſam relationem, ſeu habitudinem deſignent, ut pater & filius, dominus & ſervus; & hæc barbara quidem voce, ſed recepta dicuntur *Relata ſecundùm eſſe*. Vel nomina ipſa res abſolutas quidem, ſeu ab omnibus aliis ſolutas & liberas ſignificant, quas tamen reſpectus, aut habitudines quædam conſequuntur: quales ſunt inter movens & motũ; inter creatorem

&

& creaturam relationes. Atque hęc relata *ſecundùm dici* à Philoſophis vocitanttr: quę, ut illis placet, ab Ariſtotele ſunt definita his verbis. *Relata*, inquit, *ſunt ea quæ id quod ſunt, alterius eſſe dicuntur*, *vel quoquo modo ad alterum referuntur*. Hujus generis relatio tranſcendentalis dici ſolet: quòd in re omni ordo quidam, & relatio ad aliud includatur.

Quamquam, ut multis videtur, non omnis relatio ſecundùm dici eſt tranſcendentalis: ſed ea ſola quę eſt rei eſſentialis: qualis eſt inter facultatem & objectum. Sed cùm relatio *ſecundùm dici* rei ipſi accidit, qualis eſt inter movens & motum, & quę in ſex ultimis prędicamentis reperitur, tum ea tranſcendentalis non appellatur.

Itaque ſola relatio ſecundùm eſſe, ad hoc prędicamentum pertinet. Hinc definiri poteſt, *id cujus totum eſſe, eſt ad aliud referri*: ut ſimilitudo, ęqualitas, paternitas ſunt relationes categoricæ, in eo quidem poſitæ, quòd aliud reſpiciant. Nam termino pereunte, ſtatim evaneſcunt; homo filio extincto, non eſt ampliùs pater.

In hac potiſſimùm relatione ea ſpectari poſſunt, ſubjectum, quòd ſcilicet ad aliud refertur: ſic pater, aut homo generans ſubjectum eſt paternitatis; ut filius ad quem refertur, eſt terminus; generatio ſeu cauſa cur pater ad filium referatur, fundamentum dici ſolet. Hoc utique vel eſt proximum, ut de quo mox diximus, vel remotum, ut potentia generandi in patre, qua poſita, non idcircò emergit relatio: ſed ubi eſt fundamentum proximum, ſeu, ut loquũtur, ratio fun-

fundandi, ſtatim exurgit relatio. Idcircò enim pater refertur ad filiū, quia eum genuit.

In omni relatione non ficta, ſed reali, primò ſubjectum exiſtere neceſſe eſſe. Quod enim non eſt, ad aliud referri non poteſt. 2. Extrema ſint realiter diſtincta: res enim ad ſeipſam non refertur, niſi fortè per mentem. 3. Fundamentum, ſi quod ſit remotum, diſtingui debet in utroque extremo, in ſubjecto videlicet & termino. Hinc æqualitas in perſonis divinis non eſt realis relatio: cùm eſſentia, aut potentia, aut ſapientia una in iis ſit, & eadem. 4. In categorica relatione terminus realiter exiſtat: quòd tamen in trāſcendentali relatione, & in ea quæ *ſecundùm dici* vocitatur, non requiritur. Nam ut propoſitio ſit vera, aut ſcientia aliqua ſit realis, nihil neceſſe eſt objectum exiſtere.

Quare in hoc tranſcendentalis à categorica diverſa eſt. 1. Quòd illa terminum realiter exiſtentem non exigat. 2. Quòd nullum etiam præſupponat fundamentum: eſt enim rei eſſentialis, nec quidquam prius in re ipſa exigit, aut ſupponit. 5. Quòd relatio tranſcendentalis non impediat rationem rei abſolutæ. Sic dependentia creaturæ eſt illi eſſentialis, & tranſcendentalis relatio; nec obſtat quominus creatura ſit quid abſolutum, hoc eſt, quin per ſe & ſine alio concipi poſſit. Quamvis omni ex parte explicari & intelligi vix queat citra illam dependentiæ relationem. Sic anima eſt res abſoluta: explicari tamen non poteſt citra ordinem ad corpus.

Nunc quæritur an detur realis & categorica relatio; an potiùs, ut Nominalibus videtur, nulla

nulla ſit omnino creata relatio, præter mentis ideam, qua unum cum alio conferimus. Quæ ſententia magnam præ ſe fert probabilitatem, & prima fronte explicatu facilior videtur: ea tamen ab omnibus ferè rejicitur. Sit itaque contra Nominales.

Prima Concluſio.

Dantur nemine cogitante relationes tranſcendentales.

Probatur Concluſio. Quod eſt rei intimum & eſſentiale, non pendet à cogitatione noſtra: ſed quæ dicuntur relationes tranſcendentales, ſunt rei intimæ & eſſentiales; ut dependentia creaturarum à Deo, ac relationes omnes inter facultates & objecta: ergo ejuſmodi relationes ſunt reales, nec pendent à cogitatione noſtra.

Secunda Concluſio.

Relationes categoricæ ſunt etiam reales, & nemine cogitante.

Probatur concluſio. 1. enim quòd duæ res ſint ſibi ęquales, aut ſimiles, id à cogitatione noſtra non proficiſcitur. 2. Relatio nihil eſt niſi ordo unius rei ad aliam: ſed ejuſmodi ordo non pendet à cognitione noſtra: nam mundi ipſius perfectio in ordine poſita eſt; ac ſtant ordine univerſa: ſublato enim ordine ruunt omnia. 3. Scientię penè omnes non aliud ferè quàm relationes, aut habitudines rerum contemplantur. Sic Geometria figuras inter ſe comparat, & quas inter ſe rationes habeant, conſiderat.

rat. Sic Arithmetica rationes, ſeu relationes numerorum, ut Muſica ſonorum proportiones perſequitur; ac veritas omnis quam intellectus in rebus deprehendit, non facit, nihil eſt niſi quędam relatio. Cùm enim dicimus bis duo eſſe quatuor, hujus propoſitionis veritas in quadam ęqualitate conſiſtit: ergo ordo, reſpectus, relatio eſt quid reale, non unius cogitationis noſtrę fœtus, aut rationis figmentum.

Confirmari ſolet concluſio argumento ex intima Theologia repetito. Idcirco, inquiũt, paternitas divina eſt vera & realis relatio: quia Pater ęternus generat Verbum: ergo & in rebus creatis Pater, qui filium genuit per veram & realem rationem ad eum refertur. Quamquam non inficior hujus generis argumentis parcè utendum eſſe: cùm relatio divina ſit ſubſtantia, non quiddam naturę divinę adventitium, ut relationes, de quibus nunc agimus. Nec ſatis tutò ab inenarrabili myſterio, quod fide credimus, & adoramus, ad res Philoſophicas argumenta ducuntur.

Opponunt 1. qui contrà ſentiunt, relationem nihil eſſe pręter comparationem quamdam: nam relata & comparata unum & idem ſunt: ſed omnis comparatio fit ab intellectu noſtro: ergo relatio omnis eſt noſtrę rationis opus, ac nulla eſt realis.

Reſp. diſt. maj. Relatio eſt comparatio quędam objectiva, C. formalis, N. Sic numerum eſſe etiam nemine cogitante oſtendimus: tametſi numeratio ipſa ab intellectu noſtro pendeat. Non diſſimili ratione ordo

qui-

quidam eſt in rebus quæ ſunt comparabiles : ſed actualis comparatio à mente proficiſcitur. Huc adde ordinem unius rei ad alteram non cognoſci niſi per comparationem, quæ fit per mentem.

Opp. 2. Quod eſt reale, habet cauſam realem : ſed nulla afferri poteſt cauſa relationis, niſi mens ipſa, dum res inter ſe comparat : ergo nulla eſt realis & nemine cogitante.

Reſp. Non aliam eſſe relationis cauſam preter fundamentum, à quo tamen ipſa non diſtinguitur : ſed de his poſtea.

Alia ſunt quæ ſolent opponere, quæque ſatis firma ſunt adverſus eos, qui relationem non modò realem eſſe, ſed etiam à fundamento diſtingui pertendunt : quod utique proximo articulo erit diſcutiendum.

ARTICULUS III.

Quomodo relatio diſtinguatur à fundamento.

NUnc quæ ad naturam relationis pertinent, & in quo maximè poſita ſit, paulò accuratiùs intueamur : ac primùm an relatio ſit quædam entitas, quæ fundamento ſuccreſcat, & ab ea pluſquam ratione ſit diſtincta, expendamus. Ex quo enim entitates quaſdam à ſubjectis diſcretas, quæque nec ſubſtantiæ ſunt, nec accidentia, recentiores Philoſophi excogitarunt, infinitæ concertationes circa hos modos emerſere, quibus res ſatis obviæ & intellectu faciles magna obſcuritate ſunt involutæ. Nos verò eam eſſe optimam philo-

ſophan-

ſophandi rationem omnino perſuaſi, quæ plana eſt, & intellectu facilis, quæque à communi hominum ſenſu minùs abhorret, ejuſmodi entitates non à relatione tantùm, ſed etiam à reliquis prædicamentis omnino rejiciendas arbitramur. Sit itaque.

Unica Concluſio.

Relatio non eſt forma, vel entitas à fundamento realiter diſtincta.

Probatur concluſio. 1. Inutilis omnino eſt illa entitas, aut forma à fundamento diſtincta, cùm citra illam relatio ipſa rectè concipi & eſſe poſſit: ergo nova illa entitas, aut modus, ut ajunt reſpectivus eſt omnino rejiciendus. Antecedens patet: detracta enim illa entitate duo parietes albi adhuc erunt ſimiles, & duæ ulnæ æquales ſibi futuræ ſunt. Ea quippe ſunt ſimilia, aut æqualia, quorum una eſt qualitas, aut quantitas, hoc eſt, quæ in qualitate vel quantitate conveniunt.

Probatur. 2. Illa entitas nova quæ ſubjecto, aut fundamento ſupervenit, & ab eo pluſquam cogitatione diſtinguitur, omnino eſt impoſſibilis, nec comprehendi animo poteſt. Tum quia illud concipi nequit formam, aut modum realem mihi advenire, ſi quis Romę naſcatur mihi ſimilis, cùm nulla omnino in me fiat mutatio: Idem dicendum de omni alia relatione: ut ſi quis mihi ad ſiniſtram aſſideat, qui priùs erat ad dextram; tum quia nulla afferri cauſa poteſt, quæ novam illam entitatem procreet. Nam ſi paries Romæ extruatur ſimilis huic parieti, quæ cauſa novam entitatem,

aut modum in hoc pariete qui eſt Lutetiæ, procreabit? Effectus realis citra cauſam realem nullus eſſe poteſt: unde ergo novus ille effectus? quæ illius cauſa?

Quod reſpondent, parum aut nihil habet probabilitatis: relationem nempe poſito termino tamquam *conditione ſine qua non*, reſultare in hoc pariete, cùm alius ei ſimilis Romæ conſtruitur; idque fieri citra ullam mutationem phyſicam aut ſenſibilem, quæ tum ſolùm accidit, cùm nova entitas abſoluta rei advenit; non autem, ſi nova dumtaxat relativa entitas ſuccreſcat.

Contrà 1. Conditio ſine qua cauſa ſuum effectum non procreat, non longè ab ipſa cauſa poteſt abeſſe: ſic apertio feneſtræ eſt conditio ſine qua cubiculum non illuſtratur: ſic rei comburendæ ad ignem admotio eſt item conditio ad comburendum requiſita. Sed quæ fœcunditas eſſe poteſt in hoc pariete, ut infinitas propemodum entitates, quantumvis leviſſimas & inſenſibiles effundat, quoties alii parietes huic ſimiles aut diſſimiles eriguntur, aut dealbantur? quid parietem admonet ut novas illas entitates profundat? hæc ſanè concipi nulla ratione poſſunt.

Contrà 2. Cùm forma phyſica & realis ſubjecto advenit, fit in ſubjecto realis & phyſica mutatio: at nulla fieri poteſt mutatio realis in homine qui eſt Pariſiis, cùm alius ei ſimilis in India naſcitur, aut moritur: ſecùs enim ubi res aliqua efficitur, infinitæ in rebus omnibus relationes exurgerent. Imò ad motum pedis, aut capitis totus orbis commoveretur: nam infinitæ

&

& recentes relationes propinquitatis, aut diſtantiæ rebus ipſis ſuccreſcerent.

Plura nihil neceſſe eſt hoc loco ſubjicere, cùm res ipſa ſit manifeſta; quòdque eſt penitus incognitum & inutile, ad rem explicandam fruſtrà adhibeatur. Nihil porrò magis eſt incognitum, aut incomprehenſum, quàm modi illi reſpectivi, aut novæ entitates quę cùm nullo ſenſu, nulla ratione fulciantur ut diſputationes tantùm infinitas alunt, ſic nullius rei cognitioni inſerviunt.

Solvuntur objecta.

Quò faciliùs iis quæ contrà opponuntur, facias ſatis, notare oportet relationem prædicamentum eſſe, licèt non ſit forma quædam phyſica, ſed tantùm metaphyſica. Neque enim neceſſe eſt ut prædicamenta ſint accidentia phyſica quæ rebus ipſis inhæreant: ſed ſatis eſt ut ſint accidentia logica extra rei eſſentiam poſita, uti de ſex ultimis prædicamentis fatentur plerique Philoſophi. Quòd res ex. gr. ponantur in loco per *ubicationem*, ut loquuntur, illam ubicationem eſſe formam phyſicam à ſubjecto realiter diſtinctam quis niſi ineptè collegerit?

Opp. 1. Illa diſtinguuntur realiter quæ habent diverſas definitiones, vel eſſentias. Sed fundamentum & relatio diverſas habent & definitiones & eſſentias: cùm relationis totum eſſe ſit ad aliud referri, fundamentum verò ſit quid abſolutum. Ergo relatio diſtinguitur realiter à fundamento.

N 2 *Reſp.*

Reſp. diſt. maj. Quæ habent diverſas definitiones, aut eſſentias, realiter differunt, ſi per diſtinctas eſſentias intelligantur diverſæ entitates, C. ſi nihil præter diverſos conceptus intelligas, N. Nam ſufficit virtualis diſtinctio, ut mens eamdem entitatem in varios conceptus, aut ideas partiatur.

Inſtant. Manet fundamentum pereunte relatione: Ergo relatio eſt entitas quædam à fundamento diſtincta.

Reſp. Neg. conſ. Nam relatio non eſt ſolum fundamentum, ſed illud ipſum quatenus connotat, ut loquuntur, ſeu reſpicit terminum. Unde non mirum eſt ſi ſublato termino relatio pereat.

Urgent. Illa connotatio vel eſt aliquid reale, tùmque ſublato termino, v. g. filio, perit aliquid reale, quod aliud eſt à fundamento; vel eſt aliquid fictitium; ſicque relatio non eſt realis, ſed à mente excogitata.

Reſp. Relationem eſſe aliquid reale, nempe entitatem fundamenti, ut albedinis in pariete, non præcisè, quatenus eſt albedo & quid abſolutum, ſed quatenus terminum connotat: quod utique in relatione tranſcendentali fatentur adverſarii; in his enim relatio nihil eſt præter rei naturam, quatenus aliud connotat. Sed ordo ille in tranſcendentali relatione eſt rei eſſentialis. Nam facultas, vel ſcientia eſſentialiter objectum reſpicit, aut connotat: in relatione categorica ordo ille eſt adventitius. Simili ratione in ſententia Thomiſtarum, qui relationem à fundamento diſtin-

diſtinguuntur, unio animæ & corporis nihil eſt niſi anima ut corpus connotat, eique applicatur; ac perit unio manente anima, eo ipſo quòd non ſit in corpore, aut illud connotet.

Sed, inquiunt, illa connotatio eſt tota relationis eſſentia quæ eſt realis: Ergo ſublato termino, perit aliquid reale.

Reſp. diſt. conſeq. Perit aliquid reale quoad denominationem, C. quoad entitatem, N. Itaque paries albus deſtructo alio pariete albo deſinit eſſe illi ſimilis: ſed manet eadem albedo, quæ priùs, & eadem entitas. Sic Deus cùm mundum condidit, denominationem novam creatoris accepit: quamvis nulla entitas nova, ſed tantùm novus reſpectus, aut connotatio ei acceſſerit.

Contrà, inquiunt, non poteſt fieri nova denominatio, eaque poſitiva citra novam formam, vel entitatem: ut homo ex imperito peritus fieri non poteſt citra doctrinæ acceſſionem: ſed relatio novam affert denominationem, eamque poſitivam: ergo adveniente relatione nova quoque entitas accedit.

Reſp. Diſt. maj. Cùm denominatio eſt abſoluta, ut in exemplo allato, C. cùm denominatio eſt relativa, N. ſic Deus factus eſt creator citra ullam ſui mutationem, ut docet Sanctus Tomas opuſculo 48. Cùm aliquis ex dextro fit mihi ſiniſter, hoc non fit citra illius mutationem: ſed mihi accidit novi.

Opp. 2. Illa diſtinguuntur realiter, quorum unum augeri poteſt, altero non aucto, immo & altero imminuto. Sed fundamentũ

augeri poteſt, etiam imminuta relatione: ut augeri poteſt albedo in pariete, cùm ſimilitudo ipſa minuatur: Ergo relatio eſt quid diſtinctum à fundamento. Simili ratione poteſt multiplicari relatio, quamvis idem maneat fundamentum: ut in eodem homine infinitæ propè ſunt relationes.

Reſp. His & aliis quæ afferri poſſunt, virtualem ſufficere diſtinctionem, tum ut uno aucto, alterum non augeatur: nam eſſentia rei & entitas unum & idem ſunt realiter, quamvis augeri in corpore poſſit entitas, non aucta ejus eſſentia; tum etiam ut uno aucto, & intenſiore facto, alterum remittatur & minuatur. Nam relatio, ut ſimilitudo propriè non augetur quoad entitatem; ſed tantùm impropriè, quantùm ad denominationem. Itaque diſtingui poteſt antecedens, ſi res propriè augeri poſſit, aut minui, intendi & remitti, C. Si augeri poſſit tantùm, vel minui impropriè & ratione denominationis, N. Quæ ſolutio ex dictis apertior eſt quàm ut egeat explicatione.

Inſtant. Res eadem non poteſt denominationes contradictorias ſuſcipere, niſi eadem mutetur: Ergo cùm paries ex ſimili ſit diſſimilis, aut minùs ſimilis, ſit in eo aliqua mutatio, & nova illi entitas ſupervenit.

Reſponſum Jam fuit, antecedens verum eſſe in rebus abſolutis, non item in relativis. Sic Deus citra ſui mutationem, niſi impropriè dictam, factus eſt Creator, aut Redemptor.

Urgent. Homo antequam genuerit filium, non

non eſt pater, licèt habeat potentiam generandi: Ergo paternitas ſeu relatio eſt quid additum fundamento.

Reſp. Diſt. ant. Homo non eſt pater quantùm ad denominationem, C. quantùm ad entitatem, N. Nam homini antequam generaret, nihil deerat, quominus pater diceretur, niſi terminus, qui, ut diximus, in relatione categorica eſt conditio ſine qua non.

Sed, *inquiunt*, idem non poteſt eſſe ſine ſeipſo. Ergo ſi fundamentum nihil eſt diſtinctum à relatione, non poterit citra relationem conſiſtere, nec homo erit ſine paternitate, aut album ſine ſimilitudine.

Reſp. Eamdem adhibendo diſtinctionem. Res eadem non poteſt eſſe ſine ſeipſa, quoad entitatem, C. quoad connotationem, N. Poteſt enim eſſe, quamvis nihil exterius connotet. Sic fundamentum non idem eſt cum relatione, aut modo reſpectivo, ſi connotativè ſumatur: ſed idem ſemper eſt, ſi entitas ſola ſpectetur. Idem eſt Deus & creator entitativè, ut loquuntur, non idem prorſus connotativè.

Hæc quidem fuſiùs quàm par erat, ſumus proſecuti, tum ut planum fiat quantò ſit facilius ejuſmodi entitates ſupervacuas reſecare, quàm nimia ſubtilitatis affectatione tot entia citra ullam neceſſitatem congerere; tum etiam ut modi omnes reſpectivi, quos aliqui ut entitates quaſdam ſolent obtrudere, uno & eodem ictu dejiciantur. Hi quippe nihil ſunt niſi relationes quædam, non novæ entitates; de quibus tam multa minimè neceſſaria quæſierunt: an v. gr.

modi alios procreent; an ſteriles ſint, an ſubjectis inhæreant, vel adhæreant; an modus modo ſuperveniat, & alia benè multa.

Ex iis illud etiam colligitur, relationem nihil eſſe niſi fundamentum, quatenus connotat terminum: neque enim, ut penè demonſtratum arbitramur, relatio eſt entitas quædam quantumlibet leviſſima, quæ fundamento ſuccreſcat: nec tamen ea eſt tantùm denominatio extrinſeca. Nam paries albus qui alteri ſimilis dicitur, potiùs à forma intrinſeca, ſeu albedine ſibi inhærente, quæque eſt cauſa cur alteri ſimilis dicatur, quàm ab externa forma denominatur: terminus quippe eſt tantùm conditio ſine qua non eſſet relatio.

Poſtremò, relationis nomine non intelligimus aggregatum quoddam per accidens ex ſubjecto, fundamento & termino: præterquam enim entia per accidens à categoriis excluduntur, non video quomodo paternitas & filiatio inter ſe opponi, aut à ſe invicem diſtingui poſſent, cùm utraque unum & idem foret aggregatum ex ſubjecto, fundamento & termino.

Itaque id unum reſtat, ut relatio nihil ſit niſi fundamentum, quatenus reſpicit aut connotat terminum; ſeu, ut loquuntur, relatio ut in recto caſu & intrinſecè fundamentum includit, terminum in obliquo, & extrinſecè connotat, ut de relatione tranſſcendentali diximus. Sic relatio facultatis viſivæ ad colores eſt eadem facultas, quatenus connotat eſſentialiter colores. Simili ratione categorica relatio eſt fundamentum ut reſpicit ſuum terminum, ſed acciden-

tariò

tariò tantùm, non eſſentialiter: quæque contrà objici poſſunt: jam ſunt ſoluta.

Circa fundamentum relationis id etiam quæri ſolet, an una relatio poſſit eſſe alterius fundamentum.

Reſp. Nihil obſtare quominus una relatio cum altera conferatur: ſic unius hominis paternitas cum alterius paternitate, vel cum alia relatione conferri poteſt; tumque exurget relatio identitatis, aut diverſitatis. Nec metuendum eſt ne in relationibus detur progreſſus in infinitum, cùm novæ relationes non ſint homogeneæ, ſeu ejuſdem ſpeciei, ſed diverſæ.

ARTICULUS III.

De ſubjecto relationis.

DE natura relationis diximus, eamque nihil eſſe præter fundamentum, quatenus terminum connotat, multis argumentis oſtendimus. Nunc ſequitur, ut de iis quæ adjecta ſunt relationi, de ſubjecto nimirum & termino diſſeramus, & varias, quæ moveri ſolent queſtiunculas, quàm poterimus breviſſimè & accuratè expendamus.

Atque ut ab ipſo ſubjecto ordiamur, meminiſſe oportet relationem accidens quoddam eſſe metaphyſicum, quòd licèt nulli inhæreat ſubjecto, ut quæ phyſica dicuntur accidentia; tamen in ſubjecto alicui ineſſe, idque denominare concipitur. Unde ſolent duo in relatione diſtinguere, unum generale, & cum reliquis prędicamen-

tis commune, quod vocant *eſſe in*; aliud ei proprium, & ſpecificum, quod *eſſe ad* appellant: eſt enim id relationi proprium ut ad aliud referatur. Id utique palam eſt relationis ſubjectum, quod ab ea denominatur, eſſe ſuppoſitum. Sic homo eſt ſubjectum *quod*, ut ajunt, paternitatis, aut æqualitatis; quantitas verò, ſeu fundamentum eſt ſubjectum *quo* æqualitatis.

Iam quæritur, an Deus ſubjectum relationis eſſe poſſit; an referatur ad creaturas. Sit igitur

Unica Concluſio.

Nihil impedit quominus in Deo ſint reales relationes ad creaturas, etiam categoricæ.

Ac primùm quidem dubitare non poſſumus, quin in Deo ſint relationes *ſecundùm dici*, ſive ſint tranſcendentales, aut eſſentiales, quales ſunt ſcientiæ, aut omnipotentiæ divinæ ad res quæ fieri, aut ſciri poſſunt; ſive accidentales, cujus generis ſunt creatoris, aut reparatoris, aut conſervatoris relationes. Non minùs enim creator comparatur cum creaturis, quàm viciſſim, ac neutra relatio ſine altera concipi poteſt. Quòd autem in Deo ſint relationes categoricæ.

Probatur. Relationes identitatis, aut diverſitatis ſunt categoricæ: atqui ejuſmodi relationes ſunt in Deo reſpectu creaturarum: tam enim diverſus eſt à creaturis, quàm viciſſim: nec poſſumus creaturam diverſam à Deo concipere, quin Deum quoque à creaturis diverſum concipiamus: ergo nihil

nihil obeſt quominus in Deo relationes etiam categoricas agnoſcamus.

Confirm. Relatio non eſt quid diſtinctum à fundamento: ſed relationum fundamenta ſunt in Deo: ergo & relationes in eo eſſe poſſunt.

Quæ contrà opponi poſſunt, facilè diluentur, ſi meminerimus nihil novi Deo accidere quoad entitatem, nullam quoque novam relationem cum acceſſione fundamenti ei ſupervenire poſſe, ſed novam dumtaxat Deo connotationem citra ullam mutationem accedere.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Relatio categorica eſt accidens quoddam: ſed in Deo nullum eſt accidens: ergo in Deo nulla relatio categorica eſſe poteſt.

Reſp. Diſt. maj. Relatio eſt accidens metaphyſicum, quod ſcilicet ſubjectum tantummodò denominat, neque ad illius eſſentiam pertinet, C. accidens phyſicum, quod ſubjecto inhæreat, N.

Inſt. Accidens etiam phyſicum non poteſt rei advenire citra aliquam illius mutationem: ſed nulla in Deo poteſt eſſe mutatio: ergo nova relatio Deo non poteſt accedere.

Reſp. Accidens illud metaphyſicum, ſeu relationem, nullam Deo afferre mutationem, quoad entitatem: licèt nova ſit connotatio ex mutatione quæ eſt in creatura, non in Deo.

Opp. 2 Deus non pendet à creaturis: ergo in Deo nulla eſt relatio tranſcendentalis ad

creaturas, quæ cum eſſentiali dependentia conjuncta eſt: qualis eſt inter ſcientiam, & objectum.

Reſp. diſt. antec. Deus non pendet à creaturis ut effectus à cauſa, C. ut relatum à correlato, N. Itaque dependentia illa eſt tantùm connexionis, qualis etiam eſt inter perſonas divinas, quæque nullam in Deo imperfectionem præſupponit.

ARTICULUS IV.

De termino Relationis.

CUm relatio in ordine, aut reſpectu unius ad alterum poſita ſit: quod refertur, ſubjecti vel relati habet rationem: ut homo qui genuit, & pater nominatur, terminus eſt, quem relatio reſpicit: ut homo genitus, aut filius: fundamentum, ut diximus, eſt ratio, aut cauſa illius ordinis, vel relationis. De fundamento, & ſubjecto diximus: reſtat ut quæ ad terminum pertinent, exequamur.

Circa terminum duo potiſſimùm quæri ſolent. 1. An ſit de eſſentia relationis; 2. An terminus relationis ſit quid abſolutum, vel relativum. Sit itaque.

Prima Concluſio.

Connotatio termini eſt de eſſentia relationis, non ipſe terminus.

Probatur & ſimul explicatur concluſio. Relatio eſt ordo ſubjecti ad terminum: ergo de illius eſſentia eſt ut connotet terminum: ut de eſſentia eſt facultatis, vel ſcientiæ quòd objectum ſuum reſpiciat. Sed quemadmodum

dum objectum non includitur in ſcientiæ, aut facultatis eſſentia, cùm aliquando ipſum non exiſtat: ſic terminus non includitur in eſſentia relationis. Ordo quippe terminum non includit, ſed eum connotat: ergo terminus, v. g. filius non includitur in relatione ut in paternitate.

Confirm. Relata ſibi opponuntur: ergo non ſeſe mutuò includunt, neque unum eſt de alterius eſſentia. Unde paternitas divina non includit filium: cùm ab eo diſtinguatur.

Opp. Illud eſt de rei eſſentia, ſine quo res eſſe aut concipi nequit: ſed relatio ſine termino eſſe non poteſt, aut concipi: ergo terminus eſt de eſſentia relationis.

Reſp. diſt. maj. Si illud includatur in re ipſa, C. ſi connotetur tantùm, N. Itaque, ut diximus de ſcientia & objecto, connotatio termini eſt de relationis eſſentia, ut loquuntur, *eſſe ad*, relationis: ſed terminus ipſe non includitur in eſſentia relationis: cum ſit quid extrinſecum.

Nunc videndum eſt, an relatio terminetur ad abſolutum, an potiùs ad relativum; utrum ſimilitudo, v. g. quæ eſt in aliquo homine, terminetur ad alterius hominis ſimilitudinem, an potiùs ad figuram, quæ eſt illius ſimilitudinis fundamentum; utrum pater terminetur ad filium formaliter, quatenus eſt filius; an ratione fundamenti, quia genitus fuit à patre. His intellectis, ſit

Secunda Concluſio.

Relatio terminatur ad aliquid abſolutum potiùs quàm ad relativum.

Pro-

Probatur Concluſio. Terminus relationis eſt quid prius ipſa relatione: cùm ſit conditio ad relationem requiſita, qua poſita relatio ipſa ſtatim emergit: ſed relatio oppoſita, v. g. filiatio non eſt aliquid prius paternitate; ac neutra propriè pendet ab altera: cùm ſint ſimul natura: ergo terminus relationis non eſt alia relatio, ſed fundamentum potiùs oppoſitæ relationis.

Confirm. Si relatio penderet ab oppoſita relatione, tamquam à termino oppoſito, à ſe ipſa penderet relatio: nam ſi paternitas à filiatione, ut viciſſim filiatio à paternitate pendeat, ſequitur paternitatem à ſe ipſa pendere. Abſurdum verò eſt rem aliquam à ſe ipſa dependere: eſſet enim ſe ipſa prior, & poſterior: ergo abſurdum quoque videtur relationem ab oppoſita pendere relatione, niſi fortè ut diximus, dependentiam connexionis intelligamus, cùm una ſine altera eſſe non poſſit.

Probatur 2. Relatio definitur per ſuum terminum: ſed definiri non poteſt per aliam relationem formaliter ſumptam: cum ea non ſit quid prius, aut notius relatione ipſa, quæ eſt definienda: omnis autem accurata definitio fieri debet per aliquid quod prius ſit & notius re definita: ergo terminus formalis non eſt relatio oppoſita.

Confirm. Terminus unà cum fundamento eſt cauſa relationis. At ſi quis roget, ex. gr. cur Philippus ſit Alexandri pater, inepta erit reſponſio, quòd Alexander ſit filius Philippi. Sed ratio ipſa ex parte termini eſt afferenda, nempe quòd Alexander genitus fuerit à Philippo: ergo palam eſt terminum non eſſe relati-

lativum formaliter, ſed fundamentum oppoſitæ relationis.

Solvuntur objectiones.

Multa ſolent opponere, quæ faciliùs diſſolves, ſi adverteris, relata quidem ſimul eſſe natura, & ſimul cognitione; unum alteri opponi; imò relatum terminari ad oppoſitum, ut pater terminatur ad filium. Iſta enim vera ſunt, quatenus unum ſine altero non cognoſcitur, atque inter relata eſt neceſſaria connexio. Cùm igitur.

Opponunt primò, Relatum terminatur ad oppoſitum, aut definitur per oppoſitum, ſeu correlatū: Ergo terminus eſt quid relativum.

Reſp. Relationem terminari quidem ad id quod oppoſitum eſt, & relativum, ſed non præcisè quatenus oppoſitum eſt, aut relativum: vel quod eodem recidit, *diſt. antec.* relatio terminatur ac definitur per ſuum correlatum, *fundamentaliter*, C. *formaliter*, N. Terminus enim eſt fundamentum oppoſitæ relationis, atque id per quod relatio definitur: quod eam terminat & ſiſtit: nec terminus eſt idipſum, quod ad aliud refertur: tum enim ſubjectum eſſet relationis, non terminus. Quare paternitas terminatur ad ſubſtantiam genitam, quæ eſt fundamentum filiationis: nam, ut dictum eſt, ſi quis roget, quare Philippus eſt Pater Alexandri, nemo reſponderit, quia Alexander eſt filius Philippi: ſed quia procreatus fuit à Philippo.

Contrà, *inquiunt*, oppoſitio eſt quædam terminatio; ſed paternitas formaliter opponitur filiationi: ergo ad eam quoq; terminatur.

Reſp.

Reſp. diſt. min. Paternitas opponitur filiationi, ut correlato, C. ut termino, N.

Inſtant. Relatio pendet à ſuo correlato: nam ſine eo intelligi non poſſet: ſed ab eo pendet ut à termino: ergo terminus eſt formaliter quid relativum.

Reſp. Neg. min. pendet enim relatum à ſuo correlato, quòd inter utrumque ſit neceſſaria connexio, tamquam inter duo extrema, aut duo relationis ſubjecta.

Sed, *inquiunt*, relatio pendet dumtaxat à fundamento, & termino: atqui correlatum non eſt fundamentum: ergo reſtat ut ſit terminus.

Reſp. Diſt. maj. relatio pendet ſolum à fundamento, & termino, ut à cauſis quæ illi ſpeciem, & naturam tribuunt, C. ut ab extremis quæ ſunt correlata, N. nam præter fundamentum, & terminum ſunt etiam extrema relationis quæ ſunt reciproca, & ſimul natura: ut pater & filius, in quibus tamquam in ſubjectis inſunt oppoſitæ relationes.

Opp. 2. Unum relatum cognoſcitur per aliud: ſunt enim ſimul cognitione; ſed relatio definitur per terminum: ergo terminus eſt relativus.

Reſp. neg. maj. dicuntur autem relata ſimul cognitione, quia unum non cognoſcitur ante aliud, non quòd una relatio, ut paternitas, formaliter cognoſcatur per filiationem. Quare qui cognoſcit unum relatum, ſimul aliud cognoſcit, materialiter, ut ajunt, ſumptum. Qui cognoſcit patrem, ſimul & novit filium, quatenus eſt homo genitus.

Opp. 3.

Opp. 3. In divinis paternitas terminatur ad filiationem, non ad aliquid abſolutum: ergo idem quoque in rebus creatis eſt judicandum.

Reſp. 1. Non ſatis aptam eſſe ex divinis relationibus ad creaturas conſecutionem: cùm illæ ſint ſubſtantia, hæ verò accidentia tantùm metaphyſica. Deinde paternitas divina non poteſt terminari niſi ad aliquod diſtinctum: ſed nihil in divinis eſt diſtinctum præter relationes; unde relatio aliam relationem terminat. Hinc ſola filiatio producitur à Patre, non natura divina. In rebus creatis res aliter ſe habet; eſt enim aliquid diſtinctum & productum præter relationem.

Reſp. Relationem divinam, ut filiationem, licèt eadem ſit & ſimplex, duo tamen habere munera: nam & perſonam filii conſtituit, atque ea ratione eſt terminus paternitatis. Deinde juxta noſtrum intelligendi modum perſonam filii jam conſtitutam ad patrem refert: tumque rationem non habet termini, ſed correlati. Quare paternitas divina terminatur ad filiationem divinam ſub ratione abſoluta: quatenus Verbum conſtituit, non præcisè quatenus eſt relatio. Verùm iſta & alia hujus generis viderint Theologi.

Nihil etiam cauſæ eſt cur anxiè loca quædam ex Ariſtotele decerpta explicemus: ut cùm docet in hoc capite, alam non eſſe avis, ſed alati alam: unde colligunt relationem non ad abſolutum referri: ſed perperam: non enim aliud Ariſtoteli eſt propoſitum, quàm ut terminum adæquatũ, quique ex omni parte reſ-

te reſpondeat relationi, afferat. Cùm autem multa quæ alis prædita ſunt, ut muſcæ, non ſint aves, rectè judicat alatum potiùs, quàm avem eſſe adæquatum alæ terminum. Simili ratione cùm docet detractis omnibus à Domino & ſervo, præter eſſe Domini & ſervi, ſemper Dominum eſſe ſervi Dominum: id utique verum eſt: nam ſublatis omnibus quæ extranea ſunt, ut albedine, figura & aliis hujus generis, dummodò in ſervo obediendi neceſſitas, in Domino jus imperandi remaneat quæ ſunt fundamentum & terminus, ſemper Dominus erit ſervi Dominus, ac viciſſim.

ARTICULUS V.

De Relationis diviſione.

Explicatis iis omnibus, quę ad exiſtentiam & naturam relationis; nec non quæ ad ſubjectum illius, fundamentum & terminum pertinere viſa ſunt, multò facilior erit relationis diviſio: quæ licèt magna ex parte in primo articulo fuerit explicata; nunc tamen paulò accuratiùs eſt retexenda: ſimul unde illius differentiæ genericæ, ſpecificæ & numericæ ſint repetendæ, diligentiùs intuendum.

Ac primò quidem relationem in realem, & rationis dividi jam initio monuimus. Infinitæ ſunt hujus generis relationes, quas mens facit, non invenit: Ac Logica penè tota in iis explicandis verſatur. Hinc prædicabilia Logica nihil ſunt præter hujus generis relationes: cùm mens quæ ſunt unum & idem ſepa-

ſeparat, & confert inter ſe. Sic in propoſitione ſubjectum cum attributo, in ſyllogiſmo & propoſitiones & termini variis inter ſe modis comparantur. Rectè autem admonet S.Thomas 1.p. q.28. quòd ſolùm in his quæ ſunt *ad aliquid*, inveniuntur aliqua quæ ſunt ſecundùm rationem tantùm. Nam relatio rationis eſt verè & propriè dicta relatio; ac mens noſtra unum ad aliud refert, aut ordinat: unde relationis ratio ſpecifica, quam vocat *eſſe ad*, huic æquè convenit, ac reali relationi: quod de aliis prædicamentis dici non poteſt, non enim chimæra habet rationem ſubjecti.

2. Relatio realis vel eſt increata, vel creata; illa eſt quadruplex. Eſt enim in Deo una eſſentia vel natura; ſunt duæ proceſſiones, generatio & ſpiratio; tres perſonæ, quatuor relationes quę in duplici proceſſione fundantur. Paternitas nimirum, quæ eſt relatio principii generantis ad ſuum terminum; filiatio, quæ eſt termini geniti ad ſuum principium; ſpiratio activa quæ eſt principii ſpirantis. Patris videlicet & Filii ad Spiritum ſanctum; & ſpiratio paſſiva Spiritus ſancti, qui à Patre & Filio, ut ab uno principio procedit. Sed hæc ad Theologos: nos relationes tantùm creatas inquirimus.

Relatio in rebus creatis duplex, *ſecundùm dici*, & *ſecundùm eſſe*, ſeu categorica; illa non habet purum terminum, ſeu qui alio non fungatur munere, quàm terminandi: ut actio & paſſio. Nam actio eſt actus agentis, neque id reſpicit ut purum terminum, ſed ut principium; eaque relatio, ut diximus, eſt duplex, eſſentialis nimirum, quæ

eſt

eſt tranſcendentalis, altera accidentalis.

Relatio categorica penes fundamentum, aut proximum, aut remotum dividitur: atque illius tot ſunt ferè genera, quot prædicamenta. Nam vel fundatur in ſubſtantia, ſeu eſſentia, eaque eſt identitas, aut diverſitas; vel in quantitate: quæ æqualitas dicitur, aut inæqualitas; vel in qualitate, eſtque ſimilitudo & diſſimilitudo; vel in potentia activa & paſſiva, quæ eſt cauſæ ad effectum, & viciſſim. Sic in *ubi* fundantur relationes viciniæ & diſtantiæ, in *quando* prius & poſterius.

Non diſſimili ratione relationis fundamentum proximum unitas eſt, vel numerus; actio vel paſſio: cùm enim unum eorum, inter quæ eſt relatio, non eſt alterius cauſa: vel ea inter ſe conveniunt, tumque unitas fundamentum eſt relationis proximum; ſive conveniant in eſſentia, quæ unitas identitatem efficit; ſive in quantitate, quæ æqualitatem; ſive in qualitate, quæ ſimilitudinem parit.

Gùm res inter ſe diſcrepant, tum numerus dicitur illius relationis fundamentum. Sive in eſſentia diſſideant, quæ relatio vocatur diverſitas; ſive in quantitate, cujus generis ſunt penè infinitæ proportiones quas Geometria & Arithmetica perſequuntur; ſive in qualitate, unde oritur diſſimilitudo. Et quidem cùm duæ qualitates inter ſe conferuntur: ut duæ albedines, aut albedo & nigredo, tum eſt identitas, vel diverſitas; ſed ubi duo alba, ſeu qualitates in concreto comparantur, tum ſimilitudo emergit, aut diſſimilitudo. Ac nullum eſt prædicamentum

tum quod relationis fundamentum eſſe non poſſit, idque, ut diximus, in unitate, ſeu convenientia, aut in numero, ſeu in diverſitate quadam poſitum erit.

Cùm autem unum ex iis quæ inter ſe conferuntur, eſt alterius cauſa, tum illius relationis fundamentum eſt actio, ubi cauſa refertur ad effectum, vel paſſio, quando effectus cum cauſa comparatur.

Plerique tertium addunt relationis genus, cujus fundamentum eſt menſura aut res menſurabilis. Sic ſcientia ad ſuum objectum, ut ſenſus ad ſenſibile refertur. Verùm hujus generis relationes non ſunt categoricæ, & *ſecundùm eſſe*, ſed tantùm *ſecundùm dici*. Non enim purum habent terminum, neque neceſſe eſt ut terminus illius relationis, quæ *ſecundùm dici* vocitatur, omnino exiſtat.

Ex iis ſequitur non ſatis aptè relationem in mutuam & non mutuam ſecari: cùm omnis relatio categorica ſit mutua & reciproca. Nam ſubinde oſtendimus mutuam eſſe relationem inter creatorem & creaturas: quod facile impetrabimus ab iis qui relationem à fundamento non diſtinguunt. Sic enim nihil novi Deo ſupervenit, cùm ad creaturas refertur creatoris nomine.

Meliùs itaque, licèt barbarè, relationem dividunt in relationem *æquiparantiæ & diſparantiæ*; illa dici poteſt æqualis comparationis, & ejuſdem nominis: ut ſimile ſimili, frater fratri; altera inæqualis comparationis: cùm ſcilicet utrique extremo diverſa imponuntur nomina, ut Dominus & ſervus,

pater

pater & filius. Ac de generica relationis diviſione ſatis fuſè: nunc unde diſtinctio illius ſpecifica deſumatur, intuendum. Cùm autem in relatione tria ſint potiſſimùm, ſubjectum, fundamentum & terminus: palam eſt ex ſubjecto relationis ſpeciem non depromi: quandoquidem in eodem ſubjecto infinitæ propè relationes ſpecie diverſæ concipi poſſunt. Sit itaque

Prima Concluſio.

Non aliunde relationis ſpecifica diſtinctio oritur, quàm à fundamento ſimul & termino, formaliter ſumptis, hoc eſt, quatenus fundamentum & terminus ſibi coaptantur, & certa ratione commenſurantur.

Probatur Concluſio. Omnes ſimilitudines ſunt ejuſdem ſpeciei, licèt ſint qualitates diſpares: ut idem eſt numerus ternarius, ſive ſit hominum, ſive lapidum. Nam ut materia numerorum diverſa non mutat ſpeciem numeri, ſic diverſa fundamenta materialiter ſumpta, ſpecies relationis diſtinctas non efficiunt. Atque eadem eſt ſpecie relatio inter duos homines doctos, & inter duas ſtatuas ejuſdem figurę: ergo fundamentum & terminus ſumpta, ut ajunt, formaliter, relationum ſpeciem largiuntur.

Confirm. Vario fundamento, aut termino diverſa eſt ſpecie relatio. Nam homo per eamdem nigredinem, v.g. eſt Æthiopi ſimilis & Gallo diſſimilis; Cygnus in eadem albedine cum nive convenit, & à corvo diſcrepat: ergo non à ſolo fundamento, ſed etiam à termino, aut potiùs ab utriuſque coaptatione, tam-

tamquam ab eodem principio relatio ſpeciem ſuam depromit.

Confirm.iterum. Res quæque inde ſuam ſpecificam unitatem repetit, unde habet eſſe: cùm ens & unum convertantur. Sed relatio habet eſſe à fundamento, ut à ſua cauſa, & à termino, quem connotat, & ad quem eſſentialiter ordinatur: Ergo ab utroque & unitatem ſuam, & diſtinctionem ſpecificam mutuatur.

Opp. Una & eadem ſpecie relatio poteſt habere duos terminos ſpecie diverſos: ut eadem eſt prolis ad patrem & matrem relatio: Ergo hæc ſpeciem non habet à terminis.

Reſp. diſt. ant. Eadem relatio duos habere poteſt terminos inadæquatos & partiales, C. adæquatos & totales, N. Itaque unus eſt adæquatus relationis, quæ eſt in filio, terminus, pater nimirum & mater.

Inſtant. Res ſpeciem non habet à re oppoſita: Sed terminus opponitur relationi. Ergo, &c.

Reſp.diſt.maj. In abſolutis, C. in relativis, N. Horum enim natura in eo poſita eſt, ut ordinentur ad alia. Huc adde, quòd oppoſita relativa non ſeſe deſtruunt, ſed potiùs aſtruunt.

Circa diſtinctionem numericam quæri ſolet, an relatio in eodem ſubjecto ſit multiplex juxta terminorum multitudinem: utrum in eodem homine tot ſint paternitates, quot habet filios. Sit igitur

Secunda Concluſio.

Multiplicantur relationes juxta numerum terminorum.

Prob. 1.

Prob. 1. Relatio ſpecie eſt multiplex juxta terminorum ſpecificam diſtinctionem : ergo & numero quoque erunt diſtinctæ relationes, cùm diſtincti erunt termini.

Prob. 2. Si eadem eſſet paternitas quæ ad plures filios extenditur, hæc prior eſſet natura & cognitione, quàm ſingulæ & oppoſitæ relationes: quod eſt contra naturam relatorum, quæ ſunt ſimul natura & cognitione.

Opp. 1. Una eſt relatio in filio, qua refertur ad patrem & avum : ergo eadem quoque relatione pater ad multos filios referri poteſt.

Reſp. Quidquid ſit de antecedente, nego conſequentiam. Nam pater & mater ſunt unus terminus adæquatus & totalis reſpectu filiationis, quæ poteſt etiam habere multos terminos ſibi ſubordinatos, cujus ſunt pater & avus.

Opp. 2. Non poſſunt eſſe in eodem ſubjecto plura accidentia numero diſtincta. Ergo, &c.

Reſp. diſt. ant. Plura accidentia phyſica, Tranſeat: nam in eodem oculo, in eodem etiam intellectu ſunt imagines multorum hominum, quæ imagines aut ſpecies ſolo numero differunt. Sed utcumque ea res ſit, eam quæſtionem quæ longiùs nos abduceret, non ingredimur. Plura accidentia metaphyſica quæ diſtincta exercent munera, non poſſunt eſſe in eodem ſubjecto, ut diverſæ relationes numero diverſæ, N. Cùm enim relatio ordinetur ad terminum, multiplicari non poſſunt termini, quin multiplicetur relatio.

ARTICULUS VI.

Proprietates Relationis explicantur.

VArias relationis proprietates affert Philoſophus, quarum nonnullæ nec omni, nec ſoli conveniunt relationi: cujus generis ſunt.

Prima & ſecunda proprietas, quòd interdum relatio habeat contrarium: ut ſimilitudo eſt contraria diſſimilitudini; quòdque ſuſcipiat magis & minùs: nam res eſt aut magis, aut minùs alteri ſimilis. Verùm hæ dumtaxat relationes ſunt ſibi contrariæ, aut ſuſcipiunt magis & minùs, quarum fundamenta & termini contrarietatem inter ſe exercent, aut intendi poſſunt vel remitti: ut quæ inter qualitates intercedunt relationes.

Tertia relationum proprietas hæc eſt, quòd ſunt reciprocæ, non in recto, ſed in obliquo caſu; ut pater eſt filii pater, ac viciſſim. Quo autem illa rectè fiat reciprocatio, unumquodque ad proprium correlatum eſt referendum; ac ſi deſint nomina, ex Ariſtotele fingi debent. Sic ala non eſt reciproca cum ave, ſed cum alato. Et quidem pater malè reciprocatur cum filio; ſed cum prole, cujuſcumque ſit ſexus.

Quarta relationis categoricæ proprietas in eo poſita eſt, ut relata ſimul ſint natura.

Quinta, ut ſimul ſint cognitione & definitione. Unde uno poſito aut ſublato, alterum quoque ponitur, aut tollitur; unum etiam per

alterum cognoſcitur & definitur ; ut genus per ſpeciem, & ſpecies per genus, uti ſuprà diximus. Ac de relatione ſatis multa.

QUÆSTIO II.

De ſex ultimis prædicamentis.

SEx ultima prædicamenta ſummatim decurremus, quòd non magnæ ſint utilitatis, ſi quid habent quæſtionis, ad Phyſicam & Metaphyſicam pertinet : non enim hoc loco poſſumus accuratè expendere quæ circa actionem & paſſionem, tempus & locum moveri ſolent quæſtiones. Id unum in univerſum monuiſſe ſatis fuerit, hæc prædicamenta non eſſe accidentia phyſica, aut novas entitates à rebus ipſis diſtinctas, quas modos appellant ; cùm illæ entitates videantur prorſus inutiles, atque, ut diximus, de relatione, nulla mentis agitatione comprehendi poſſint. Itaque facilè aſſentiemur Divo Thomæ, qui opuſc. 48. cap. 3. docet diviſionem entis in decem prædicamenta eſſe vel diviſionem in res diverſas intrinſecè & realiter : cujuſmodi ſunt ſubſtantia, quantitas & qualitas; vel in diverſas res extrinſecè, quatenus unum connotat rem diverſam ab ea, quàm aliud prædicamentum connotat.

Sic actio eſt agens, quatenus connotat effectum. *Ubi* eſt res quæ locum connotat, & ita de reliquis : adeo ut nihil opus ſit hac de re circa ſingula prædicamenta movere controverſiam : cùm ea quæ de relatione dicta ſunt, multo potiore jure his prædica-

dicamentis applicari poſſint: nihil enim aliud videntur eſſe quàm relata ſecundùm dici. Hinc S. Thomas quæſt. de Potentia diſertè tradit hominem denominari ab actione & indumento, & aliis hujuſmodi, quæ revera non ſunt.

Quod autem opponunt hæc prædicamenta eſſe entia realia, inter ſe diſtincta & per ſe: atque adeo non eſſe denominationes tantùm aut ad ſummum relationes *ſecundùm dici*, ſed formas reales ſubjecto inhærentes.

His & aliis jam reſponſum eſt, cùm de relatione ageremus. Nam ut paternitas non aliud eſt intrinſecè quàm homo generans, quatenus connotat rem genitam, non forma quædam vel entitas ab eo diſtincta; ſic *ubi* v. g. nihil eſt niſi corpus in loco poſitum, quatenus eum locum connotat, nec neceſſe eſt formam aliquam phyſicam, quæ *ubicatio* dicitur, comminiſci.

De actione & paſſione.

Actio concipitur ut forma, quæ agens denominat; ut illuminans denominatur ab illuminatione, creator à creatione: quamquam creatio ipſa non eſt forma, vel entitas, quæ Deo ſuperveniat. Neque ea in creatura excipitur: cùm prior natura ſit quàm res creata: adeo ut hinc liquere poſſit actionem non eſſe quid ab agente diſtinctum. Sed de his alio loco.

Definiri ſolet actio agentis, ut agens eſt: ut paſſio eſt actus patientis, ut patiens eſt. Ariſtoteles actionem definit *actum hujus in hoc*, ut illuminatio activa eſt actus ſolis

in aerem. Paſſio ab eodem definitur *actio hujus ab hoc*, ut illuminatio paſſiva eſt actus aeris à ſole. Uno verbo, ut res denominatur lucida à luce, ſeu à qualitate, ſic denominatur agens ab actione: illuminans v. g. dicitur ab illuminatione: ut lux à ſole egreditur, actio dicitur; ut recipitur in aere, eſt paſſio, quæ nihil eſt niſi receptio formæ productæ in ſubjecto.

Actio & paſſio ex Ariſtotele non magis inter ſe differunt, quàm acclive & declive; aut via quæ ducit Athenis Thebas, ab ea quæ ducit Thebis Athenas: ſcilicet juxta diverſos reſpectus inter ſe differunt. Actio enim nihil eſt niſi agens ut influit in terminum, vel effectum, aut terminus ipſe, ut pendet ab agente. Actio priori modo ſumpta, nempe pro agente, quatenus eſt agens, ab eo non diſtinguitur, uti jam innuimus. Cùm autem ſumitur pro termino, quatenus pendet ab agente, tum ſæpiùs ab eo diſtinguitur, ut effectus à cauſa, tumque non in agente, ſed in patiente recipitur. Verùm iſta uberiùs erunt excutienda, cùm de cauſa efficiente agemus.

Actionis variæ ſunt diviſiones. Præcipua eſt in actionem immanentem, & tranſeuntem; illa nihil extra agens procreat, ut viſio, cognitio, amor, quæ ſunt in vidente, cognoſcente, vel amante: hæc verò extra agens aliquid efficit, ut calefactio, vel illuminatio; illa intrinſecam, hæc verò extrinſecam rei affert mutationem.

Ubi

Ubi & quando.

Ubi eſt id quo res formaliter in loco eſſe concipitur: ut *quando*, id quo eſt in aliqua temporis differentia. *Ubi* eſt præſentia rei in loco: *quando* eſt rei duratio, ſeu exiſtendi perſeverantia. Utrumque nihil eſt niſi res ipſa, quatenus locum, aut tempus connotat. Neque hi ſunt modi, vel entitates quæ à re ipſa diſtinguantur. Nam detracta illa entitate, quæ modus rei ſuccreſcens fingitur, corpus erit alicubi, & in aliquo tempore; adeo ut modus ille additus corpori, quem *ubicationem* vocant, ſit penitus inutilis; cùm impoſſibile ſit rem eſſe, & nullibi exiſtere. Cumqúe, ubi res aliqua ſit, quærimus, non aliud quàm in quo ſit loco, inquirimus: adeo ut *ubi* nihil aliud ſit quàm res ipſa, ut locum connotat: nec quicquam abſolutum addit corpori, ſed relationem dumtaxat, aut connotationem loci.

Eadem eſt ratio prædicamenti, *quando*: nam ut rei conſervatio nihil eſt niſi ejus continuata productio; ſic ejus duratio, per quam reſpondetur ad quæſtionem, *quando*, non aliud quiddam eſt quàm continuata illius exiſtentia: quæ licèt ſit tota ſimul & quid permanens, tamen variis temporis partibus reſpondet, & eſt quid ſucceſſivum, non in re ipſa, ſed connotativè, ut ajunt, aut virtualiter. Res verò quandiu à Deo conſervatur, tandiu durat citra ullum modum ſuperadditum.

Triplex eſt duratio; æternitas, quæ principio & fine caret, ac Dei unius eſt attributũ;

 ævum,

ævum, quod principium habet, ſed non finem; & tempus, quod principium habet & finem.

Simili ratione duplex *Ubi* vulgò diſtinguitur; unum rei incorporeæ convenit, alterum eſt rei corporeæ: illud definitivum vocant, quo res ita eſt in loco, ut tota ſit in qualibet loci parte: quo quidem modo anima eſt in humano corpore. Hoc verò circumſcriptivum appellant, quo quidem corpus ſic eſt in loco, ut ei commenſuretur, & pars illius corporis parti itidem loci reſpondeat.

De ſitu & habitu.

Situs eſt diſpoſitio partium corporis in ordine ad locum: ut ſedere, ſtare, jacere. Habitus propriè eſt corporis, quatenus id connotat rem artificialem ſibi adjectam: cujuſmodi eſt veſtis, & id omne quod humanum corpus veſtitum aut ornatum denominat. Unde ſolent has conditiones adhibere: ut corpus illud adjacens ſit utile, ab animali ipſo circumferatur, nec ſit ei intimè conjunctum. Hinc compedes, defectu primæ conditionis; lectus, aut ſtragula, ſecunda deficiente; pili & plumæ, quibus tertia deeſt conditio, à prædicamento habitus excluduntur. Quòd fortè non magni eſt uſus ad diſtinctam rerum cognitionem habendam. Situs ipſe aut corporis inter alia poſitio plus habet utilitatis, quemadmodum de figura diximus. Unde in machinis magnum eſt in ſitu ipſo momentum, ut ſuo loco dicturi ſumus.

DIS-

DISPUTATIO III.

De Poſtprædicamentis.

POſtprædicamenta dicuntur communes quædam affectiones, aut modi qui prædicamenta conſequuntur, & ad multa ſæpè pertinent. Sex ab Ariſtotele numerantur, nempe oppoſitio, modi prioris & poſterioris, modi ſimul, motus, & modi habendi: quæ omnia cum in Compendio ſint explicata, perpauca dumtaxat de oppoſitis, quorum uſus eſt frequentior, adjicienda hoc loco arbitramur: ac primùm de iis univerſim, tum ſeorſum agemus.

QUÆSTIO PRIOR.

De oppoſitis in univerſum.

OPpoſitionem aliam eſſe ſimplicem, aut incomplexam, aliam complexam, jam identidem monuimus; de illa nunc agimus. Nam complexa inter propoſitiones, incomplexa inter res ipſas quæ terminis incomplexis exprimuntur, intercedit. Oppoſitio igitur eſt inter duo aliqua quæ ita inter ſe pugnant, ut neutrum ſimili modo pugnet cum alio diverſæ ſpeciei. Sic calor ita frigori repugnat, ut cum alio quovis ſimilem non habeat repugnantiam. In quo quidem termini oppoſiti à diſparatis diſtinguuntur, qui ſibi ita ſunt oppoſiti, ut conſimilem habeant cum aliis repugnantiam: ut homo, equus & leo ſunt termini, ut loquuntur, diſparati.

Uni quidem virtuti duo vitia ſunt plerumque oppoſita, ſed non ex æquo, nec ſimili prorſus ratione: non enim eodem modo liberalitas prodigalitati, atque avaritiæ repugnat.

Oppoſitio verò eſt quadruplex, relativa, contraria, privativa, & contradictoria: cujus diviſionis ea affertur ratio. Oppoſitio omnis eſt inter duos terminos, qui vel ſunt poſitivi, vel alter eorum eſt negativus: nam inter duas negationes nulla eſt vera oppoſitio. Cùm ambo termini ſunt poſitivi; vel ii ſunt relativi, ut pater & filius, atque inter eos eſt relativa oppoſitio: vel termini ſunt abſoluti, ut inter calorem & frigus; eaque eſt oppoſitio contraria: cùm terminorum alter non entis habet rationem, vel negat formam in ſubjecto aliquo, adeo ut ſit non ens ſecundùm quid; tumque eſt oppoſitio privativa, ut inter viſum & cæcitatem, lucem & tenebras: vel eſt mera negatio, & non ens ſimpliciter, ut homo non homo; quæ eſt oppoſitio contradictoria.

Oppoſitio omnium minima eſt relativa, eaque magis videtur diſtinctio quàm oppoſitio: non enim unum oppoſitorum deſtruit alterum, ſed magis id exigit. Quocirca vel in Deo ipſo locum obtinet: nullam enim ſecum affert entis privationem, ſed diſtinctionem dumtaxat inducit. Eſt autem relativa oppoſitio, repugnantia inter duo, quorum unum reſpicit alterum.

Sed, inquies, omnis oppoſitio eſt relativa: ergo non eſt ſpecies quædam oppoſitionis ab aliis diſtincta.

Reſp. Oppoſitionem omnem formaliter ſum-

ſumptam eſſe relationem quamdam: ſed res quæ ſibi opponuntur, ut calor, & frigus, non ſunt relativæ; neque etiam oppoſitio contraria, ut contraria, eſt relativa: nec demum id abſurdum videtur ut res eadem ſecundùm diverſas rationes aut reſpectus ad diverſas ſpecies pertineat.

Contrarietas minor eſt privativa & contradictoria oppoſitione: cùm illa ſit inter duas res poſitivas & ejuſdem generis: privativa autem inter ens & non ens ſecundùm quid; contradictoria inter ens & non ens ſimpliciter: unde & omnium eſt maxima. Nam privativè oppoſita in eſſentia non conveniunt, ſed idem habent ſubjectum; contradictoria in nullo conveniunt, neque in eſſentia, neque in ſubjecto, ſed omnino ſeſe perimunt.

Hoc loco quæſtionem ſatis inutilem movent, utrum non ens, ſive ſit privatio, ut cæcitas, ſive mera negatio, ut non videns, realiter enti opponatur; & an privatio dici poſſit realis. Multi acerrimè negant privationes dici poſſe reales, aſſerunt alii. Atque omnis controverſia ex unius vocis ambiguitate oritur: nam ſi id reale intelligimus, quod non eſt à ratione fictum, aut objectivè tantùm in mente, quodque eſt, nemine cogitante, nulli dubium eſſe poteſt quin privatio ſit realis; quin revera homo ſit cæcus. Quare hæc propoſitio eſt vera, homo realiter eſt cæcus. At ſi id reale dicimus, quod poſitivè exiſtit, non minùs perſpicuum eſt, privationem hoc ſenſu acceptam non eſſe quid reale. Itaque id minimè concedimus; negationem omnem

eſſe opus intellectus, niſi fortè negationis nomine intelligamus actum mentis, qui opponitur affirmationi: ſed negatio entis non pendet ab intellectu. Verùm id ſæpè uſu evenit, ut verbi controverſia torqueat homines contentionis amantes.

QUÆSTIO POSTERIOR.

De oppoſitis ſigillatim.

CUm de relativa oppoſitione ſuperiùs ſit diſputatum, non eſt cur ea quæ fusè ibi ſunt explicata, hoc loco regeram. De reliquis igitur oppoſitis, ac primùm de contrariis agendum.

Oppoſitio contraria eſt inter duo extrema poſitiva, quæ ſub eodem genere poſita maximè diſtant, & ab eodem ſubjecto ſeſe expellunt. Quæ definitio ex iis quæ diximus, ſatis intelligitur. Id unum advertendum, quædam contraria eodem genere proximo contineri: ut calor & frigus ad genus qualitatis tactilis referuntur. Alia eidem generi, ſed remoto ſubjacent, ut virtus & vitium, quæ in genere morum maximè inter ſe diſtant: quamquam duo vitia ſibi oppoſita in genere entis magis inter ſe diſſideant: nam prodigalitas videtur liberalitati vicinior quàm avaritia. Contraria verò ab eodem ſeſe expellunt ſubjecto, non activè, ſed formaliter, quia ſimul eſſe non poſſunt, niſi fortè temperata: ut calor & frigus; & quantùm unum ex iis intenditur, tantùm alterum remittitur.

Plures afferunt contrariorum affectiones, quæ ſunt quædam velut axiomata vulgò recepta.

cepta. 1. Cùm exiſtit contrarium, alterum quoque poteſt exiſtere: ſecùs enim nulla erit contrarietas: ſed tamen illud exiſtere non neceſſe eſt; id enim relativis eſt proprium. 2. Contraria juxta ſe poſita magis elucеſcunt: quod vel ipſi Pictores norunt, & in umbris ac coloribus diligenter obſervant. 3. Contraria ad eamdem facultatem, vel ſcientiam pertinent. 4. In eodem ſubjecto recipi poſſunt, ſed viciſſim: cùm ab eodem ſubjecto ſeſe mutuò extrudant. 5. Contrariorum contrariæ ſunt conſecutiones: ut ſi calor rarefacit, frigus cogit & condenſat: quod tamen ſic intelligendum eſt, dum alia cauſa non obſtet: nam uti ſuo loco oſtendemus, ut calore, ſic frigore aqua dilatatur.

Sunt quædam contraria, inter quæ nullum eſt medium interjectum, ut virtus & vitium, calor & frigus; alia quæ interjecto medio dirimuntur, ut albedo & nigredo. Alia quoque ſunt ita ſibi infenſa, ut ne in gradu quidem remiſſo ſimul eſſe poſſint, & contraria dicuntur ſecundùm eſſentiam, ut amor & odium: alia ſecundùm intenſionem dumtaxat ſibi ſunt infeſta, ut calor & frigus.

Utrum verò intenſum frigus cum intenſo calore per abſolutam Dei potentiam eſſe poſſit, quidam otioſè quærunt: nos verò quid Deus poſſit efficere, fruſtrà inquiri arbitramur: ac benè nobiſcum actum putamus, ſi res ipſas, ut revera ſunt, cognoſcamus: quod tamen non apertam involvit contradictionem, id fieri poſſe à Deo fatendum eſt. Nec video cur ſummus calor

cum intenſo frigore eſſe nequeat, cùm Deus impedire poſſit quin calor frigus expellat: eſt enim illa expulſio effectus quidem formalis, ſed tantùm ſecundarius, quem Deus cohibere poteſt. Sic locus jam plenus corpore poteſt aliud, Deo ita volente, corpus excipere.

De oppoſitione privativa.

Oppoſitio privativa eſt repugnantia inter formam & ejus privationem. Privatio hoc loco nihil eſt præter abſentiam formæ in ſubjecto apto. Addunt quidam, ſecundùm ſpeciem & tempus; ut talpa, inquiunt, non privatur viſu, quamvis non videat. Quod utrum ſit verum, multùm ambigo, cùm oculos habeat, ſed valdè exiles.

Circa oppoſitionem privativam hanc Ariſtoteles affert regulam, à privatione ad habitum non dari regreſſum. Sed tot adhibent exceptiones, ut regulam ipſam tutiùs eſſet non admittere: primùm enim id intelligi debet juxta conſuetum naturæ ordinem. 2. Poſt multas mutationes eadem materia poteſt v. g. ab anima rationali informari: adeo ut regreſſus ille non ſit immediatus, niſi fortè in iis, quibus pars abſciſſa, ut digitus, ſtatim reſtituitur.

De oppoſitione contradictoria.

Reſtat oppoſitio contradictoria, quæ omnium eſt maxima: nam illius extrema neque in ſubjecto, ut forma & privatio; neque in eſſentia, aut genere conveniunt, ut contraria. Quare ex contradictoriis unum verum eſſe, alte-

alterum falſum, neceſſe eſt: adeo ut inter ea nullum ſit medium: quodlibet enim eſt, vel non eſt;ac medium omne cùm ſit vel utriuſque extremi participatione, vel utriuſque excluſione;neutrum inter ens & non ens ſimpliciter mediũ fingi poteſt, quod vel ex utroque ſit compoſitum, vel utrumque excludat.

Medium enim, ut mox diximus, duplex eſt: unum per participationem extremorum; ut tepor medius eſt inter calorem & frigus, viridis color inter flavum & cæruleum: alterum eſt per excluſionem extremorum; ut corpus perſpicuum nec flavum eſt, nec cæruleum. Neutro modo inter contradictoria medium invenitur, nec participatione extremorum, cùm nihil fingi poſſit quod partim ſit ens, partim non ens; neque extremorum negatione: ſic enim neque eſſet ens, neque non ens; nec fieri poteſt ut aliquid neque ſit homo, neque non homo.

Quod nonnulli opponunt, cæcum eſſe quid medium inter videns & non videns:

Reſp. Cæcum eſſe non videns actu, & videns potentia.

Ex quibus efficitur propoſitiones contradictorias nec ſimul veras, nec ſimul falſas eſſe poſſe.

Oppoſitio autem contradictoria vel eſt explicita, hoc eſt claris & diſtinctis verbis expreſſa: ut Petrus ſedet, Petrus non ſedet, vel eſt implicita, ſeu magis involuta: ſic tamen ut contradictio latens facilè evolvi poſſit, qualis eſt inter hominem & lapidem: Nam lapis negationem hominis involvit, cùm ſit ſenſus & rationis expers. Nec tamen contradictoriè opponuntur homo &

lapis;

lapis: neque enim lapiis eſt negatio hominis, quamvis eam includat in obliquo, ut ajunt, non in recto: eſt enim hujus negationis ſubjectum. Quare ut ens & non ens opponantur contradictoriè, exprimi debent in recto, ut homo, & non homo.

Atque illud diligenter eſt obſervandum, in vera contradictione rem ipſam ſecundùm eamdem rationem, aut reſpectum accipi oportere. Hinc multæ propoſitiones videntur contradictoriæ, nec ſunt tamen. Hinc illæ propoſitiones non ſibi contradicunt, homo exercet functiones rationales, homo non exercet functiones rationales: Nam ut rationalis eas exercet functiones; ut animal non exercet. Ac diſtinctio virtualis ſufficit, ut diverſi ſint reſpectus, & contradictoria attributa de re affirmentur: Sive attributa illa ſint extrinſeca: ſic eadem hominis entitas cognoſcitur, quatenus eſt animal; non cognoſcitur, quatenus eſt rationalis: ſic eadem Verbi divini entitas cognoſci poteſt ratione divinitatis, & non cognoſci ratione filiationis, ſeu ut eſt perſona divina: Sive attributa intrinſeca & contradictoria de eadem re affirmentur. Sic natura divina & filiatio eſt una & eadem entitas, & tamen filiatio divina producitur, non item natura divina, quæ communicatur quidem, non producitur. Simili ratione niſi propoſitiones ſumantur ſecundùm eadem omnia, non pugnant inter ſe. Hinc illæ propoſitiones non ſunt contradictoriæ: Intellectus certus eſt de exiſtentia Dei, non eſt certus de exiſtentia Dei: poteſt enim certus eſſe per actum ſcientiæ, & non eſſe certus per actum opinionis.

COMMENTARII
IN LIBRUM ARISTOTELIS
De Interpretatione.
SEU
LOGICÆ PARS SECUNDA
PRÆFATIO.

AC primam quidem Logicæ partem, quæ circa ſimplicem mentis perceptionem, vel, ut loquuntur, circa nudam rerum apprehenſionem occupatur, ſic videmur pertractaſſe, ut nihil ferè eorum quæ in ſcholis tradi ſolent, prætermiſſum à nobis fuerit. Quamquam illud meritò quis nobiſcum expoſtulare poteſt, quòd parum aut nihil de prima mentis operatione perficienda tradiderimus, ac diutiùs fortè quàm neceſſe erat circa quæſtiones Metaphyſicas ſimus immorati? Verùm huic muneri jam à nobis in Compendio magna ex parte eſt ſatisfactum, quæque deſiderari poſſent, in hunc locum rejecimus. Cùm enim Ariſtoteles hoc in libro de propoſitione, ſeu de enuntiatione tractandum ſuſceperit;

perit; unde & eum librum de interpretatione inſcripſit, quòd enuntiatio ſit judicii noſtri interpres; cùmque propoſitio ex terminis, tamquam ex materia conſtet: primùm de terminis, nempe de nomine & verbo, tum de oratione, tandem de enuntiatione diſſerit. Nos ab eo quem nobis præmonſtravit ordine non recedemus, ſi terminorum vim & ſignificationem primo loco exponamus, tum ad propoſitionem ipſam & illius affectiones deſcendamus. Duas itaque diſputationes inſtituemus: prior erit de materia propoſitionis, ſeu de terminis; poſterior de propoſitione. Cùmque ut terminus, ſic propoſitio duplex ſit, interior & exterior, ſeu voce, ſeu ſcripto exprimatur; de utraque ſic agemus, ut interioris potiſſimùm, aut perceptionis, aut judicii rationem habeamus.

DISPUTATIO PRIOR.

De Terminis.

QUæ in compendio fusè & ſatis dilucidè ſunt explicata de terminorum diſtinctione & natura, non attingam: id unum dumtaxat hoc loco eſt exponendum, unde oriatur vis illa ſignificandi, quæ in terminis potiſſimùm elucet. Id enim, ſi quid aliud, eſt ſpeculatione dignum, ut idearum quas mente concipimus, cum terminis, ſeu vocibus nexum & ſocietatem contemplemur.

Cùm itaque termini ſint voces quædam, vox autem ſit ſignum ideæ, aut perceptionis

nis quam mens format; ut certo ordine procedat diſputatio; primùm de ſigno, tum de voce breviter, apertèque dicemus; quæ ad ideas noſtras, vel conceptus pertinent, commodiùs in Metaphyſica tractaturi.

QUÆSTIO PRIMA.

De Signo.

Signum definiri ſolet, *id quod facultati cognoſcendi aliud à ſe repræſentat*. Ex qua definitione liquet ſignum ad duo referri, nempe ad facultatem quæ cognoſcit, & ad rem ipſam quæ per ſignum repræſentatur: ac cujuſque ſigni natura in duplici illa relatione conſiſtit. Hinc Auguſtinus, ſaltem corporeum, definit, *id quod præter ſpeciem quam ſenſibus ingerit, aliud quidpiam facit in mentem venire*: Ex fumo ignem; ex diluculo ortum ſolis mox futurum cognoſcimus. Itaque ſignum præter ideam quam ſenſibus imprimit, in alterius rei cognitionem animum ducit.

Atque hinc fluxit prima ſigni diviſio, in formale & inſtrumentarium. Illud eſt formalis rei repræſentatio: ut imago arboris in oculo depicta, ad cerebrum tranſmiſſa, & animo impreſſa ſignum formale dici ſolet: quòd, ut vulgò creditur, ſit impreſſa rei ſimilitudo: ſpecies, ut loquuntur, intentionalis, quæque licèt incognita, nobis tamen rem exhibet.

Signum autem inſtrumentarium illud eſt, quòd priùs cognitum nos in alterius cognitionem ducit. Vox tum ore prolata, tum ſcripto exarata ſignum eſt inſtrumentarium.

Atqui

Atqui hoc ſigni genus Auguſtinus definitione ſua complexus videtur.

Neque hoc loco inquirendum puto an dentur ſigna quædam formalia, quæ licèt penitùs incognita, alia nobis repræſentent: id enim aliam & magis exquiſitam diſputationem poſtulat. Hoc unum interim admonebo, non aliud fortè ab objecto in ſenſuum organa proficiſci, quàm motionem quamdam, aut impreſſionem, ut ſuo loco fuſiùs exponetur. Illam impreſſionem ab oculo, v. g. ad cerebrum uſque tranſmiſſam animus percipit: quæ perceptio ſenſus dicitur. At neque in oculo, neque in cerebro eſt perfecta rei ſimilitudo: ſed affectio tantùm, ſeu veſtigium quoddam illius impreſſionis manet in cerebro: quæ impreſſio cum animi perceptione conjuncta eſt. Veſtigium illud cerebro impreſſum, ſignum formale dici non poteſt: vix enim tenuem habet cum re ipſa ſimilitudinem: perceptio autem, vel idea quam format animus, eſt formalis rei ſimilitudo: ſed nobis non eſt penitus incognita. Cùm enim aliquid cognoſco, aut percipio, mihi evidens eſt me cognoſcere; & omnis idea, vel perceptio eſt clara & evidens ſui perceptio: adeo ut abſurdum videatur ideam alicujus rei ita eſſe illius ſignum formale, ut idea ipſa ſit nobis penitùs incognita: quomodo enim per illam ideam aliquid diſtinctè cognoſcam, ſi idea ipſa mihi eſt prorſus incomperta?

Imò ne ipſa quidem affectio, vel impreſſio in cerebro facta omnino me fugit: nam clarè & evidenter quæ ſit illa affectio quam viridis color cerebro imprimit, & ſentio, & men-

& mente conſequor. Eam quippe ut præſentem, non per alienam ſpeciem mens contuetur, atque, ut loquuntur, intuitiva, non abſtractiva cognitione, ſeu per alienam ſpeciem cognoſcit. Hinc ſenſus circa illam affectionem in cerebro factam non fallitur. Omnis quippe error circa objecta verſatur: ut cùm lupum videre nobis videmur, qui eſt canis. Sed viridis impreſſionem ſentio, licèt eam cæco explicare non poſſim. Obſcuritas adeo omnis objecto ineſt, non affectioni, vel impreſſioni quam ſentio, quàmque intuitivè & clarè cognoſco.

Ex quibus colligitur ſignum omne eſſe inſtrumentarium, idque antè percipi, quàm in alterius rei cognitionem nos ducat: tametſi ſi fortè non ex omni parte cognoſcitur.

Signum iterùm dividitur in naturale & arbitrarium; illud ex natura ſua aliud indicat, ut fumus ignem; hoc verò ex humano uſu & inſtitutione profluit: ut voces omnes, de quibus poſtea.

Eſt itaque connexio quædam neceſſaria inter ſigna naturalia, & res ipſas quæ ab iis repræſentantur. Sic impreſſio illa quam arbor viſa cerebro infigit, cum idea arboris eſt neceſſariò connexa; non item vox illa, *arbor*, cum idea vel notione arboris eſt colligata: prior quidem ab authore naturæ; poſterior ab hominum voluntate profecta eſt. Sic enim Deus animum cum corpore conjunxit, ut certos corporis motus, aut certa veſtigia cerebri quædam perceptiones, vel ideæ conſequantur, ac viciſſim: ut ſuo loco fuſiùs oſtendemus.

Naturalis itaque illa connexio potiſſimùm in-

intercedit inter rerum corporearum ideas, & certa cerebro impreſſa veſtigia. Sic viſo circulo eadem in omnibus hominibus idea circuli excitatur : res autem materiæ expertes, ſi Deum & mentem noſtram exceperis, non ita ſunt cum cerebri veſtigiis à natura colligatæ, ut neceſſaria ſit & naturalis inter eas connexio. Hinc abſtracta plerumque cognitione, non intuitiva quæ ſit per propriam, non alienam ſpeciem cernuntur, nec ferè à nobis concipi poſſunt, niſi per res corporeas explicentur.

Hinc fit, ut majori facilitate & attentione res corporeas inter ſe conferamus, & mutuas corporum habitudines, aut relationes animo complectamur, quàm abſtractas & longè à ſenſibus remotas, quæque nulla ferè habent in cerebro veſtigia, niſi quæ ab hominum voluntate fluxerunt. Unde Geometricas demonſtrationes faciliùs animo complectimur, quàm Arithmeticas. Nam figurarum demonſtrationes attentionem excitant, & mentis obtutum defigunt. Ipſa figuræ delineatio oculis ſubjecta ſæpè animum faciliùs ſubit, quàm explicatio ipſa: eſt enim neceſſaria quædam, & naturalis connexio inter circulum v. gr. & mentis ideam: cùm vocum & perceptionum ſocietas ab hominum pendeat arbitrio, neque adeo voces ipſæ tam claras in nobis ideas excitent.

Ratio autem cur ideæ noſtræ certis ſignis ſint à natura illigatæ, ea videtur, quòd multa ad vitæ conſervationem ſint nobis neceſſaria, quorum ideas non habemus congenitas : ſed ea tamen in cerebro im-

impreſſiones quaſdam, aut veſtigia imprimunt, quæ ex Conditoris voluntate certas ideas, aut perceptiones neceſſariò excitant. Sic gemitus doloris, riſus lætitiæ ſignum eſt naturale; affectus penè omnes per ſigna quædam naturalia in oculis, fronte, vultu, geſtu ipſo, inceſſu ſe produnt. Atque ex iis ſignis quid facto nobis opus ſit, ſtatim colligimus, in omnibus eaſdem prorſus ideas procreant; motus etiam conſimiles, aut misericordiæ, aut timoris, indignationis vel audaciæ in nobis plerumque efficiunt.

Poſtremò, ut alias omittam diviſiones, quæ ab inſtituto noſtro ſunt alienæ, ſignum vulgò dividitur in ſuppoſitivum, ſeu perſonale, & manifeſtativum. Illud eſt quod pro re ſignificata ſumitur, cui ſcilicet tribuuntur omnia, quæ rei conveniunt. Sic legatus Regis perſonam repræſentat. Sic calculi adhibentur ut nummorum ſigna. Quod autem rem ipſam manifeſtat, ut vinum hedera, vox conceptum, vel ideam mentis, id ſignum ſolet appellari manifeſtativum. Quamquam idem ſignum utrumque munus plerumque ſuſtinet. Sic voces conceptus noſtros manifeſtant, & pro rebus ipſis ſumi ſolent. Sed de voce nunc pleniùs dicendum.

QUÆ-

QUÆSTIO II.

De voce.

INter ſigna quæ ex hominum arbitrio ſunt conſtituta, præcipuum locum obtinet vox humana. Hinc enim omnis penè cogitatio noſtra proficiſcitur. Ac nihil ferè magis nos à reliquis animalibus diſcriminat, quam loquendi facultas. Rationem enim Deus nobis præcipuam dedit, ejuſque nos ſocios eſſe cum mentibus ſeparatis, ſeu Angelis voluit: *ſed ipſa ratio*, ut pulchrè Fabius, *neque tam nos juvaret*,, *neque tam in nobis eſſet manifeſta*, *niſi quæ concepiſſemus mente*, *promere etiam loquendo poſſemus*.

Atque hinc in quo poſita ſit vocis humanę natura facilè colligitur: eſt enim ſonus ab homine profectus, & articulatim formatus, quo mentis noſtræ conceptum exprimimus.

Itaque vox humana ſonus eſt, in quo convenit cum vocibus animalium, quibus affectus ſuos indicant: ſed ſonus in homine eſt articulatus, cum intentione ſignificandi conjunctus: quod utique voci articulatæ pſittaci, aut graculi, deeſt: homo autem per vocem aut locutionem ſuam non motus ſolùm & affectus, ſed intimos etiam ſenſus aut conceptus ſuos exprimit: quod utique eſt humanæ ſocietatis vinculum, & præcipuum inſtrumentum.

Hinc adeo variæ ſolvi poſſunt quæſtiunculæ, ſed minimè contemnendæ. Quærunt

runt 1. an voces ſint à natura, aut ex hominum arbitrio inſtitutæ.

Reſponſio perfacilis eſt; voces ex hominum voluntate rebus ſignificandis eſſe aptatas. Quòd enim una vox potiùs quàm altera rem certam ſignificet, hoc utique ex hominum velut conventione & uſu factùm eſt. Unde tanta eſt in vocibus varietas & inconſtantia. Sed quòd homines in hoc convenerint, id ſanè ex ipſa naturæ impreſſione factum eſt, qua homines aliis hominibus nati inter ſe animis conſociari amant. Vox autem potiſſimùm eſt ſocietatis humanæ inſtrumentum; nam & facilè formatur, & pro rerum varietate diſtinguitur; à multis ſimul excipitur, & cerebro impreſſa manet diutiùs. Verùm hinc alia oritur quæſtio magni utique momenti.

Quærunt itaque 2. quomodo poſſit voci, aut ſono ab homine prolato certa idea, aut perceptio ſic illigari. ut quoties idem ſonus aures percellit, ſpiritus commovet, & in cerebro imprimitur, illius rei idea, aut perceptio ſtatim recurrat, & cum eo ſono conjungatur. Difficultatem auget, quod nulla ſit naturalis vocis illius cum perceptione noſtra, vel idea ſimilitudo, neque ab Authore naturæ idea huic ſono fuerit illigata: ut iis vocibus accidit, quę exprimunt animi affectus aut motus.

Reſp. Eum eſſe animi & corporis nexum ab Authore naturæ conſtitutum, ut certos corporis motus & cerebro impreſſa veſtigia, ſtatim quædam animi notiones, ſeu conceptus quidam vel ideæ conſequantur, & viciſſim. Hinc quæ confusè tantùm & imper-

perfectè ſenſum afficiunt, eadem mens confuſa quadam cognitione conſequitur; quæ diſtinctè & validiùs ſenſum commovent, & altiùs cerebro inurunt veſtigium, eadem quoque mens diſtinctè magis percipit. Cùmque idea mentis ſemel conjuncta fuit cum aliqua ſenſus, affectione, quæ ſuum cerebro impreſſit veſtigium, quoties eadem recurrit idea, idem phantaſma, ſeu idem veſtigium, quod vox aut ſonus antè impreſſit, iterùm excitatur: ut viciſſim, quoties idem ſonus redit, eamdem quoque ideam excitat: quòd uno & eodem tempore fuerint antè conjuncta. Cùm autem voces ex hominum voluntate effictæ cum ideis noſtris non facilè conjungantur, hinc magna difficultas oritur in linguis ediſcendis. Ac ſubinde neceſſe eſt ut propenſio quædam & voluntas firma accedat, quæ per ſpiritus animales ea veſtigia fortiùs imprimat, quo eaſdem ideas & diutiùs permanſuras faciliùs excitent: ſecùs debilior utriuſque & vocis & ideæ ſocietas futura eſt, quàm ut ſimul, quoties opus erit, poſſint recurrere. Certam igitur ideam certæ voci alligat magna & firma hominum voluntas, vel ſtudium quo ardent ut ſuas ſibi invicem cogitationes communicent.

Ex iis liquet quomodo infantes ſyllabas primùm, deinde verba formare incipiant: quod utique ut ſcitu dignum, & ab inſtituto non penitus alienum, ſic longiorem explicationem poſtularet. Paucis itaque rem ipſam attingam. Illud, ut diximus, homini à natura tributum eſt, ut non affectus modo

ſuos,

ſuos, aut motus animi per ſigna quædam exteriora & naturalia, ſed etiam cogitationes ſuas aliis communicet: vox illi data eſt, ut identidem diximus, tamquam præcipuum ſocietatis humanæ organum. Hanc mille modis flectere & variare poteſt.

Quocirca cum infanti res aliqua, ut fructus oſtenditur, & proprio nomine exprimitur, ſtatim & fructus, & vocis imago ſimul animum ſubeunt, ac ſua in cerebro veſtigia relinquunt: adeò ut unum ſemper cum altero conjunctum animo occurrat. Jam repetitione crebra & vehementi infantis deſiderio altiùs ea veſtigia cerebro adhuc molli imprimuntur; nec ſeparatim, ſed ſimul juncta animo ſe ſiſtunt; tumque infans ſimilem vocem formare nititur. Quod utique fit per ſpiritus, qui animi juſſa executioni mandant. Hi nervum qui ad linguam, & vocis organa deducitur, ſic movent, ut articulatas voces lingua exprimat. Quod utique paulatim, nec citra magnam fit attentionem. Verùm iſta non diſertè modò, ſed etiam pereruditè explicat fuſiùs vir clariſſ. D. de Cordomoy in tractatu de locutione.

Quæritur 3. utrum voces mentis ideas, an res ipſas primùm ſignificent.

Reſpondetur utraſque à voce ſignificari, ſed eo cum diſcrimine, quòd loquentis intentio primaria ſit ut conceptus ſuos exprimat: cùm audientis potiùs eò tendat intentio, ut res ipſas percipiat. Et quidem eò ſunt excogitatæ voces, ut quiſque alteri ſuas cogitationes aperiret: ſed qui audiunt, magis ad res ipſas, quàm ad loquentis conceptus advertunt animum. Jam qui loquitur,

hoc eſt, qui voce profert quod mente concipit, primò rem ipſam percipiat neceſſe eſt; idque verbum mentis ſolet nominari: nam cogitatio ipſa eſt interior quædam collocutio, cùmque mens cogitat, ſecùm ipſa diſſerit, ut docet Plato: deinde voces quærit, quibus cogitationem ſuam exprimat; hoc vocant verbum cordis: poſtremò voces rebus ſignificandis idoneas profert; quod eſt verbum oris.

Adverſus ea quæ diximus unum, aut alterum opponunt qui voces non ex hominum inſtitutione, ſed à natura ipſa vim ſignificandi habere arbitrantur. 1. Commune illud effatum afferunt, ſapientis eſſe nomina rebus imponere: ergo non ex hominum arbitrio & temerè, ſed ex natura ipſa nomina aut voces rebus imponuntur.

Reſp. Duplex eſſe nominum genus: quædam enim ſunt primitiva, quorum nulla ratio afferri poteſt; alia ex iis ducuntur, quæ ex prioribus jam inditis à ſapientibus aptè formari, & imponi debent.

Opp. 2. Dicitur Geneſ. 2. Omne quod vocavit Adam animæ viventis, ipſum eſſe nomen ejus: ergo quæ Adamus impoſuit nomina, naturalem habet ſignificationem.

Reſp. 3. Eum eſſe Scripturæ ſenſum, quòd nomina quæ Adamus impoſuerat, adhuc Moſis tempore perſtarent: non quòd naturali ſignificatione donarentur. Quamquam id fateor, multas eſſe voces quæ ex natura ſua quamdam habent aptitudinem, ut certas res ſignificent; ut hinnire, ululare, & alia hujuſmodi, ſed quòd actu ſignificent, id habent ex hominum voluntate.

QUÆ-

QUÆSTIO III.

De perceptione.

NUnc de prima mẽtis actione paulò uberiùs agendum. Primùm quidem omnis actio animæ qua intellectualis eſt, cogitatione aut perceptione continetur, quæ nobis eſt tam nota quoad exiſtentiam; atque ut ajunt, in actu exercito, ut nihil notius eſſe poſſit. Cogitare autem vel cognoſcere eſt rem cognitam ſibi exhibere, aut repræſentare. Quod verò format, & certa velut figura cogitationem noſtram circumſcribit & terminat, hoc ideam vel ſpeciem nominamus; neque ea minùs nobis nota eſt quàm ipſa cogitatio. Nam ſi rem cogito, hujus ideam vel imaginem, quæcumque ea ſit, mihi videor animo cernere.

Itaque idea vel ſpecies non alia ferè ratione ab ipſa cogitatione ſecernitur, quàm determinatio motus, quæ ſurſum potiùs quàm deorſum corpus inflectit, ab ipſo motu diſtinguitur. Nam ut eodem manente motu, determinatio illius mutari ſolet, ut cùm pila occurſu parietis reſilit: ſit eadem fortè, & jugis eſt actio mentis, ſed illius determinatio continenter variatur.

Omnes idearum aut perceptionum differentiæ, vel ex rebus ipſis quas percipimus, vel ex diverſis percipiendi modis, vel denique ex vocibus ipſis ducuntur, aut ſignis, quæ ideas noſtras exprimunt, aut indicant. Primùm itaque eas perceptionum differentias exequamur, tum earum defectus; poſtremò,

quæ iis adhibenda ſint remedia, perſtringemus.

Ac primùm id omne quod à nobis intelligitur, aut res quædam eſt, vel ſubſtantia, quæ per ſe exiſtit; aut tamquam rei attributum, ſeu modus ſubſtantiæ concipitur; aut demum ut quiddam ex re & attributo compoſitum à nobis percipitur.

Ac ſubſtantiæ quidem, ut entis ipſius, idea menti noſtræ ineſt, ſed vaga & indeterminata; quæque ad res diverſas pro attributorum varietate applicatur.

Nam lumine naturali nobis notum eſt perfectionem, ſeu attributum, cujus ideam habemus, cujuſmodi eſt lux, vel rotunditas, in re aliqua, ut in ſole exiſtere: cùm nihili nullæ ſint affectiones, ſeu proprietates. Quæ autem res illa ſit, non aliunde, quàm ex ipſis attributis, vel ex accidentibus poſſumus conjicere.

Ex iis porrò attributis multa ſunt, quorum ideas ſatis claras habemus impreſſas: dummodò iis quæ nobis à natura ſunt datæ, contenti ſimus. Sic rerum exiſtentiam, durationem, ordinem, numerum clarè percipimus: dum numerum, vel ordinem, & exiſtentiam à rebus ipſis diſtinguere non moliamur, ac durationem non aliud niſi continuatam rei exiſtentiam concipiamus. Si quas comminiſcimur à rebus entitates diſtinctas, jam confuſas rerum & obſcuras notiones effingimus; quæque ex ſe ſunt aperta, involvimus, dum ea volumus explicare.

Quocirca omnes in idea temporis, v.g. vel numeri imò & motus conveniunt, ſed in eorum explicatione diſſentiunt. Non diſſimi-

li ra-

li ratione quæ ad quantitatem, ſeu ad corporis extenſionem, figuram & motum pertinent, quæque in Mathematicis ex ordine tractantur, per diſtinctas ideas magna ex parte intelliguntur: quin & fortè mens Dei, ſuiipſius, & ſuarum functionum claras habet ac diſtinctas ideas, licèt admodum imperfectas. Nihil mihi notius eſt quàm me cogitare, aut percipere: quæque hinc pendent animi functiones, ut judicium, ratiocinium, dubitatio, voluntas, & alia hujus generis ſatis ſunt perſpicua, dummodò ad ea quæ in nobis geruntur, attendamus animum.

Sed quæ dicuntur qualitates ſenſibiles, magnam in ideis noſtris pariunt confuſionem, quæ niſi caveatur, omnem penè cognitionem noſtram perturbat. Sic ignis calorem, ſeu vim illam, quæ eſt in igne, quæcumque illa ſit, cum ſenſu caloris, vocis ambiguitate deluſi confundimus. Et ſanè in hoc non fallimur, quòd aliquid in igne concipiamus, unde ſenſus ille quem caloris nomine ſolemus deſignare, in corporis organa proficiſcitur: ſed ſenſum caloris malè cum ea vi quæ eſt in igne, confundimus. Illa, ut ſuprà diximus, eſt patibilis, vel ſenſibilis qualitas; hæc paſſio: illa objectiva, hæc formalis dici poteſt. Simili forſitan errore colores, & alias qualitates in ipſa objecta transferimus, ac colorem rubrum eſſe in Iride, qui fortè nullibi eſt niſi in nobis infantiæ præjudiciis deluſi concipimus. Nam ideis, quas à natura hauſimus, quæque ſunt claræ, & diſtinctæ, alias malè effictas mens adjicit, quæ magnam pariunt obſcuritatem. Sed hæc ſuo quæque loco. Satis hic fuerit velut

digitum ad fontes eorum intendiſſe.

Itaque ex rerum diſtinctione quæ in categoriis fuit explicata, quas in animis noſtris impreſſas habeamus, & diſtinctas notiones, colligere utcumque poſſumus. Ac primùm quidem id liquet, nos rem hòc meliùs & diſtinctiùs percipere, quò plura ejus attributa cognoſcimus; præſertim ſi ea ſint rei propria, non communia & indeterminata. Sic mentis humanæ naturam perſpectam habebimus, ſi illius attributa, aut proprias affectiones noverimus; quòd ſit intellectualis, à corpore diſtincta, quòd percipiat, judicet, ratiocinetur. Nam quandiu in communibus attributis ſiſtimus, quòd ſit actus, v. g. aut perfectio corporis; aut quòd una ſit, & indiviſa, cùmque ad ea quæ illi propria ſunt, non deſcendimus, confuſam duntaxat illius & obſcuram habemus cognitionem.

Ex attributis quoque abſolutis meliùs quàm ex relativis, ex poſitivis demùm rem accuratiùs cognoſcimus, quàm ex negativis. Cùm ex. gr. hominis alicujus mihi familiaritate conjuncti mores, temperamentum, formam cognoſco, diſtinctam magis & expreſſam illius formo imaginem, quàm ſi ea tantùm quæ illi ſunt cum aliis communia, ut quòd alterius ſit pater, vel ſubditus; aut alia hujus generis attributa, vel relativa, vel negativa noverim.

Ac de idearum quidem diſtinctione quæ ex objectis ipſis repetitur diximus: nunc ad eam quæ ex diverſis percipiendi modis ducitur, veniamus.

Non eſt ea vis humanæ mentis, ut res ipſas velut uno conſpectu complecti poſſit. Hinc

ple-

plerumque cum vult rem aliquam diligentiùs intueri, in varias partes eam ſecat, eaſque ſeorſum expendit: unde & abſtracto utitur percipiendi modo. Abractio verò illa duplex eſt, una Geometris familiaris, cùm unum attributum ſine re ipſa, aut ſine aliis attributis cum quibus natura junctum eſt, mens conſiderat, ut longitudinem ſine latitudine. Alia verò eſt abſtractio in Scholis magis uſitata, cùm attributa quæ rei eſſentiam conſtituunt & ad ideę comprehenſionem pertinent, in varios gradus & velut in partes tribuimus. Atque hic percipiendi modus menti noſtræ valdè eſt familiaris: ſed tamen cavendum eſt maximè ne eamdem in rebus ipſis diſtinctionem eſſe arbitremur, quam mens abſtrahendo excogitat. Nam ut ipſa eſt à corpore diſtincta, ſic res ſeparat & abſtrahit, atque omnia ſuo modulo metitur. Hinc multa diſtinguit, quæ ſunt omnino indiviſa. Ac viciſſim illud cavendum, ne fallaces rerum ſimilitudines nobis imponant: verùm iſta ad defectus perceptionum pertinent, de quibus mox agendum.

Nunc igitur quæ in ideis noſtris, aut perceptionibus vitia frequentiùs occurrunt, quæque confuſionem in iis aut obſcuritatem efficiunt, breviter aperiamus.

Et quidem omnis idearum confuſio ex duplici potiſſimùm capite oritur, nimirùm ex mentis noſtræ conditione, aut natura, tùm ex ipſis percipiendi modis. Ea quippe eſt mentis noſtræ indoles, ut ea non utique progredi, ſed evolare geſtiat, & res ipſas leviter & curſim attingere. Hinc magna in ideis noſtris oritur confuſio; quòd res ipſas inconſi-

deratè, non defixis velut oculis, & intento animo intueamur; ſive ex inertia quadam fiat, aut incuria; ſive ex ingenita animi mobilitate, quem ſenſuum impreſſiones, aut corporeæ delectationes fortiùs afficiunt, & quodammodo abripiunt.

2. Habet etiam id vitii mens noſtra, ut ſeipſam quaſi normam & menſuram rerum omnium conſideret. Unde perceptiones ſuas non rebus, ut æquum eſt, aptat; ſed res ipſas ſuis notionibus accomodat. Hinc majorem ſæpè ordinem, & æqualitatem quàm quæ rebus inſunt, comminiſcitur. Cujus rei plura ſunt exempla, quæ in Phyſicis afferemus. Atque ex hoc fonte tot ſyſtemata, tot Philoſophorum ſectæ fluxere: nec ulla ferè major pernicies diſciplinis accidit, quàm illa quidvis fingendi licentia. Hinc magna plerumque ingenia in rebus difficillimis, & nullius penè uſus, aut ab animo effictis conſumuntur: cùm tamen *multa neſcire*, ut cum Tacito loquar, *magna ſit pars ſapientiæ*.

Quamobrem mens noſtra ad formam eorum, quæ jam novit, omnia penè revocat: præſertim ſi inter ea ſit aliqua ſimilitudo. Cùm enim omnis penè cognitio noſtra in rerum comparatione aut relatione verſetur; ubi æqualitatis, vel ſimilitudinis aliqua videtur relatio, tum eam ultrò amplectimur: quòd illius perceptio non tantam mentis contentionem exigat, quantam relationes inæqualitatis, quales in numeris, & figuris ſunt plurimæ. Animus quippe longa intentione defeſſus vix rerum diſcrimina & differentias perſequitur; cuncta ad unitatem, quan-

quantùm poteſt, revocat; & quantumvis res inter ſe diſſideant, eas tamen una ſpecie, aut uno genere concludit: unde ſimilitudines eũ vehementer capiunt. Neque alia eſt ratio cur metaphoræ eum ita delectent, niſi quòd eæ ſint ſimilitudines quædam contractæ.

Quare, ut jam innuimus, mens ipſam intuetur velut regulam univerſi, adeò ut tantùm in rebus eſſe putet, quantum ipſa cogitat. Sic quæ ſenſus maximè feriunt, eadem plus eſſentiæ & entitatis habere credimus; quæque ſenſus fugiunt, quaſi nihil ferè ſint, ſic mens ea ſibi exhibet. Quæ autem ſunt maximè, ut quod eſt immateriale, incorruptibile, infinitum, vocibus ea negativis, quaſi nihil ferè eſſent præter corporum negationes, deſignat. Hinc quæ imaginationem maximè implent, eadem ferè intellectum vehementiùs afficiunt.

Ac ferè ea ſunt quæ ideis noſtris magnam afferunt confuſionem, quæque ex mentis humanæ conditione, & natura oriuntur. Sunt & alia longè plurima, quæ ex temperamento cujuſque conſuetudine, & ex variis percipiendi modis ducuntur, quæ omnia enumerare non poſſumus. Perpauca dumtaxat attingemus.

Ac primùm illud advertendum, duplicem in nobis eſſe perceptionem. Una propriè dicitur imaginatio, cùm mens ſeſe ad phantaſma quoddam, ſeu ad imaginem, aut potiùs ad veſtigium in cerebro impreſſum applicat: ut cùm de circulo, vel triangulo cogitat. Altera eſt illi propria, quæ intellectio pura nominatur, cùm rem percipit, cujus nullum eſt in cerebro veſtigium, aut nulla imago, cùm v. g.

ſuam cogitationem, amorem, aut alias affe-
ctiones, aut numerorum etiam rationes & proportiones percipit. Cùm autem diſtincta eſt, non confuſa, quæ in cerebro fit impreſſio, tum diſtincta quoque mentis perceptio conſequitur, uti ſuo loco fuſiùs diximus.

Primùm itaque hinc magna oritur in ideis noſtris obſcuritas, quòd mens humana, quæ pura intellectione conſequi tantùm poteſt, quæque nullum habent impreſſum in cerebro veſtigium, aut nullum phantaſma, hæc imaginari velit, & tamquam res corporeas effingere: cùm tamen ea non magis complecti poſſit, quàm ſonos oculis cernere. Ex quo fit ut animus rerum maximè disjunctarum attributa plerumque confundat, quæque menti ipſi conveniunt, ſæpè corporibus tribuat, & viciſſim. Hinc animi ipſius functiones vocibus, quæ à rebus corporeis ſunt tranſlatæ, deſignamus: quòd nimirum res apprehendat; quòd diſcurrat; quòd in gaudio ſe dilatet; in triſtitia ſe contrahat: quæque mentis ſunt propria, hæc in corpora transferimus. Inde oriuntur tot amicitiæ, & inimicitiæ, quæ in rerum natura finguntur, quæque magnas plerumque quæſtiones reſolvunt. Nihil eſt uſitatius, quàm naturam horrere vacuum: quod tamen cùm nihil ſit, tantum rebus corporeis terrorem non poteſt incutere: & quod omni eſt cognitione deſtitutum, quomodo poterit quicquam metuere?

2. Ideæ malè à rebus abſtractæ, nec ſatis definitæ aut circumſcriptæ, perceptiones noſtras, plerumque confundunt: quòd ſæpè in Phyſicis uſu venit. Mens quippe velut ex rerum anguſtiis in amplius ſpatium evolare, & cir-

& circa notiones quaſdam generales, quæ plerumq; non magni ſunt uſus, evagari amat; ad notionis maximè univerſales raptim trāſvolat, non per gradus, ut par eſt, incedit. Sic animæ, aut vitæ notio admodum vaga eſt, & incerta. Non enim beſtiis modò, ſed etiam plantis, imò nonnulli mineralibus animam tribuunt. Quæ autem ſit notio, aut natura iis omnibus communis, vix explicare poſſumus.

Et quidem communiſſima ipſius entis idea, aut notio mentibus noſtris intima, & præſens videtur, ad quam omnia quæ intuemur, referimus. Sed ea entis ipſius notio vaga eſt, & admodum indefinita: licèt animo altè ſit impreſſa, adeo ut nonnulli non abſurdè forſitan exiſtiment cogitationes noſtras circa ens ipſum ſemper verſari, etiam cùm nihil omninò cogitare nobis videmur. Sed vaga illa & confuſa entis cognitio adeò eſt nobis familiaris, & uſitata, ut ad eam ne advertamus quidem: ut in aliis rebus evenit, quæ ſenſus, aut imaginationem non percellunt, nec animum ipſum ſuavi, aut moleſta commotione afficiunt. Nam licèt iſta animo obverſentur, is tamen ad illa non attendit, & quaſi ad eum non pertineant, leviter prætercurrit: unde nulla ferè relinquunt in cerebro veſtigia, quæ diſtinctas ideas excitent.

In eo quidem genere ſunt abſtractiones illæ confuſæ ex rebus ipſis decerptæ, quæque ex vaga entis notione plerumque oriuntur. Nam quoties novos effectus in natura cernimus, ſtatim novas entitates comminiſcimur, quæ plerumque magis ex mentis noſtræ fœcunditate, & confuſa illa entis notione, quæ rebus omnibus applicatur, quàm ex natura ip-

ſa oriuntur. Quòd ſol, ex. gr. hanc vim habeat, ut cerā emolliat, lutum induret, aquam in vapores extenuet, fructus maturet, inſectorum ova excludat, hinc varias, ut diximus, in ſole potentias, vel entitates comminiſcimur: cùm tamen hæc omnia unus, & idem calor efficiat. Nihil enim nobis magis obvium eſt, quàm entis ipſius notio confuſa, quæ rebus omnibus accommodatur. Sed ea notio plerumque obſtat, quominus diſtinctæ & veræ rerum ideæ exprimantur. Abſtractis nimirum & vagis, ſeu entis, ſeu cauſæ & effectus ſeu actus & potentiæ notionibus contenti ultrà non progredimur: quaſi natura ipſa abſtracta foret, & à rebus præciſa.

3. Magnam quoque in ideis obſcuritatem parit vocum ambiguitas. Ideæ quippe noſtræ certis ſunt addictæ vocibus quas imperitum vulgus impoſuit, quæque imperfectas admodum notiones ingenerant. Nam ut res ipſas plerumque cogitationibus noſtris, ſic cogitationes vocibus quodammodo ſummittimus: cùm tamen voces eo ſint inſtitutæ, quo animi perceptiones deſignent, ut cogitationes noſtræ rebus ipſis ſervire debent, & eas exhibere. Sed contrà plerumque evenit. Sic quæ omnino ſunt diverſa, quòd eodem ſignentur nomine, confuſa quadam notione involvimus. Hinc verborum pugnæ, & contentiones, quæ ex vocum homonymia naſcuntur.

Sæpè etiam contingit ut voces ſint notionum, quæ perperam ſunt abſtractæ, nec benè terminatæ, ſigna. Sic actiones penè omnes animæ corporique communes, ut fames, ſitis, dolor, confuſa tantùm cognitione perci-

percipiuntur. Doloris v. g. ſenſus clarus eſt: ſed utrum corporis vel animi, vel utriuſque ſit affectio; an in ea parte quæ afficitur, an potiùs cerebro ipſi inſit, valdè obſcurum eſt. Sic qualitates omnes ſenſibiles, ut lux, calor, gravitas, confuſa admodùm perceptione involvuntur: communes corporum affectiones, extenſio, figura, ſitus, motus diſtinctè magis & clarè percipiuntur: ſpecies quoque infimæ, ut homo, aurum, circulus, non adeo confuſis, ſed diſtinctis vocibus efferuntur. Sed ubi aut rerum qualitates, aut actiones corporum, ut generationem, & alterationem, & utriuſque diſcrimina explicare volumus, tum magna ſæpè vocum ambiguitate deludimur, ut ſuis locis oſtendemus. Reſtat ut qua ratione ii perceptionum, vel idearum defectus ſanari poſſint, explicemus.

Cùm in omni cognitione noſtra, uti ſæpè dictum eſt, id unum ſit nobis maximè propoſitum, ut clareas & dilucidas rerum perceptiones habeamus; nec quicquam magis ideas noſtras conturbet, quàm evagatio animi: huic uni medetur attentio, quæ conſuli quidem poteſt, non dari. Nam fruſtrà de attentione excitanda quicquam præcipimus, ſi ingenium ſit præceps, inſtabile, arrogans, neque in ullius rei contemplatione immoretur.

Id tamen in univerſum admonere non erit inutile, attentiorem eſſe animum ad ea quæ illum magis afficiunt; quę ſenſus fortiùs percellunt; quæ imaginationem implent, & alta cerebro imprimunt veſtigia. Unde qui fortiori ſunt imaginatione, aut qui circa res ſenſi-

ſenſibiles magis occupantur aut perturbationum æſtu abripiuntur, vix animum ad res intellectuales poſſunt intendere. Quocirca animus, quantùm fieri poteſt, liber ſit ab omni ſenſuum impreſſione, aut perturbatione violenta, aut illecebris, & omnibus quæ illius vim diſtrahunt, & aliò avocant. Res intellectuales non ſine quodam faſtidio animus contemplatur, præſertim cum dolore, aut voluptate, aut valida ſenſuum impreſſione commovetur:adeo ut vel lux nimia, aut ſtrepitus attentionem ipſam prohibeat.

Hinc ſilentium, ſeceſſus, & undique liber animus plurimùm attentionem adjuvant: nec in plura mens diſtrahi debet.

Quin etiam id maximè utile videtur, ut ſenſus ipſi, & imaginatio in ſubſidium animi veniant. Hinc Mathematicæ diſciplinæ per figuras, quæ in charta primùm, deinde in ipſa imaginatione delineantur, attentum animum efficiunt, dum imaginationem ipſam regunt, & detinent. Ex quo fit ut animus non aliò temerè evagetur, ſed quæ in cerebro imprimuntur veſtigia, ſubſequatur. Sic ſenſus ipſi, & imaginatio, quibus attentio plerumque minuitur, utiliter ut ſubſidia quædam adhiberi poſſunt. Neque enim mens ſibi uni permittenda, nec multùm illius agitationi confidere debemus: ſed experimentis plerumque, & ſenſuum auxilio juvanda eſt, ne iſtar araneæ totum opus ex ſe ordiatur & pertexat.

Simili quidem ratione cùm perturbationes animum plerumque in tranſverſum rapiant & diſtrahant, illud utile fuerit alias animi affectiones, ſed laudabiliores excitare:

ut

ut vehemens formandi animi, & excolendi ſtudium, quo ſeipſum regere poſſit, ac perficere, ac vis illius ſubinde augeatur, aut certè ut verum à falſo diſtinguat. Quin & honeſta æmulatio, dummodo intra præſcriptos à ratione fines coerceatur, alias quandoque affectiones elidit, quæ animum ad ſenſus nimiùm deprimerent, & ab omni attentione deflecterent.

Itaque vix utilius quicquam præcipitur, quàm ut evidentiam & claritatem, quantùm fieri poteſt, in ideis noſtris conſectemur: quod maximè præſtat attentio. Neque illud ommittendum, eam non mediocriter conciliari, cùm id proponitur, breviter & non per ambages, dilucidè quoque, & ea methodo traditur, quæ ingenio nullam vim afferat.

2. Ceteris ferè vitiis quæ perceptiones noſtras confundunt: ut quòd iis quæ jam novit, reliqua adhuc incognita accommodet; quòd ſe velut normam univerſi intueatur: his, inquam, una medetur attentio. Nam ut diſtinctè ea cernimus, quæ defixis oculis contuemur: dummodò adſit & viſus perſpicacia, & lumen, quòd objecta illuminet: ſic quæ intento animo contemplamur, dum ingenium non ſit, nec ſenſuum impreſſiones, aut nimiæ ſpirituum commotiones mentis aciem infringant, clarè & diſtinctè percipimus. Atque in hoc præcipuè elaborandum, ut mens expurgata omnibus ſenſuum præjudiciis in rebus ipſis hæreat, ut illius irrequietam motionem, & volubilitatem ſæpè coerceamus, ne ſemper inquirendo vagetur, ac demum ut nullas niſi diſtinctas ideas exprimat.

2. Nec

2. Nec neceſſe eſt ut longiore oratione remedia idearum confuſione ex abſtractionibus, aut ex vocum ambiguitate ortæ præſcribamus, cùm ea magna ex parte ſint expoſita. Nam definitio nominis vocum homonymiam tollit; ac diviſio magnam rebus lucem inferre ſolet: quamquam his parcè, & cùm res exigit, utendum. Nam acervus ille definitionum & diviſionum mentis indoli non eſt conſentaneus, quam actio multiplex, ut corpus varius motus delectat.

3. Idem ferè judicium ferendum eſt de abſtracto percipiendi modo: cavendum quippe eſt ne abſtractas & malè definitas notiones, rebus ipſis neglectis omnino perſequamur, quæ nihil ſæpè procreant quàm vanas contentiones. Danda igitur eſt opera ne præciſiones illæ metaphyſicæ longiùs quàm par ſit, nos à rebus ipſis abducant. Nam ut res oculis cernimus, cùm radii ab eodem objecti puncto prodeuntes in fundo oculi colliguntur: (ſecùs imago in oculo depicta & viſio ipſa confuſa erit & perturbata:) Sic mens non ita procul à rebus ipſis per abſtractionem eſt removenda, ut diſtinctæ rerum imagines in eam convenire non poſſint. Communibus quidem & logicis vocibus interdum eſt utendum; cujus generis ſunt quantitas, genus, ſpecies & aliæ plurimæ. ſed non continuò nobis perſuademus, eas omnibus rebus explicandis ſufficere Nam ſi quis me roget cur ſol v. g. lutum induret, ceram emolliat, & alios ſubinde effectus procreet; nec mihi, nec illi ſatisfecerim, cùm reſpondero in ſole vim eſſe,

aut facultatem indurandi luti, ceræ emolliendæ. Cumque diverſas in unaquaque re, ut in igne aut ſole entitates, quæ tot effectus procreant, effingam, non idcirco clarè & diſtinctè naturam ejus perſpectam habuero. Nihil quidem à veritate alienum dixerim, cùm in igne facultates urendi aut reſolvendi corpora ineſſe aſſeram: ſed iſtæ voces nullas in mente diſtinctas ideas excitant. Nihil fortè habēt falſitatis, ſed nihil planè ſignificant, neque nos efficiunt doctiores.

Id igitur maximè perceptiones noſtras confundit, & omnem penè in diſciplinis congreſſum remoratur, quod mens ad notiones quaſdam generales citiùs quàm par ſit, evolet. Nam fixum quiddam & immobile circa quod volvi poſſit, plerumque affectat. Cùm à notionibus determinatis ad magis communes paulatim & ordine progreditur, res utique benè ſe habet: tum enim quæ ad ideæ alicujus comprehenſionem pertinent, velut per partes examinat; quidve habeat cum rebus ſibi cognatis commune, & in quo ab iis diſſideat, expendit. Atque inter abſtractiones, quæ formalis vulgò dicitur, qua ſcilicet rei attributa ſeorſum ſpectantur, plus habet utilitatis, quàm abſtractio univerſalis. Sic per formalem abſtractionem in auro pondus, colorem, fixitatem ſigillatim expendimus. In rebus phyſicis abſtractio univerſalis confuſionem ſæpè ingenerat. Cùm enim ideas detrahimus, quæ rem determinant, vagas plerumque & malè terminatas rerum notiones abſtrahendo effingimus. Sic auri formam aut differentiam vix poſſumus animo conſequi. ſed de his

tan-

tantùm, nunc de judicio, & illius normæ pauca dicenda ſunt.

DISPUTATIO II.

De enuntiatione & judicio.

DE materia quidem propoſitionis, ſeu de terminis dictum eſt; nunc de illius forma & natura dicendum. Cùm autem ea ſit duplex, exterior & interior, de utraque agendum. Sic tamen ut quæ in Compendio fusè ſunt explicata, non regeramus. Hoc igitur loco ea præcipuè quę ad veritatem & falſitatem propoſitionis tum interioris tum exterioris pertinent, ſunt exponenda: cùm reliqua ferè quæ ad propoſitionem ſpectant, jam fuerint pertractata.

QUÆSTIO PRIMA.

In quo poſita ſit natura propoſitionis.

CUm duplex ſit propoſitio, una interior, quæ ſecunda eſt mentis operatio, quæque judicium appellari ſolet; & exterior, quę enũtiatio quoque dicitur: in quo poſita ſit utriuſque eſſentia, breviter eſt explicandum.

Primus, ut jam aliàs dictum eſt, mentis aſpectus, quo rei alicujus ideam vel imaginem depingit, ſimplex apprehenſio, aut perceptio dicitur. Cùm plures ideas mens comparat: tum affirmat, ubi illas conjungit; aut negat, ſi ſeparet. Actio autem illa mentis qua ſubjectum cum attributo aut conjungit, aut divellit, ſolet judicium nominari.

Quæ-

Quæritur itaque quid judicium potiſſimum conſtituat: an quòd ſit cognitio ex pluribus ideis compoſita? an potiùs ſimplex erit qualitas, ſeu mentis actio, qua unum cum altero conjungit, aut ſeparat? Quò autem faciliùs quæſtio ipſa dijudicari poſſit, quæ nobis videntur certiora, ſunt antè præmunienda.

1. Illud videtur manifeſtum, ad rationem judicii aſſenſum quendam requiri. Cùm enim affirmamus terram eſſe rotundam, non ſola perceptione intellectus, ſed aſſenſu & determinatione quadam voluntatis, id decernimus: adeo ut judicium in rebus ſaltem, quas imperfectè, non clarè, & velut ex omni parte congnoſcimus, à libertate noſtra pendeat: quamquam iis quæ clara ſunt per ſe, cujus generis ſunt axiomata, his, inquam, non liberè, ſed voluntariè aſſentimur. Sed perpauca ſunt ejus generis judicia. Cùm enim cognitio noſtra ſit plerumque obſcura & imperfecta, judicia noſtra ut plurimùm ex libertate noſtra ducuntur. Hinc prava judicia nobis vitio vertuntur.

2. Illud quoque nobis videtur, non judicium modò, ſed etiam perceptionem noſtram eſſe actionem mentis. Id enim Carteſio & iis qui eum ſequuntur, non poſſum concedere; mentem pati, aut recipere tantummodò, cùm percipit, non agere; omnem adeo actionem ad voluntatem pertinere. Primò enim cùm rem percipio, aut cogitatione volvo, ejus mihi conſcius ſum, id in me experior, me quiddam agere, idque præclarum, non feriari, non omnino ceſſare.

2. Si

2. Si nihil agit intellectus, nihil molitur, unde tanta in cogitando contentio? 3. Nec probabile videtur mentem humanam eſſe tantùm inſtar ſpeculi, quod rerum imagines excipit. 4 Perceptio, ſeu cognitio eſt maxima illius perfectio: res verò unaquæque per ſuam actionem perficitur. His itaque probè intellectis, quæ ad cognitionem & functionum animi intelligentiam non ſunt prorſus inutilia, non erit difficile quæſtioni propoſitæ ſatisfacere. Sic igitur.

Unica concluſio.

Judicium eſt ſimplex & una qualitas, neque ex multiplici perceptione componitur.

Probatur concluſio. Judicium eſt propriè actio mentis, per quam de re aliqua fert ſententiam. Nam ſubjectum cum attributo conjungit, vel ab eo ſeparat, affirmando ſcilicet, aut negando. Atqui actio illa mentis non eſt quiddam ex multis perceptionibus compoſitum, ſed aliquid ſimplex: poſſunt enim eſſe multæ perceptiones ſubjecti, attributi & copulæ: tametſi nullum ſit judicium, nulla feratur ſententia, ut cùm judicium noſtrum ſuſpendimus: ergo judicium, ſeu propoſitio interior aliud quiddam eſt præter aggregatum ex multiplici apprehenſione.

Confirm. Judicium perceptiones ſimplices præſupponit, non ex iis componitur; uti nec ratiocinium ex multis judiciis conflatur: alioqui judicium, aut ratiocinatio non eſſet quædam cognitio; uti nec ſilva arbor, aut exercitus miles definitur:

nitur: Ergo judicium, aut ratiocinatio ex multis ideis formaliter non componitur; quamvis multas ideas ſupponat, eaſque inter ſe comparet.

Ex iis liquet, nec ſimplicem perceptionem, nec comparatam, per quam ſcilicet plures ideæ inter ſe conferuntur, aut unius rei ad alteram habitudo cognoſcitur, judicii rationem habere, donec affirmatio, aut negatio, ac velut mentis ſententia quædam, quam per verbum, *eſt*, vel *non eſt*, ſolet exprimere, omnino acceſſerit. Atque in hac mentis actione, qua unum de alio affirmat, aut negat, poſita eſt natura judicii. Actio quidem illa vocatur ab Ariſtotele compoſitio: non quòd ſit ex multis perceptionibus vel entitatibus compoſita, ſed quia compoſitionem quamdam exhibet aut repræſentat; ſicque, ut ajunt, eſt objectivè compoſita, non formaliter vel entitativè. Supponit quidem, ut diximus, ſubjecti & attributi perceptiones: ſed ex iis formaliter non conſtat. Quibus intellectis, quæ in contrarium objiciunt, facilè diluentur.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. In hoc differt judicium noſtrum, ab eo quod Angeli proferunt, quòd judicium noſtrum ſit compoſitum, non item judicium Angeli, quod omnino eſt ſimplex: ergo, &c.

Reſp. neg. ant. In hoc enim utriuſque judicii differentia eſt poſita, quòd judicium Angeli ut plurimùm non præſupponat diſtinctas perceptiones, contra ac judicium noſtrum.

Opp. 2. Pro-

Opp. 2. Propoſitio exterior eſt quid compoſitum ex terminis, ergo propoſitio interior ex multis perceptionibus conflabitur: cùm eadem ſit utriuſque ratio.

Reſp. neg. conſeq. Eſt enim diſpar utriuſque ratio, quòd verbum mentis, ſeu quod mente concipitur, longè ſit ſimpliciùs, quàm verbum ore prolatum: Unum quidem eſt alteri ſimile, quàntum ad repræſentationem, non ratione entitatis; cùm propoſitio exterior ſit corporea & ex terminis compoſita; interior ſpiritalis & ſimplex.

Opp. 3. Apprehenſio ipſa plerumque eſt compoſita: nam in ſimplicem & complexam dividitur: ergo multò magis judicium erit quid compoſitum.

Reſp. diſt. ant. Apprehenſio quædam eſt complexa ratione objecti: cùm ſcilicet rem compoſitam percipimus, C. formaliter & quoad entitatem, N. Sic enim omnis apprehenſio eſt ſimplex: quamquam ratione objecti complexa eſſe poſſit.

Inſtant. Judicium nullum eſſe poteſt ſine perceptione ſubjecti, attributi, & copulæ: ergo judicium non eſt quid ſimplex.

Reſp. neg. conſeq. Non enim judicium ex iis perceptionibus intrinſecè componitur, ſed eas præſupponit; ut relatio eſſe non poteſt ſine ſubjecto, fundamento & termino: & tamen eſt aliquid ſimplex.

Ex iis colligitur quid ſit enuntiatio, vel propoſitio exterior. Nam ſatis aptè ab Ariſtotele definitur. *Oratio affirmans vel negans aliquid de aliquo: aut oratio verum vel falſum ſignificans.* Quòd ſi utraque hæc definitio diſpliceat, quòd diviſioni ſit ſimilis, non

malè

malè à nonnullis definitur. *Oratio interpretativa judicii*, vel demum *oratio quæ conſtat ſubjecto attributo, & copula*. Quæ definitio ſatis eſt legitima, cùm totum artificiale, ut domus, optimè per partes definiatur.

Cùm autem propoſitio ita eſt evidens, ut adhibita mediocri attentione ei non aſſentiri non poſſimus, tum axioma, aut principium, aut commune effatum dici ſolet: à Cicerone pronuntiatum appellatur. Sed ubi ſubjecti, & attributi connexio non ſtatim occurrit conſideranti, tum variis effertur nominibus. Nam & propoſitio, & quæſtio dici ſolet, quatenus aut probanda eſt, aut ad probandum aſſumitur: ſic concluſio ut probata, theorema, cùm eſt merè ſpeculativa; problema verò dicitur, cùm aliquid faciendum proponitur: ut cùm in Geometria linea eſt bifariam dividenda: quamquam problema etiam dici ſolet propoſitio, quæ in utramque partem agitatur. Quod autem præcipuè in propoſitione vel judicio quæritur, eſt veritas, de qua paulò uberiùs agendum.

QUÆSTIO II.

De veritate & falſitate propoſitionum.

PRæcipua tum judicii, tum enuntiationis proprietas in hoc videtur poſita, ut vera ſit, vel falſa. Itaque nunc expendamus. 1. An veritas ſoli propoſitioni ita conveniat, ut in prima mentis functione non inveniatur. 2. Utrum omnis propoſitio ſit vera aut falſa: adeò ut ex duabus contradictoriis de fu-

de futuro contingenti una ſit vera determinatè, altera ſit falſa.

ARTICULUS PRIMUS.

An ſimplex apprehenſio veritatis & falſitatis ſit capax.

VEritas vulgò triplex diſtinguitur: Veritas rei, quæ & tranſcendens etiam appellatur, quæque eſt conformitas rei cum ſuo exemplari, vel ut aliis placet, conformitas rei cum ſuis principiis. Eſt igitur veritas tranſcendentalis, qua aliquid dicitur verum ens: ut aurum eſt verum, cùm naturam habet auri, non illius dumtaxat ſimilitudinem exteriorem gerit. Falſum eſt, ſi ſpeciem auri oculis ſubjiciat, cùm nihil ſit, niſi aurichalcum.

Secunda eſt veritas cognitionis, quæ definiri ſolet, conformitas cognitionis cum re cognita, ut illius falſitas in difformitate, ut ajunt, cum re cognita poſita eſt.

Tertia eſt veritas locutionis, quæ iterum eſt duplex: cùm enim ſermo rebus ipſis congruit, tum verus dicitur: ubi ad cognitionem loquentis refertur, tum verax nominatur. Eſt enim veritas aut falſitas in locutione, cùm ea rebus concinit, aut diſſonat: ſed veraces dicimur aut mendaces, aut ſermo cogitationi noſtræ convenit, aut ab ea diſcrepat. Sed qui falſum dicit, non continuò mentitur, niſi is loquatur aliter ac ſentit. Nunc de veritate cognitionis quæ formalis dici ſolet, quatenus ipſius objecti veritati opponitur, quàmque idcirco objectivam nominant, potiſſimùm hic agimus. Cùm res ita eſt

eſt cognoſcibilis, ut revera eſt, tum habet veritatem objectivam: ut figurarum proprietates, quę de iis demonſtrari poſſunt.

Jam utique veritas formalis, ut & falſitas eſt duplex: incomplexa nimirum, quę ſimplici perceptioni ineſt; & complexa, quę in affirmante vel negante reperitur.

Ex quibus liquet veritatem omnem in quadam relatione ſimilitudinis aut æqualitatis eſſe poſitam: ſive illa ęqualitas ſit inter res ipſas, ut inter menſuram & rem menſuratam; ſive ea ſit inter cognitionẽ noſtram & objectum: ut cùm judico ſolem eſſe terra majorem; ſeu denique illa ęqualitas ſit inter ideas noſtras, qualis potiſſimùm in Mathematicis invenitur, cùm rationes numerorum & figurarum inter ſe conferimus. Idem eſt de falſitate judicium.

Vera autem ſunt omnia veritate tranſcendentali, & falſitas nulla eſt niſi in intellectu. Quę enim in rebus ipſis eſt falſitas, ea rebus non ineſt niſi per denominationem extrinſecam: ut paries dicitur dexter aut ſiniſter reſpectu animalis. Sic aurichalcum verum eſt aurichalcum, ſed falſum aurum, quatenus per ſui ſpeciem exteriorẽ intellectui prębet errandi occaſionem. Id verò nunc quęrimus, an veritas, aut falſitas ad ſimplicem mentis perceptionem vel apprehenſionem pertineat.

Hęc meliùs intelligentur, ſi functiones mentis, & quo ordine formentur, paulò diligentiùs intueamur. Nam quòd ſimplex rei idea ſit prima mentis perceptio, cui cum attributum conjungitur, ſit judicium, ut diſcurſus ex multis judiciis coaleſcit, id utique verum eſt in noſtrarum cogitationum

explicatione: nam ſermonis noſtri pars ſimpliciſſima eſt nomen, cui adjunctum aliquod attributum propoſitionem efficit: ex variis demum propoſitionibus fit diſcurſus: ſed fortè non ita diſponuntur interiores mentis functiones, ut diſertè explicat vir doctiſſimus D. Mariotte in tentaminibus Logicis. Prima enim rei alicujus viſæ, ut roſæ idea, non roſam ſolitariam, ſed ſuo colore tinctam, & multiplici folio inſtructam nobis exhibet, ut olim per oculos ſubiit animum; cùmque roſam rubram eſſe dicimus, primam mentis ideam verbis exprimimus: ſed cùm aliquid præterea addimus, quod in primo roſæ aſpectu non continetur, ut quòd vim habeat refrigerandi, tum judicium formamus, quod plerumque unius aut multiplicis ratiocinii eſt concluſio.

Itaque, ut ipſe exiſtimat, cùm rem ſenſibus perceptam, eo quo percepta eſt modo aut meminimus, aut imaginatione depingimus, tum ea eſt prima mentis operatio. Cùm plures ideas eaſque diverſas jungimus, ſecunda mentis functio dici poteſt; ut tertia erit, cùm unam qualitatem ideæ integræ ſeparatim percipimus, ut rubedinem ſolam; quæ abſtractio dici ſolet: cùm differentiæ rerum aut habitudines ſpectantur, ut aliquid inde concludatur, tum ratiocinamur: cujus ratiocinii concluſio eſt judicium: in quo propriè eſt veritas, aut falſitas. Sed utcumque ea res ſit.

Cùm judicium omne intellectus perceptionem, aut apprehenſionem ſubſequatur, & ſimplex perceptio erroris interdum præbeat occaſionem; hoc utique ſenſu falſitas in

prima

prima mentis operatione eſſe poteſt. Non poteſt enim intellectus judicare aliter atque ei videtur; neque adeo eſt indifferens ut judiciũ ferat aut verum, aut falſum, niſi quatenus rem percipit: Nec ſe falli animadvertit, quamdiu manet eadem perceptio, aut apprehenſio. Quare intellectus non eſt indifferens ad verum aut falſum, niſi quatenus falſum induit ſpeciem veri. Nec mutari falſum ejus judicium poteſt, niſi mutetur prior illa veri apprehenſio. Cùm autem mens ab eo quòd verum eſt, ſemel aberravit, per innumeros veriſimilitudinis gradus progredi poteſt: ſic tamen ut veriſimile non deſerat niſi propter aliquid veriſimilius. Atque ubi claram rei notitiam eſt aſſecuta, jam nullus eſt indifferentiæ locus neq; à vero clarè intellecto poteſt diſcedere.

Ex quibus id efficitur, falſitatem omnem ex prima & ſimplici mentis perceptione quodammodo profluere: tametſi etiam appetitus ipſe, & illius perturbationes magna ex parte ſunt errorum cauſæ, cùm notiones noſtras obſcurant, & judicium omne perturbant, vehementius quoque nos commovent; quæque aut vera ſunt aut bona præ paſſione aliqua non attendimus, aut contemnimus. Quo quidem modo conciliari poſſunt recentiores nonnulli, quorum alii omnem falſitatem à voluntate, alii à ſimplici perceptione dicunt: utrumque enim, ſi benè intelligatur, verum eſt. Illud autem eſt voluntatis intellectui imperare, ut primas & anticipatas notiones examinet, ne fortè in errore perſeveret; ſimul & motus ſentientis appetitus compeſcere, qui vim quam-

dam menti inferunt. Sed de iis ferè nulla eſt controverſia. In eo videtur difficultas, ſi quæ ſit, conſiſtere, utrum ſimplex apprehenſio etiam ratione objecti, falſitatis incomplexæ ſit capax.

Unica Concluſio.

Perceptio ſimplex vera quidem, ſed numquam falſa eſſe poteſt.

Prima pars concluſionis ſatis eſt manifeſta: res enim eſt vera quæ eſt conformis ſuo objecto, idque verè repræſentat: ſed apprehenſio ſimplex poteſt ſuum objectum verè repręſentare: ergo vera eſſe poteſt.

Pars altera concluſionis probatur. Rem ſimplicem vel mens omnino intelligit: quod ubi ſit, ea non fallitur; vel nullo modo eam percipit, tùmque nullam illius ideam effingit, quæ idcircò falſa dici non poteſt: ſed fortè alteriùs rei ideam format: ut cùm cuprum nobis proponitur loco auri: vel denique alio modo mens intelligit, quàm revera ſit, aut ex parte tantùm percipit, tùmque jam non eſt apprehenſio ſimplex, ſed complexa: aut ſi partem objecti percipi, alia non cognita, ne tum quidem ulla erit falſitas: ut ſi in homine caput percipio ſine pedibus, nullus erit falſitati locus.

Confirm. Simplex perceptio objectum ſuum aliter exhibere non poteſt, ac revera eſt: nam ut aliter id exhibeat, neceſſe eſt ut aliquid ei addat, aut detrahat: quod dici non poteſt de perceptione cujus objectum eſt ſimplex.

Sol-

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Tam falſa eſt idea nummi cuprei, qui vice aurei proponitur, quàm falſa eſt idea baculi fracti in aqua. Sed falſa eſt perceptio baculi fracti, cùm exhibeat rem aliter quàm ſit. Ergo ſimplex apprehenſio nummi cuprei falſa quoque futura eſt.

Reſp. Neutram propriè ideam eſſe falſam ratione ſui, ſed tantùm ex occaſione, ſeu ratione judicii conſequentis. Sic ſenſuum omnium impreſſiones falſas ideas in mente efficiunt quatenus ſæpè prava judicia eas conſequuntur. Hinc turris quadrata eminùs viſa nobis rotunda apparet, & falſum judicium parit, non quòd idea quàm formamus ſit falſa, niſi ex occaſione. Simili ratione falſum aurum, & falſæ gemmæ dicuntur, quæ ſpeciem auri habent, aut gemmarum.

Opp. 2. Qui diluculò videt canem, & ideam lupi effingit, is falſam rei habet perceptionem: neque enim hæc convenit cum objecto.

Reſponderi, eodem modo poteſt, 1. falſam eſſe ideam ex occaſione, C. ratione ſui, N.

Reſp. 2. Ideam lupi non convenire cum re ſenſibus objecta, C. cum re qua mens ſibi exhibet, N. ſenſus enim ſpeciem canis excepit; mens ſpeciem aut ideam lupi ſibi propoſuit. Cùm autem mens judicat lupum eſſe, id non eò fit, quòd falſam lupi ideam effinxerit: ſed quòd canem præſentem non intellexerit.

ARTICULUS II.

Utrum ex duabus propoſitionibus contradictoriis de futuro contingenti & ſingulari, altera definitè vera, & altera ſit determinatè falſa.

MAgna eſt & multùm agitata hæc quæſtio, eaque difficiliorum tum in Metaphyſica, tum in Theologia eſt quaſi præludium: quæritur enim utrum ex duabus propoſitionibus contradictoriis & ſingularibus de futuro eventu & libero, quales ſunt illæ, Petrus cras diſputabit, Petrus cras non diſputabit, altera ſit nunc definitè, atque, ut loquuntur, determinatè, vera, altera ſit falſa. Quod ut dijudicari faciliùs poſſit, certa ab incertis, & conceſſa ab iis quæ ſunt controverſa, omnino ſunt ſecernenda.

Certum eſt 1. propoſitiones de præſenti aut præterito eſſe determinatè veras, aut falſas: neque id incontroverſiam venit. Verùm hoc in loco queſtio eſt de futuro eventu & libero.

Certum eſt 2. hanc propoſitionem disjunctivam eſſe neceſſariò veram, Petrus cras diſputabit, vel non. Sed queritur an pars altera illius disjunctiva ſit jam definitè vera. Nam omnis propoſitio disjunctiva eſt neceſſaria, ſed illa neceſſitas pertinet ad disjunctionem ipſam, non ad partes quæ disjunguntur. Sic illa propoſitio, Oculus dexter, vel ſiniſter ad videndum requiritur, vera eſt: ut illa, Neceſſe eſt Petrum diſputare, vel non diſputare. Sed non valet conſecutio à neceſ-

neceſſitate disjunctionis, ad partes ipſas disjunctas; nec licet concludere; Ergo Petrus neceſſariò diſputabit; aut dexter oculus ad videndum neceſſarius. His itaque poſitis, ſit

Unica Concluſio.

Propoſitionum de futuro contingenti & ſingulari ſibi contradicentium altera eſt determinatè vera, altera eſt falſa.

Probatur 1. Propoſitio eſt vera quæ congruit cum re ſignificata: ſed ex his propoſitionibus altera congruit cum re ſignificata, quæ ſcilicet ſignificat id futurum, quod revera futurum eſt. Hinc Chriſtus & Prophetæ multa prædixerunt, eaque definitè: atque hæ prædictiones idcirco veræ erant & determinatè, quòd res futuras ſignificarent, & planè cum iis convenirent.

Probatur 2. Propoſitio de re præterita idcirco eſt vera, quòd aliquando in preſenti tempore vera fuerit: Ergo & propoſitio de futuro jam eſt definitè vera, ſi aliquãdo res ſit futura: non enim minùs verũ fuit determinatè cùm Chriſtus predixit Jude fore ut ab eo traderetur, quàm nunc verum eſt Chriſtum à Juda traditum fuiſſe. Nam veritas propoſitionis preteritę aut futurę ex præſentis veritate pendet: tametſi rei futuræ veritas aut falſitas nobis eſt incognita. Sed Deus ipſe novit quid futurum ſit; cùm omnia ſint nuda & aperta oculis ejus.

Conf. Verùm eſt me nunc ſcribere: ergo heri verum erat me hodie ſcripturum: nam, ut diximus, veritas rei præteritæ, aut futurę ex prçſenti dependet.

Diluuntur objectiones.

Opp. 1. Tum authoritatem, tum rationem Ariſtotelis hoc in libro c. 8. qui poſtquam docuit propoſitionum ſibi contradicentium de re præſenti, aut præterita alteram eſſe veram, alteram falſam, negat diſertè rem ita ſe habere in propoſitionibus de futuro contingenti, *in quibus*, inquit, *licèt neceſſe ſit alteram eſſe veram, vel falſam, non tamen hanc vel illam diſtinctè*. Rationem hanc affert, quòd propoſitio veritatem ſuam deſumat ab objecto, atque, ut ipſe loquitur, ita ſe habeat, ut res: ſed res ipſa eſt contingens & indifferens ut exiſtat vel non; atque, ut eidem loquitur, æqualis eſt ad utramque partem eventus: Ergo & propoſitio de futuro contingenti eſt indifferens ut ſit vera vel falſa.

Reſp. Quidquid ſit de Ariſtotelis ſententia, qui fortè ut Ethnicus minùs rectè de præſcientia Dei, quam nihil poteſt effugere, ut de illius libertate ſenſit; utcumque tamen eum excuſari poſſe, ſi dixerimus neutram propoſitionem de futuro contingenti eſſe diſtinctè veram quoad nos, C. quoad ſe, aut ratione divinæ prævifionis, cujus lumen infinitum cuncta penetrat, N. ad rationem quam affert Ariſtoteles eodem modo reſponderi poteſt: ſed cùm in ea præcipuum ſit adverſariorum præſidium, minorem diſtinguimus. Res ipſa, aut objectum, v. gr. diſputatio craſtina non eſt hodie magis futura, quàm non futura, & prorſus eſt indifferens ratione ſuæ cauſæ, nempe liberi arbi-

trii,

trii, ex quo illa pendet diſputatio, C. ratione ſui, iterum diſtingui poteſt: eſt indifferens abſolutè, C. Ex hypotheſi quòd ſit futura, N. tum enim hæc propoſitio, Petrus cras diſputabit, eſt ſignum rei veræ, ſi Petrus cras ſit diſputaturus.

Quod enim dicunt, tum demum eam propoſitionem fore veram, cùm actu diſputabit; hoc, inquam, nihil eſt: numquam enim vera eſſet illa propoſitio. Nam ubi res ipſa evenerit, jam non erit vera propoſitio Petrus cras diſputabit; ſed illa, Petrus diſputat.

Opp. 2. Propoſitio determinatè vera objectum habet determinatum: ſed futurum contingens non eſt determinatum, cùm ſit contingens & eventus ancipitis: ergo, &c.

Reſp. diſt. maj. Objectum propoſitionis determinativè veræ eſt determinatum, ſi ſit propoſitio de re præſenti, aut de re præterita, C. ſi ſit de re futura, N. Nam ut ſit vera, ſatis eſt ſi ea ſit aliquando determinanda, tum in ſe, quãdo exiſtet, tum in ſua cauſa, cùm ea ſe determinaverit. Interim tamen jam eſt definitè futura, ſicque à Deo cognoſcitur, qui novit in quam ſe partem cauſa libera inflectet. Deinde objectum de futuro contingenti eſt determinatum pro tempore futuro, licèt non ſit determinatum pro tempore præſenti: quæ eſt vulgaris reſponſio; aut quod eodem recidit, objectum propoſitionis quæ eſt definitè vera, eſt determinatum ratione temporis quod ſignificat propoſitio, non autem habita ratione alterius temporis.

Inſtant. Quod eſt contingenter futurũ, non

eſt certum & determinatum, alioqui eſſet, neceſſariò futurum.

Reſp. neg. ant. Aliud enim eſt aliquid certò, aliud neceſſariò eſſe futurum. Sic peccatum Antichriſti certò & determinatè, non neceſſariò futurum eſt niſi ex hypotheſi quòd peccare velit, non abſolutè.

Contrà, *inquies*, abſolutè futura eſt voluntatis determinatio ad peccatum: Ergo illa neceſſitas non eſt tantùm ex hypotheſi, ſed abſoluta.

Reſp. Abſolutè futuram eſſe voluntatis determinationem, ſed non eſt futura neceſſitate abſoluta: dicitur enim res abſolutè futura, cùm non eſt merè poſſibilis, aut merè conditionata, qualis illa propoſitio, Antichriſtus reſiſtet tentationi, ſi velit numquam enim ponenda eſt illa conditio. Unde peccatum Antichriſti abſolutè quidem futurum eſt, non neceſſarium, niſi ex hypotheſi: quæ non antecedit, ſed conſequitur conſenſum voluntatis, neque adeo libertati obeſt;eaque hypotheſis conſequens vocitatur.

Inſtant. Futurum contingens non poteſt abſolutè futurum eſſe, niſi vi libertatis; quę eſt indifferens: ſed res fieri non poteſt determinatè futura, vi illius quod eſt indeterminatum & indifferens: Ergo, &c.

Reſp. Rem non fieri determinatè futura vi illius quod eſt indifferens paſſiva, ut ajunt, indifferentia, C. vi illius quod activè eſt indifferens, & ſeipſum determinat, N.

Opp. 3. Si res eſſet determinatè futura, id utique haberet vel ex ſe ipſa vel ex ſua cauſa; non ex ſe ipſa: nondum enim res exiſtit, atque ut ex ſe non habet quòd ſit, ita nec quod futu-

futura ſit. Non ex cauſis,quæ nondum ſunt determinatę, ſed omnino indifferentes, ut agant vel non agant: ergo res nullo modo eſt determinata. Niſi fortè ad voluntatem divinam; quę omnium eſt prima cauſa, confugiamus: adeo ut Deus non priùs videat res eſſe futuras, quàm velit, aut decernat eas futuras, ut contendunt Thomiſtę, qui antè decretum divinum nullam rem eſſe determinatè futuram acerrimè defendunt. Ut ſi quis, inquiunt, roget uter litigantium cauſam obtineat, id omnino definiri non poteſt, antequam Judices litem deciderint. Sic antequam ſuprèmus Judex decreverint, nihil eſt certè & determinatè futurum: nam ex ejus voluntate pendet ut res ſit futura, vel non futura. Multa in hanc ſententiam afferunt Thomiſtę, quę magis ad Theologiam pertinent, quàm ad Logicam. Itaque ne extra pręſcriptos limites excurrámus, uno verbo.

Reſp. Quę à libero pendent arbitrio, ſic à divina quoque voluntate ſuſpendi, ut citra illam eſſe non poſſint: ſed tamen voluntas noſtra ita ſeſe ad agendum determinat, ut Deus concurrat, non pręcurrat, ut ſuo loco oſtendemus.

Cùm autem quęrunt an res ſit definitè futura ex ſeipſa, an ex ſua cauſa.

Reſp. Rem in ſeipſa eſſe futuram comparatè ad ſuam cauſam, ſeu ad voluntatem: ac ſimul pertendimus Deum non fugere, quam in partem cauſa ſeſe determinet, cùm divinę ſcientię nihil occultum eſſe poſſit.

Sed, *inquiunt*, decretum Dei antecedit determinationem voluntatis creatę, cùm ſit ęternum, & cauſa rei futurę.

Reſp. Decretum divinum antecedere determinationem voluntatis exiſtentem, non futuram.

Inſtant. Voluntas ſeipſam non determinat, non enim eſt cauſa prima, ſed ſecunda.

Reſp. Voluntatem non eſſe primam cauſam, cùm aliam agnoſcat ſuperiorem, quæ cũ omnibus cauſis concurrit: ſed hoc ipſum habet à Deo, quòd ſeipſam determinare poſſit ad agendum. Ne illud quidem negamus primum liberum cauſam eſſe ſecundi liberi, ſeu voluntatis noſtræ: nam libertatem ab eo accepimus: ſed non propterea nos ad agendum applicat, & determinat.

Sed, *inquiunt*, effectus futurus eo modo videtur in cauſa, quo in illa continetur: Atqui in ea continetur non actu, ſed potentia, cũ cauſa ſemper maneat indifferens: Ergo in ipſa cauſa videri non poteſt actu & definitè.

Reſp. Cauſam ſemper eſſe indifferentem abſolutè, C. ex hypotheſi quòd ſit determinanda, N. Neque ex hac difficultate ſeſe expediunt Thomiſtæ, cùm ab iis requirimus, ubi Deus videat peccatum futurum: non enim id decrevit futurum: Ergo in cauſa ſecunda: aut potiùs, ut multis Thomiſtis videtur, in ſua ęternitate omnes eventus futuros intuetur.

Id enim nos fallit, quòd Deo pręſcientiam, aut pręviſionem tribuamus, quaſi aliquid ſit Deo futurum: cùm omnia illius conſpectui ſint pręſentia, nihil ſit futurum, nihil pręteritum. Quare ut in Deo non eſt rerum pręteritarum memoria, ita nec expectatio, aut pręviſio futurarum. Omnes temporis differentias æternitate ſua complectitur, quę cùm ſit infinita & indiviſa,

tem-

tempus omne velut in uno æternitatis ſuæ puncto colligit. Cùm igitur prævisionem Deo, aut præſcientiam tribuimus, vulgarem & rudem concipiendi, ac loquendi modum ſequimur: cùm Deus cuncta intueatur quatenus iis præſentia immutabili & æterna coexiſtit. Nec, ſi propriè loqui volumus, quidquam prævidet, ſed coram intuetur. Atque hinc quæ adverſus concluſionem noſtram afferuntur, facilè diſſolvemus.

Huc adde, Deum videre determinationem voluntatis noſtræ futuram in ſeipſa: cùm ſit determinata pro tempore futuro, & intelligibilis in ordine ad ſuam cauſam. Non quòd Deus quidquam cognoſcat in creatura, tamquam in objecto primario & motivo: res enim creatæ movere non poſſunt Deum ad aliquid cognoſcendum; ſed id videre poteſt in re creata, ut in objecto terminativo, ut loquuntur, & ſecundario: quod enim eſt intelligibile & determinatam habet veritatem, id poteſt determinare divinam cognitionem.

Itaque veritas propoſitionis de futuro contingenti repetitur ex voluntate creata, quæ liberè ſeſe determinatura eſt, & ex decreto divino concurrendi cum voluntate creata: ante decretum divinum eſt tantùm vera conditionatè, ut ajunt; poſt decretum eſt vera abſolutè. Veritas igitur abſoluta pendet à Deo, quem voluntas libera & creata moraliter determinat.

Opp. 4. Nullum relinqui libertati noſtræ locum, ſi propoſitiones de rebus futuris ſint determinatè veræ, & à Deo prævisæ. Nam ſcientia divina falli non poteſt, neque

ejus voluntas fruſtari aut impediri. Sic nihil contingens, nihil liberum futurum eſt.

Reſp. Neg. antec. Non enim major libertati noſtræ à prænotione divina, quæ omnino rebus cognitis eſt externa, vis infertur, quàm cognitio noſtra rebus ipſis neceſſitatem importat, cùm eas præſentes intuemur: cùm nihil ſit Deo futurum, ſed omnia ut præſentia intueatur. Quare, ut pulchrè Boetius libro 5. de Conſolatione Philoſophiæ, *ſicut ſcientia*, inquit, *præſentium nihil his quæ fiunt, ita præſcientia futurorum nihil his quæ ventura ſunt, neceſſitatis importat. Unde*, inquit, *non prævidentia, ſed providentia potiùs dicitur, quod porrò ab rebus infimis conſtituta, quaſi ab excelſo rerum cacumine cuncta proſpiciat. Quid igitur poſtulas*, ut idem Author proſequitur, *ut neceſſaria fiant, quæ divino lumine luſtrantur, cùm ne homines quidem neceſſaria faciant eſſe, quæ videant? Num enim quæ præſentia cernis, aliquam eis neceſſitatem tuus addit intuitus?*

Reſp. 2. Quæ à Deo ſunt prævisa, neceſſariò eveniunt. *Diſt.* Neceſſitate ex ſuppoſitione, quòd ſint prævisa, C. Neceſſitate abſoluta, N. Quam ſolutionem eodem loco ſcitè explicat Boetius: *Duæ ſunt etenim neceſſitates, ſimplex una, veluti quòd neceſſe eſt omnes homines eſſe mortales; altera conditionis, ut ſi aliquem ambulare ſcias, eum ambulare neceſſe eſt. Quod enim quiſque novit, id eſſe aliter ac notum eſt, nequit. Eodem igitur modo*, inquit, *ſi quid providentia præſens videt, id neceſſe eſt:*

eſt: tametſi nullam habeat naturæ neceſſitatem.

Itaque quod eſt contingens & liberum, ſemper ex ſua natura eſt indefinitum, & eventus ancipitis: tametſi reſpectu cognitionis divinæ jam ſit definitum, & verum, ut eodem loco concludit Boetius. *Cuncta*, inquit, *deſpiciens divinus intuitus qualitatem rerum minimè perturbat; apud ſe quidem præſentium, ad conditionem verò temporis, futurarum*.

Inſtant. Vel illud eſt in poteſtate noſtra ſitum, ut quod eſt futurum, ſeu quod ita à Deo eſt prævifum, mutemus, vel non. Si priùs dixeris; ergo præſcientia divina falletur. Quòd ſi Deo nec propoſitum mutare liceat, nec res aliter evenire poſſint atque à Deo ſunt præviſæ, jam omnia fatali neceſsitate evenient, nihil erit fortuitum, nihil liberum, ac fruſtra de rebus agendis conſultamus, aut rebus noſtris cavemus; cùm cuncta ſint definitè vera, & mutari non poſſint. Nam ex æternitate verum fuit fore ut ex hoc morbo convaleſcas, aut falſum: Itaque adhibere medicum nihil attinet.

Reſponſum jam fuit huic argumento quod rectè, (ut ait Cicero lib. de fato) ignavum atque iners nominatum eſt, quòd eadem ratione omnis è vita tollatur actio, neceſſitatem illam hypotheticam eſſe, non abſolutam. Huc addo, quòd Deus non ſolùm prævideat actionem voluntatis noſtrę futuram, ſed etiam liberè futuram eſſe: quamquam nihil eſt fortuitum, ſi res ipſa ad Dei ſcientiam comparetur. Nam, ut docet Boetius,

tius, *hæc divina prænotio naturam rerum, proprietatemque non mutat, taliaque apud ſe præſentia ſpectat, qualia in tempore olim futura provenient. Nec rerum judicia confundit, unoque ſuæ mentis intuitu tam neceſſariò, quàm non neceſſariò ventura dignoſcit.*

Quod autem ajunt ex æterno verum fuiſſe, ut ex hoc morbo convaleſceres, aut non, utique concedimus. Sed ita verum eſt, ut eventus ipſe à tua voluntate pendeat: non enim ſolùm prævidit Deus fore ut convaleſceres, ſed etiam quibus modis & remediis ſanitatem recuperares. Neque inde concludi poteſt hanc propoſitionem eſſe æternæ veritatis: non enim eſt inter extrema illius neceſſaria connexio: quamquam ab æterno ſit definitè vera, ſic tamen ut veritas illius propoſitionis à libertate tua pendeat, ut jam ſæpè monuimus.

Ac nulla demum eſt neceſſitas, niſi ex ſuppoſitione, quæque conſequens ſolet appellari: quòd futuram noſtræ libertatis denominationem ſupponat, non præcurrat, uti videtur Thomiſtis, qui ubique ad divinæ voluntatis decreta ſe recipiunt, ut explicent qua ratione Deus actus, qui ex libertate noſtra proficiſcuntur, ab æterno prævideat: cùm tamen Boetius, & Veteres penè omnes eò non confugerint. Nam difficile iis viſum eſt hæc divinæ voluntatis decreta, quæ futuram voluntatis noſtræ determinationem antecedunt, cum ipſa libertate componere: ac difficillimum eſt explicatu, quomodo Deus in decretis ſuis peccata futura cognoſcat. Verùm iſta alium locum poſtulant.

Inte-

Interim illud admonebo hanc Thomiſtarum opinionem non multùm abhorrere à rigida Stoicorum ſententia: quod enim Stoicis fatum erat, id ferè eſt æternum Dei decretum. Imo Seneca ipſe libro de Providentia, non aliud fati nomine intelligit quàm divinam diſpoſitionem: nec ita nos regi divino imperio ſtatuit, quin noſmetipſos quoque ad nutum voluntatis noſtræ moveamus; nec multùm videtur alienus ab iis qui omnia ex divinis decretis ſuſpendunt. *Olim*, inquit, *conſtitutum eſt*, *quid gaudeas*, *quid fleas*.. *Ille ipſe rerum conditor ac rector ſcripſit quidem fata*, *ſed ſequitur*. Meliùs Plato apud Plutarchum negat fatis omnia fieri; quamquam nihil non fatis, aut potiùs divina Providentia contineatur. Nam pulchrè fatum cum jure civili comparat, quidquid enim Lex complectitur, non eſt legitimum: ſed id ſolùm quod à Lege præſcriptum eſt, hoc legitimum nominatur. Non diſſimili ratione ea tantùm fatalia aut neceſſaria dici debent, quibus cauſæ fatales & neceſſariæ ſunt aptatæ: reliqua quidem fatis, ſeu potiùs divina providentia continentur, ſed non ſunt neceſſaria, aut fatalia.

Quod autem identidem regerunt, divinam ſcientiam falli non poſſe, aut mutari; quantumvis propoſitum mutemus, ex dictis ſolutum manet. Nam poſſumus mutare propoſitum: ſed hoc ipſum divinam præſcientiam non fugiet: ſicut præſentis oculi, ut Boetii exemplum rurſus adhibeam, effugere non potes intuitum, quamvis te in varias actiones libera voluntate con-

converteris. *Manet*, inquit, *ſpectator deuper cunctorum præſcius Deus, viſioniſque ejus præſens ſemper æternitas cùm noſtrorum actuum futura qualitate concurrit, bonis præmia, malis ſupplicia diſpenſans.*

Illam porrò Dei prænotionem nihil libertati noſtræ officere ſatis aptè hac ſimilitudine explicat Ammonius. Globum in plano horizontali quieſcentem ſupponit, cujus indifferentia ad motum aut quietem libertatis noſtræ æquilibrium non malè exhibet. At ſi plani inclinatio fiat., jam neceſſariò movebitur. Sic poſtquam futura fuit voluntatis in alienam partem determinatio, fit quædam neceſſitas: ſed ex ſuppoſitione tantùm; quòd ſeipſam huc flexerit, aut futuram illam inclinationem Deus ab æterno præviderit. Cùm autem illius motus principium in nobis ſit, quid eſt cur vereamur ne prænotio aliena neceſſitatis vinculo libertatem noſtram conſtringat?

Inſtant. Facta hypotheſi quòd res ſit futura, non manet in voluntate noſtra indifferentia, ac neceſſitas illa erit abſoluta & inevitabilis; nec poteſt aliter evenire atque à Deo prævisum fuit. Nam præſcientia Dei antecedit determinationem voluntatis noſtræ: quod æternum eſt, prius eſt eo quod ſit in tempore; nec quicquam prius æterno eſſe poteſt: neque quod eſt futurum, cauſa præſcientiæ divinæ eſſe poteſt: ſed magis è converſo præſcientia Dei eſt cauſa rerum omnium quæ futuræ ſunt. Multa in hanc rem congerunt, quibus una & eadem ſolutio adhiberi poteſt.

Reſp.

Reſp. Itaque quod à Deo prævifum eſt idem neceſſariò evenire neceſſitate hypothetica, non abſoluta; cùm præſcientia præſupponat determinationem voluntatis, non eam efficiat: eſt enim ſcientia ſpeculatrix, non practica; ſaltem ſcientia viſionis, qua Deus novit omnia quæ ſunt, aut extiterunt, aut futura ſunt. Nam ſcientia ſimplicis intelligentiæ qua Deus novit res omnes poſſibiles, & modos omnes quibus poſſunt exiſtere, eſt ſcientia practica, quatenus voluntatem divinam dirigit, ut concurſum decernat, non ut res futuras & liberas prædefiniat: ſic enim nullus relinquetur libertati locus.

Quare negamus neceſsitatem divinæ preſcientię eſſe inevitabilem: cùm ea non efficiat ut voluntas humana agat; nec tollit indifferentiam, cùm ſupponat determinationem voluntatis noſtrę liberè futuram. Ac licèt demum ſit ęterna, non eſt tamen prior natura, quàm determinatio futura voluntatis creatę, ſed poſterior. Prior quidem eſt exiſtentia actuali determinationis, non futura: hęc enim juxta noſtrum concipiendi modum antecedit ſcientiam viſionis, licèt poſterior ſit ſcientia ſimplicis intelligentię. Neque idcirco res futura eſt cauſa propriè dicta pręſcientię divinę: ſed eſt conditio tantùm requiſita ut habeat rationem objecti.

Urgent. Poſito poſsibili in actu, nihil conſequitur abſurdi: ergo ſi poſita pręſcientia divina Antichriſtus poſsit abſolutè non peccare, id ſupponere poſſumus Antichriſtum non peccaturum, & ita Deus poteſt falli.

Reſp.

Reſp. Nihil ſequi abſurdi, cùm duæ hypotheſes ſimul eſſe poſſint: verùm ea hypotheſis, quòd Deus prævideri Antichriſtum peccaturum, ſimul eſſe non poteſt in ſenſu, ut loquuntur, compoſito cum præſcientia divina: quamvis in ſenſu diviſo ſemper potentia non peccandi maneat in Antichriſto. Senſus eſt diviſus, quando potentia cum actu oppoſito conjungitur: ut qui ſtat, ſemper potentiam habet ad ſedendum; qui peccat, poteſt non peccare.

Contrà, *inquies*; ſi Antichriſtus actu non peccaret, Deus actu falleretur: Ergo ſi poſſit abſolutè non peccare, Deus abſolutè falli poterit.

Reſp.Neg.conſeq. Nam poteſtas illa non peccandi eſt tantùm in ſenſu diviſo, non in ſenſu compoſito. Quòd ſi Antichriſtus non peccaret, id quoque Deus prævidiſſet.

Reſp. 2. Scientiam Dei non eſſe rerum futurarum, ſed ſibi præſentium. Nam, ut loquitur Boetius, *omnem temporis ſupergreſſa notionem, in ſua manet ſimplicitate, præſentia, infinitaque præteriti ac futuri ſpatia complectitur*. Nec Thomiſtæ difficultatem ipſam effugiunt: nam viciſſim ab iis requirimus, ubi Deus videat fore ut voluntas in malum actum, cujus generis eſt mendacium, ſeſe inflectat.

Itaque objectum propoſitionis de futuro contingenti jam eſt determinatum pro tempore futuro; in ſe, inquam, eſt determinatum & relativè ad voluntatem creatam, quæ revera ſeſe eſt determinatura. Neque ea determinatio ejus libertati obeſt: nam ſeipſam liberè determinabit. Verùm iſta in

Theo-

Theologiæ ipſius abdita & inacceſſa loca longiùs nos evehunt.

Nunc ad ea quæ magis ſunt Logicæ propria veniendum, ac ſubinde nobis illud videtur diſcutiendum, an omnis propoſitio ſit vera vel falſa.

ARTICULUS III.

Utrum omnis propoſitio ſit vera aut falſa.

OMnem propoſitionem veram eſſe aut falſam, ex iis quæ probata ſunt, facilè colligitur. Nam veritas propoſitionis nihil aliud eſt quàm convenientia inter propoſitionem & rem ſignificatam. Sed omnis propoſitio aliquid enunciat, quod rei convenit, tumque eſt vera; aut quod rei non eſt conforme, tumque eſt falſa. Ergo omnis propoſitio vera eſt, aut falſa.

Confirmatur. Si quæ ſint propoſitiones nec veræ nec falſæ, illæ erunt potiſſimùm quæ de rebus futuris & contingentibus formantur. Sed jam oſtenſum eſt eas eſſe veras aut falſas: veræ enim ſunt quæ affirmant quod eſt, aut quod fuit, aut quod futurum eſt: ſecùs falſæ. Ergo propoſitio omnis quæ aliquid ſignificat, vera eſt aut falſa.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Eas propoſitiones quę dicuntur practicæ, quæ ſcilicet id efficiunt quod ſignificant, cujuſmodi ſunt ſacramentales, nec veras eſſe nec falſas: non enim ſunt verę, quia nullum præſupponunt objectum: non item ſunt

falſæ,

falſæ, quia efficiunt objectum ſuum. Ergo omnis propoſitio non eſt vera, aut falſa.

Reſp. Neg. anteced. Quamvis enim hujus generis propoſitiones non preſupponant ſuum objectum, tamen id ponunt, & id efficiunt quod affirmant. Itaque eo temporis momento quo ultima ſyllaba pronunciatur, veritatem ſuam conſequuntur, & cum re ſignificata congruunt.

Alii reſpondent eas propoſitiones eſſe practicè & moraliter veras, non ſpeculativè, cùm priores ſint ſuis objectis. Hinc propoſitiones ſacramentales vi ſuę ſignificationis, non vi ſuę veritatis effectus ſuos procreant: nam in iis ſignificatio prior eſt veritate. Hęc quippe preſupponit objectum, ſignificatio facit. Verùm iſta ſubtiliùs diſcutiunt Theologi: nobis ſatis fuerit expoſuiſſe qua ratione illę propoſitiones ſint verę moraliter & practicè, tametſi nondum ſunt verę ſpeculativè, quatenus ſpectantur ut priores ſuo effectu. Sic illa propoſitio, *Ego te baptizo*, vera eſt: ut objectum ſuum ponit, non ut illud preſupponit, ac diverſo reſpectu prior eſt ſuo objecto & poſterior: prior eſt ratione ſignificationis; poſterior ratione veritatis quam habet ab objecto.

Opp. 2. Propoſitiones illas, quę falſificę & inſolubiles nominantur, nec veras eſſe, nec falſas: nam ſunt ejuſmodi, ut ex earum veritate falſitas conſequatur, & viciſſim. Unum item & alterum proferamus exemplum, quòd ſi repentè dixerim; *mentior*, cùm ante nulla verba fecerim, aut vera eſt illa propoſitio, tumque ſimul & falſa futura

tura eſt: non enim mentior, cùm verum dicam. Si falſa eſt, tum ſimul eſt vera: nam verum erit me mentiri.

Aliud exemplum afferunt, de homine cui pontis cuſtodia fuit ea lege demandata, ut eos omnes & ſolos qui falſum dixerint, in flumen conjiciat. Occurrit aliquis qui cuſtodem ſic alloquitur; Tu me in flumen pręcipitem dabis. Si falſum dicit, erit projiciendus: quod ſi fit, verum dixerat, neque eum pręcipitatum oportuit.

His & aliis quę afferri ſolent non magni utique momenti uno verbo, reſpondemus, eas propoſitiones vel aliquid ſignificare, tumque ſunt verę, aut falſę, tametſi nemo definire poteſt, utrum verę ſint, an falſę; vel ſi nihil ſignificent, ut probabilius nobis videtur, cùm nullum præſupponat objectum, non ſunt propoſitiones logicæ, quæ ſcilicet ſint rerum aliquarum ſigna, ſed Grammaticæ dumtaxat, quæ ſyllabis & dictionibus conſtant.

Reſpondent alii hujus generis propoſitiones eſſe ſpeculativè falſas, cùm nullum habeant objectum, neque id præſupponant, ſed practicè eſſe veras, quatenus faciunt id quod dicunt. Huc adde propoſitionem non ratione ſui ipſius, ſed cum objecto ab ipſa propoſitione diverſo conferri & ſpectari oportere, ut vera ſit aut falſa: nec ſui ipſius objectum eſſe poteſt: qualis eſt illa *ego mentior*, in eo qui nondum locutus eſt. Aut ſi tres homines in id convenerint, ut omnes mentiantur, cumque duo priores antè falſum aliquid dixerint, tertius cùm nihil antè dixiſſet, hanc efficiat propoſitionem, Nos omnes mentiti ſumus.

Oppo-

Opponunt 3. Veritas & falſitas non ſunt de eſſentia propoſitionis, ſed accidentia quædam communia, quæ adeſſe poſſunt & abeſſe citra ullam propoſitionis mutationem: nam, ut ſuprà diximus, eadem propoſitio, v. g. Petrus ſedet, vera eſt eo ſedente, falſa cùm ſurrexerit. Hæc propoſitio, Chriſtus morietur, vera fuit tempore Legis Moſaicæ: jam non eſt vera, cùm Chriſtus non ſit moriturus. Ergo nihil neceſſe eſt ut propoſitio omnis ſit vera vel falſa.

Reſp. Conceſſo antecedente, neg. conſeq. Nam licèt propoſitio omnis in materia contingenti, non item in materia neceſſaria ex vera fieri poſſit falſa, cùm veritas illius in relatione ad objectum conſiſtat: tamen vel convenit cum objecto, tumque eſt vera; vel diſſentit, tumque eſt falſa.

QUÆSTIO III.

De præcipuis judicii defectibus & erroribus.

EX iis quæ diximus, qui ſint præcipui in judiciis noſtris errorum fontes, colligi utcumque poteſt: nam omnes penè ex perceptionum confuſione, & obſcuritate dimanant. Sed cùm ea res ſit permagni, ſi quæ alia, momenti, non erit alienum ab inſtituto, ſi in ea pertractanda paulum diutiùs immoremur.

1. Omnis penè judiciorum perverſitas ex præcipitatione, & præjudiciis oritur. Præcipitatio, ut ſatis aptè à viro doctiſſimo definitur, eſt inconſideratum de re ignota judicium. Cùm ſcilicet mens impetu quodam,

dam, aut perturbatione abrepta rem ut par eſt, non conſiderat. Hinc in ideis confuſio, quam judicii error conſequitur. Hinc Sapiens, Proverb. 19. *qui feſtinus eſt pedibus offendit*. Nec ſanè fieri poteſt, ut rectè judicem attributum ſubjecto alicui convenire, ſi utrumque, vel alterutrum confuſa tantùm & obſcura cognitione mihi innoteſcat; ſi rem ipſam non intento animo & citra omnem deliberationem perpendam.

Obſcura eſt cognitio, cùm res neque perfectè cognoſcitur, ut ea quæ per ſe ſunt evidentia, neque omnino eſt incognita: eſt enim partim lumine perfuſa, partim tenebris involuta. Eſt autem confuſa cognitio, cùm rei perceptio aliarum idearum permiſtione turbatur. Quæ confuſio ex conjunctione mentis cum corpore oritur. Nam pluribus ſimul informata cogitationibus confuſam plerumque ideam effingit; uti à viro doctiſſimo nuper obſervatum video.

Unum eſt huic morbo, qui tamen latè graſſatur, remedium, ut ſuſtineamus aſſenſum, dum rem ex omni velut parte contemplati, quaſi ipſa veritatis voce coacti aſſentiamur: cùm ſcilicet rei evidentia perſuaſi tandem acquieſcimus. Quod quidem in demonſtrationibus Mathematicis potiſſimùm cernimus: tum enim rectæ rationis uſus eſt legitimus, cùm ex dubiis certa facit, non quando de rebus certis ambigit.

Quamobrem aſſenſus cum ideis noſtris, aut perceptionibus ita librandus eſt, ut de re quam clarè percepimus, firmum & ſtabile; de re confuſè percepta timidum judicium proferamus. Quod in rebus, quæ meræ ſunt

contemplationis maximè tenendum eſt. Nam in iis, quæ ad vitam ſpectant, itamoroſi, & anxii eſſe non debemus, ut nihil agendum arbitremur, quod non clarè à nobis, & diſtinctè perceptum fuerit. In his quippe rebus quod loco, tempori, perſonis magis convenire judicamus, id omninò facere neceſſe eſt, nec ſemper id quod verum eſt, ſed quod eſt veriſimillimum ſequi: non enim fluxæ, & præcipites occaſiones nos ſinunt ita quæque circumſpecto judicio expendere. Sed in rerum contemplatione nihil eſt quod nos cogat noſtra præcipitare judicia; & quantùm fieri poteſt, ultra rei perceptionem aſſenſio non eſt promovenda: cùmque nihil clarè, & diſtinctè percipimus, judicium eſt omninò cohibendum. Nec tamen res continuò neganda eſt, quòd eam complecti animo non poſſimus, neque etiam res manifeſta idcirco in dubium eſt revocanda, quòd quædam habeat adjuncta, quæ intellectu non aſſequimur: quod in rebus divinis potiſſimùm eſt obſervandum. Itaque intuendum eſt ubi claras, & liquidas perceptiones exigere, quando judicium ſuſpendere, aut conſtanter affirmare oporteat.

Et quidem in rebus quæ ad fidem pertinent, evidentia minimè quærenda eſt: cuncta enim divinæ authoritati ſunt tribuenda, idque rectæ rationi eſt maximè conſonum. Sic in rebus quæ ad Hiſtoriam ſpectant, aut quæ ſunt facti, fruſtrà quærimus demonſtrationes: certitudine, aut evidentia morali contenti eſſe debemus. Imò nec in contemplatione ipſa naturæ ſemper

geo-

geometricæ demonſtrationes ſunt exigendæ? Multùm enim in his tribuendum eſt veriſimilitudini, præſertim cùm ea eſt multiplex, & varia. Nam ſæpè plures concurrunt rationes non quidem cogentes, aut demonſtrativæ, ſed probabiles tantùm, quæ licèt non perſuadeant, tamen turba valent, & ſimul ſumptæ demonſtrationis penè vim habent. Maximè cùm veriſimilitudo non ſola ſenſuum impreſſione nititur, quæ aſſenſum noſtrum extorqueat magis ex affectu quodam & propenſione naturali, quàm ex rei ipſius evidentia. Sed ubi veriſimilitudo quamdam præ ſe fert veritatis imaginem, ea non eſt contemnenda. Quamquam omnino aſſentiri non debemus, dum rem acri, & attento animo ſimus contemplati: adeò ut animus ad aſſentiendum quodam ſenſu intimo, & quaſi naturæ ipſius voce compellatur; ac ratione ſua, aut libertate malè uſurum ſe ſentiat, niſi rei, quàm planè, & ex omni parte conſpexit, aſſentiatur. Et certè cùm plures locis diſſiti, quique inter ſe convenire non potuerunt, rem eamdem narrant cum omnibus circumſtantiis, tum magnum eſt veritatis argumentum. Cùmque id in obſervationibus phyſicis, aut mathematicis accidit, tum inſtar veritatis primæ id factum habendum eſt: fieri enim non poteſt, quin res ita ut narratur, ab iis non fuerit obſervata.

2. Ac de præcipitatione quidem hactenus nunc de præjudiciis, unde tanta in judiciis noſtris oritur perverſitas, fuſiùs eſſet diſſerendum, niſi de iis jam multa à nobis identidem dicta eſſent, & explicata.

Præjudicium hoc loco dicimus anticipatum quoddam judicium ex ſenſuum impreſſione ortum. Hoc utique judicium eò fortiùs eſt, quòd ab ineunte ætate adoleverit. Nos enim ante plenum rationis uſum infinita penè judicia omnino inconſulta fecimus, eaque cum ætate aucta ſunt magis, & firmata, quàm emendata; adeo ut jam velut communes quædam notiones ab ipſa natura hauſtæ, longo uſu, & conſuetudine comprobatæ habeantur, quibus obſiſtere nefas eſſe credimus. Hinc adeo factum eſt, ut quæ animus tot judiciis repetitis judicavit, iis majori pertinacia adhæreſcat.

Et quidem anticipationes ab ipſa natura congenitæ qualis eſt intelligentia principiorum, adeò veritati non obſunt, ut nihil magis proſit. *Quis enim*, inquit Velleius apud Tullium, *non habet ſine doctrina anticipationem quamdam deorum?* Atque ut mens primis aſſentiatur principiis, rationem nullam reddere compellitur: ſenſu enim quodam intimo ea percipimus. Sed infantiæ præjudicia, & anticipationes illæ quæ à ſenſuum informatione quadam fluxere, plerumque nos in errorem inducunt: non quòd ſenſus fallant per ſeſe, ſed occaſionem erroris præbent, ut ſæpè oſtendimus.

Nos enim circa res corporeas occupati, & ſenſuum præjudiciis deluſi vix mentem ad res incorporeas attollimus; ac ne illa quidem eſſe corpora judicamus, quæ ſenſus noſtros non movent. Quin, & educatio, conſuetudo, ſocietas cum aliis hominibus, authoritas eorum quos colimus,

con-

conſenſus hominum, ipſa denique vocabula quæ in uſu verſantur, quæque vulgus imperitum ſæpè indidit, augent præjudicia noſtra, quibus omnia ad uſum corporis magis, quàm ad rerum contemplationem referuntur. Neque aliud huic morbo, qui omnes penè diſciplinas, & totam vitæ rationem conturbat, remedium adhiberi poteſt, quàm ut ejuſmodi anticipationes ex ſenſibus profectas ad novum examen revocemus, atque eas tantùm comprobemus, quæ nihil habent dubitationis; quæque ex rebus clarè perceptis manant, conſtanter retineantur, reliquæ non tam confidenter affirmentur. Nam ut ait Sapiens, *qui quod novit loquitur, judex juſtitiæ eſt*.

Sic authoritati hominum, cùm de natura rerum quæritur, non plus tribuendum eſt, quàm recta ratio poſtulat. Nemo niſi cæcus ſit, alienis oculis utitur, ſed ſuis. Cur igitur in veritatis indagatione rationem noſtram, quę eſt mentis oculus, non adhibemus potiùs, quàm hominum teſtimonia? Neque idcircò res vera eſt, quia vetus eſt, aut nova: nec mirum ſi mundo ſeneſcente multa antè incognita detegantur. Nam à ſenibus qui plurima quotidie experiuntur, maturius judicium, ac major ſcientia eſt expectanda.

3. Eſt aliud animi vitium, ex quo prava judicia plerumque naſcuntur, quod affirmationibus magis, quàm negationibus moveatur, cùm æquum ſe utriſque præbere debeat. Hinc Aſtrologiæ vanitas ortum duxit.

Nam quos Aſtrologia, aut ex ſomniis divinatio delectat, ii diligenter obſervant eventus, ſi qui fortè contigerint: ſed ubi fallunt, quod ſæpiùs accidit, ne attendunt quidem.

4. Hæc utique vitia menti potiſſimùm, ſeu intellectui inſunt: verùm ſunt aliqua quæ ipſa voluntate ducuntur. Nam judicium penè omne à libertate noſtra proficiſcitur: hæc eſt quæ mentem determinat, cùm tanta non eſt rei evidentia, quæ nos aſſentiri compellat. Sæpè autem evenit ut voluntas ipſa, vel affectus aſſenſum extorqueat, non clara, & diſtincta rei perceptio impetret. Rem veram eſſe decernimus, quòd nos delectet: quodque ſemel nobis probatum fuit, aut à nobis creditum, vix rejicimus. Neque eum finem nobis proponimus, qui ad rectè de rebus judicandum requiritur: Sed alii conſuetudine, alii contradicendi libidine, aut contentionis ſtudio abripiuntur. Alii ſuſceptam opinionem pertinaciter defendunt, ne levitatis, aut inconſtantiæ accuſentur. Ac plerumque rem ita eſſe judicamus, quòd noſtra interſit, ut res hoc modo ſe habeat; ac veritatem utilitate noſtra metimur.

Huc etiam accedit inconſtantia, & irrequieta motio voluntatis, quæ mentis aciem aliò deflectit, neque eam ſinit diutiùs in rei alicujus contemplatione defigi, idque præſertim ſi res ſit à ſenſibus remota, aut abſtracta, quæque illa delectatione quàm ubique voluntas quærit, omnino deſtituatur. Atque hæc vitia ſatis fuerit indicaſſe, ut ab iis caveamus.

5. Quò

5. Quò rem tam latè fuſam, & penè infinitam paucis complectamur: non ſenſus modò noſtri, imaginatio, mens ipſa, voluntas, effectus, & animi perturbationes in varios errores nos inducunt: ſed in rebus ipſis tanta perſæpè eſt obſcuritas, ut quod clarum eſt, & apertum, ab eo quod eſt obſcurum, opprimatur; nec mens niſi ſtudio, & labore ſubacta clarum ab obſcuro, verum à falſo valeat ſecernere: cùmque acriores diſtinctiones, ut moleſtas fugiat, omnia penè confundit. Atque in iis, quæ paſſim occurrunt, ea regula tenenda eſt, ut ex iis quæ certa ſunt, & manifeſta, quæ videntur incerta potiùs colligat, quàm ut ex obſcuris, & incertis, quæ ſunt apertiſſima convellat. Nam rationi eſt maximè conſentaneum, à veritate manifeſta non diſcedere, quòd cum ea multa ſint conjuncta, quæ vix aſſequi poſſumus. Hæc utique multis exemplis illuſtrari poſſent, quæ in decurſu hujus operis facilè intelligentur.

COMMENTARII
IN QUATUOR
ARISTOTELIS LIBROS
ANALYTICORUM, SEU LOGICÆ

Pars Tertia.

PRÆFATIO.

ARISTOTELES penè totus eſt in iis explicandis, quæ ad tertiam mentis operationem pertinent: nam de perceptione ſimplici, & judicio, aut potiùs de terminis, & propoſitionibus perpauca in libro de interpretatione tradidit. Artificium omne logicum, ac præcipuum ſciendi inſtrumentum, nempe argumentationem, & maximè ſyllogiſmum libris quatuordecim expoſuit: in quibus incredibilem ingenii vim & acumen meritò omnes admirantur. Ex quatuor Analyticis duos priores ſyllogiſmi, poſteriores demonſtrationis explicationi dedit: de ſyllogiſmo probabili octo libros Topicorum conſcripſit, poſtremò Sophiſtarum cavillationes duobus libris complexus eſt.

Analyticos ſeu de Reſolutione quatuor, ut diximus, libros inſcripſit, quòd in iis artem reſolvendæ argumentationis in ſua prin-

cipia potiſſimùm edoceat. Quamvis enim ſynthesim, ſeu compoſitionem ſyllogiſmi, atque illius conſtructionem in iis Libris explicet: quod tamen difficillimum eſt, qua ratione ſyllogiſmus reſolvi in ſuas partes poſſit, fusè & accuratè tradit. Nam imperitus quiſque & ſyllogiſmum, & demonſtrationem efficit: at nemo niſi idem peritus ſyllogiſmum poteſt retexere, & ad principia artis expendere.

Cùm autem ſit duplex ſyllogiſmi analyſis vel reſolutio, una quæ ad formam, altera quæ ad materiam pertinet: duo priores Libri artificioſam ſyllogiſmi formam reſolvunt; poſteriores perfecti ſyllogiſmi, nempe demonſtrativi materiam conſiderant: in illis ipſa illatio, vel conſequentia; in his conſequentis neceſſitas potiſſimum ſpectatur.

Quę ad formam ſyllogiſmi pertinent, ſi quaſdam controverſias exceperis, ſatis commodè in compendio expoſuimus. Non diſſimili ratione quę ad Topica aut ad locos communes, unde ſyllogiſmi probabiles, & argumenta eruuntur, quantum res ipſa poſtulabat, eodem in loco complexi ſumus. Quare id potiſſimùm reſtat, ut de demonſtratione, & ſcientia quę illius eſt effectus, paulò accuratiore ſtylo diſſeramus. Duplex itaque futura eſt hujus Tractatus diſputatio. In priore, quę ad demonſtrationem ſpectant, exequemur: in poſteriore, de ſcientię quam parit demonſtratio natura & unitate dicemus.

DISPUTATIO PRIOR.

De Demonſtratione.

Cum demonſtratio ſit ſyllogiſmus omnî ex parte perfectus, priuſquam de illius natura, diſtinctione & affectionibus pertractemus, perpauca de ſyllogiſmi natura ſunt antè dicenda, quæ in Compendio non ſunt explicata, quòd in controverſiam venire ſoleant.

QUÆSTIO PRIMA.

De ſyllogiſmi natura.

Syllogiſmus eſt argumentatio quædam: hæc verò eſt oratio Logica, ſeu inſtrumentum quoddam ſciendi, quod ſcilicet eam vim habet, ut veritatem manifeſtet, & quaſi in lucem proferat, dum rem ignotam per notiorem explicat. Triplex autem, vel ut aliis placet, quadruplex eſt inſtrumentum ſciendi, definitio nempe quæ rei naturam; diviſio quæ partes; argumentatio quæ proprietates declarat. Quibus ſi libuerit, adde methodum, quæ omnia quæ in diſciplina aliqua tractantur, in certum ordinem digerit.

Argumentatio, ut definit Tullius, eſt argumenti ipſius explicatio: ſic enim argumentum, ſeu *medium* unà cum quæſtione propoſita complectitur, ut quæſtio ipſa ex argumento inferatur. Et quidem, ut alio loco monuimus, nihil eſt facilius quàm quæſtionem invenire: ſed argumentum ipſum, ſeu

res

res non dubia, aut certè probabilis, ex qua id quod dubium eſt, aut minùs probabile eruatur, non eadem facilitate occurrit.

Cùm igitur non plana eſt, & evidens in propoſitione aliqua attributi cum ſubjecto ſocietas, tum ea propoſitio dici ſolet quæſtio; tumque ideam quamdam, aut terminum inquirimus, in quo ſubjectum, & attributum conveniant, qui medius terminus, & argumentum vocitatur. Unde & argumentationis nomen defluxit quæ vel ſyllogiſmo continetur, vel ad eum referri poteſt.

Eſt igitur ſyllogiſmus oratio logica ex tribus propoſitionibus compoſita, in qua præmiſſis conceſſis concluſionem ſequi neceſſe eſt. Quæ quidem neceſſitas dicitur conſequentiæ quòd à forma ipſa ſyllogiſtica, & ex connexione concluſionis cum præmiſſis oriatur: neceſſitas verò conſequentis ex ipſa materia ſyllogiſmi ducitur, atque ad demonſtrationem propriè pertinet. Verùm hinc multiplex oritur quæſtio.

Primùm enim quæritur an concluſio ſit tota ipſius ſyllogiſmi eſſentia, an pars illius?

Reſp. Concluſionem eſſe totam ſyllogiſmi eſſentiam, ſi formaliter, ut ajunt, & pro tertia mentis operatione accipiatur. Nam ut oſtendimus judicium non eſſe compoſitum ex multiplici idea, ſed qualitatem eſſe ſimplicem quæ illas ideas jam formatas connectit: ita & de ipſo diſcurſu ſentiendum eſt, qui non ex variis judiciis conflatur, ſed in judicio illativo conſiſtit, ſeu in ipſa concluſione, ut exprimi ſolet per particulam illativam, *ergo*, aut aliam huic ſimi-

 lem.

lem. Quæque tum argumenta attulimus, hunc in locum congeri poſſunt. Eadem quippe eſt diſcurſus ad judicium, quæ judicii ad ſimplicem perceptionem ratio.

Itaque tertia mentis operatio eſt compoſita, ut ajunt *præſuppoſitivè*: nam primam, & ſecundam operationem, ut ajunt, præſupponit: non formaliter & intrinſecè. Eſt enim ſimplex actus, quo unum ex alio, aut ex pluribus colligitur.

Cùm igitur, ut ſæpè diximus, rem nudè, & ſimpliciter percipimus, tum prima dicitur mentis operatio: ſed ubi unum cum altero conferimus, tum fit ſecunda mentis actio; dummodò mens aliquid affirmet aut neget: ut ſi dixerim, bis quatuor eſſe octo: tum enim percipio habitudinem quæ inter extrema propoſitionis, aut diſtinctas ideas intercedit. Sed ubi non ſolam relationem quæ inter res ipſas, qualis eſt inter bis quatuor & octo, ſed relationum, ut ita dicam, relationem vel habitudinem mens percipit, tum dicitur ratiocinari: ut cùm judicavit octonarium minòrem eſſe denario, & bis quatuor æquari octonario, ſtatim concludit, & percipit bis quatuor eſſe minora decem. Cumque mens iis quæ percipit, aſſentitur, tum judicat, aut concludit; quod fortè citra voluntatem non efficitur: illius enim eſt decernere, an in rebus perceptis ſit acquieſcendum, necne.

Quocirca in omni diſcurſu, ut ab aliis rectè obſervatur, tria ſunt judicia; primùm eſt antecedentis, quo mens aſſenſum, aut diſſenſum præbet propoſitioni, ex qua alia infertur.

2. Eſt judicium conſequentis, quo mens aſſen-

aſſenſum, aut diſſenſum præbet propoſitioni quæ ex alia infertur.

Tertium eſt judicium conſequentiæ, quo mens judicat aptam eſſe connexionem inter antecedens. Ratiocinium, aut diſcurſus, poſitum eſt in judicio conſequentis: In hoc enim ab aliis functionibus mentis, quæ non ſunt diſcurſivæ, primò ſecernitur. Cùmque cognitio conſequentis pendeat à cognitione antecedentis, eamque ſupponat, palam eſt diſcurſum ad Deum non pertinere, cùm uno & eodem actu omnia cognoſcat.

Quòd ſi itaque pro ipſa ratiocinatione ſyllogiſmum accipiamus, illius natura in ſola concluſione verſatur, quæ eſt judicium ex aliis judiciis deductum aut illatum. At ſi ſyllogiſmi nomine intelligimus orationem quæ ex præmiſſis & concluſione conſtat, non dubium eſt quin concluſio illius pars habenda ſit: cùm ſyllogiſmus ſit argumentationis ſpecies, argumentatio verò ſit oratio in qua una propoſitio ex una vel pluribus infertur.

Poſtremò ſi accipiatur ſyllogiſmus ut inſtrumentum ſciendi, quo in cognitionem concluſionis ducimur, palam eſt concluſionem non eſſe ſyllogiſmi partem, ſed effectum. Nullus autem effectus ad cauſam ſuam effectricem, ut pars aliqua pertinet. Sic igitur concluſio eſt eſſentia ſyllogiſmi formaliter ſumpti, quatenus eſt tertia mentis operatio. Eſt etiam pars integralis ſyllogiſmo contenta: eſt denique effectus non pars ſyllogiſmi, ut eſt oratio quædam logica, ſeu veri manifeſtatrix: quæ ſcilicet nos in rei ignotæ, per aliam notiorem, ducit cognitionem.

Verùm

Verùm hinc alia oritur quæſtio, an mens liberè, aut neceſſitate quadam concluſioni aſſentiatur, adeo ut dubitare non poſſit quin vera ſit concluſio: quod utique neceſſitatem ſpecificationis nominant; nec ſuſpendere etiam aſſenſum queat: quod neceſſitatem exercitii vocant, cùm ſcilicet ad agendum hìc & nunc voluntas compellitur.

Reſp. Omnem quidem aſſenſum eſſe voluntarium: nullum quippe eſt judicium citra voluntatis conſenſum: ſed cùm res adeo eſt evidens, ut nullus ſit dubitationi locus: etſi aſſenſus eſt voluntarius, tamen non eſt liber, aut indifferens. Cùm itaque concluſio ex præmiſſis ritè deducitur, ipſi conſequentiæ non aſſentiri non poſſumus, nec animus aſſenſum ſuum cohibere poteſt.

Prob. Ut voluntas in bonum, ſic intellectus in verum nititur. Sed voluntas odiſſe bonum, aut amare malum quà malum non poteſt. Ergo intellectus veritati cognitæ & conceſſæ aſſenſum ſuum denegare non poteſt.

Opp. Aſſenſus omnis ex voluntate noſtra pendet, quæ intellectum determinat: unde error nobis imputatur; cumque judicamus temerè & inconſultè, in culpa ſumus, & pœnam meremur. Sed voluntas cùm ſit libera, poteſt aſſenſum cohibere, ut inchoatum judicium poteſt interrumpere. Ergo aſſenſus concluſionis non eſt neceſſarius.

Reſp. diſt. min. Poteſt voluntas aſſenſum ſuſpendere, priuſquam præmiſſas admittat, C. admiſſis præmiſſis, N. tum enim voluntariè quidem, ſed non liberè aſſentimur. Quod autem ajunt, inchoatum judicium

dicium interrumpi poſſe; id utique concedimus, dum præmiſſarum aſſenſus cohibetur, aut interrumpitur: at ſi ab aſſenſu præmiſſarum non ceſſemus, judicium circa concluſionem ſuſpendere non poſſumus.

Hoc etiam loco de quarta Galeni figura plerique fuſiùs diſputant, ſed fruſtrà, cùm nihil ſit præter primam figuram inverſam.

Sed, *inquies*, ille ſyllogiſmus quartæ figuræ rectè concludit.

Omnis homo eſt animal;
Omne animal eſt vivens;
Ergo omnis homo eſt vivens.

Reſp. Hunc ſyllogiſmum propriè ad primam pertinere figuram: nam quæ videtur major propoſitio, revera eſt minor, quæ minus extremum cum medio conjunctum habet: ut quæ ſecundo loco ponitur propoſitio, eſt major, nam majus extremum ea continet. Sola igitur propoſitionum tranſpoſitione hæc quarta Galeni à prima diverſa figura eſt. Quòd ſi invertas extremos terminos concluſionis, & ſic concludas ergo aliquod vivens eſt homo: tum fiet ſyllogiſmus indirectus, qui præter expectationem concludet.

QUÆSTIO II.

De natura demonſtrationis.

CUm demonſtratio ſit pręcipuum ſciendi inſtrumentum, quatenus parit ſcientiam, de illa paulò uberiùs dicendum eſt: ac primùm quæ ſit illius natura, deinde quot illius partes, tùm illius proprietates, tandem-

dem de medio demonſtrationis agendum. Cùm autem Ariſtoteles ab hoc ordiatur axiomate, *Omnis doctrina, omniſque diſciplina dianoetica, ſeu intellectualis ex antecedente fit cognitione*, hinc occaſionem arripiunt Philoſophi multa de iis quæ ſunt antè cognoſcenda, diſputandi.

ARTICULUS PRIMUS.

De præcognitis.

TRiplicem ſolent in univerſum *præcognitionem* diſtinguere. Prima ad ſenſus pertinet, eaque vulgò præparans nominatur. Secunda eſt cognitio terminorum ex quibus quæſtio ipſa componitur, quæ dirigens vocitatur; eaque cognitio ad ſimplicem perceptionem pertinet: ex qua judicium, imò & ratiocinatio omnis pendet. Hæc præcognitio influens dicitur, quòd ex præmiſſis eruatur concluſio.

Tria autem ſunt quæ præcognoſci debent antequam concluſio ipſa inferatur: ſubjectum, prædicatum ſeu attributum, & antecedens ſeu præmiſſæ. De ſubjecto & prædicato noſſe debemus quid utriuſque nomen ſignificet; quod ſubjectum exiſtat, aut ſaltem poſſit exiſtere: non enim rei impoſſibilis proprietates inquirimus. Quòd autem attributum, ſeu proprietas exiſtat, non neceſſe eſt præcognoſcere: ſed illud demonſtrare nobis incumbit. De antecedente, ſeu præmiſſis illud cognoſcendum, quòd utraque ſit vera: nam exiſtentia propoſitionis eſt illius veritas.

Hęc utrique ſunt præcognita ad demõſtrationem

tionem requiſita, ſi illius materiæ dumtaxat rationem habeamus. Nam quæ ad illius formam pertinent, ſuperiùs ſunt explicata: hoc verò loco quæ ad materiam demonſtrationis ſpectant, quæque immediatè ad aſſenſum concluſionis requiruntur, ſtrictim cum vulgo Philoſophorum decurrimus. Quamquam illud fateri cogimur rem dignam eſſe quæ paulò accuratiùs pertractetur: cùm vis omnis demonſtrationum & ſcientiæ cujuſque in præcognitis poſita ſit. Res itaque paulò ab altiore principio eſt repetenda.

Cùm omnis demonſtratio eò tendat, ut ex dubia quæſtione fiat certa concluſio; ante omnia quæſtio ipſa expendi debet: nam ſi fortè tanta ſit quæſtionis propoſitæ evidentia, ut vix ulla major eſſe poſſit, ac nexus prædicati cum ſubjecto luceat per ſeſe, fruſtrà conquirimus argumenta, quibus res ſatis perſpicua obſcuretur potiùs, quàm illuſtretur. Quòd ſi, ut plerumque accidit, quæſtio ipſa eſt ejuſmodi, ut probari poſſit & debeat, primùm intueri oportet quod ſit quæſtionis ſubjectum, quod attributum. Hinc enim vanæ concertationes oriuntur, quòd res ipſa de qua agitur, non ſatis ſit perſpecta, neque uno modo accipiatur. Hinc voces ſunt antè definiendæ, idque maximè cùm eadem vox plura ſignificat; aut cùm de rebus à ſenſu remotis agitur. Unde Mathematici, quibus major eſt demonſtrationum cura, quique circa res intellectuales occupantur, voces omnes, aut terminos quibus utuntur, antè definiunt, oculis penè ſubjiciunt, ac nul-

lam

lam in iis ambiguitatem relinquunt. Deinde quædam axiomata lucida per ſe, aut principia ex quibus fluunt, quæ deinceps ſunt demonſtraturi præmittunt. Poſtremò concluſiones vel ex definitionibus, quæ in contentionem venire non poſſunt, cùm ſint quædam dumtaxat vocum explicationes; vel ex iis principiis lumine naturali notis, vel ex aliis jam probatis demonſtrant concluſionibus, quæ vim principiorum jam obtinent.

Itaque hæc ſunt in omni demonſtratione præcognita, vocum definitiones, quæ ex notis terminis, aut jam explicatis conſtare debent, ut ideas quas his terminis ſignificare volumus, diſtinctè & clarè deſignent: ſecùs alias his vocibus ideas ſubjiciemus, & in varias ambiguitates incurremus: quod in omni ſententia cavendum eſt maximè. Accurata autem rei definitio, quæ ſit illius natura, quod genus, quæ qualitas illius eſſentialis, ſeu differentia, non eſt quid prærequiſitum, aut præcognitum, ſed fructus multiplicis demonſtrationis.

Axiomata quoque ea debent eſſe præcognita, quorum veritas ita eſt clara, ut mediocriter attendenti connexio attributi cum ſubjecto ſit manifeſta. Nam quæ clara ſunt per ſe, probari non debent: majorem quippe habent evidentiam, quàm quæ à demonſtratione duci poſſit. Nec viciſſim tamquam principia ſunt ponenda, quæ demonſtratione egent. Evidentia autem omnis, ut in Metaphyſica oſtendemus, in diſtincta terminorum perceptione poſita eſt. Non enim de rebus aliter judicare poſſumus, quàm ſecun·

cundùm ideas quæ menti noſtræ inſunt. Itaque axiomata ſunt demonſtrantibus præmunienda. Explicatione quandoque egent, non probatione: niſi fortè ſocietas attributi cum ſubjecto mediocriter attenti non ſit manifeſta: tum enim idea aliqua quærenda eſt utrique cognata, quæ hanc ſocietatem oſtendat.

Eſt tertium quoddam præcognitorum genus, quo perſæpè utuntur Mathematici: cùm ſcilicet propoſitio ſatis habet evidentiæ ut ſtatim percipiatur & concedatur: quamvis abſolutè negari poſſit, nec facilè per aliquid evidentius probari queat. Id vocant poſtulatum: quod præcipuè adhibent, cùm res aliqua eſt facienda, idque ad problematum conſtructionem eſt neceſſarium. Sic Euclides id poſtulat, ut ſibi liceat ab uno puncto ad aliud rectam lineam ducere; aut circulum dato puncto ad quamlibet extenſionem deſcribere. Hæc utique pertinax aliquis negare poſſet: cùm recta linea, aut perfectus circulus fieri vix poſſit. Sed ſatis eſt Geometræ ſi rectam lineam, aut circulum ab omni materia præſcindat, ſicque perfectam utriuſque ideam ſibi exhibeat. Quare hujuſmodi poſtulata & pauca & neceſſitate quadam coacti præmittunt Geometræ: cùm ea aut nullo modo, aut non niſi per longas & difficiles ambages demonſtrari queunt, & ad ſequentes demonſtrationes ſunt omnino neceſſaria: eaque medium quaſi inter axiomata & concluſiones probatas tenent locum.

AR-

ARTICULUS II.

Quid ſit demonſtratio.

DUplicem demonſtrationis definitionem affert hoc in loco Philoſophus: prima eſt per effectum. *Demonſtratio*, inquit, *eſt ſyllogiſmus pariens ſcientiam*. Effectus quippe demonſtrationis eſt ſcientia: ut error eſt effectus ſyllogiſmi Sophiſtici, & opinio effectus ſyllogiſmi Topici. Cùm enim, ut alibi diximus quæ affertur ratio, negligenter attendenti, vera aut evidens apparet, tum error dicitur, aut falſa perſuaſio quæ veritate deſtituitur. Cùm autem ratio ipſa tenuis eſt & popularis, & cum dubitatione conjuncta, tum opinio appellatur. Sed ubi concluſio certa eſt ratione ſubnixa, ac præmiſſæ mentem omnino ad aſſentiendum determinant, idque ex attentione ipſa, & accurata rei conſideratione, ex ſtabili perſuaſione, & perceptionum ac judiciorum evidentia palam fit, tum concluſionis cognitio ſcientiæ nomen ſibi vindicat.

Itaque prĕmiſſĕ ſcientiam ingenerant cauſæ effectricis, aut potiùs objectivæ titulo: quatenus mentem ad aſſentiendum omnino determinant. Sed ipſa demonſtratio, ut ratiocinatio perfectiſſima, aut tertia mentis operatio, eſt ſcientia formaliter ſumpta, ut poſtea dicturi ſumus: adeo ut ſcientia hoc modo ſumpta ſit formalis affectus demonſtrationis.

Altera definitio quam affert Ariſtoteles ex variis conſtat conditionibus, quas ad exquiſi-

tam

tam demonſtrationem exigit. *Eſt*, inquit, *ſyllogiſmus conſtans ex veris, primis & immediatis, notioribus & prioribus, cauſiſque concluſionis*. Non minùs accurata erit definitio, ſi dixerimus ſyllogiſmum eſſe ex neceſſariis propoſitionibus compoſitum. Cùm autem hoc loco ſingulas conditiones ſoleant minutiùs expendere, id ipſum quoque nobis faciendum: tametſi ex iis quæ diximus, magna ex parte eluceſcunt.

Quatuor eæ ſunt præcipuæ conditiones, quas verę demonſtrationis prçmiſſæ exigunt. Prima, ut ſint veræ & neceſſariæ. Cùm enim concluſio demonſtrationis ſit vera & neceſſaria, ex veris utique præmiſſis ducatur neceſſe eſt. Nam etſi verum interdum ex falſo eruitur, id tantùm eſt per accidens. Veritas porrò quæ in demonſtratione requiritur, omnino eſt immutabilis & neceſſaria. In hoc quippe à ſyllogiſmo Topico, ut ſcientia ab opinione diſcrepat.

Triplicem verò neceſſitatis gradum Ariſtoteles in prçmiſſis poſtulat. Primus eſt, ut propoſitio ſit de omni, hoc eſt, ut attributum omni ſubjecto conveniat.

Secundus neceſſitatis gradus in hoc conſiſtit, ut attributum per ſe de ſubjecto prædicetur: quod utique quatuor modis intelligi poteſt. Primò ut ſit de eſſentia ſubjecti. Idque fit, cùm definitio, aut pars definitionis de re ipſa dicitur: ut homo eſt animal rationale; circulus eſt rotundus. 2. Ut ſubjectum ſit de eſſentia prædicati: ut homo eſt riſivus. 3. Id dicitur per ſe, quod per ſe exiſtit. 4. Effectus cauſæ proprius per ſe de cauſa dicitur: ſic Medicus per ſe cu-

rat ægrotum : per accidens verò pingit. Neceſſitas itaque ad demonſtrationem requiſita eſt primi aut ſecundi generis.

Tertium neceſſitatis gradus is eſt, ut attributum ſubjecto conveniat, quatenus tale eſt, atque, ut loquitur Philoſophus, quatenus ipſum eſt : nempe ut illud attributum ſubjecto primùm conveniat, ac propter ipſum reliqua attributa eidem ſubjecto inſint. Sic rationale homini convenit, quatenus eſt homo, & ex eo fluunt hominis proprietates. Sic æqualitas radiorum circulo convenit, quatenus eſt circulus, ut primum illius attributum. Quæ quidem neceſſitas ad omnem demonſtrationem non requiritur, ſed ad eam quæ eſt omnium maximè exquiſita.

Secunda demonſtrationis conditio in eo ſita eſt, ut ex primis & immediatis concluſio eruatur. Nam neceſſe eſt ut principia quibus innititur demonſtratio, aut ſint clara per ſe & aperta, aut certè in principia per ſe lucida, aut in veritates primas, ſeu intellectuales, ſeu ſenſibiles reſolvatur. Sic Mathematici ex jam probatis propoſitionibus alias colligunt, quæ lucem poſterioribus afferunt. Nec verò ad demonſtrationem omnino requiritur, ut propoſitio ſit cauſa alterius proxima, aut ita ſit clara, ut probatione non egeat, cujuſmodi ſunt axiomata : ſed ſatis eſt ut ſit virtualiter, ut ajunt, clara & evidens : adeo ut in prima principia reſolvi poſſit.

Quamobrem propoſitio eſt nota per ſe, cùm termini quibus conſtat, clarè percipiuntur, & diſtinctas in mente ideas exprimunt. Hinc ideæ rerum dilucidæ, & judi-

cia

cia ex ideis compoſita omnino certa, & apta inter ipſa judicia connexio vim omnem aut perfectionem demonſtrationis efficiunt. Ac ſi quid eſt in ratiocinatione noſtra vitii, id utique in perceptionum noſtrarum confuſione, aut in pravitate judiciorum deliteſcit. Jam propoſitiones ex quibus efficitur demonſtratio, primæ & immediatę dicuntur, quòd ſint notę per ſe ipſas: ſive eæ quoad ſe tantùm ſint notæ, cùm attributum eſt de ratione ſubjecti: (tametſi illud nobis non ſtatim innoteſcit: ut illa propoſitio, Deus eſt; nam exiſtentia eſt de Dei eſſentia;) ſive quoad nos ſint notę, ut illa, circuli diametri omnes ſunt ęquales cùm ſcilicet ex perceptione terminorum veritas propoſitionis eluceſcit.

Reliquæ demonſtrationis conditiones in eo ſunt poſitę, ut præmiſſæ ſint notiores & priores, necnon cauſę concluſionis. Quod utique ita eſt intelligendum, ut ſint notiores & priores quoad nos, cùm in concluſionis notitiam nos ducant: ſic plerumque effectus ſunt notiores cauſis; tametſi cauſę natura ſua ſunt notiores & priores. Non diſſimili ratione prȩmiſſę ſunt cauſę cognitionis noſtrę: quamquam in ea demonſtratione quę fit per effectus, quęque à poſteriori nominatur, prȩmiſſę non ſint cauſę reales concluſionis.

Diluuntur objecta.

Opp. 1. Adverſus eas conditiones, quas in prȩmiſſis demonſtrationis exigimus, verum perſępè ex falſo erui: ut in illa Arithmeticæ regula, quæ falſarum poſitionum

diic-

dicitur, in qua falſis numeris poſitis verus invenitur. Ergo non omnis demonſtratio ex veris præmiſſis ducitur.

Reſp. Diſt. ant. Verum aliquando ex falſo elicitur per accidens, C. per ſe, N. nam illud eſt per ſe, quod eſt rei proprius & naturalis effectus. Sic verum per ſe cum vero conſociatur ; per accidens tamen evenire poteſt, ut verum ex falſo eruatur, quod in exemplo allato, & in omni penè analyſi evenit, ut poſtea dicemus.

Inſtabis , Geometræ , imò & Philoſophi ſolent adverſarium ad abſurdum, ſeu ad impoſſibile redigere : ſed id fieri non poteſt , niſi falsa quædam ſupponendo ; ut cùm volumus probare primum motorem , aut primam cauſam exiſtere ; illud ex eo demonſtramus, quòd niſi admitteretur prima cauſa, aut primum movens , daretur progreſſus in infinitum : ergo ex falſis demonſtratio conſtare poteſt.

Reſp. 1. Hujus generis demonſtrationes animum quidem convincere , non eam tamen habere ſibi adjunctam evidentiam quam animus deſiderat , quæque ad perfectas demonſtrationes requiritur. Unde animus in iis non planè acquieſcit, niſi fortè ubi aliæ deſunt , aut negativæ propoſitiones ſunt probandæ : ac nihil earum certitudini deeſt, ſed evidentia ipſa deſideratur.

Reſp. 2. Ex falſis verum inferri , ſi quæ ſunt falſa, ut falſa exiſtimemus: non item, ſi ut vera judicemus.

Opp. 3. Præmiſſę non ſunt veriores concluſione : ergo nec notiores eſſe poſſunt.

Reſp. Neg. conſeq. Nam veritas non ſuſcipit magis

magis & minùs : ſed res poteſt eſſe alia notior, aut evidentior. Unde cùm propter præmiſſas nota ſit concluſio, major eſt in præmiſſis evidentia, & major certitudo quàm in concluſione.

Contrà, *inquiunt*, certitudo concluſionis in demonſtratione eſt maxima : cùm nullum dubitationi locum relinquat. Ergo præmiſſæ non ſunt certiores concluſione.

Reſp. nego antec. Nam majori firmitate, & evidentia aſſentimur præmiſſis, quàm concluſioni : tametſi poſt demonſtrationem nulla ſupereſt de concluſione dubitatio. Ut amor qui nihil habet odii admixti, non idcirco eſt omnium maximus, niſi ſummam præterea voluntatis propenſionem includat.

QUÆSTIO III.

De diviſione Demonſtrationis.

DUplex eſt demonſtrationis genus, unum à poſteriori, cùm ex effectu cauſa, alterum à priori, cùm effectus ex cauſa infertur; illud quòd res ſit, hoc cur ita ſit, oſtendit : ac ſæpiùs ex effectu cauſam cognoſcimus, quàm viciſſim. Perfectiſſima tamen demonſtratio ea dicitur, quæ ex cauſa effectum colligit : tum enim rem ſcimus, cùm ejus cauſam cognoſcimus.

Cùm autem cauſa vulgò quintuplex numeretur; finalis, exemplaris, effectrix, formalis, & materialis, nullum cauſæ genus à vera demonſtratione rejicitur. In

moralibus & politicis præcipuus honos finali ſervandus; neque ea prorſus in Phyſicis eſt repudianda. Nam in hoc maximè divina providentia eluceſcit, quòd certis finibus res quaſque aptaverit. Nec corporis humani v. g. ſtructuram, & partium uſum cognoſces, ſi naturæ finem neglexeris. Quamobrem iis aſſentiri non poſſum, qui cauſam finalem à Philoſopho contemni, & inſuper oportere arbitrantur. Quamquam fateor non eſſe in illius cauſæ indagatione acquieſcendum: ſed quo itinere, quave ratione natura ad ſuum finem perveniat, diligentiùs inquiri oportere.

De effectrice cauſa infrà dicemus. Exemplaris cauſæ Platonici videntur potiſſimùm habere rationem. Neque enim tam res ut ſunt in ſe ipſis, quàm ut eſſe debent & quodammodo ſunt in ideis divinis, conſiderant. Ab iis utique non multùm aberrant Geometræ. Non enim circulum, aut alias figuras, ut ſunt in ipſis corporibus, ſed eas, ut ſunt in ideis quas formamus, atque ut ab omni imperfectione ſunt liberæ, intuentur; quæque circulus in ſuæ ideæ ratione, aut comprehenſione quaſi involuta complectitur, paulatim evolvunt. Quod utique non ſola inductione, aut experimentis colligunt: ſed ex attentiori ipſius rei, aut ideæ contemplatione eruunt quodammodo, & explicant.

Cùm autem unum attributum ex alio colligitur, cauſam formalem quodammodo adhibemus: ad hanc enim pertinent quæ ex genere & differentia, aut ex definitione ipſa colligimus. Nam unum attributum eſt

alte-

alterius cauſa formalis; quodque à nobis ut prius in re concipitur, vim habet cauſæ cum poſteriore comparatum.

Ex his liquet nos ab effectu ad cauſam progredi ſolitos, tum à cauſa ad effectum regredi. Hinc adeo quæſtio ſuboſcura oritur, an regreſſus ille non ſit verus circulus: cùm eò redeamus, unde ſumus profecti. Quod quidem cùm in omni cognitione noſtra, tum maximè in demonſtratione ipſa vitioſum eſt. Circulus enim ille nihilo doctiores nos efficit: ut ſi ſtellas fixas longè à nobis eſſe diſſitas hinc colligamus, quòd ſcintillent; tum eas ſcintillare conemur oſtendere, quòd à nobis longiſſimè diſten t, non aliud quàm circulum vitioſum & inutilem efficiemus.

Reſp. Circulum in demonſtrando vitioſum eſſe, non item regreſſum. Tum enim fit circulus, cùm idem eſt genus demonſtrationis; non item ubi ſunt diverſa demonſtrandi genera. Nam quod in uno genere notius eſt, poteſt in altero eſſe magis incognitum. Sic in demonſtratione à poſteriore nota eſt effectus exiſtentia, ex qua ipſius cauſæ exiſtentia cognoſcitur. Cùm autem per demonſtrationem à poſteſteriori cognita eſt cauſæ exiſtentia, aut potiùs illius cum effectu connexio; in regreſſu, ſeu per demonſtrationem à priore jam diſtinctiùs quid ſit effectus cognoſcimus. Quare à cognitione confuſa primùm progredimur; tum ex cognitione cauſæ ad diſtinctam effectus cognitionem regredimur. Ac ne ab exemplo propoſito recedamus, notum eſt nobis ſtellas ſcintillare, non

item planetas: cauſam inquirimus, quæ non ex magna ſtellarum diſtantia oritur, ut vulgò arbitrantur, ſed in eo maximè poſita eſt, quòd ſtellæ propria luce fulgeant, non item planetæ. Quod ubi compertum eſt, jam illud novimus ſtellas ſcintillare, & cur ſcintillent: quod tamen non ſit citra aliquam mentis attentionem. Nam primùm expendimus quid lux vegeta efficiat; quòd viſus organum, ſeu nervulos in fundo oculi validiùs percellat, quàm lumen debilius, cujuſmodi eſt planetarum lumen: hinc enim oritur tremulum illud in ſtellis lumen, quod vehementius viſus organum afficit. Quare ut regreſſus ſit utilis, quoddam mentis examen, ut loquitur Zabarella, ſeu attenta cauſæ ipſius meditatio præcedat neceſſe eſt: ſecùs nil novi addiſcemus.

Ex duplici illa demonſtratione duplex methodus, ſeu ratio progrediendi orta eſt: analytica, quæ inventionis; & ſynthetica, quæ & doctrinæ ordo dicitur. Per analyſim ex effectu ad cauſas, per ſyntheſim ex cauſa ad effectum, per illam ex toto ad partes; per ſyntheſim ex partibus ad totum progredimur, In ſyntheſi axiomata quædam communia tamquam primas veritates præmittimus, ex quibus id quod volumus, concludi poſſit. In analyſi non tam ad generalia principia, quàm ad ea quæ propoſitæ quæſtioni ſunt propria, animum intendimus.

Itaque ex attenta alicujus rei contemplatione oritur analyſis recentioribus Geometris adeo familiaris, quæque utiliter ad alias ſcientias poteſt adhiberi. Quocirca non erit

alie-

alienum paucis exponere, in quo potiſſimum ea poſita ſit. Ac certè quiddam hìc ſimillimum cernimus in propoſiti ænigmatis explicatione, ubi ex iis quæ in tabella ſunt expoſita, quid author deſignaverit, aut mente conceperit, conjicimus. Cùm igitur rei alicujus cauſa, aut natura indaganda proponitur, primùm conditiones omnes propoſitæ quæſtionis diligenter ſunt inſpiciendæ; alienis, & quæ ad quæſtionem nihil pertinent, omnino rejectis. 2. Quæ cognita ſunt, & perſpecta ab iis quæ dubia ſunt & obſcura, ſunt ſecernenda, atque ex conditionibus appoſitis, & ex iis quæ ſunt cognita, id ipſum quod quæritur, inveniendum. Niſi enim quædam rei occultæ veſtigia, ex quibus innoteſcat id quod eſt incognitum, perſequamur, nihil agimus, & irrito labore animum fatigamus. 3. Difficultatem ipſam in partes ſecare, & ſeorſum intueri optimum fuerit. Vix enim mens quicquam poteſt comprehendere, niſi id in partes tribuatur. 4. Perceptiones noſtræ, & judicia ſunt aptè diſponenda: adeò ut à facilioribus ad difficiliora, & à notis ad ignota gradatim progrediamur. Exempla in Phyſicis non deerunt: unum quod occurrit, ponamus ob oculos. Quæritur à nobis quid cauſæ ſit cur ſal aut ſaccarum in aqua diſſolvatur. Primùm mens ſtatim judicat hanc ſalis diſſolutionem non fieri ſine aliquo motu, qui non eſt in ſale, cùm durum ſit corpus: eſt igitur in aqua; cujus partes in jugi motu poſitæ particulas ſalis ſubeunt, & divellunt. Hoc ſemel comperto infinita penè colligimus; in quo poſita ſit fluidi corporis natura; quid durum efficiat cor-

pus, & alia quæ ex analyſi ritè inſtituta, non ſine attentione & mentis examine eruuntur.

QUÆSTIO IV.

De medio Demonſtrationis.

MEdium demonſtrationis id dicitur quod propoſitæ quæſtionis attributum cum ſubjecto conſociat: nam ut fusè in Compendio expoſuimus, tria in omni demonſtratione occurrunt: ſubjectum de quo fit demonſtratio, quodque minus extremum vocitatur: ut attributum, ſeu proprietas quæ ſubjecto ineſſe demonſtratur, majus extremum dici ſolet: medius verò terminus, qui inſtar vinculi ſubjectum cum attributo connectit, argumentum nominatur. Ars penè omnis logiſtica in argumenti illius inventione verſatur.

Cùm enim quæſtiones ſint in duplici differentia, aliæ ſimplices, aliæ ſint compoſitæ; illæ plerumque ſolam attentionem ad ideas terminorum deſiderant. Sed compoſitæ quæſtiones ſolvi non poſſunt, niſi terminorum ideæ quibus conſtat propoſitio, cum tertia quadam aut quarta, & ita deinceps comparentur. Quò autem magis exquiſita inter propoſitæ quæſtionis extrema habitudo requiritur, hoc medius terminus magis clarè & diſtinctè percipi debet: eſt enim medius ille terminus communis utriuſque extremi menſura, quæ nota eſſe debet, ut habitudinem, relationem,

aut

aut convenientiam quæ eſt inter extremos quæſtionis terminos, definiat. Sic ubi inquirimus quantùm pannus panno, ager agro ſit major, certam menſuram quaſi medium terminum adhibemus. Quare in illud maximè eſt incumbendum, ut medius terminus ſit notus nobis, & diſtinctè perceptus: ſecùs nulla futura eſt propoſitæ quæſtionis ſolutio, vel demonſtratio; & quod ſæpè uſu venit, obſcurum per obſcurius demonſtramus.

2. Cùm in demonſtratione à priore medius terminus ſit cauſa proprietatis quæ demonſtratur, danda eſt opera ut quantùm fieri poteſt, propria & proxima cauſa afferatur, non remota dumtaxat, quæque rem eſſe oſtendit, ſed cur ſit non aperit. Ut ſi quis demonſtret plantam non reſpirare, quia non eſt animal, cauſam afferet, ſed nimis remotam, & in qua non acquieſcit animus: res enim idcircò reſpirat, quia eſt animal, (cùm piſces & vermes non reſpirent, ſaltem ut vulgò creditur:) ſed quia pulmonibus prædita eſt, idcircò res quæque reſpirat. Unde hujus generis demonſtratio quæ fit per cauſam remotam, dici ſolet demonſtratio *quia*, non *propter quid*: rem enim ita eſſe convincit, ſed genuinam cauſam non affert.

3. Ex omnibus cauſarum generibus erui argumenta ſolent, ut de finali & exemplari ſuprà diximus. Ex cauſa effectrice plurimæ demonſtrationes phyſicæ depromuntur. Neque neceſſe eſt exempla proferre, cùm paſſim occurrant.

4. Illud utilius foret, & permagni ad ſcien-

tias momenti, ſi præcipuæ rationes, aut loci ex quibus veræ cauſæ erui poſſunt, docerentur. Quod Baco Angliæ Cancellarius in novo Organo eruditè admodum, ſed paulò obſcuriùs eſt executus. Neque id negare poſſumus, præcipuum Logices uſum in iis locis demonſtrationum verſari. Nam eò tendit omnis inquiſitio noſtra, ut cujuſque rei materialem, aut effectricem cauſam, aut formam denique ipſam animo complectamur.

5. Effectricem quidem cauſam invenimus, cùm naturæ progreſſum, & viam acriore animo intuemur. Sic in pulli generatione, atque in plantarum vegetatione tantos Philoſophi noſtrę ętatis progreſſus fecerunt, quòd naturæ motus uſitatos, & gradatim continuatos ſint perſecuti. Nam in hoc plerique errore labuntur, cùm effectrices rerum cauſas quęrunt, quòd naturas rerum intueantur, cùm res ipſę jam ſunt abſolutę, aut poſt certas periodos; non prima exordia, & progreſſus intento animo contemplentur. Sæpè tamen evenit ut generatio rei momentanea in cauſæ notitiam nos ducat. Aqua v.g. imò & atramentum agitatum in ſpumam albam faceſſit; vitrum contuſum ex diaphano fit ſubitò candidum. Atque hinc fortè non malè colligitur colorem album non eſſe quiddam altiùs in corpore infixum; ſed ex luminis reflexione vegeta, & æquabili emergere, ut ſuo loco dicemus. Nam ſi aqua agitata in ſpumam albeſcit, atque ubi ſpumæ globuli detumuere, jam pellucet, magno id videtur argumento albedinem tum emergere, cùm

lux

lux ex infinitis globulis velut ex totidem ſpeculis integra reflectitur.

Sed potiſſima effectricis cauſæ inveniendæ ratio ea videtur, cùm una ex pluribus cauſis quæ nobis afferunt ancipitem dubitandi cauſam, cum effectu indivulsè cohæret, altera non item. Ut ſi quæramus quid cauſæ ſit cur ſtellæ ſcintillent, Planetæ non item. An fortè quòd ſtellæ longiùs à nobis diſtent, ut faces eminùs viſæ; an potiùs quòd ſtellæ propria luce fulgeant: poſteriorem hanc cauſam alteri præponemus; quòd quæ propria luce micant, præſertim dum eminùs videntur, tremulum & ſcintillans lumen oſtendant. Imò inter Planetas Mercurius, quòd ſit Soli proximus, ac Venus perſępè ſcintillant, quòd vegeto lumine refulgeant. Hanc vocat Franciſcus Baco inſtantiam crucis, quòd inſtar crucis in bivio erectę, qua ſit eundum oſtendat. Quanti ſit illius uſus, alio fortè loco dicemus: nunc enim pręcipuos cauſę cujuſque inveniendę fontes indicamus.

6. Cauſas rerum materiales ex diviſione anatomica, & chymica analyſi, cùm res ipſę in ſua principia reſolvuntur, & quodammodo ſecantur, utcumque invenimus. Sed quę à mente ipſa fit analyſis, aut reſolutio, dummodò experimentis muniatur, plus habet utilitatis: cùm ſcilicet partium ordinem, figuram, contextum, & motum diligenter expendimus: hinc enim cauſas multarum affectionum, & proprietatum detegimus, pręſertim cùm ſenſus noſtri idoneis inſtrumentis adjuvantur. Hinc noſtra ętate viſus microſcopio adjutus no-

va quotidie in plantarum, & animalium fabrica deprehendit; per tubum opticum quæ ſunt remotiſſima, & in medio cœlo retruſa, oculis quodammodo ſubjiciuntur. Sæpè etiam res ipſæ quæ ſenſus fugiunt, vel præ nimia ſubtilitate, vel quòd per interjecta corpora videri non poſſint, aut quòd rapidiori ferantur motu, aut contrà tardiori motu incedant; hæc, inquam, fiunt ſenſibilia ex ſignis, aut effectibus, aut idoneis inſtrumentis. Sic aeris natura aut contextus ſub oculos non cadit; ſed illius vis elaſtica, ut vocant, qua ſcilicet preſſus ſeipſum dilatat & reſtituit, pondus & aliæ affectiones per machinas, quæ pneumaticæ dicuntur, ad ſenſus noſtros quodammodo perducuntur, ut ſuo loco oſtendemus. Aurum adulteratum ex colore diſcerni nequit, ſed ex pondere, ſono, ſolutione in aqua forti probari poterit; & quod non erat ſenſibile, poteſt ſenſibus, aut rationi ſaltem ſubjici. Quæ quidem in Phyſicis fient apertiora: iſta enim velut in tranſitu attingimus.

7. Sed eò præcipuè tendit omnis inquiſitio noſtra, ut cujuſque rei forma inveniatur. Nam cauſæ rerum materiales & effectrices non aliud ferè quàm tritum naturæ in operando iter, & velut ejus conſuetudinem oſtendunt: ſed formarum contemplatio magis conſtans videtur, & latiùs patet: leges quippe naturæ fixas & immutabiles comprehendit. Ac rerum quidem formæ compoſitæ vix inveniri poſſunt: ut quæ ſit forma auri, aut plumbi nemo facilè evolvet: ſed rerum formæ ſimplices, ut calidi, fluidi, firmi, fixi, volatilis, motus ipſius

ipſius leges ſunt majore utilitate inquirendæ. Qua quidem ratione via ad ſcientiarum naturalium multò eſt compendioſior, quàm ſi res ipſas compoſitas ſigillatim perſequamur. Quæ ſint, ex g. formæ ſonorum in ſingulis vocabulis, vix explicari poteſt: ſed quæ aeris collisio, qui ſonus unamquamque litteram exprimat, faciliùs conſequemur: cumque ii nobis innotuerint ſoni ſimplices, qui ſingulas alphabeti litteras efficiunt, tum dictionum ſoni, aut formæ magis compoſitæ citiùs cognoſcentur. Non diſsimili ratione fruſtrà lapidum aut plantarum formas compoſitas inquirimus, niſi antè ſimpliciores, ut calidi, frigidi, duri & liquidi, atque alias communes corporum affectiones ſimus conſequuti.

8. Ac forma quidem ſimplex, non rarò ex effectricis & materialis cauſæ cognitione eluceſcit: ſed ſæpè ita eſt occulta, ut non niſi certa ratione & methodo poſsit inveniri. Quæritur v. g. quæ ſit caloris natura, quæ forma. Primùm ea forma ſpectanda eſt in iis ſubjectis, in quibus elucet maximè, ut in flamma: tumque inveniemus non modò calorem ita eſſe cum motu conjunctum, ut aucto motu calor augeatur: ſed etiam calorem in motu eſſe poſitum, eumque motum eſſe expanſivum & perturbatum, ex diſsipatione corporis inflammati, ex fervidis liquoribus, & aliis effectibus colligemus: quæque ad calorem pertinent, eo quo dicemus alibi modo facilè conſequemur: nunc enim res tam latè fuſas explicare non poſſumus, præcipuos dumtaxat demonſtrationum fontes

indicare voluimus: cujus verò ſint utilitatis, idoneis locis planum fiet.

9. Interim illud admonemus, nullum eſſe ad cognitionem rerum majus compendium, quàm ſi ad unitatem formæ alicujus ea revocemus, quæ in variis ſunt disjecta ſubjectis. Sic enim infinita propè, & vaga rerum indagatio ad certas velut alphabeti litteras, ut varii concentus ad paucos tonos utiliter reducuntur. Atque ubi ſemel forma aliqua, ut calor, aut fluiditas, perſpecta fuerit, jam non erit difficilè infinitos propè effectus ſuis cauſis reddere, tumque nihil metuendum erit ne in progreſſu demonſtrationum ab effectu ad cauſam, & à cauſa ad effectum, circulum efficiamus: nam à confuſa effectus cognitione profecti ad diſtinctam regrediemur.

DISPUTATIO ALTERA.

De Scientia.

ID unum reſtat, ut de ſcientia quæ eſt effectus demonſtrationis, nunc agamus. Quod utique eò diligentiùs præſtandum eſt, quòd in cujuſque diſciplinæ prolegomenis multùm, diuque diſputari ſoleat, an quæ tractanda ſuſcipitur, ſcientiæ nomine donanda ſit, an ſecùs; ſpeculativa ſit, an practica: quòd ſit illius ſubjectum, & alia hujuſmodi quæ in proœmiali ad Logicam diſputatione attingere coacti ſumus, ne ab uſitato, & recepto more recedere videremur: cùm tamen fatendum ſit ea non poſſe antè definiri, quàm nobis conſtiterit, in quo

in quo natura ſcientiæ poſita ſit quæque ad eam pertinet omnino ſint explicata: quod utique hoc loco nobis faciendum. Ac primùm quid ſcientia, 2. Quid illius cauſæ; 3. Quæ ſcientiarum ſint ſpecies dicendum; poſtremò ſcientiam cum fide & opinione conferemus.

QUÆSTIO PRIMA.

Quid ſit Scientia.

Scientiæ variæ ſunt acceptiones: nam latiore ſignificatu ſumitur pro omni cognitione certa & evidenti: ſive ea ex ratiocinio, ſive ex ſenſuum experientia ducatur: dummodò ex objectis ipſis ea cognitio ſit profecta: nam ſi aliorum teſtimonio nitatur, tum ſcientiæ nomen vix ſibi aſſumet.

2. Strictiùs & magis propriè ſcientia accipitur pro cognitione certa & evidenti rei neceſſariæ, ſeu pro cognitione per demonſtrationem acquiſita; ſive ea ſit ſpeculativa, ſive practica. Cùm enim, ut jam ſæpè diximus, quæſtio aliqua proponitur, ſi adeo eſt perſpicua, ut nulla probatione egeat, ſed attentionem dumtaxat vel mediocrem deſideret, tum illius cognitio intelligentia nominatur. Quòd ſi probatione opus habeat, illa vel authoritas erit, vel ratio: authoritas ad fidem vel humanam vel divinam pertinet, de qua poſtea. Jam ratio quæ probationis vel argumenti loco affertur, vel ita ſuadet, ut non omnino perſuadeat, tùmque aſſenſus ille hæſitans & dubius opinio dicitur; vel omnino perſuadet, idque vel ob falſam ve-

ritatis

ritatis ſpeciem; tùmque error oritur ex aſſenſione præcipiti & inconſiderata; vel ob ipſum veritatis lumen, & rei ipſius evidentiam animus perſuadetur, tùmque ea cognitio propriè ſcientia dicitur; cùm ſcilicet eſt clara & certa ratione ſubnixa.

3. Scientia adhuc ſtrictiore ſignificatu accipitur pro cognitione per demonſtrationem acquiſita, eaque ſpeculativa. Quo quidem modo Ariſtoteles 6. Ethic. cap. 3. ſcientiæ nomen uſurpat. Nam eo loci quinque virtutes intellectus enumerat, intelligentiam, ſapientiam, ſcientiam, quæ in rebus omnino neceſſariis verſantur: in iis ſcilicet quæ aut numquam fiunt, ut Dei attributa; aut per certas & neceſſarias cauſas eveniunt, ut corporum cæleſtium converſiones. His addit prudentiam & artem, quæ circa res contingentes & liberas occupantur: ad intelligentiam verò, ut diximus, prima rerum principia pertinent: ſapientia res altiſſimas per cauſas altiſſimas perſequitur, ut in Metaphyſica: ſcientia verò, ut ſapientiæ opponitur, res inferiores per cauſas itidem inferiores, ſed neceſſarias contemplatur.

Ac triplicem illam virtutem, intellectum principiorum, ſapientiam & ſcientiam in ea parte mentis quæ circa res neceſſarias occupatur, omnino conſtituit; ut artem & prudentiam ad partem electricem & logiſticam pertinere idem Philoſophus decernit. Artem à prudentia in hoc diſterminat, quòd ars ſit factiva, ſeu poetica, prudentia verò activa; illa induſtriam, hæc intentionem magis ſpectet; illa bonum ſecundùm quid

ut

ut bonum pictorem, hæc bonum ſimpliciter denominet.

Ex his liquet ſcientiam omnem eſſe ſpeculatricem, ſi res ipſa ex mente Ariſtotelis, quam ſexto Ethicorum expoſuit, ſit dijudicanda. Sed cùm eò loci virtutes intellectus, ſeu habitus, qui intellectum ad veritatem inclinant, ex occaſione tantum delibet, ut ad prudentiam accedat, de qua fuſiùs ibi diſputat; cùmque in poſterioribus Analyticis rem magis explicatè tradiderit: non ſolùm quid ſentiat Ariſtoteles, ſed etiam quid ſentiendum ſit, potiùs ex Analyticis quàm ex libris Ethicorum æſtimare debemus.

Cùm igitur in calce lib. 2. poſteriorum diſertè decernat duos eſſe tantùm habitus, qui ſemper ad veritatem nos determinant, intelligentiam videlicet & ſcientiam, illam circa principia, hanc circa concluſiones verſari; palam eſt primò ſapientiam non eſſe habitum à ſcientia diſtinctum. 2. Habitum omnem demonſtrativum eſſe ſcientiam, ſive contemplatione ſui objecti conquieſcat, ſive aliquid moliatur. Hinc tres ſunt dumtaxat ex Ariſtotele ſyllogiſmorum ſpecies; demonſtrativus, qui generat ſcientiam; Topicus, qui opinionem; & Sophiſticus, qui errorem. Unde virtus omnis intellectualis, ſive ea ſit ſpeculativa, ſive practica, cùm mentem ad verum ſemper inclinet, neque merè Topica ſit, aut Sophiſtica, omnino ad ſcientiam pertinebit.

Conf. Ex Ariſtotele, qui in lib. primo poſteriorum habitus mentis quibus veritas acqui-

quiri poteſt, ad tria capita revocat, intelligentiam, ſcientiam & opinionem: cujus diviſionis rationem ſuprà attulimus: Ergo ſcientiæ nomine complectitur omnem virtutem mentis diſcurſivam, quam opinioni incertæ opponit; ſive ea ſit ſpeculatrix, ſive operatrix.

Scientia igitur optimè definitur habitus demonſtrativus; ut ars definitur vera cum ratione effectivus.

Sed, *inquies*, nulla penè ars ſcientiæ nomen & rationem non ſibi aſſumet, ſi ſcientia ad praxim illam deſcendat, & ſatis ſit ad rationem ſcientiæ ut firma, non tantùm probabili ratione nitatur.

Reſp. Artes omnes principes & Architectonicas, quæ ſua præcepta & regulas, eaſque immutabiles præſcribunt, & rationibus firmis, aut inconcuſſis utuntur, ſcientias dici poſſe, cujuſmodi eſt Medicina. Quamvis enim circa materiam contingentem quoad exiſtentiam, verſentur: tamen, ut alibi diximus, ad rationem ſcientiæ ſufficit neceſſitas eſſentiæ, ſeu veritas propoſitionis immutabilis.

Circa naturam ſcientię quæri ſolet an ſimplex ſit & una qualitas, vel habitus, ut videtur Thomiſtis; an potiùs ea ſit habitus ex variis demonſtrationibus compoſitus, cujus unitas non ſimplicis ſit & ejuſdem entitatis, ſed ordinis tantùm, & compoſitionis cujuſdam. Sit igitur.

Unica Concluſio.

Scientia totalis non eſt una & ſimplex qualitas.

Pro-

Probatur 1. Abſurdum videtur ſcientiam acquiri integram quoad ſubſtantiam, cùm una illius concluſio perſpecta habetur, uti videtur Thomiſtis. Ergo, &c.

Probatur 2. Tot ſunt habitus, quot difficultates ſuperandæ: ſed in eadem ſcientia totali, v. g. in Phyſica infinitæ propè ſunt difficultates ſuperandæ; nec qui lapidum naturam cognoverit ſtatim ea quæ ad plantas & animalia pertinent, habebit explorata: ergo ſcientia totalis ex variis componitur habitibus, aut demonſtrationibus, neque una eſt aut ſimplex entitas.

Confirmatur. Qui unius concluſionis obliviſcitur, aut circa unam errat concluſionem, ſcientiam ipſam non amittit: ergo ratio & eſſentia alicujus ſcientiæ in una concluſione, aut demonſtratione non conſiſtit.

Solvuntur objectiones.

Opp. 1. Scientia eſt una & ſimplex, quæ circa objectum ſuum, aut concluſiones ſub una & eadem ratione formali verſatur: ſed cujuſque ſcientiæ una eſt & eadem formalis ratio quæ ad omnes concluſiones æquè pertinet: principium videlicet illius ſcientiæ ad quod reliqua referuntur: ergo & ſcientia omnis una eſt & ſimplex qualitas, non quædam multarũ demonſtrationum complexio.

Reſp. Quidquid ſit de majori propoſitione, de qua poſtea, N. minorem. Non enim omnia principia Geometriæ, aut Phyſicæ ad unum & idem principium revocantur. Atque, ut id demus, tot erunt habi-

habitus partiales, quot novæ difficultates exurgunt; nec quicquam minus probari poteſt, quàm Geometriam ſtatim à nobis acquiri, cùm primam demonſtrationem mente complectimur: adeo ut ſcientia jam acquiſita extendi ſoleat, non nova qualitas effici.

Inſtant. Idcirco facultas una & eadem eſt qualitas, quia objecta ſua ſub una ratione formali contuetur: ergo ſcientia una & ſimplex eſt qualitas, cùm objectum ſuum ſub eadem ratione, & quaſi ſub eodem lumine contemplatur.

Reſp. neg. conſeq. Nam longè diſpar eſt utriuſque ratio, quòd facultas ſit naturalis, habitus verò per diverſos actus comparetur. Unde habitus ad eos tantùm actus inclinat, qui ſunt iis ſimiles, qui habitum ipſum pepererunt: cùmque ſunt actus ſpecie diverſi, ut in unaquaque ſcientia ſunt innumerabiles, neceſſe eſt plures quoque & diſtinctos habitus partiales ab iis procreari, qui unum habitum totalem unitate ordinis, non entitatem ſimplicem efficiunt. Facultas autem ad multos ſpecie diverſos actus extendi non poteſt, neque ea per actus repetitos fuit procreata.

Opp. 2. Fides divina una eſt & ſimplex qualitas, licèt multa habeat objecta: ergo ſcientia unus erit & ſimplex habitus, quamvis ex multis demonſtrationibus, aut concluſionibus conſtet.

Reſp. In hoc diſparem eſſe fidei & ſcientiæ rationem, quòd unum ſit fidei motivum, aut ratio formalis, nempe Dei revelantis authoritas per Eccleſiam manifeſtata: ſed non eſt

idem

idem principium, aut motivum in Phyſica, v. gr. nec ferri durities eodem principio demonſtratur, ex quo Iridis colores.

QUÆSTIO II.

De cauſis Scientiæ.

DUas potiſſimùm hoc loco ſcientię cauſas inquirimus, formalem, & effectricem. Nam ſubjectum cui inhæret, quodque materialis cauſę munus obit, eſt intellectus quem ſcientia perficit. De cauſa finali nihil neceſſe eſt plura dicere, cùm ea quæ in limine Philoſophię attigimus, ad omnem ſcientiam applicari facilè poſſint. Reſtat igitur ut formalem cujuſque ſcientiæ cauſam, & effectricem paulò diligentiùs expendamus.

ARTICULUS PRIMUS.

De cauſa formuli cujuſque Scientiæ.

OBjectum circa quod ſcientia quælibet aut diſciplina verſatur, & ſubjecta ei materies & forma dici poteſt, quòd ſpeciem, & velut formam ei largiatur. Nam habitus omnis & facultas ex ordine ad objectum naturam ſuam, & differentiam depromit.

Objectum autem cujuſque ſcientię complexum eſt, aut incomplexum; illud iterum duplex, materiale, nimirum ipſa concluſio quę demonſtratur, quæque ad aliam ſcientiam poteſt pertinere: ut quòd terra ſit rotunda, quam Phyſicus & Aſtronomus poſ-

poſſunt demonſtrare; ille ex principiis naturalibus, hic ex principiis Geometriæ. Unde principia ex quibus eruitur concluſio, objectum formale, & propter quod, vel objectum motivum dici ſolent.

Objectum incomplexum itidem eſt duplex, materiale nimirum, quod ad plures ſcientias poteſt pertinere, eſtque ſubjectum concluſionis: ut in illa concluſione, ergo terra eſt rotunda; terra quæ à Phyſico & Geometra ſpectari poteſt, objectum eſt materiale, rotunditas, ſeu proprietas demonſtrata eſt objectum formale, *quod*, ut loquuntur, vel *ratio quæ*: medium, ſeu argumentum quo utimur in demonſtrando, ut quòd terra non ſimul, ſed per incrementa, & paulatim à Sole illuminetur, objectum vocant, motivum, aut propter quod concluſioni aſſentimur, idque *ratio ſub qua*, ac tandem dicitur modus ipſe conſiderandi objectum, quique ſcientiam ab omni alia diſcriminat. Sic Medicus conſiderat corpus humanum, non præcisè ut eſt naturale: id enim ad Phyſicam pertinet: ſed ut ſanabile, quod proprium eſt Medicinæ, & ratio illius formalis *ſub qua*, ſeu propria illius diſciplinæ differentia.

Ex objecto itaque materiali diſtinctio generica ſcientiarum magna ex parte reperitur; ex objecto formali, *ſub quo*, diſtinctio oritur ſpecifica: eadem enim eſt ratio facultatis & habitus: ſed facultas v. g. viſiva ſpeciem ſuam ab objecto formali *ſub quo*, deſumit, neque enim alia eſt facultas quæ circa albedinem, alia quæ circa nigredinem verſatur: cùm utraque ſit æquè viſibilis:

ſibilis: ergo & ſcientiæ inter ſe ſunt diſtinctæ penes objecta formalia.

Objectum ex materiali & formali *ſub quo* compoſitum, dicitur objectum ſcientiæ adæquatum: quod 1. unum eſſe debet, ſaltem unitate analogiæ vel ordinis; neque enim neceſſe eſt ut objectum ſcientiæ ſit unum per ſe, aut unitatem habeat vnivocam. Nam entia etiam per accidens ad ſcientias pertinent: ut numerus ad Arithmeticam, civitas ad Politicam. 2. Objectum ſcientiæ ita commenſuratum eſſe debet, ut tantùm pateat, quantùm ſcientia ipſa. 3. Quæ in ea tractantur ſcientia, ad objectum illius referri debent, vel ut principia, vel ut proprietates: unde & objectum attributionis dici ſolet, quod ei tribuantur omnia quæ traduntur in ſcientia. 4. Objectum illud neceſſarium eſſe debet, neceſſitate videlicet propoſitionis & eſſentiæ, non exiſtentiæ. Hinc de non entibus dari ſcientia poteſt, quatenus de iis fieri poſſunt demonſtrationes: ut de malo in Ethica; de ente rationis in Metaphyſica, aut Logica; de umbris in Optica. Poſtremò objectum ſpeciem dare debet, & diſtinctionem ſcientiæ, quæ ex ordine intrinſeco quem habet ad objectum, ſuam ſpeciem repetit.

ARTICULUS II.

De cauſa effectrice Scientiæ.

PRæcipuæ ut demonſtrationis, ſic ſcientiæ cujuſque cauſæ ſunt certitudo, & evidentia. Per certitudinem ab opinione, per evi-

evidentiam à fide dividitur: adeo ut certitudo & evidentia non tam ad effectricem, quàm ad formalem ſcientiæ cauſam pertinere videantur: cùm ſcientia definiri ſoleat cognitio certa & evidens rei neceſſariæ per ſuam cauſam. Ad effectricem tamen cauſam referri poſſunt, quatenus ad demonſtrationem pertinent, quæ ſcientiam generat, & mentem ad aſſentiendum concluſioni determinant.

Certitudo quæ præcipua eſt ſcientiæ nota ſimul & cauſa, triplex vulgò ſtatuitur ſubjecti, ſubjecti, & ipſius cognitionis. Prima eſt firma adhæſio intellectus citra ullam erroris formidinem, undecumque illa oriatur: ex ipſa experientia, aut ex luminis naturalis evidentia; aut ex affectu quodam & propenſione voluntatis; aut ex præjudicio & falſa interdum perſuaſione, qualis eſt in hæreticis. Quare hæc certitudo ad ſcientiam requiritur, ſed non ſufficit.

Secunda eſt certitudo objecti, quę in neceſſaria attributi cum ſubjecto, vel conſequentis cum antecedente connexione conſiſtit: eaque triplex, Moralis, Phyſica, & Metaphyſica. Res eſt certa moraliter, cùm juxta conſuetum naturæ ordinem aliter eſſe non poteſt. Sic certum eſt moraliter nullum diem effluere quin aliquis in Gallia, imo Lutetiæ moriatur. Certum eſt certitudine morali Julium Cæſarem extitiſſe, & alia penè infinita quibus vita civilis innititur, quæque ex fide tantùm humana accipimus: tametſi non minùs certa ſunt quàm demonſtrationes Mathematicæ.

Se-

Secunda eſt Phyſica certitudo, ut ignem comburere: ſic quę certas & definitas habent cauſas, ab iis certò & neceſſariò dimanant: huc pertinent leges omnes naturę, de quibus ſuo loco.

Tertia eſt certitudo Metaphyſica, cum ſcilicet attributum eſt de eſſentia ſubjecti, aut viciſſim.

Ac neceſſitas quidem objecti, ſeu objectiva certitudo ad ſcientiam requiritur; quamquam ſi ſola eſt, non ſufficit. Nam objectum quidem neceſſarium cognoſci poteſt per medium minimè neceſſarium.

Quare certitudo cognitionis, ſeu formalis ad rationem ſcientię requiritur, eaque eſt neceſſaria determinatio ad veritatem. In fide divina & ſcientia ita occurrit, ut omnem errorem, aut dubitationem utraque excludat: quod nec divinę revelationi, nec connexioni medii cum extremis, aut pręmiſſarum cum concluſione in ſcientia falſum ſubeſſe poſſit: ac mens ipſa omnino perſuadetur rem aliter ſe habere non poſſe.

Jam unde illa certitudo cognitionis noſtrę, qua intellectus convincitur rem aliter ſe habere non poſſe, ſit repetenda, non ita explicatu facile eſt. Platonici ad ideas confugiunt, ſeu ęternas rationes, ex quibus lux omnis veritatis in mentes noſtras delabitur, in iis, inquiunt, veritas pura, ſincera, integra invenitur; ubique fulgent, communiter pręſto ſunt omnibus. In iis itaque judicium certum & verum conſtituunt: judicamus quippe de rebus ſecundùm interiores quaſdam regulas veritatis,

quas

quas communiter cernimus, quæque ſunt mente noſtra ſuperiores. Nam ut illud in animo humano præſtantiſſimum eſt, non quo ſentit ſenſibilia, ſed judicat de ſenſibilibus, ita, inquit Auguſtinus l. 2. de liber. arb. *leges vel regulæ veritatis ſunt longè mente noſtra excellentiores, cùm ille ſint immutabiles, & de ipſis mentibus noſtris ſecundùm eas judicemus.*

Quamobrem veritatis regulæ, ſi Platonicis credimus, non ſunt ab hominibus inſtitutæ, neque ad mentis alicujus pertinent naturam, ſed inſtar lucis omnibus ſunt communes, & quaſi publicæ, ut in eodem loco pulchrè Auguſtinus explicat. *Veritatis*, inquit, *lux*, *aut ſapientiæ*, *non multitudine audientium ſtipata ſecludit venientes*, *nec peragitur tempore*, *nec migrat locis*, *nec nocte intercipitur*, *nec umbra intercluditur*, *nec ſenſibus corporis ſubjacet*.

Quo autem modo illas regulas veritatis intueamur, ad quas ea exigimus, quę cernimus, hoc loco explicare non poſſumus.

Illud quidem certum videtur, veritatem non ſimplici mentis intuitu, ſed perfecto judicio intelligi: eſt enim veritas, rei conformitas cum ſuo exemplari: quam quidem convenientiam intueri non poſſumus, ſi ipſum exemplar penitus ignotum eſt, quomodo enim ſciam utrùm imago aliqua Cæſarem exprimat: niſi Cæſarem utcumque noverim.

Quæ de certitudine diximus, facilè ad evidentiam ſcientiæ transferri poſſunt; cùm certitudo ipſa in evidentia, ſaltem

magna

magna ex parte poſita ſit, atque ipſa evidentia ſit quaſi nota, aut character veritatis, & certitudinis: tum enim propoſitio certa nobis videtur, cùm per actum mentis ſaltem virtualiter reflexum illius veritatem cernimus.

Evidentiam vulgò duplicem ſtatuunt, immediatam qualis eſt in primis principiis; & mediatam, quæ medium aliquod poſtulat, quòd attributum cum ſubjecto conciliet. Hæc evidentia in concluſione demonſtrationis invenitur: prior verò evidentia non inductione ſola, ac ſenſuum teſtimonio nititur, ſed in naturali quodam intellectus lumine, quodcumque illud ſit, poſita eſt; ſeu ut vulgò ſolet explicari, in proportione quadam objecti ad facultatem conſiſtat ſeu mens ad cognitas ideas attendens attributum in ſubjecti idea contineri percipiat. Quod ex. gr. totum ſit ſua parte majus, hujus principii veritas aut evidentia non ex ſola inductione, ut ſæpè dictum eſt, aut ſenſuum teſtimonio proficiſcitur. Nam ut terminos ſenſuum ope cognoſcamus, non idcircò rerum naturas, nedum ipſam veritatem quæ tam manifeſtè in hoc principio lucet, à ſenſibus mutuamur. Nec demum illam axiomatum veritatem ratiocinio colligimus, cùm omnis demonſtratio ex iis principiis profecta, in ea tandem reſolvatur.

Quocirca lux illa in qua principiorum veritatem contuemur, ſtudio & labore non acquiritur, ſed inſita nobis videtur à natura: hanc nobis Conditor inſeruit, *qui poſuit*, ut ipſe loquitur Iob 8. *in viſceribus hominis ſapientiam*. Hinc Philoſophi penè om-

omnes fatentur nobis anticipationes veri, ac virtutum igniculos à natura datos fuiſſe, quibus ratio inſtructa longiùs excurrit: adeo ut ipſa evidentiæ ſeu veritatis manifeſtatio non aliunde quàm à prima veritate, quæ in mente noſtra, ut in ſpeculo quodam fulget, duci videatur.

Quo quidem modo reminiſcentia Platonis ſatis commodè explicari poteſt: nam, ut docet S. Thomas q. de Magiſt. art. 1. *univerſales conceptiones, quarum cognitio nobis eſt naturaliter inſita, ſunt quaſi ſemina quædam omnium ſequentium cognitorum*. Cùm mens noſtra ex unius rei cognitione in alterius cum illa colligatæ notitiam pervenit, tum quodammodo reminiſcitur: nam deſtinctè evolvit quæ erant in principiis involuta; nec meminimus niſi eorum quorum confuſam habemus notitiam.

Quod autem Plato identidem docet nullo modo nos diſcere, ſed reminiſcendo ea recognoſcere, quæ ſoluti & liberi in mundo intelligibili perſpeximus; ac memoriam nihil eſſe præter recordationem ſuperioris vitæ, hæc, inquam, opinio jam inter ineptias evanuit. Ne illud quidem dare poſſumus, omnium rerum ideas aut rationes mentibus noſtris eſſe ingenitas: cùm enim infinitæ vel de ſolo triangulo demonſtrationes fieri poſſint, atque infinitæ illius ſpecies excogitari, nullo modo probabile eſt infinitas rerum imagines mentibus noſtris eſſe inſculptas.

Quod autem *opponunt* Platonici nos à natura eſſe edoctos, nec poſſe quærere quod penitus eſt incognitum, multò minus in-

ventæ

ventæ veritati acquieſcere, aut cognita approbare poſſe, niſi quædam earum rerum quas quærimus, aut invenimus menti ſint impreſſa veſtigia. Hinc Plato in Dialogo, qui Meno inſcribitur, puerum inducit qui à Socrate de Geometria interrogatus, ſic reſpondet, quaſi peritiſſimus eſſet illius diſciplinæ.

Reſpond. Ex his non aliud effici, quàm id quod volumus, animum non eſſe, ut videtur Ariſtoteli, velut tabulam raſam, in qua nulli ſint ab Authore naturæ impreſſi characteres: ſed ſcientiarum quaſi ſemina, aut communes ſaltem notiones animo eſſe congenitas. Quare ut defixis in rem aliquam oculis, quæ proxima ſunt eodem obtutu perſpicimus: ſic ea vi mens pollet, ut cum principium aliquod acrius intuetur, ſimul eas quæ ex illo proximè deducuntur, concluſiones percipiat. Itaque, ut falſum eſt animam ſecum omnes artes aut diſciplinas attuliſſe, aut rerum ſenſibilium imagines, vel ſpecies quaſi infuſas accepiſſe; ſic fateri cogimur cognitionem omnem noſtram à natura eſſe inchoatam, ſtudio & induſtria perfici. Ac permirum videretur, ſi puer ille à Socrate interrogatus de rebus medicis, aut aliis rebus quæ ſenſu & experientia colliguntur, tam aptè reſpondiſſet, ac de Geometria fingit Plato. Non demonſtrationes Geometricæ ita ſunt aliæ aliis conſertæ & colligatæ, ut una perſpecta alia velut ſua ſponte ſtatim ſe oſtendat. Hinc Sanctus Auguſtinus dum ſenex libros ſuos acriori animo examinat, non modo ſomnium illud Platonis refellit, ſed etiam

retractat, quod ſubinde innuerat, rerum omnium rationes, aut ideas animo eſſe congenitas. *Dixi*, inquit, *quod in diſciplinis liberalibus eruditi ſine dubio in ſe illas oblivione obrutas erruunt diſcendo, & quodammodo refodiunt. Sed hoc improbo. Credibilibus eſt enim propterea vera reſpondere de quibuſdam diſciplinis etiam imperitos earum, quia præſens eſt eis, quantùm id capere poſſunt, lumen rationis æternæ, ubi hæc immutabilia vera conſpiciunt: non quia ea noverant aliquando, & obliti ſunt, quod Platoni & talibus viſum.*

QUÆSTIO III.

Scientia cum opinione & fide comparatur.

SCientia, ut diximus, eſt cognitio vera, certa & evidens rei neceſſariæ per propriam cauſam: non quòd nulla ſit ſcientia quæ propriam rei cauſam non afferat: ſed cauſa hoc loco intelligitur ratio firma & certa quæ aſſenſum noſtrum determinat. Hinc Ariſt. 1. libro Poſteriorum. *Scire*, inquit, *eſt rem per cauſam cognoſcere, & quod impoſſibile eſt eam aliter ſe habere*. Itaque ſcientia eſt aſſenſus, quem certa & evidens ratio efficit.

Opinio autem in hoc à ſcientia diſcrepat, quòd minùs certo nitatur fundamento. Hinc definiri poteſt, actus intellectus qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius: ſic enim à S. Thoma diſinitur. Tum ſcimus cùm ea quæ ex primis ducuntur principiis perſpecta habemus, &

co-

cognita: ſed opinamur cùm iis fidem adhibemus, quæ ex primis principiis non eruuntur.

Fides autem eſt aſſenſus propter authoritatem loquentis. Cùm aſſentimur propter authoritatem Dei revelantis, ea eſt fides divina, certa & inconcuſſa, quod Deus nec falli poſſit, nec fallere. Cùm authoritate hominum ducimur, tum dicitur fides humana, quæ ſæpè eſt dubia & imbecillis: unde ad opinionem revocari poteſt. Sed fides divina tantò omni ſcientia eſt firmior, quantùm divina authoritas omnem rationem noſtram ſuperat. Certius quippe eſt Deum non poſſe fallere, quàm certum ſit rationem noſtram falli non poſſe: quamquam iis quæ evidenter & diſtinctè à nobis percipiuntur, fides ipſa numquam repugnat: ſed illud dumtaxat intuendum, quouſque ſenſus & ratio progredi valeant, quidve ab iis evidenter percipiatur.

Sed ne longiùs evagemur, id utique conſtat, duo eſſe quæ nos de alicujus rei veritate certos faciant, rationem ſcilicet & authoritatem: illam ſcientiã habet, hęc fidem. *Quod ſcimus* inquit Auguſtinus, *debemus rationi, quod credimus, authoritati*: quamquam & recta ratio perſuadet multa eſſe quæ credere debemus, tametſi ratione ipſa comprehendi non poſſint; tùmque nos rectè ratione uti cùm eam *captivamus in obſequium Chriſti*, & divinæ authoritati ſubjicimus, præſertim poſtquam divinum teſtimonium tot ſignis & miraculis, tot Prophetarum oraculis ac mille argumentis illuxit.

Cùm autem fides habeat obſcuritatem conjunctam, opinio incerta ſit & dubia;

meritò id quæritur an utraque cum ſcientia reperiri poſſit: an eadem propoſitio, v. g. quòd Deus exiſtat, & fide, & ſcientia, & opinione percipi queat aut teneri, idque actu vel habitu tantùm. Sed quæſtio potiſſimum de actu ſcientiæ & opinionis, vel fidei moveri ſolet. Nam ſi actus, qui videntur quodammodo oppoſiti, ſimul eſſe poſſint, multò potiori ratione habitus ipſi non ſeſe mutuò expellunt. Sit itaque.

Unica conclusio.

Fides, ſcientia, & opinio de eadem re ſimul eſſe poſſunt.

Prob. I. Actus fidei, ſcientiæ & opinionis nullo modo ſunt oppoſiti, ſeu ſpectes eſſentiam propoſitionis, ſeu proprietates: non enim quod fides affirmat, aut ſcientia, id negat opinio, aut viciſſim; nec inter ſe pugnant, ut ſcientia & error; aut quòd una ſit propoſitio univerſalis, altera particularis. Ergo cùm nulla inter ſe oppoſionem exerceant, nihil prohibet quominus unà eſſe poſſint.

Reſpondent, Fidem, ſcientiam & opinionem non pugnare inter ſe penes affirmationem & negationem, ſed penes affirmandi aut negandi modum: nam ſcientia eſt certa & evidens: fides certa, ſed obſcura; opinio dubia & imbecillis aſſenſio: quæ quidem, ut volunt, omnino ſunt oppoſita.

Contrà, qui habet ſcientiam, quòd concluſionem veram eſſe per demonſtrationem teneat, poteſt, eamdem concluſionem ratione probabili & minùs certa cognoſcere;

non

non quod dubitet de veritate concluſionis, (nam prior demonſtratio omnem dubitationem formalem, ut ajunt, ſuſtulit,) ſed dubitat de connexione medii probabilis cum ipſa concluſione.

Simili ratione de ſcientia cum fide collata dici poteſt, nam Deum exiſtere v. g. & demonſtratione evinci poteſt, & fide teneri; quique demonſtratione perſuaſus, Deum exiſtere concludet, non obſcura illi erit hujus concluſionis cognitio, niſi quatenus motivum fidei adhibebit; nec dubia futura eſt, niſi cùm ratione probabili utetur; tùmque obſcuritas aut imbecillitas non erit in intellectu, ſed in motivo, ut ajunt, ſeu in argumento ex fide, vel ex opinione deſumpto. Hinc igitur.

Prob. 2. Aſſentio noſtra: nihil prohibet quominus eidem concluſioni per diverſa media, ſeu motiva aſſentiamur: ut nihil obſtat quominus rem eamdem diligamus, quia eſt honeſta, & quia utilis eſt: ergo intellectus poteſt ad aſſentiendum impelli per diverſa motiva.

Confirm. Tria ſunt genera quæſtionum: quædam ſola ratione humana expendi poſſunt, ut quæ in Phyſicis explicantur, quarum pars maxima aut opinione ſola, aut demonſtratione aut utroque modo traditur. Quædam ad ſolam fidem pertinent, ut quæ ad miſterium SS. Trinitatis aut Incarnationis pertinent. Quædam denique authoritate & ratione perſuadentur, ut exiſtentia Dei, illius Providentia, mentis humanæ immortalitas. Nec dubium eſt quin iis aſſenſum præbeamus, tum divina au-

thoritate ducti, tum demonſtrationibus perſuaſi: alioqui ſi fides deſinat, poſt quam demonſtratio acceſſit, & rationis evidentia, deterior erit conditio hominis docti quàm imperiti: imo minùs ille certus & futurus eſt: cùm divinæ authoritatis major ſit certitudo, quàm cujuſque rationis.

Quò autem iis quæ contrà opponi ſolent, reſpondeamus, id meminiſſe oportet, dubitationem non ita eſſe cum opinione, aut obſcuritatem cum fide conjunctam, ut divelli nullo modo poſſint: ſed opinio dicitur incerta, quòd ex ſe dubitationem omnem non tollat, nec fides obſcuritatem: quamvis fieri poſſit ut propter demonſtrationem nulla ampliùs ſit in intellectu dubitatio, vel obſcuritas.

Objecta diluuntur.

Opp. 1. Mens eadem de re non poteſt eſſe & certa & incerta; dubitare & non dubitare: ſed opinio mentem efficit incertam & dubiam; ſcientia certitudinem affert & firmitatem: ergo ſcientia & opinio ſimul & de eodem objecto eſſe non poſſunt.

Reſp. Diſt. maj. Mens non poteſt de eadem re certa eſſe & dubia, per idem motivum ſeu medium, C. per diverſa motiva, aut media, N. cùm autem rem eamdem v. g. immortalitatem animæ tum demonſtratione, tum ſyllogiſmo probabili oſtendimus, non idcirco ulla manet in animo dubitatio, ut ajunt, formalis, quaſi incertum ſit an anima ſit immortalis; ſed virtualis ad ſummum remanet, quòd vi argumenti probabilis

babilis immortalitas ipſa non omninò demonſtretur. Atque in hac vocum ambiguitate omnis penè quæſtio verſatur; quòdque diximus de opinione, hoc de fide dici poteſt.

Sed, *inquiunt*, opinio includit judicium ſcientiæ; oppoſitum eſt enim cum aliqua dubitatione conjunctum, non item judicium ſcientiæ.

Reſp. Opinionem non impedire dubitationem, ſed eam non parere. Quo enim plura ſunt argumenta probabilia, hoc de reipſa minùs dubitamus. Cùmque opinio juncta eſt cum ſcientia, tum nulla eſt dubitatio.

Contrà, *inquiunt*, ſcientia & error in eodem intellectu circa idem objectum ſimul eſſe non poſſunt: ergo nec ſcientia & opinio.

Reſp. Quidquid ſit de antecedente, negandam eſſe conſequentiam: nam ſcientia & opinio ſunt duo actus veri, quique adeo non inter ſe opponuntur: ſcientia verò eſt actus verus, error actus falſus, qui inter ſe conjungi non poſſunt, niſi fortè duo ſint motiva, unum certum, falſum alterum.

Opp. 2. Actus ſcientiæ & fidei opponuntur, cùm ille ſit evidens, hic obſcurus: hinc fides definitur ab Apoſtolo *argumentum non apparentium*; ſed quod evidentiam habet, cum obſcuro eſſe non poteſt, uti nec lux cum tenebris: ergo ſcientia & fides ſimul eſſe non poſſunt.

Reſp. Neg. maj. Non enim ulla eſt oppoſitio inter actum fidei & ſcientiæ. Quòd autem fides ſit obſcura, id eodem modo eſt intelligendum, quo diximus opinionem afferre dubitationem, rationem motivi,

aut medii, quo nititur, non ratione objecti: neque illa obſcuritas eſt poſitiva, ſed negativa, quòd per ſe obſcuritatem non diſcutiat.

Inſtant. Principia ſcientiæ ſunt per ſe nota, atque, ut loquitur Sanctus Thomas, videntur quodammodo: principia fidei ſunt credita, non viſa: atqui impoſſibile eſt ut eadem res ſit viſa, & credita: ergo impoſſibile eſt ut de re eadem ſcientiam habeamus & fidem: quæ quidem eſt argumentatio S. Thomæ 2. 2. q. 1. art. 4. quæ ex eo S. Gregorius loco confirmari poteſt, *fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum.*

Reſp. Eandem adhibendo diſtinctionem, non poteſt idem eſſe viſum ſimul & creditum, per idem motivum, C. per diverſa motiva N. Quod autem ex S. Gregorio afferunt, ita eſt intelligendum, ut nullum ſit fidei meritum, cùm credere nolumus, niſi quæ humana ratione conſequi poſſumus. Sed cùm ita ſumus affecti ut divinæ authoritati nos ſubjiciamus, etiam ſi omnis humana ratio deeſſet, tum demonſtratio aut ſcientia nec fidem, nec fidei meritum imminuit. Imo intelligentia ipſa eſt fidei perfectio, juxta illud Prophetæ, *niſi credideritis, non intelligetis.*

QUESTIO IV.

De unitate & diſtinctione Scientiarum.

EX iis quæ diximus magna ex parte ſoluta eſt quæſtio de unitate & diviſione ſcien-

ſcientiarum. Cùm enim ſcientia non ſit una & ſimplex qualitas, ſed multarum demonſtrationum complexio, ſcientiarum diviſio non adeò certa eſt, quin poſſit ad arbitrium penè augeri, aut minui. Hinc Joannes Picus Mirandulæ Comes unam eſſe ſcientiam pertendit: cùm omnes ſcientiæ unum habeant objectum, ens nimirum, quod unum eſt genere, & unitatem ſcientiarum efficit.

Itaque ſcientiæ omnes una Philoſophia continentur, quæ in varias, ut diximus, partes diducitur. Primùm enim ſcientia in ſpeculatricem & practicam tribuitur, quæ ſumma eſt & præcipua ſcientiarum diviſio. Speculatricis objectum ita eſt neceſſarium, ut aut numquam fiat, aut certè à nobis non pendeat, ut objectum ſcientiæ practicæ, quod neceſſitatem quidem habet eſſentiæ vel propoſitionis, non exiſtentiæ: ſed pendent à nobis per certas regulas, aut præcepta operantibus. Theoreticæ finis eſt cognitio, practicæ finis eſt duplex, cognitio & operatio.

Scientia ſpeculatrix triplex eſt, Phyſica, Matheſis & Metaphyſica. Prima objectum habet à materia ſingulari abſtractum, non à materia ſenſibili: res enim ſenſibus ſubjectas Phyſica intuetur. Matheſeos objectum à materia ſingulari & ſenſibili eſt præciſum: quantitas nimirum, quę tamen cùm ſit materialis, non ab omni materia intelligibili præſcinditur. Sed Metaphyſica objectum habet omnino à materia ſecretum. Deum videlicet & Angelos; ens ipſum & illius affectiones.

Scientia practica duplex eſt, Logica & Ethica: illa intellectus, hæc voluntatis functiones dirigit; nec ſunt aliæ functiones ſpiritales & Philoſophi contemplatione dignæ. Actiones corporeæ ad artes pertinent, non ad Philoſophiam, quæ ſcientias omnes naturales complectitur.

Itaque hæc diviſio ſcientiæ eſt integra & adæquata, licèt ea non ſit ultima. Nam Phyſica v. g. non unius eſt ſpeciei, cùm circa objecta genere diverſa occupetur; uti & Matheſis cujus variæ ſunt ſpecies; ſic & Metaphyſica alia eſt generalis quæ circa entis proprietates & attributa menti & corpori comunia verſatur; alia eſt ſpecialis quę circa Deum & Angelos occupatur, & Theologia naturalis nominatur.

Unde Phyſicæ objectum nec re, nec ratione à materia poteſt ſeparari: Matheſeos objectum ratione quidem, vel conceptu, non re ipſa à materia ſeparatur: ſed Metaphyſica, ac præcipuè Theologia naturalis objectum habet & re & ratione à materia ſecretum.

Non diſſimili ratione ſcientiam practicam nonnulli in triplici genere conſtituunt; primum voces certis præceptis dirigit. Grammatica nimirum & Rhetorica; ſecundum cogitationes & affectiones, Logica nimirum Ethica; tertium genus complectitur artes omnes ætiologicas, quæ ſcilicet rationem ſui operis afferunt, quæque circa res externas verſantur: adeo ut diviſio ſcientiarum ultima aut ſpecifica ſit penè arbitraria, ut quiſque varias demonſtrationes in certum ordinem digerit.

Alia

Alia quoque eſt ſcientiarum uſitata diviſio in ſuperiores, & iis ſubjectas; illas ſubalternantes, has ſubalternatas vocant. Quæ quidem ſubalternatio aut ſubordinatio in tribus maximè conſiſtit.

1. Quòd finis unius ad ſuperioris finem referatur. Sic ars equeſtris militari, hæc politicæ ſubjicitur.

2. Scientia ſuperiori ſubeſſe poteſt ratione ſubjectæ materiæ, vel objecti quòd in ſcientia inferiori magis contractum eſt, & ſuperioris ſcientiæ objecto ita continetur, ut illa accidentalem dumtaxat differentiam, non eſſentialem afferat. Sic Medicina Phyſicæ ſubjicitur: eſt enim illius objectum corpus ſanabile, quòd eſt corpus quoddam naturale, à quo accidente quodam, non eſſentia dividitur: Partes verò Phyſicæ, ut quæ de animalibus, aut plantis, aut foſſilibus tractant, non ſunt ſcientiæ ſubalternæ, ſed partes illius eſſentiales.

3. Scientia ſubalterna à ſuperiore principia ſua mutuatur; ſic Optica Geometriæ, Muſica Arithmeticæ, Medicina Phyſicæ ſubordinatur. Nam Optica lineas, & figuras, ſed quatenus viſum determinant; Muſica numeros, ſed ſonoros: Medicina corpus naturale, ſed ut ſanabile ita conſiderant, ut unaquæque ſcientia iis quæ in ſuperiori ſcientia ſunt demonſtrata, tamquam principiis utatur. Unde nec Optica, nec Muſica, nec Medicina in eo qui principia aut Geometriæ, aut Arithmeticæ, aut Phyſicæ ignorant, ſcientiæ nomen uſurpare poſſunt. Non enim demonſtrationes efficiunt ex præmiſſis per ſe notis, ſed

ex iis quæ in principia reſolvi poſſint, & in ſuperioribus diſciplinis jam ſunt probatæ.

Appendix de ſyllogiſmo Sophiſtico.

Id unum reſtat ut de cavillis Sophiſtarum, de quibus duos libros conſcripſit Ariſtoteles, perpauca diſſeramus, magis adeo ut ab iis caveamus, quàm ut artem prorſus inutilem, & noxiam docere videamur.

Syllogiſmus tum captioſus eſt, & ſophiſticus, cùm ſpeciem habet veritatis: ſed fallit tamen, & in errorem inducit. Cùm is demonſtrationem mentitur, tum paralogiſmus vocitatur; alii eum Pſeudographum dicunt, quales in Mathematicis interdum occurrunt. Quamquam Paralogiſmus etiam rectè dici poteſt, cùm fit bona fide, non animo fallendi: cùm autem adeſt decipiendi voluntas, tum captioſus vocitatur; aut certè cùm ſpeciem habet ſyllogiſmi probabilis: tum enim propriè Sophiſticus appellatur.

Omnis autem fallacia vel in forma, quæ ſatis accuratè in Compendio fuit explicata, vel in vocibus, vel in rebus poſita eſt.

Quæ in vocibus eſt cavillatio, fallacia dictionis ſolet nominari, eaque ſæpiùs eſt in homonymia vocis, ut ſæpè diximus; interdum in ambiguo ſermonis contextu poſita eſt, tumque amphibologia dicitur, cujus generis exempla paſſim occurrunt, apud optimos quoſque Authores, ut apud Virgilium Æneid. 1.

Saxa

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras.

Sic ambigua plerumque erant oracula, ut illud pervulgatum.

Ajo te Æacida Romanos vincere poſſe.

Ut verbo complectar quæ multis edifferi poſſunt, hinc plurimæ ex vocibus cavillationes oriuntur, quòd voces ipſæ ſic ideas noſtras exprimant, ut plerumque eas non exæquent, neque ideæ noſtræ objecta ipſa omni ex parte exhibeant.

Quamobrem quæſtione propoſita primùm intueri oportet, quòd ſit quæſtionis ſubjectum, quod attributum. Sæpè enim hinc paralogiſmi oriuntur, & vanæ concertationes, quòd res ipſa de qua agitur, non ſatis eſt perſpecta, neque uno modo accipiatur. Hinc fallacia ex homonymia adeò frequens: neque ulla eſt aptior minuendarum controverſiarum ratio, quàm ſi voces ipſas antè definiamus.

Tertius & ſatis eſt tritus Sophiſtarum locus à conjunctis ad diviſa, aut viciſſim à diviſis ad conjuncta. Hinc ſolemnis illa manavit diſtinctio ſenſus diviſi, & ſenſus compoſiti. Ille eſt, cùm potentia cum actu oppoſito conjungitur, ut potentia ſedendi cum ambulatione; nam qui ambulat, ſedere poteſt: ſenſus autem eſt compoſitus, cùm duo actus oppoſiti ſimul uniuntur: qui ambulat, v. gr. non poteſt ſimul & eodem tempore ſedere, in ſenſu compoſito: ex hypotheſi quòd Deus præviderit Antichriſtum peccaturum non peccare non poterit in ſenſu compoſito ſed poterit non peccare in ſenſu diviſo: nam ſemper habiturus eſt potentiam non peccandi.

di. Nec licet ab uno ad alium ſenſum commeare.

Ineptæ ſunt magis eæ cavillationes, quæ in accentu, aut in figura dictionis poſitæ ſunt, cùm ſcilicet aut accentus ipſe aut genus variat ſignificationem, ut in hac voce occido, & occido.

Quæ in rebus ipſis latent cavillationes, hæ ſæpiùs incurrunt, nec tam facilè deprehenduntur. Prima & ſatis vulgata eſt ea quæ accidentis fallacia nominatur; ut ſi à ſecundis intentionibus ad primas argumentemur hoc modo, homo eſt animal: ſed animal eſt genus: ergo homo eſt genus.

Ac ſæpè evenit ut attributum ſubjecto per ſe tribuatur, quod per accidens tantùm ei convenit: plena eſt hominum vita hujus generis cavillis. Sic optima quæque remedia, artem ipſam medendi, vim dicendi, philoſophiam ipſam multi criminantur, quòd plerique his abuti ſoleant, & ea in ſuam vel aliorum perniciem convertere.

Secunda eſt à dicto ſecundùm quid ad dictum ſimpliciter, aut viciſſim: ut ſi quis vinum hinc noxium eſſe concludat, quòd ægrotis plerumque noceat; aut furioſo arma reddi oportere, quòd unicuique id quod ſuum eſt, omnino ſit reſtituendum. Sic malè de toto concluditur, quod de parte ſola verum eſt. Atque hoc cavillationum genus adeo frequens eſt in vita civili, ut nihil ſit tam abſurdum quod hac ratione non probari, aut defendi ſoleat: dum quod uni rei comparatè, aut ex parte, aut ex circumſtantia aliqua interdum convenit, de illa dicitur abſolutè & univerſim.

Sic

Sic ex illo Taciti loco, quòd ſunt tempora in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium: malè quis concluſerit, magnas virtutes eſſe fugiendas, niſi fortè eo ſenſu quo illud Sapientis intelligi debet: *Noli eſſe juſtus nimium, nec ſapientior, quàm oportet*: ubi non virtutem ipſam, quæ nimia eſſe non poteſt, ſed vanam illius affectionem prohibet.

Tertia eſt ignoratio Elenchi, cùm aliud probamus, quàm idipſum quod negatum fuit ab adverſario. Idque perſæpè evenit in ipſo diſputationis æſtu, ut concluſionem velut contradictoriam inferamus, quæ nullatenus eſt contradictoria. Idque inde potiſſimum oritur, quòd res ipſa de qua agitur, non ſatis ſit perſpecta, neque uno modo accipiatur.

Quarta eſt petitio principii, cùm id ipſum quod in quæſtionem venit, ut certum ſupponimus: ut ſi probare velis ſolem quieſcere, quòd terra moveatur: ideſt enim de quo potiſſimùm queritur an terra moveatur. Sed in hoc perſæpè peccamus, quòd incognitum per aliud æquè incognitum probare conemur: cùm omnis vera argumentatio ex percepto, & cognito in obſcuri notitiam nos ducat: & tamen ſi pleroſque ſyllogiſmos ſeveriori examini ſubjiciamus, id liquebit majorem propoſitionem, quæ ut plurimùm latiùs patet, non ſecunda modò propoſitione, ſed etiam ipſa concluſione eſſe obſcuriorem.

Hujus generis ſunt omnia penè exempla figurarum, & modorum, quæ in Compendio afferri ſolent, & quibus nos ipſi uſi ſumus, ne à receptis argumentationum formulis recedere videremur. Sic in hoc ſyllogiſmo, nullus lapis eſt vivens, omnis adamas eſt

lapis:

lapis: ergo nullus adamas eſt vivens: argumentum quidem eſt optimum, & ritè concludit. Nam apta eſt inter propoſitiones connexio: ſed probatio eſt planè ſophiſtica, & manifeſta principii petitio. Multò enim minus mihi notum eſt nullum lapidem vivere, quàm adamantem eſſe vitæ expertem; ſicque concluſio per aliquid obſcurius, imo per id ipſum probatur, quod in quæſtione verſatur. Nam hæc propoſitio, adamas non vivit, hac propoſitione continetur, nullus lapis vivit: & hoc ipſum eſt quod probatione eget. Ac propoſitiones univerſales de rebus quæ ſub ſenſum veniunt, ex particularibus pendent, non viciſſim.

Interdum inter argumentum, ſeu medium & extrema, aut nulla eſt, aut tenuis admodum connexio. Hinc quarta oritur cavillatio, quæ à genere in genus tranſitio dicitur. Ut ſi ad ea quæ ſunt fidei probanda phyſicas rationes adhibeamus, quæ illuſtrare quidem Theologicas veritates, non demonſtrare poſſunt. Sic malè quis demonſtrationes Mathematicas ad res politicas adhiberet.

Atque hinc quinta, & maximè uſitata fallacia ducitur à non cauſa pro cauſa cùm ſcilicet cauſæ loco afferimus, quod nullo modo cauſæ habet rationem; ut cùm temporum mutationes ad lunam revocamus. Quod vitium in iis potiſſimum diſciplinis ineſt, quæ conjecturis magis utuntur, quàm certis demonſtrationibus: verùm non tam cavillatio eſt aut ſophiſma, quàm error, cùm falſam effectui cauſam aptamus.

Sæpè etiam cauſam nimis remotam & generalem adducimus: ut cum metalla à ſole

for-

formari decernimus. Omninò enim vitioſa eſt argumentatio, cùm nullus eſt rationum delectus; cùmque iis utimur: quæ nec doctiores nos efficiunt, nec rem quæ probanda eſt illuminant; cùm peregrinas, & communes, non proprias & rebus ipſis cognatas rationes adhibemus, cùm denique effata quædam aut axiomata ab omnibus conceſſa præmittimus, verùm ad propoſitam quæſtionem accommodari ea non poſſunt.

Sexta cavillatio à multiplici interrogatione proficiſcitur: cùm ſcilicet plures quæſtiones ita proponuntur, ut una & ſimplex videatur. Ut ſi quis interroget an ſol & terra moveantur. Exemplum alibi attulimus de Menedemo, qui roganti an patrem cædere deſiiſſet, aptè reſpondit, nec cecidi, nec cædere deſii; cùm enim interrogatio eſt multiplex, ea eſt dividenda, & unicuique partim ſeorſum eſt reſpondendum: hujus generis interrogationes captioſæ tum ſolent nos decipere, cùm gradatim aliquid additur, aut minuitur. Nam in tenues & acutas rerum differentias intendi animus facilè non poteſt. Ac de prima parte Philoſophiæ quæ rationem ipſam perficit & regit tantùm.

FINIS.

INDEX

INDEX
RERUM, ET CAPITUM.

INſtitutiones Logicæ Sectio I. de Terminis. 2
Caput I. *Variæ terminorum diviſiones afferuntur.* 2
Caput II. *De termino univerſali.* 5
Caput III. *De Categoriis.* 7
Sectio II. *De enuntiatione aut propoſitione.* 12
Caput I. *Quid ſit enuntiatio, & quotuplex.* ib.
Caput II. *De affectionibus enuntiationis.* 15
Caput III. *De propoſitionibus modalibus.* 20
Sectio tertia. *De argumentatione, & aliis inſtrumentis ſciendi.* 28
Caput I. *De primo inſtrumento ſciendi, nimirum definitione.* ibid.
Caput II. *De diviſione.* 33
Caput III. *De Methodo.* 35
Caput IV. *De argumentatione.* 37
Caput V. *Quæ ſint præcipuæ leges ſyllogiſmorum.* 44
Caput VI. *Leges ſingulis figuris propriæ explicantur.* 50
Caput VII. *De inventione medii, ac de iis locis qui communes dicuntur.* 55
Caput VIII. *De diviſione ſyllogiſmi.* 58
Caput IX. *De ſyllogiſmis incomplexis, ſeu conjunctis.* 60
Caput X. *De reliquis argumentationis ſpeciebus.* 64
Caput XI. *De reductione ſyllogiſmorum.* 70
Caput ultimum. *De communi regula artis ſyllogyſticæ.* 72

COM-

COMMENTARII IN UNIVERSAM Ariſtotelis Philoſophiam.

Diſputatio Proœmialis de Philoſophia in univerſum.

Quæſt. I. *De nomine, & natura Philoſophiæ.* 77
Quæſt. II. *An exiſtat Philoſophia.* 80
Quæſt. III. *Quæ ſint cauſæ Philoſophiæ.* 87
Quæſt. IV. *Quæ ſint partes Philoſophiæ.* 93

COMMENTARII IN LOGICAM Ariſtotelis.

Diſputatio præambula de natura Logices.

Quæſt. I. *De notione, & exiſtentia Logices.* 95
Quæſt. II. *De objecto Logices.* 97
Quæſt. III. *De genere, & natura Logices.* 107
Quæſt. IV. *An Logica ſit neceſſaria aliis diſciplinis comparandis.* 118
Quæſt. V. *Quid ſit Logica, & quotuplex.* 127

LOGICÆ PARS PRIMA.

De ſimplici mentis apprehenſione, vel perceptione.

Commentarii in Porphyrii introductionem. 131
Diſputatio I. *De univerſali generatim.* 133
Quæſt. I. *De nomine, notione, & varia univerſalis acceptatione.* 134
Articulus I. *De univerſali Platonicorum.* 135
Articulus II. *De univerſali Nominalium, & Stoicorum.* 140
Articulus III. *De univerſali Peripateticorũ.* 144

Quæſt. II. *De forma univerſalis.* 146
Articulus I. *Quomodo fiat univerſale Metaphyſicum.* 155
Articulus II. *Quomodo fiat univerſale Logicum.* ibid.
Quæſt. III. *Quomodo gradus Metaphyſici inter ſe diſtinguantur.* 159
Quæſt. IV. *De præcipua univerſalis proprietate.* 165
Quæſt. V. *De univerſalis diviſione.* 179
Articulus I. *Quotuplex ſit univerſale.* ibid.
Articulus II. *Quæ & qualis ſit Univerſalis in quinque inferiora diviſio.* 187
Diſputatio altera. *De univerſalibus ſigillatim.* 188
Quæſt. I. *De genere.* 189
Quæſt. II. *De ſpecie.* 193
Articulus I. *Quid ſit ſpecies & quotuplex.* ib.
Articulus II. *An genus in unica ſpecie, vel ſpecies in unico individuo conſervari poſſit.* 198
Articulus III. *De individuo.* 201
Quæſtio III. *De differentia.* 203
Articulus I. *Quid ſit, & quotuplex differentia.* ibid.
Articulus II. *Utrum detur differentia cum ſpecie reciproca.* 205
Articulus III. *Quæſtiones aliquot circa genus, & differentiam excutiuntur.* 213
Quæſt. IV. *De proprio.* 216
Quæſt. ultima. *De accidente.* 220

COMMENTARII IN CATEGORIAS Ariſtotelis. 224

Diſputatio I. *De Antepredicamentis.* 226
Quæſtio I. *De variis definitionibus, quæ ab*

Ari-

Ariſtotele afferuntur. ibid.
Quæſt. II. *De diviſionibus, & regulis ab Ariſtotele propoſitis.* 231
Quæſt. III. *De Categoria in univerſum.* 233
Quæſt. IV. *De Entis Categorici diviſione.* 289
Diſputatio II. *De prædicamentis ſigillatim.* 249
Quæſt. I. *De ſubſtantia.* ibid.
Articulus I. *Quid ſit ſubſtantia, & quotuplex.* ib.
Artic. II. *Quæ ſint proprietates ſubſtantiæ.* 252
Articulus III. *Quæ ad categoriam ſubſtantiæ pertineant.* 255
Quæſt. II. *De quantitate.* 260
Articulus I. *Quid ſit quantitas, & quotuplex.* ib.
Articulus II. *De quantitate diſcreta.* 263
Articulus III. *Quæ ſint quantitatis proprietates.* 267
Articulus IV. *Quæ ad categoriam quantitatis pertineant.* 269
Quæſt. III. *De qualitate.* 272
Articulus I. *De notione, diviſione, & proprietatibus qualitatis.* 273
Articulus II. *Qualitatum ſpecies ſigillatim explicantur.* 276
Quæſt. IV. *De Relatione.* 282
Articulus I. *De nomine, & exiſtentia Relationis.* 283
Articulus II. *Quomodo relatio diſtinguatur à fundamento.* 288
Articulus III. *De ſubjecto Relationis.* 297
Articulus IV. *De termino Relationis.* 300
Articulus V. *De Relationis diviſione.* 306
Artic. VI. *Proprietates Relationis explicatur.* 313
Quæſt. V. *De ſex ultimis prædicamentis.* 314
Diſputatio III. *De Poſtprædicamentis.* 319
Quæſt. prior. *De oppoſitis in univerſum.* 322
Quæſt. poſterior. *De oppoſitis ſigillatim.* 323

LOGICÆ PARS SECUNDA. 327
Diſputatio prior. *De terminis.* 328
Quæſt. I. *De Signo.* 329
Quæſt. II. *De voce.* 334
Quæſt. III. *De Perceptione.* 339
Diſput. II. *De enunciatione & judicio.* 354
Quæſt. I. *In quo poſita ſit natura propoſitionis.* ib.
Queſt. II. *De veritate, & falſitate propoſitionis.* 359
Articulus I. *An ſimplex apprehenſio veritatis, & falſitatis ſit capax.* 360
Articulus II. *Utrum ex duabus propoſitionibus contradictoriis de futuro contingenti & ſingulari, altera definitè vera, altera ſit determinatè falſa.* 366
Articulus III. *Utrum omnis propoſitio ſit vera, aut falſa.* 381
Quæſt. III. *De præcipuis judicii defectibus, & erroribus.* 384
LOGICÆ PARS TERTIA.
Diſputatio prior. *De Demonſtratione.* 394
Quæſt. I. *De ſyllogiſmi natura.* ibid.
Quæſt. II. *De natura Demonſtrationis.* 399
Articulus I. *De præcognitis.* 400
Articulus II. *Quid ſit demonſtratio.* 404
Quæſt. III. *De diviſione demonſtrationis.* 409
Quæſt. IV. *De medio demonſtrationis.* 414
Diſputatio altera. *De Scientia.* 420
Quæſt. I. *Quid ſit ſcentia.* 421
Quæſt. II. *De cauſis Scientiæ.* 427
Artic. I. *De cauſa formali cujuſq; Scientiæ.* ib.
Articul. II. *De cauſa effectrice Scientiæ.* 429
Quæſt. III. *Scientia cum opinione, & fide comparatur.* 436
Quæſt. IV. *De unitate & diſtinctione Scientiarum.* 492

FINIS.

035655326